

KPS.410.007.00.2016
Nr ewid. 24/2017/P/16/040/KPS

Informacja o wynikach kontroli

FUNKCJONOWANIE PLACÓWEK WSPARCIA DZIENNEGO DLA DZIECI

DEPARTAMENT PRACY,
SPRAW SPOŁECZNYCH I RODZINY

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

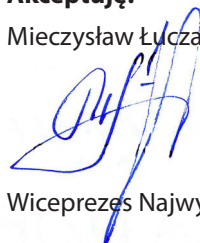
Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Dyrektor Departamentu Pracy,
Spraw Społecznych i Rodziny:
Jacek Szczerbiński

Akceptuję:

Mieczysław Łuczak

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:

Krzysztof Kwiatkowski

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

dnia 4.05.2017r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

WPROWADZENIE	7
1. ZAŁOŻENIA KONTROLI	9
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI	10
2.1. Ocena ogólna kontrolowanej działalności	10
2.2. Synteza ustaleń kontroli	12
2.3. Uwagi i wnioski	25
3. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	28
3.1. Praca z dzieckiem – planowana, realizowana i oceniana	28
3.2. Praca na rzecz dziecka – współdziałanie i wymiana informacji	38
3.3. Dobre efekty pracy placówek wsparcia dziennego	46
3.4. Słaba dostępność placówek	62
3.5. Niełatwe warunki pracy w placówkach	78
3.6. Niepełne planowanie, niepełne zaspokojenie potrzeb rodzin	88
3.7. Różnice w sprawozdawczości	104
4. INFORMACJE DODATKOWE	109
4.1. Organizacja i metodyka kontroli	109
4.2. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli	112
5. ZAŁĄCZNIKI	113

Wykaz stosowanych skrótów, skrótowców i pojęć

Ustawa o wspieraniu rodziny lub ustawa	Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 575, ze zm.).
Rodzina	Osoby spokrewnione lub niespokrewnione pozostające w faktycznym związku, wspólnie zamieszkujące i gospodarujące.
Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych	Zespół planowanych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych, obejmujących m.in.: analizę sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie, wzmacnianie roli i funkcji rodziny, przeciwdziałanie jej marginalizacji i degradacji społecznej, podnoszenie świadomości w zakresie planowania i funkcjonowania rodziny oraz dążenie do jej reintegracji.
System pieczy zastępczej	Zespół osób, instytucji i działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.
Jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej	Jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego wykonujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, placówki wsparcia dziennego, organizatorzy rodzinnej pieczy zastępczej, placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne, interwencyjne ośrodki preadopcyjne, ośrodki adopcyjne oraz podmioty, którym zlecono realizację zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej.
Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie opiekuńczej	Placówka zapewniająca dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań. Placówka opiekuńcza może być prowadzona jako koło zainteresowań, świetlica, klub lub ognisko wychowawcze.
Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie specjalistycznej	Placówka organizująca zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizująca indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię.
Placówka wsparcia dziennego prowadzona w formie pracy podwórkowej	Placówka realizująca działania animacyjne i socjoterapeutyczne.
Praca socjalna	Działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi. Praca socjalna świadczona jest na rzecz poprawy funkcjonowania osób i rodzin w ich środowisku społecznym.
Wykluczenie społeczne rodziny	Niezdolność do uczestnictwa w uznawanych za ważne aspekty życia społecznego-gospodarczych, politycznych i kulturowych.
Eurosierota	Dziecko, które wychowuje się bez co najmniej jednego rodzica, który wyjechał za granicę w celach zarobkowych.
Eurosieroctwo	Zjawisko pozostawienia dzieci w kraju przez jedno lub oboje rodziców w związku z wyjazdem za granicę za pracę.

- PWD** Placówka wsparcia dziennego
- OPS, MOPS, GOPS, M-GOPS** Ośrodek Pomocy Społecznej, Miejski, Gminny i Miejsko-Gminny ośrodek pomocy społecznej.
- MOPR** Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie
- GKRPA** Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- MRPiPS** Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
- PARPA** Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
- GUS** Główny Urząd Statystyczny

Amelka Witkowska (8 lat) – Świetlica w Brwinowie

Oskar Popławski (8 lat) – Świelica w Brwinowie

W informacji zostały wykorzystane prace pt. Świelica w oczach dzieci, wykonane przez wychowanków skontrolowanych przez NIK placówek wsparcia dziennego: Świelicy Socjoterapeutycznej w Brwinowie oraz Świelicy Słoneczna w Wyszkowie.

Dla dobra dzieci, które potrzebują szczególnej ochrony i pomocy ze strony dorosłych, środowiska rodzinnego, atmosfery szczęścia, miłości i zrozumienia, w trosce o ich harmonijny rozwój i przyszłą samodzielność życiową, dla zapewnienia ochrony przysługujących im praw i wolności, dla dobra rodziny, która jest podstawową komórką społeczeństwa oraz naturalnym środowiskiem rozwoju i dobra wszystkich jej członków, a w szczególności dzieci, w przekonaniu, że skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiece i wychowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami – uchwała się, co następuje:...¹

W przyjętej w 2011 r. ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej placówki wsparcia dziennego stanowią jeden z kluczowych elementów działań na rzecz pomocy w opiece i wychowaniu dziecka².

Celem pracy placówki jest wsparcie rodziny, poprzez objęcie dziecka opieką i wychowaniem³. Placówki mają zapewniać dzieciom z rodzin przeżywających lub zagrożonych kryzysem pomoc w organizacji czasu wolnego, pokonywania trudności szkolnych, radzenia sobie z zaburzeniami zachowania. Do takich placówek dzieci najczęściej trafiają z powodu trudności w wypełnianiu przez rodziców funkcji opiekuńczo-wychowawczych, często w powiązaniu z ubóstwem i wynikającymi z niego problemami socjalnymi lub z powodu wielopropblemowości rodzin, prowadzącej do ich marginalizacji w społeczeństwie. Dzieci są przyjmowane do placówek na prośbę i za zgodą rodziców, mogą też być kierowane przez sąd. Prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci należy do zadań własnych gminy.

Najwyższa Izba Kontroli przeprowadziła w 2014 r. kontrolę pt. *Funkcjonowanie asystentów rodziny w świetle ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*, która wykazała, że w gminach, które zatrudniły asystentów rodziny, zmniejszyła się liczba dzieci kierowanych do pieczy zastępczej. Kolejną formą pomocy rodzinie przeżywającej trudności opiekuńczo-wychowawcze, przewidzianą w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej; są placówki wsparcia dziennego, o których można powiedzieć, że pełnią bardzo ważną funkcję prewencyjną i nierzadko chronią dzieci przed umieszczeniem w pieczy zastępczej. W trakcie kontroli NIK podjęła próbę odpowiedzi na pytanie, na ile placówki wsparcia dziennego są skutecznym elementem systemu pomocy rodzinom przeżywającym problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz w jakim stopniu odpowiadają ich potrzebom i oczekiwaniom.

Kontrola pn. *Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci*, ujęta w uchwalonym przez Kolegium NIK Planie pracy na 2016 r., została podjęta z inicjatywy własnej Najwyższej Izby Kontroli, w ramach ryzyka horyzontalnego *Niska jakość usług publicznych oraz ryzyka branżowego Niewystarczająca dostępność usług na rzecz rodziny*.

¹ Preambuła ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dz. U. z 2016 r. poz. 575, ze zm. (dalej: ustawa o wspieraniu rodziny).

² Drugim elementem określonym w rozdziale 3 ustawy o wspieraniu rodziny są rodziny wspierające. Pomoc w tej formie jest jednak dostępna w niewielkim zakresie, ponieważ w 2015 r. funkcjonowały tylko 82 rodziny wspierające (o 38 rodzin więcej niż w 2014 r.). Z tego 17 rodzin wspierających prowadziło pracę nie dłużej niż 3 miesiące, 39 nie dłużej niż 12 miesięcy, pozostałe dłużej niż rok. W 2015 r. z pomocy rodzin wspierających skorzystało 89 rodzin.

³ Art. 18 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny.

Placówki wsparcia dziennego w liczbach⁵

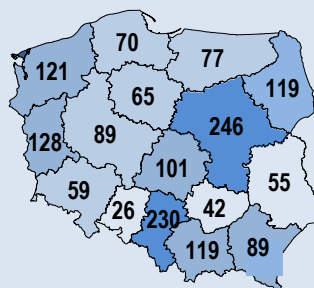
Według danych MRPiPS w 2015 r. w Polsce funkcjonowało

1 589 placówek wsparcia dziennego

z tego **647** to placówki publiczne prowadzone przez gminy, a **942** to placówki niepubliczne prowadzone przez inne podmioty.

Ponadto działało **67** placówek o charakterze ponadgminnym.

37 555 dzieci uczęszczających do placówek, tj. średnio **24** dzieci w jednej placówce.

Tylko **18%** gmin (443) posiadało placówki wsparcia dziennego.

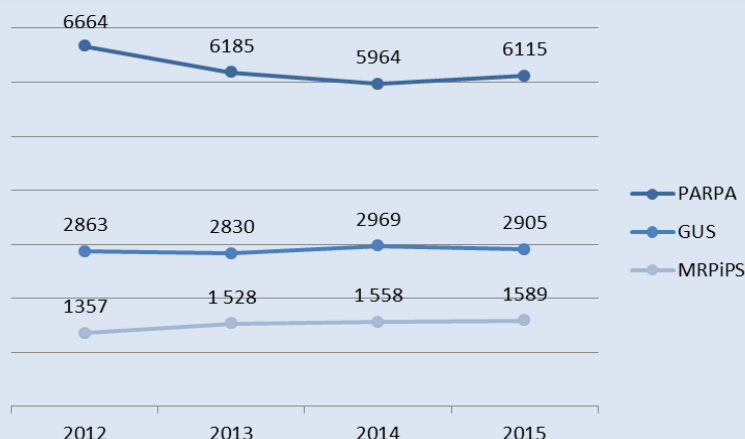
Liczba placówek w latach 2012–2015 wzrosła o **232**.

145 mln zł wydanych przez samorządy gminne na prowadzenie placówek wsparcia dziennego (**14,3 mln zł** przez gminy, w których kontrolę placówek przeprowadziła NIK). Szacunkowy roczny koszt w 2015 r. w przeliczeniu na jedno dziecko uczęszczające do placówki wynosił niecałe **4 tys. zł**.

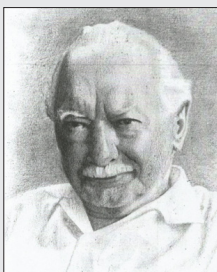
8,5 mln zł z budżetu państwa na realizację Resortowego Programu dofinansowania standardów placówek wsparcia dziennego w 2013 r. oraz

0,8 mln zł rocznie na realizację programu resortowego *Świetlica-Dzieci-Praca*.

Liczba placówek wsparcia dziennego dla dzieci w latach 2012–2015 według różnych źródeł:

Liczba faktycznie funkcjonujących placówek wsparcia dziennego w Polsce jest trudna do określenia, ponieważ dane dotyczące liczby placówek, prezentowane przez MRPiPS, GUS i PARPA różnią się.⁶

Kazimierz Lisiecki „Dziadek”⁴

Pierwsze ogniska opiekuńcze dla dzieci zostały utworzone w latach międzywojennych przez Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”. Kazimierz Lisiecki był inicjatorem powstania Towarzystwa Przyjaciół Dzieci Ulicy (TPDU) i kierownikiem pierwszego ogniska założonego w 1928 r. przez to Towarzystwo przy ul. Hipotecznej 5 w Warszawie. Wkrótce powstały kolejne ogniska prowadzone przez TPDU, w tym w 1933 r. Ognisko Praga, funkcjonujące pod tym samym adresem do dziś oraz ogniska w innych miastach. Trzy z nich działały również w okresie okupacji. W 1956 r. Kazimierz Lisiecki został dyrektorem Państwowego Zespołu Ognisk Wychowawczych. Od 1996 r. (już po śmierci swojego założyciela) do 2015 r. placówki funkcjonowały pod nazwą: Zespół Ognisk Wychowawczych im. Kazimierza Lisieckiego „Dziadka”. Prawie 100-letnią tradycję opiekuńczą, zapoczątkowaną przez Kazimierza Lisieckiego „Dziadka” kontynuują m.in. ogniska skupione w Centrum Wspierania Rodzin „Rodzinna Warszawa”.

⁴ Zdjęcie ze zbiorów Ogniska Wychowawczego „Świder” im. Kazimierza Lisieckiego „Dziadka” w Otwocku.

⁵ Źródło: Informacja Rady Ministrów o realizacji w roku 2015 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Dane za 2016 r. będą dostępne w drugiej połowie 2017 r.

⁶ Wykres sporządzony przez NIK na podstawie danych MRPiPS, GUS i PARPA.

1 ZAŁOŻENIA KONTROLI

Temat i numer kontroli

Nr P/16/040 – Funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci.

Cel główny kontroli

Ocena skuteczności pomocy udzielanej rodzinom doświadczającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez placówki wsparcia dziennego dla dzieci.

Cele częściowe

1. Dostępność i adekwatność opieki w formie placówek wsparcia dziennego w świetle potrzeb gminy.
2. Prowadzenie monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.
3. Prawdliwość i skuteczność pracy placówek wsparcia dziennego.

Zakres podmiotowy kontroli

Kontrolą objęto łącznie 23 placówki wsparcia dziennego oraz 23 ośrodki pomocy społecznej⁷. Badania kontrolne były przeprowadzone w 29 jednostkach, w tym w 17 ośrodkach pomocy społecznej, w których placówki wsparcia dziennego były ich wewnętrznymi jednostkami organizacyjnymi oraz sześciu ośrodkach pomocy społecznej i sześciu placówkach wsparcia dziennego funkcjonujących odrębnie. Spośród skontrolowanych 23 placówek wsparcia dziennego 14 było prowadzonych w formie specjalistycznej, siedem w formie łączonej (opiekuńczo-specjalistycznej) oraz dwie w formie opiekuńczej. Badania kontrolne były prowadzone na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁸, przy uwzględnieniu kryteriów określonych w art. 5 ust. 2 tej ustawy, tj. legalności, rzetelności i gospodarności.

Zakres przedmiotowy kontroli

Badania kontrolne w ośrodkach pomocy społecznej, w których placówki wsparcia dziennego stanowiły wewnętrzną jednostkę organizacyjną, obejmowały: dostępność i adekwatność opieki w formie placówek wsparcia dziennego w świetle potrzeb gminy, prowadzenie monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz prawidłowość i skuteczność pracy placówek wsparcia dziennego. W ośrodkach pomocy społecznej nieprowadzących placówek wsparcia dziennego badania kontrolne dotyczyły dostępności i adekwatności opieki w formie placówek wsparcia dziennego w świetle potrzeb gminy oraz prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W placówkach, które funkcjonują jako odrębne podmioty, badania kontrolne obejmowały prawidłowość i skuteczność pracy placówek wsparcia dziennego.

Zasięgnięto informacji w jednostkach niekontrolowanych, m.in. w gminach nieprowadzących placówek wsparcia dziennego oraz organizacjach pozarządowych prowadzących takie placówki (więcej: pkt 4 Informacji o wynikach kontroli). W ramach kontroli przeprowadzono badanie ankietowe, którym objęto dzieci uczęszczające do placówek, ich rodziców i nauczycieli szkolnych.

Okres objęty kontrolą

Kontrolą objęto lata 2013–2016 (I półrocze)⁹.

⁷ 21 placówek wsparcia dziennego i 21 ośrodków pomocy społecznej objęto badaniami kontrolnymi realizowanymi w trakcie kontroli koordynowanej oraz dwie placówki wsparcia dziennego i dwa ośrodki pomocy społecznej w trakcie kontroli rozpoznawczej.

⁸ Dz. U. z 2017 r. poz. 524.

⁹ Z uwzględnieniem działań wcześniejszych, mających związek z kontrolą, w tym zebranie danych porównawczych za okres od 2012 r.

2.1 Ocena ogólna kontrolowanej działalności

W ocenie NIK placówki wsparcia dziennego dla dzieci stanowią skuteczny instrument wspierania rodzin, szczególnie tych, które doświadczają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Placówki świadczą pomoc adekwatną do potrzeb dzieci, problemem jest jednak ich niewystarczająca dostępność – działają one jedynie w 18% gmin w Polsce. Placówki, mimo skromnych warunków, w jakich funkcjonują, realizują prawidłowo swoje zadania, a ich praca przynosi wymierne pozytywne efekty w zakresie rozwoju osobowości dziecka, postępów w nauce oraz kształtowania relacji społecznych opartych na wzajemnej pomocy, współpracy i solidarności.

Choć według danych MRPiPS¹⁰, w skali kraju liczba placówek wsparcia dziennego w latach 2013–2015 nieznacznie wzrosła, to w gminach, w których prowadzono kontrolę ulegała systematycznemu zmniejszaniu. W tym okresie w ośmiu gminach zamknięto 12 świetlic i ognisk dla dzieci i młodzieży. Najczęstszym powodem likwidacji był brak środków finansowych na zapewnienie warunków lokalowych i sanitarnych zgodnych z wymogami ustawy o wspieraniu rodziny oraz brak personelu do pracy w placówce. Zamykanie placówek wiązało się ze zmniejszeniem liczby miejsc dostępnych dla dzieci potrzebujących wsparcia. W wyżej wymienionym okresie w gminach tych liczba miejsc w placówkach zmniejszyła się o 405, co stanowiło 16,5% liczby miejsc dostępnych w 2013 r.

Prawie wszystkie skontrolowane placówki wsparcia dziennego opracowywały diagnozy sytuacji dziecka i jego rodziny, programy pracy z dzieckiem i dokonywały oceny postępów osiągniętych przez dziecko, zapewniając w ten sposób adekwatność wsparcia. **Takie działania placówek są szczególnie istotne w opiece i wychowaniu dzieci z rodzin wieloprotblemowych, które w swoich domach rodzinnych z różnych powodów nie otrzymują dostatecznej uwagi i opieki.** Skontrolowane placówki zapewniały swoim wychowankom wszechstronne wsparcie, począwszy od potrzeb podstawowych, jak opieka, bezpieczeństwo, a często również wyżywienie, poprzez pomoc w nauce, wsparcie emocjonalne w sytuacjach trudnych, aż po ciekawe zajęcia rozwojowe. **Pozytywne efekty pracy z dziećmi w placówkach potwierdzili zgodnie, w anonimowych ankietach przeprowadzonych w toku kontroli, ich rodzice, nauczyciele, jak również same dzieci.**

Kompleksowość pomocy udzielanej wychowankom ogranicza jednak fakt, że nie wszystkie świetlice prowadzone w formie specjalistycznej lub specjalistyczno-opiekuńczej zapewniały swoim podopiecznym pomoc specjalistyczną. Z powodu ograniczeń finansowych tylko w 18 z 23 skontrolowanych placówek¹¹ pomocą w formie zajęć specjalistycznych w różnym zakresie objęto dzieci tam uczęszczające, lecz w pięciu z nich zajęcia specjalistyczne prowadzone były sporadycznie, np. raz w tygodniu lub nawet raz w miesiącu. Jednocześnie pięć (z 21) skontrolowanych placówek prowadzonych w formie specjalistycznej lub specjalistyczno-opiekuńczej nie zatrudniało specjalistów i nie prowadziło tego typu zajęć. NIK pozytywnie oceniła natomiast fakt, że w siedmiu placówkach z pomocy specjalistycznej mogli skorzystać także rodzice dzieci oraz to, że w niektórych placówkach prowadzonych w formie opiekuńczej, w miarę możliwości, starano się taką pomoc zapewnić.

¹⁰ Przedstawione dane pochodzą ze sprawozdawczości MRPiPS, jednak rzeczywista liczba placówek wsparcia dziennego funkcjonujących w Polsce jest niemożliwa do określenia, ponieważ główne podmioty prowadzące ewidencję świetlic, tj. MRPiPS, GUS i PARPA, przedstawiają rozbieżne dane w tym zakresie (patrz Wprowadzenie oraz pkt 3.7).

¹¹ Kontrolą objęto 14 placówek prowadzonych w formie specjalistycznej, siedem w formach połączonych oraz dwie placówki opiekuńcze.

Na efekty uzyskane w pracy z dzieckiem w placówkach korzystny wpływ miała, prowadzona zgodnie z wymogami ustawy o wspieraniu rodziny, współpraca z rodzicami i opiekunami dzieci oraz szkołami. Współpraca taka jest ważna dla wypracowania spójnego podejścia do działań wychowawczych i planowania pomocy dla poszczególnych dzieci, jak i ich rodzin. W ustawie nie przewidziano obowiązku współpracy placówek z ośrodkami pomocy społecznej, jednak połowa ze skontrolowanych placówek – głównie tych, które były wewnętrznymi jednostkami organizacyjnymi ośrodków pomocy społecznej – taką współpracę prowadziła. Zdaniem NIK, mając na uwadze cel funkcjonowania placówek, którym jest wspieranie rodziny, współpraca taka jest niezbędna. Jak wykazały badania kontrolne, ponad 80% rodzin dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego korzysta z pomocy ośrodków pomocy społecznej. Współpraca taka umożliwiłaby również pozyskiwanie informacji o dzieciach, które już nie uczęszczają do placówek. Informacje takie o swoich wychowankach posiadało tylko sześć skontrolowanych świetlic.

Główną przyczyną, dla której dzieci kierowane są do placówki wsparcia dziennego, jest bezradność rodzin w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2015 r. w gminach, na terenie których prowadzono kontrolę, w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych wychowywało się szacunkowo około 10,8 tys. dzieci, a do placówek uczęszczało nieco ponad 2 tys. dzieci. Oznacza to, że **opieką placówek wsparcia dziennego objętych było tylko nieco ponad 20% dzieci z rodzin doświadczających problemów opiekuńczo-wychowawczych.** Dla porównania, w skali kraju, szacunkowy wskaźnik objęcia opieką w placówkach wsparcia dziennego dzieci z rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego, w 2015 r. wynosił około 9%¹². Należy zaznaczyć, że placówki wsparcia dziennego funkcjonujące w gminach, w których przeprowadzona była kontrola, w różnym zakresie zapewniały dostępność miejsc dla dzieci. Pełną dostępność miejsc w takich placówkach zapewniała gmina Nidzica – na terenie tej gminy liczba dostępnych miejsc w placówkach wsparcia dziennego była wyższa od liczby dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Najmniej dzieci z takich rodzin mogło uczęszczać do placówek wsparcia dziennego w Siemianowicach Śląskich, gdzie opieką świetlic objętych było tylko 3% z nich.

Tylko w czterech gminach, na terenie których prowadzono kontrolę przyznano, że istniejące placówki nie w pełni pokrywały zapotrzebowanie na tego typu pomoc. W pozostałych przypadkach kierownicy skontrolowanych jednostek twierdzili, że liczba placówek i miejsc w tych placówkach w pełni pokrywała zapotrzebowanie w tym zakresie, jednak w gminach tych nie przeprowadzono rozpoznania skali potrzeb na usługi placówek wsparcia dziennego. Opracowane przez te samorządy gminne diagnozy sytuacji dotyczącej opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie lokalnym nie zawierały bowiem wniosków w kontekście potrzeb gmin w zakresie wspierania rodzin z wykorzystaniem placówek wsparcia dziennego. W żadnym z dokumentów programowych, ani w dokumentach wewnętrznych obowiązujących w tych gminach nie określono trybu i metod identyfikacji rodzin zagrożonych kryzysem oraz już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Monitoring taki, w różnym zakresie, był jednak prowadzony, lecz sposób pozyskania informacji nie pozwalał

¹² Zgodnie ze sprawozdaniem MPiPS-03 za 2015 r. pomocą z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego objętych było ponad 213 tys. rodzin (ponad 760 tys. osób), w tym ponad 120 tys. były to rodziny niepełne. Szacunkowa liczba dzieci w tych rodzinach mogła więc wynosić ponad 400 tys.

na identyfikację i monitoring rodzin dopiero zagrożonych kryzysem. Wczesne identyfikowanie rodzin pozwoliłoby na objęcie dzieci z tych rodzin stosowną pomocą, w tym również w placówkach wsparcia dziennego.

Pomimo, że placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży odgrywają istotną rolę w systemie wspierania rodziny, zdaniem NIK, władze lokalne nie przykładają do ich funkcjonowania wystarczającej uwagi. Dokumenty programowe stanowiące podstawę budowania lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i pracy z rodziną obowiązujące w czterech gminach w ogóle nie uwzględniały działalności istniejących na ich terenie placówek wsparcia dziennego, zaś w pozostałych, placówki takie ujęto jedynie hasłowo. Środki przeznaczane na funkcjonowanie skontrolowanych placówek nie zaspakajały w pełni potrzeb, przez co musiały one zrezygnować z części zaplanowanych działań. Tylko siedem gmin pokrywało wydatki na działalność placówek w całości ze środków pochodzących z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych, zaś w trzech gminach środki te nie były w ogóle przeznaczane na ten cel. **Tylko nieliczne samorządy podejmowały działania mające na celu rozbudowę istniejącej bazy placówek wsparcia dziennego.** W dwóch gminach, na terenie których prowadzono kontrolę zwiększono liczbę miejsc w istniejących świetlicach, powstanie nowych placówek zaplanowano w dwóch innych gminach, zaś w dwóch kolejnych założono budowę nowych siedzib działających już placówek wsparcia dziennego.

2.2 Synteza ustaleń kontroli

Praca z dzieckiem – planowana, realizowana i oceniana

Rodziny mające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci potrzebują pomocy w radzeniu sobie z zaburzeniami zachowania dzieci, pokonywaniu problemów szkolnych, czy rozwijaniu ich umiejętności lub zainteresowań. Efektywna praca z dzieckiem wymaga rozpoznania jego deficytów, zaburzeń, dysfunkcji, a także potrzeb, uwarunkowań, mocnych i słabych stron, tj. opracowania diagnozy. Rzetelna diagnoza sytuacji dziecka umożliwia dobór właściwych form i metod pracy. Wyniki kontroli wykazały, że **diagnozy dzieci były przeprowadzane w 19 z 23 skontrolowanych placówek, a w pięciu z nich były pogłębiane konsultacjami z wychowawcami szkolnymi, pracownikami socjalnymi i asystentami rodzin, kuratorami sądowymi, rodzicami i opiekunami dzieci.** Cztery świetlice nie opracowały diagnoz przyjętych dzieci z powodu braku środków finansowych na zatrudnienie specjalistów, którzy mogliby diagnozować podopiecznych. Średni czas oczekiwania na opracowanie diagnozy wynosił 3,5 miesiąca, a w skrajnych przypadkach ponad pół roku – 7 lub 12 miesięcy. [str. 29]

Diagnoza sytuacji dziecka i jego rodziny powinna stanowić punkt wyjścia do zaplanowania pomocy dla konkretnego wychowanka i jego najbliższych. **W 16 skontrolowanych przez NIK placówkach sporządzano w różnej formie plany pracy z dzieckiem, czy programy korekcyjne. W planach/programach opracowanych przez pięć placówek określano cele oddziaływań i pracy z poszczególnymi dziećmi, wskazujące stan docelowy, który ma być osiągnięty dzięki realizacji zaplanowanych działań.** W pozostałych placówkach wychowawcy i specjaliści pracujący z dziećmi nie określali wskaźników realizacji zakładanych celów, lecz mimo ich braku **rezultaty udzielanej pomocy w większości z nich były oceniane. Takich ocen nie dokonywały tylko dwie świetlice.** W dwóch innych placówkach systematycznie oceniano wychowanków mimo braku początkowej diagnozy rozpoznającej deficyty, zaburzenia, dysfunkcje, słabe i mocne

strony dziecka oraz opracowanych dla dzieci programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych czy psychoterapeutycznych. Oceny te były dokonywane z różną częstotliwością – od comiesięcznych do rocznych. **W ocenie NIK systematyczne sporządzanie ocen postępów w pracy z dzieckiem, szczególnie w placówkach o charakterze specjalistycznym, stanowi dobrą praktykę.** Oceny takie pomagają stwierdzić, czy i które działania przyniosły oczekiwany skutek, a które okazały się nietrafione i nieskuteczne, co należy zmienić, bądź nad czym szczególnie pracować. Umożliwiają one korektę przyjętych założeń i wypracowanie lepszych, bardziej adekwatnych metod dla udzielenia pomocy i wsparcia podopiecznym placówki. **Dokonywanie ocen byłoby jednak łatwiejsze, gdyby bardziej precyzyjnie były określane cele pracy z dzieckiem oraz wskaźniki ich osiągnięcia.** W przypadku czterech świetlic, dokonując oceny podopiecznych wyznaczano też kierunki dalszej pracy z dzieckiem i rodziną, zalecenia, wskazówki odnośnie udziału dziecka w poszczególnych rodzajach zajęć prowadzonych w świetlicy, planowano działania i zajęcia, w których dziecko powinno uczestniczyć. [str. 31]

Przepisy nie precyzują wymagań dotyczących dokumentacji prowadzonej w placówkach wsparcia dziennego. W związku z powyższym każda ze skontrolowanych placówek we własnym zakresie wypracowywała rozwiązania dotyczące np. sposobu dokumentowania ocen okresowych, czy prowadzenia dokumentacji pracy z wychowankiem i jego rodziną. Zdaniem NIK pomocne byłoby określenie podstawowej dokumentacji, jaką powinny prowadzić placówki funkcjonujące w poszczególnych formach oraz sposobów dokonywania oceny sytuacji wychowanków. Na potrzebę wprowadzenia uregulowań prawnych w tym zakresie wskazywali kierownicy skontrolowanych placówek wsparcia dziennego, którym znacznie ułatwiłoby to dokumentowanie pracy. [str. 34]

Nie wszystkie świetlice prowadzone w formie specjalistycznej lub specjalistyczno-opiekuńczej zapewniały swoim podopiecznym pomoc specjalistyczną, ale niektóre prowadzone w formie opiekuńczej, w miarę swoich możliwości, starały się taką pomoc zapewnić. W 18 placówkach, z 23 objętych kontrolą, pomocą w formie różnych zajęć specjalistycznych objęto dzieci tam uczęszczające. W pięciu z nich zajęcia specjalistyczne prowadzono jednak sporadycznie, np. raz w tygodniu lub nawet raz w miesiącu. **Pięć skontrolowanych placówek prowadzonych w formie specjalistycznej nie zatrudniało specjalistów i nie prowadziło zajęć specjalistycznych.** Najczęstszym powodem niezatrudniania specjalistów były ograniczone środki finansowe, a także brak wykwalifikowanej kadry. **Zdaniem NIK niezatrudnianie specjalistów w placówkach specjalistycznych lub specjalistyczno-opiekuńczych ogranicza kompleksowość pomocy udzielanej wychowankom uczęszczającym do świetlic i ognisk.**

Ponadto, w opinii NIK, forma, w jakiej funkcjonuje placówka, powinna być dostosowana do możliwości jej organu założycielskiego. W sytuacji ograniczonych możliwości finansowych, które nie pozwalają na zapewnienie w placówce wsparcia specjalistów, racjonalnym rozwiązaniem jest prowadzenie placówki w formie opiekuńczej. W takiej sytuacji rodzice mogą korzystać z ogólnodostępnych możliwości uzyskania dla dziecka niezbędnej pomocy, np. w szkołach, podmiotach leczniczych, poradniach psychologiczno-pedagogicznych. Deklarowanie formy specjalistycznej w sytuacji braku specjalistów powoduje, z jednej strony, że statystyka dotycząca rodzajów funkcjonujących placówek nie jest wiarygodna, a z drugiej, wprowadza w błąd rodziców, którzy mogą oczekiwać zapewnienia przez daną placówkę wsparcia specjalistycznego w sytuacji, gdy nie jest ono faktycznie dostępne. Ponadto, zdaniem NIK, placówka – w określonej w dokumentach organizacyjnych formie powinna funkcjonować przynajmniej przez okres jednego roku szkolnego, aby rodzice decydując się na zapisanie swojego dziecka do konkretnej świetlicy czy ogniska mieli pewność, że przez cały rok ich dziecko będzie otrzymywać ustalony rodzaj pomocy. [str. 35]

Niemal wszystkie skontrolowane świetlice i ogniska, pomimo braku obowiązku wynikającego z ustawy o wspieraniu rodziny, prowadziły dożywianie dzieci – trudno o efekty w pracy z dzieckiem, gdy jest ono głodne. W badanym okresie dzieci nie były dożywiane tylko w dwóch skontrolowanych placówkach: w Zagrzewie (będącej w strukturach MOPS w Nidzicy) i w Drohiczynie, gdzie dożywianie prowadzono do 2015 r. W 15 skontrolowanych placówkach dzieci mogły zjeść podwieczorki, które samodzielnie przygotowywały w ramach warsztatów kulinarnych, w sześciu natomiast otrzymywały ciepłe posiłki. W ocenie NIK dożywianie dzieci powinno być prowadzone w każdej świetlicy czy ognisku, gdyż większość dzieci tam uczęszczających pochodzi z rodzin mających problemy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb ich członków. [str. 38]

Praca na rzecz dziecka – współdziałanie i wymiana informacji

Skontrolowane placówki wsparcia dziennego zapewniały roboczą koordynację działań na rzecz dziecka pomiędzy głównymi interesariuszami, jak rodzice, szkoły, a w części również ośrodki pomocy społecznej. Wszystkie skontrolowane placówki deklarowały współpracę z rodzinami dzieci, lecz dokumentacja potwierdzająca takie kontakty znajdowała się tylko w ośmiu z nich. Wyniki kontroli wykazały, że do spotkań rodziców i wychowawców świetlic dochodziło najczęściej przy odbiorze dziecka ze świetlicy, oraz podczas różnego typu imprez okolicznościowych, np. dzień matki/rodziny, spotkania opłatkowe, jasełka itp. **W siedmiu skontrolowanych świetlicach rodzice i opiekunowie mogli skorzystać ze specjalistycznej pomocy, najczęściej w formie spotkań grupowych lub indywidualnych.** Nie wszyscy rodzice wyrażali chęć podejmowania pracy na rzecz dziecka i rodziny, **dlatego też pracownicy pięciu świetlic, w tym dwóch, w których byli zatrudnieni pracownicy socjalni, w celu zachęcenia ich do podjęcia współpracy odwiedzali podopiecznych w domach, co można uznać za dobrą praktykę.** Takie wizyty pozwalają poznać rzeczywiste warunki, w jakich na co dzień funkcjonuje dziecko, niejednokrotnie zrozumieć dzięki temu motywy jego postępowania i zachowania. Kontakty z placówkami wsparcia dziennego potwierdzili rodzice w anonimowej ankiecie przygotowanej przez NIK. [str. 39]

Współpraca ze szkołami była udokumentowana tylko w przypadku ośmiu placówek, choć wszystkie taką współpracę deklarowały. Kontakty z placówkami wsparcia dziennego potwierdzili nauczyciele i wychowawcy podopiecznych świetlic, spośród których 61% wskazało, że jest zadowolonych z takiej współpracy, 31% pedagogów odpowiedziało, że jest raczej zadowolonych, a swoje niezadowolenie wyraziło 6% odpowiadających. **Ankietowani przez NIK nauczyciele i wychowawcy w swoich wypowiedziach zwracali uwagę na korzyści płynące z wzajemnej wymiany informacji z wychowawcami placówek, wskazując, że współpraca ta jest ważna dla wypracowania spójnego podejścia do działań wychowawczych. Jednocześnie wielu pedagogów podnosiło potrzebę dalszego zacieśniania tej współpracy.** [str. 41]

Ustawa o wspieraniu rodziny nie zobowiązuje placówek wsparcia dziennego do współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, lecz w ocenie NIK, w celu objęcia rodzin dzieci uczęszczających do świetlic i ognisk kompleksową i skoordynowaną pomocą i osiągnięcia jak najlepszych efektów tej pomocy, taka współpraca jest niezbędna. Pozwala bowiem na bieżący przepływ informacji o pojawiających się problemach w rodzinach podopiecznych, na odpowiednie zareagowanie na zaistniałe trudne sytuacje, konsultowanie i kompleksowe rozwiązywanie problemów rodziny oraz na dobór właściwych działań, mających na celu ich zażegnanie

lub zminimalizowanie. W ocenie NIK wymóg takiej współpracy powinien być określony w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Kontrola wykazała, że choć żadna ze skontrolowanych placówek nie posiadała procedury współpracy z ośrodkiem pomocy społecznej czy miejskim ośrodkiem pomocy rodzinie, to 11 spośród nich współpracowało z pracownikami socjalnymi i asystentami rodzin zatrudnionymi w ośrodkach, przy czym dotyczy to placówek będących jednostkami organizacyjnymi ośrodków pomocy społecznej. Wprowadzenie takiego obowiązku ułatwi szczególnie współpracę placówek wsparcia dziennego prowadzonych przez organizacje pozarządowe z ośrodkami pomocy społecznej. [str. 43]

Przepisy nie przewidują obowiązku monitorowania losów wychowanków placówek, jednak, zdaniem NIK, mając na uwadze fakt, że są to najczęściej dzieci w trudnej sytuacji rodzinnej, monitorowanie takie jest potrzebne. Z tego względu współpraca placówek wsparcia dziennego z ośrodkami pomocy społecznej nabiera dodatkowego znaczenia. Dzięki wymianie informacji o sytuacji rodzinnej dzieci uczęszczających do placówek wychowawcy i specjaliści pracujący w placówkach otrzymają wiedzę dotyczącą losów podopiecznych. Jest to szczególnie istotne w przypadku dzieci, które nadal powinny korzystać z pomocy placówek, ale z różnych względów przestały do nich uczęszczać. Dzięki takiej współpracy wychowawcy mogą się dowiedzieć, czy dzieci te trafiły do innych placówek oraz czy, a jeśli tak, to jaką pomocą zostały objęte. Taka wymiana informacji pozwoliłaby też na określenie efektów pracy poszczególnych świetlic i ognisk. Wyniki kontroli wykazały, że informacje o dzieciach, które już nie uczęszczają do placówek posiadało tylko sześć skontrolowanych świetlic. Prowadzenie monitoringu rodzin po zakończeniu uczestnictwa ich dzieci w zajęciach świetlicowych można zatem uznać za dobrą praktykę. [str. 45]

Dobre efekty pracy placówek wsparcia dziennego

Placówki wsparcia dziennego to ważny i potrzebny element systemu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Ich działalność jest adresowana do dzieci, które w sytuacji, gdy rodzina nie radzi sobie z wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą być najbardziej poszkodowane. Placówki zapewniają wychowankom wszechstronne wsparcie, począwszy od potrzeb podstawowych, jak opieka, bezpieczeństwo, wyżywienie, poprzez pomoc w nauce, wsparcie emocjonalne w sytuacjach trudnych, aż po ciekawe zajęcia rozwojowe. W efekcie, dzięki uczęszczaniu do placówek, dzieci lepiej się zachowują, lepiej uczą, lepiej radzą sobie w grupie rówieśniczej, a także odkrywają swoje silne strony, nabierają poczucia własnej wartości. Efekty pracy placówek wsparcia dziennego z dziećmi były odnotowywane w okresowych ocenach sporządzanych przez wychowawców i specjalistów pracujących w świetlicach i ogniskach. Efekty te przede wszystkim były widoczne na kilku płaszczyznach, takich jak opieka, wychowanie, nauka, poczucie własnej wartości, socjalizacja oraz rozwój dzieci i obejmowały zmiany w funkcjonowaniu dzieci w sferze emocjonalnej (np. wyciszenie, przezwyciężenie nieśmiałości), w nauce (np. osiąganie lepszych wyników w szkole, uzyskanie promocji do następnej klasy), jak i w relacjach z otoczeniem (np. pozytywne relacje z rówieśnikami, zmniejszenie agresji, unikanie konfliktów). [str. 47]

Pozytywne efekty uczęszczania do placówek były też dostrzegane i wskazywane przez same dzieci, ich rodziców i nauczycieli, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym przeprowadzonym w ramach kontroli NIK. **Aż 92% rodziców podopiecznych placówek było bardzo zadowolonych z pobytu dziecka w świetlicy, nikt z ankietowanych nie wyraził braku zadowolenia,**

a 89% osób stwierdziło, że ich dziecko bardzo chętnie uczęszcza do świetlicy. W opinii zdecydowanej większości rodziców (69% ankietowanych) zachowanie ich dzieci poprawiło się, a 12% z nich stwierdziło, że zachowanie „raczej się poprawiło”. W ocenie 14% odpowiadających w zachowaniu ich dzieci nie zaszły żadne zmiany. Rodzice, którzy zauważyli zmiany zachowania dziecka, stwierdzali najczęściej, że dziecko stało się grzeczniejsze, osiąga lepsze wyniki w nauce, słucha dorosłych i wykonuje swoje obowiązki, a także chętniej pomaga rodzeństwu lub rodzicom oraz nie chodzi na wagary. [str. 48]

Niewątpliwym atutem placówek wsparcia dziennego jest stworzenie bezpiecznego, przyjaznego dziecku miejsca, gdzie znajdzie ono akceptację, uwagę i wysłuchanie. Poczucie bezpieczeństwa jest jedną z najważniejszych i fundamentalnych potrzeb każdego człowieka. Psycholodzy rozróżniają poczucie bezpieczeństwa fizycznego, czyli brak zagrożeń dla życia i zdrowia oraz poczucie bezpieczeństwa psychicznego, tj. brak zagrożeń dla obrazu samego siebie, poczucia godności, szacunku, uznania. Dzieci uczęszczające do świetlic i ognisk, które wzięły udział w anonimowej ankiecie NIK stwierdziły, że są zadowolone z możliwości pobytu w placówkach, czują się tam bezpiecznie, wiedzą, że mogą liczyć na pomoc, zarówno wychowawców, jak i kolegów/koleżanek, dobrze się czują w ich towarzystwie, otrzymują pomoc w nauce, uczą się ciekawych rzeczy, miło spędzają czas. **Odpowiedzi te wskazują, że wychowawcy skontrolowanych świetlic właściwie wywiązywali się ze swoich obowiązków, zapewniali dzieciom bezpieczne i przyjazne środowisko, wsparcie emocjonalne i pomoc w nauce. Dodatkowo ankietowane dzieci wskazywały w pierwszym rzędzie na wychowawców placówek wsparcia dziennego, jako tych, na których mogą liczyć i od których uzyskują pomoc.**

Wyniki przeprowadzonego badania ankietowego wśród dzieci ujawniły, że jednak niewielka część z nich (30 dzieci, tj. 5%), czuła się osamotniona, nie wykazywała zaufania do innych i być może była przekonana, że w swojej życiowej sytuacji, nie mogąc liczyć na rodziców, innych członków rodziny, wychowawców w szkole i placówce wsparcia, kolegów – są zdane wyłącznie na siebie. Wyniki te wskazują na potrzebę dalszego doskonalenia zawodowego pracowników placówek wsparcia dziennego, gdyż wychowawcy w tego typu jednostkach powinni posiadać umiejętności i kompetencje ułatwiające rozpoznawanie objawów osamotnienia, zagubienia, braku ufności u dzieci oraz mieć możliwość wdrażania programów, które pozwolą tym dzieciom poczuć się bezpieczniej, nabrać zaufania i otwartości w relacjach z innymi. [str. 51]

Najliczniejsza grupa dzieci (22%) wskazała, że dzięki pobytowi w placówce nauczyła się systematycznie odrabiać lekcje oraz używać zwrotów grzecznościowych (15%), która to umiejętność jest niezbędna w profilaktyce agresji interpersonalnej. Inne ważne nabyte w placówkach umiejętności to opanowywanie złości i gniewu oraz mówienie szczerze o swoich kłopotach (po 9%). Pozostałe, choć wskazywane przez mniejszą liczbę wychowanków, są równie istotne: udzielanie pomocy innym, punktualność, pozbycie się obawy przed wystąpieniami publicznymi, zainteresowanie sportem, nie stosowanie w stosunku do kolegów agresji, korzystanie z komputera. **Realizowane przez placówki wdrażanie do systematycznego odrabiania lekcji, używania form grzecznościowych, pomoc w nabyciu umiejętności korzystania z komputera, opanowywania emocji i tremy, rozwijanie wrażliwości na potrzeby innych, niestosowanie agresji jest oddziaływaniem wychowawczym, stymulującym i kształtującym rozwój osobowości dziecka.** [str. 57]

Wykres nr 1

Odpowiedzi dzieci na pytanie o umiejętności nabyte w placówkach wsparcia dziennego

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Skontrolowane placówki wsparcia dziennego realizowały zadania wspierania rodzin w ich funkcji edukacyjnej i wychowawczej. Świadczą o tym wypowiedzi dzieci dotyczące uzyskiwanej pomocy w przypadku trudności w nauce. Taką pomoc otrzymywali zarówno od wychowawców, jak i innych dzieci, dzięki czemu kształtowane były także umiejętności współpracy, solidarności i koleżeństwa. Wyniki ankiety wskazały, że w przypadku trudności w nauce 64% dzieci uważało, że może liczyć na pomoc każdego wychowawcy w świetlicy, 7% na pomoc niektórych wychowawców ze świetlicy, a 6% na kolegów/koleżanki ze świetlicy. Natomiast tylko 9% wychowanków wskazało, że w takiej sytuacji może liczyć na pomoc nauczycieli. Tylko jedno dziecko na 509 badanych wskazało, że nie może liczyć na niczyją pomoc w nauce. [str. 58]

O atrakcyjności zajęć świetlicowych oferowanych wychowankom świadczy niska skala rezygnacji z zajęć. W latach objętych kontrolą niemal z każdej placówki odeszło w ciągu roku od kilku do kilkunastu wychowanków, najwięcej rezygnacji z zajęć odnotowano w Środowiskowej Świetlicy Socjoterapeutycznej w Myślenicach, gdzie w 2013 r. na średnio zapisanych 35 podopiecznych ze świetlicy odeszło 25 dzieci. **W latach 2013–2016 (I poł.) żadne dziecko nie zrezygnowało ze świetlicy w Hajnówce, Zagrzewie (funkcjonującej w strukturach MOPS w Nidzicy) oraz Świetlicy Socjoterapeutycznej przy Zespole Szkół w Rozborzu będącej jednostką organizacyjną GOPS w Przeworsku.** O atrakcyjności placówek mówi także frekwencja na zajęciach organizowanych przez świetlice. Średnia obecność dzieci na zajęciach w skontrolowanych 23 placówkach wsparcia dziennego wyniosła 62%. [str. 57]

Efekty pobytu wychowanków w placówkach wsparcia dziennego były również wysoko oceniane przez nauczycieli i wychowawców szkolnych tych dzieci, którzy wskazywali na pozytywne zmiany w zachowaniu swoich uczniów od czasu rozpoczęcia uczęszczania do świetlicy. Ponad połowa pedagogów (53%) stwierdziła, że zachowanie dzieci poprawiło się. Natomiast 28% odpowiadających nie zauważyło żadnych zmian w zachowaniu uczniów, a 13% ankietowanych uznało, że generalnie dzieci te zachowują się lepiej, lecz niektóre zachowania

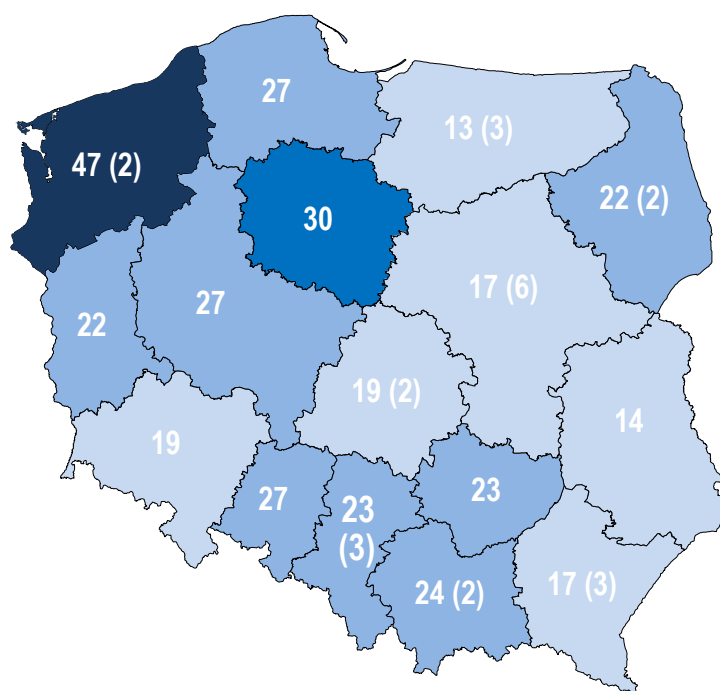
się pogorszyły. **W swoich wypowiedziach nauczyciele wskazywali przede wszystkim na poprawę wyników w nauce, lepsze funkcjonowanie dzieci w grupie, poprawę zachowania, rozwój dziecka i większą otwartość w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami.** Nauczyciele i wychowawcy zauważyli także sporadycznie niekorzystne skutki uczęszczania do placówek, np. niesłuchanie dorosłych i niewykonywanie swoich obowiązków. [str. 60]

Słaba dostępność placówek

Według informacji Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w 2015 r. na obszarze całego kraju funkcjonowało ogółem 1 589 placówek wsparcia dziennego w 443 gminach. Oznacza to, że w ponad 82% gmin takich placówek nie było.

Rysunek 1

Liczba dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku 7–15 lat według województw. W nawiasach liczba placówek skontrolowanych przez NIK

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych GUS.

W latach 2012–2016 (I poł.) liczba placówek w gminach, na terenie których prowadzono kontrolę **ulegała systematycznemu zmniejszeniu; i tak w 2012 r. było 103 PWD, w 2013 r. istniało ich 99, w 2014 r. – 93, w 2015 r. działały 92, a w I poł. 2016 r. 87 placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. W grupie zamkniętych placówek 10 działało w formie opiekuńczej, sześć w formie specjalistycznej, przestała też istnieć jedna placówka pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę.** Placówki wsparcia dziennego zostały zamknięte w ośmiu gminach.

Najwięcej placówek zlikwidowano na terenie Dzielnicy Praga-Półn. m.st. Warszawa. W 2012 r. w tej warszawskiej dzielnicy funkcjonowało 19 placówek, a w I połowie 2016 r. było ich 14. Najczęstszym powodem likwidacji placówek był brak możliwości zapewnienia warunków lokalowych i sanitarnych zgodnie z wymogami ustawy o wspieraniu rodziny. [str. 63]

Zamykanie placówek powodowało zmniejszenie liczby miejsc dostępnych dla dzieci potrzebujących wsparcia. **W latach 2012–2016 (I półrocze) na zajęcia oferowane przez placówki w gminach, w których przeprowadzono kontrolę uczęszczało łącznie 11 233 dzieci, w tym 5 130 uczestniczyło w zajęciach prowadzonych przez placówki opiekuńcze, 5 783 korzystało ze wsparcia placówek specjalistycznych oraz 320 dzieci uczestniczyło w pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Najwięcej dzieci uczestniczyło w zajęciach prowadzonych w placówkach funkcjonujących w tych gminach w 2013 r. – 2 463 dzieci, w następnych latach liczba ta ulegała systematycznemu zmniejszeniu i w I połowie 2016 r. wyniosła 2 058 dzieci, tj. o 405 mniej niż w 2013 r., co stanowiło 16,5% liczby dzieci uczęszczających w 2013 r. Spadek liczby dzieci w placówkach specjalistycznych był nieco niższy niż w placówkach opiekuńczych – liczba dzieci korzystających ze wsparcia placówek specjalistycznych zmniejszyła się w tym okresie o 13,6%, a uczęszczających do placówek opiekuńczych o 15,6%. W trzech gminach liczba funkcjonujących placówek pozostała na tym samym poziomie, lecz ograniczeniu uległa liczba miejsc. Powodem tego były też trudności finansowe spowodowane brakiem środków, pozyskiwanych wcześniej z funduszy unijnych.** [str. 65]

Część dzieci potrzebujących wsparcia nie korzysta z pomocy świetlic i ognisk z powodu braku możliwości dojazdu. Spośród 23 gmin, gdzie prowadzono kontrolę, tylko w dwóch – **Bełchatowie i Brwinowie** zapewniono dzieciom i młodzieży bezpłatny transport. W pozostałych gminach dzieci nie miały takiej możliwości i częstokroć z powodu oddalenia placówki od szkoły lub miejsca zamieszkania nie korzystały z zajęć oferowanych przez istniejące w ich gminie świetlice. [str. 67]

Z uwagi na fakt, że ponad 82% samorządów gminnych w kraju nie utworzyło placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, Najwyższa Izba Kontroli zwróciła się do 24 takich gmin o podanie przyczyn nieprowadzenia przez nie placówek wsparcia dziennego¹³. W każdej z tych gmin istnieje pewna liczba rodzin mających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci i gminy te nie mają realnych możliwości zapewnienia pomocy i wsparcia wszystkim rodzinom przeżywającym takie problemy. **Jednym z głównych powodów nieutworzenia placówek jest brak środków finansowych na ich funkcjonowanie. Brak placówek, które mogłyby pomagać dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych, gminy tłumaczyły ponadto istnieniem na ich terenie świetlic szkolnych.** Zdaniem NIK, z uwagi na specyfikę potrzeb dzieci z rodzin, które mają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, świetlice szkolne nie są w stanie zapewnić im adekwatnej pomocy głównie z uwagi na brak możliwości indywidualnej pracy z dzieckiem. [str. 66]

W okresie objętym kontrolą wszystkie placówki pracowały przez pięć dni w tygodniu, 19 z nich organizowało dla dzieci zajęcia także w czasie ferii zimowych i wakacji, a do siedmiu dzieci mogły uczęszczać również w soboty oraz w dni wolne od nauki w okresach międzyświątecznych. Trzy skontrolowane świetlice pracowały do godziny 17.00, najwięcej (10 spośród 23) do godziny 18.00, a siedem nawet do 19.00. Podopieczni dwóch skontrolowanych świetlic (w Nowogardzie i Węgorzewie) mogli przebywać w placówkach do godziny 16.00, a w jednej (w Wysokiej Głogowskiej będącej jednostką organizacyjną GOPS w Głogowie Młp.) do 15.30. Trzy skontrolowane świetlice pracowały po 10 godzin każdego dnia, dwie po 9 godzin, a siedem świetlic po 8 godzin dziennie. Tylko dwie placówki (w Chrzanowie i Wysokiej Głogowskiej) działały po 4 godziny dziennie. W ocenie NIK, dłuższy czas pracy świetlic przynosi niewątpliwie większą korzyść dzieciom tam uczęszczającym oraz pozwala na pobyt dzieci w bezpiecznych warunkach i pod fachową opieką aż do powrotu rodziców z pracy. Niejednokrotnie zdarza się także, że ze względu na niewłaściwą atmosferę w domu, dzieci pozostają w świetlicy jak najdłużej, aż do jej zamknięcia. [str. 68]

¹³ Na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy o NIK.

Najczęstszym powodem kierowania dziecka do placówek była bezradność rodzin w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, lecz jako przyczyny potrzeby ich wsparcia wskazywano zazwyczaj kilka czynników, bez możliwości ich oddzielenia. Z powodu bezradności rodzin w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, w latach 2013–2016 (I poł.), do skontrolowanych placówek skierowano łącznie 2 499 dzieci. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych była najczęstszą przyczyną kierowania dzieci w Warszawie w dzielnicy Praga-Półd. (428 dzieci skierowanych), w Nidzicy (269 dzieci) i w Tychach (260 dzieci skierowanych). Równie częstym powodem zgłaszania dzieci do wzięcia udziału w zajęciach organizowanych przez placówki było bezrobocie rodziców. Z tego powodu do skontrolowanych placówek skierowano łącznie 1 710 dzieci i młodzieży, przy czym najwięcej w Stalowej Woli (360 dzieci), w Nidzicy (290) i w Tychach (193 dzieci). **Wśród innych przyczyn kierowania dzieci do świetlic wymieniano: trudności w koncentracji, brak akceptacji rówieśników, trudności w nauce, wielodzietność rodziny, lub sytuację kryzysową w rodzinie – rozwód rodziców czy bezdomność.** [str. 69]

Pobyt dziecka w placówce jest dobrowolny, chyba że do placówki dziecko zostanie skierowane przez sąd¹⁴. Sądy skierowały pięcioro dzieci do dwóch skontrolowanych placówek, a w przypadku innej placówki, sąd nie kierując formalnie dzieci, wskazał na zasadność zapisania ich na zajęcia do świetlicy. Do skontrolowanych świetlic dzieci, choć nieformalnie, zgłaszane były przez pracowników socjalnych i asystentów rodziny, kuratorów sądowych, szkoły, policję. Najwięcej takich zgłoszeń było ze strony pracowników ośrodków pomocy społecznej. We wszystkich świetlicach, w przypadku każdorazowego zgłoszenia przez instytucję inną niż sąd, rodzice lub opiekunowie prawni wyrażali pisemną zgodę na pobyt dziecka w placówce. Kierowanie dzieci do placówek przez nauczycieli i pedagogów szkolnych oraz pracowników socjalnych i asystentów rodziny nie ma formalnego charakteru, lecz w zasadzie opiera się na sugerowaniu rodzicom możliwości zapisania dziecka do świetlicy – pozostawiając wybór rodzicom/opiekunom dzieci. [str. 70]

Pracownicy placówek w miarę swoich możliwości upowszechniali wiedzę na temat świetlic, starając się dotrzeć do jak największego grona odbiorców. Niemal wszystkie placówki prezentowały na stronach Internetowych informacje o ofercie, godzinach otwarcia, możliwościach zapisania dziecka do świetlicy. Trzy spośród 23 poddanych kontroli świetlic nie przedstawiały informacji w Internecie, cztery posiadały własne strony Internetowe, a 16 z nich korzystało ze stron ośrodków pomocy społecznej lub urzędów miasta. W żadnej świetlicy nie było natomiast możliwości zapisania dziecka drogą elektroniczną lub nawet pobrania druku zgłoszenia dziecka na zajęcia. Brak możliwości zapisania dziecka drogą elektroniczną czy pobrania druku zgłoszenia powodowało, że tylko jedna skontrolowana placówka posiadała listy dzieci oczekujących na przyjęcie do świetlicy w miarę wolnych miejsc. Takie listy sporządzane były tylko w placówce Tęcza w Stalowej Woli. **W ocenie NIK, w każdej świetlicy, ognisku czy klubie, w przypadku liczby chętnych przewyższającej liczbę miejsc, powinna być prowadzona lista rezerwowa osób starających się o zapisanie do placówki, w celu dotarcia do nich w chwili zwolnienia się miejsca, a także określenia zapotrzebowania na taką formę pomocy dzieciom i ich rodzinom. W sytuacji braku takich danych, władze lokalne nie mają szczegółowego rozeznania odnośnie potrzeb wsparcia rodzin poprzez objęcie dziecka opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego, a do świetlic – choćby ze względu na brak możliwości skontaktowania się z ich rodzicami, mogą nie zostać przyjęte dzieci potrzebujące pomocy.** [str. 73]

¹⁴ Art. 23 ust. 2 i 3 ustawy o wspieraniu rodziny.

Na terenie gmin, w których przeprowadzono kontrolę, w 2015 r. w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego wychowywało się szacunkowo około 10,8 tys. dzieci, a nieco ponad 2,3 tys. było objęte opieką placówek. Oznacza to, że do placówek wsparcia dziennego uczęszczało niewiele ponad 20% dzieci z tych rodzin. Placówki wsparcia dziennego funkcjonujące w tych gminach w różnym zakresie zapewniały dostępność miejsc dla dzieci. **Najwyższy wskaźnik miała gmina Nidzica, w której liczba dostępnych miejsc w placówkach wsparcia dziennego była wyższa od liczby dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.** Najmniej dzieci z takich rodzin mogło uczęszczać do placówek wsparcia dziennego w Siemianowicach Śląskich, gdzie opieką świetlic objętych było tylko 3% z nich. Dla porównania, w skali kraju, szacunkowy wskaźnik objęcia opieką w placówkach wsparcia dziennego dzieci z rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz gospodarstwa domowego, w 2015 r. wynosił około 9%. Tylko w czterech gminach przyznano, że istniejące na ich terenie placówki nie w pełni pokrywały zapotrzebowanie na taką pomoc. W pozostałych samorządach twierdzono, że istniejąca liczba placówek i miejsc w tych placówkach była wystarczająca, jednak w gminach tych nie przeprowadzono rozpoznania skali potrzeb na usługi placówek wsparcia dziennego. **Kierownicy skontrolowanych ośrodków i placówek deklarowali, że pomocą objęte zostały wszystkie potrzebujące dzieci, lecz fakt zapisywania do placówek liczby dzieci przekraczającej określony limit miejsc świadczy o większych potrzebach takiego wsparcia.** Tylko w dwóch skontrolowanych placówkach przyznano, że były dzieci potrzebujące pomocy, którym odmówiono przyjęcia do świetlicy, zaś w jednej, że na zapisanie do świetlicy oczekiwała pewna liczba dzieci. Kierownicy skontrolowanych ośrodków pomocy społecznej i placówek wsparcia dziennego twierdzili ponadto, że do placówek uczęszczały wszystkie dzieci, które tego wymagały. Inne zdanie w tym zakresie mieli dyrektorzy szkół działających na terenie tych gmin¹⁵. [str. 74]

Tylko nieliczne samorządy w latach 2013–2016 r. (I poł.) podejmowały działania mające na celu rozbudowę istniejącej bazy placówek wsparcia dziennego. W dwóch gminach, na terenie których prowadzono kontrolę zwiększono liczbę miejsc w świetlicach, w Stalowej Woli utworzono klub dla najmłodszych dzieci, zaś w Wyszku w istniejącej już świetlicy powstała grupa młodzieżowa. Również nieliczne samorządy gminne zaplanowały rozwój bazy świetlic i ognisk. Powstanie nowych placówek zaplanowano w dwóch gminach, z tego w Stalowej Woli utworzenie filii istniejącej już świetlicy. W dwóch innych gminach założono budowę nowych siedzib istniejących już placówek wsparcia dziennego. [str. 78]

Niełatwe warunki pracy w placówkach

Ustawowe wymogi odnośnie wykształcenia spełniali prawie wszyscy pracownicy skontrolowanych przez NIK placówek wsparcia dziennego¹⁶. Kontrola wykazała, że w jednej ze skontrolowanych świetlic jedna z osób zatrudnionych na stanowisku wychowawcy nie posiadała kwalifikacji uprawniających jej do pracy na takim stanowisku, zaś w innej do pracy na stanowisku pedagoga. Zajęcia terapeutyczne lub socjoterapeutyczne prowadziły osoby posiadające różne wykształcenie i przygotowanie zawodowe – od ukończonych studiów podyplomowych obejmujących kilkaset godzin dydaktycznych, do specjalistów, którzy ukończyli kilkudziesięciogodzinne kursy czy szkolenia. [str. 79]

¹⁵ Informacje pozyskane na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

¹⁶ Art. 25–27 ustawy o wspieraniu rodziny.

We wszystkich skontrolowanych placówkach na podstawie umowy o pracę, zazwyczaj w pełnym wymiarze godzin i na czas nieokreślony zatrudnieni byli tylko kierownicy tych jednostek. W przypadku wychowawców, specjalistów i innych osób pracujących bezpośrednio z podopiecznymi sytuacja wyglądała różnie, najczęściej posiadali oni umowy na czas określony w niepełnym wymiarze godzin lub umowy zlecenia. Zdaniem NIK, taka sytuacja może powodować odejścia wychowawców. W pięciu placówkach poddanych kontroli zauważono częste zmiany kadrowe na stanowiskach wychowawców i specjalistów pracujących z dziećmi. Taka sytuacja może nie sprzyjać zaadoptowaniu się wychowanków w placówkach i może powodować u nich zaburzenie poczucia stabilności i bezpieczeństwa. Średnie miesięczne wynagrodzenie wychowawców i specjalistów zatrudnionych w skontrolowanych świetlicach i ogniskach wynosiło około 2,5 tys. zł brutto, i – choć nieznacznie, zarobki rosły. W 2014 r. średnie miesięczne wynagrodzenie wychowawcy pracującego z dziećmi w świetlicy wynosiło 2 333 zł brutto, a w I połowie 2016 r. było to 2 461 zł brutto. **Wysokość zarobków to jeden z głównych powodów braków kadrowych w skontrolowanych placówkach.** [str. 82]

Osoby zatrudnione w 18 z 23 skontrolowanych placówek miały możliwość uczestnictwa w specjalistycznych szkoleniach. W ocenie NIK z uwagi na specyfikę pracy w placówkach wsparcia dziennego szkolenia podnoszące kwalifikacje osób tam pracujących są niezmiernie istotne. W pięciu skontrolowanych placówkach osoby tam pracujące miały możliwość udziału w szkoleniach zapobiegających wypaleniu zawodowemu i szkoleniach superwizyjnych, a pięć kolejnych zapewniło wychowawcom możliwość udziału w spotkaniach grup wsparcia, podczas których omawiano problemy napotymane w codziennej pracy, znajdowano rozwiązania w trudnych sytuacjach, wymieniano się doświadczeniami zawodowymi. [str. 84]

Z uwagi na fakt, że wiele świetlic i ognisk boryka się z kłopotami kadrowymi, dlatego w ocenie NIK dobrą propozycją może być szersze korzystanie z pomocy wolontariuszy. Z takiej pomocy regularnie lub okazjonalnie korzystało 17 z 23 skontrolowanych placówek. Osoby mające dobry kontakt z dziećmi i umiejętność zagospodarowania im wolnego czasu stanowiłyby istotne wsparcie dla pracowników placówek. Takie rozwiązanie stworzyłoby większe możliwości pozyskania kadry do pracy z dziećmi w małych miejscowościach i na terenach wiejskich, gdzie zwykle brak jest specjalistycznej kadry, a możliwości finansowe są ograniczone. [str. 86]

Kontrola wykazała, że 10 świetlic, spośród 23 skontrolowanych, spełniało wymagania lokalowe i sanitarne określone w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. *w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego.* Osiem świetlic nie posiadało udogodnień przewidzianych dla osób niepełnosprawnych (jak wykazała kontrola do żadnej ze skontrolowanych placówek nie uczęszczały dzieci z niepełnosprawnością ruchową). Dodatkowo cztery placówki nie wystąpiły do komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej oraz do właściwego państwowego inspektora sanitarnego o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań lokalowych i sanitarnych, o którym mowa w art. 18b ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny¹⁷. [str. 87]

Niepełne planowanie, niepełne zaspokojenie potrzeb rodzin

Prawie wszystkie gminy (21 z 23), w których placówki wsparcia dziennego zostały skontrolowane przez NIK, opracowały diagnozy sytuacji dotyczącej opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie lokalnym, lecz były to dokumenty dość ogólne, nie zawierające wniosków dotyczących

¹⁷ Wcześniej art. 19 ust. 1 pkt 4 ustawy, uchylony z dniem 5 września 2015 r.

potrzeb odnośnie wspierania rodzin z wykorzystaniem form określonych w ustawie o wspieraniu rodziny, takich jak: praca asystenta rodziny, prowadzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i funkcjonowanie rodzin wspierających. [str. 89]

Narzędziem do budowania lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i pracy z rodziną są gminne programy wspierania rodziny. Kontrola wykazała, że w trzech gminach, na terenie których prowadzono kontrolę, do czasu zakończenia czynności kontrolnych NIK takich programów nie opracowano i nie przyjęto do realizacji. W dwóch spośród tych gmin prace nad przygotowaniem programu rozpoczęto w czasie trwania kontroli. Tylko w 10 gminach 3-letnie programy wspierania rodziny zostały przyjęte w 2012 r., tj. w roku wejścia w życie ustawy o wspieraniu rodziny. W programach wspierania rodziny obowiązujących w dziewięciu gminach nie określono finalnego poziomu wskaźników pozwalających na ocenę stopnia osiągnięcia zakładanych celów, osiem programów monitorowano, lecz tylko pięć z nich podlegało ewaluacji. Dokumenty programowe, obowiązujące w czterech gminach, nie uwzględniały działalności funkcjonujących na ich terenie placówek wsparcia dziennego. Jednocześnie w pozostałych, nawet jeśli placówki wsparcia dziennego zostały ujęte w programie, to jedynie hasłowo, bez przypisania im większej roli w pracy z dzieckiem i rodziną. **W ocenie NIK oznacza to, że część władz lokalnych nie dostrzega korzyści czy pozytywnych stron, jakie przynosi dzieciom, w szczególności wychowującym się w rodzinach problemowych uczestnictwo w zajęciach oferowanych przez tego typu placówki.** [str. 90]

W żadnym z programów obowiązujących w gminach, na terenie których prowadzono kontrolę nie określono, poza systematycznym diagnozowaniem warunków życia i potrzeb rodzin o niskim statusie materialnym, trybu i metod identyfikacji rodzin zagrożonych kryzysem oraz już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W skontrolowanych ośrodkach pomocy społecznej brak było również w tym zakresie uregulowań wewnętrznych. W praktyce jednak taki monitoring był w różnym zakresie prowadzony, z tym, że w opinii NIK, zastosowane sposoby pozyskania informacji (pracownicy socjalni i asystenci rodziny, zespoły interdyscyplinarne ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie, placówki oświatowe), pozwalały tylko na identyfikowanie i monitorowanie rodzin, w których kryzys już zaistniał, bez uwzględnienia rodzin dopiero zagrożonych kryzysem. **Należy zaznaczyć, że posiadana wiedza nie była wykorzystywana do planowania rozwoju placówek wsparcia dziennego, jako formy pomocy dzieciom i ich rodzinom.**

Tymczasem **trafne metody identyfikacji rodzin zagrożonych kryzysem oraz już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych są istotne również z tego względu, że ustawa o wspieraniu rodziny nakłada na samorządy gminne prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z takich rodzin**¹⁸. Wczesne identyfikowanie rodzin zagrożonych kryzysem pozwoliłoby na objęcie dzieci z tych rodzin i ich rodziców stosowną pomocą, w tym również w placówkach wsparcia dziennego, co mogłoby przyczynić się do uniknięcia przekazania tych dzieci do pieczy zastępczej. W opinii NIK niewystarczające w tym zakresie jest prezentowanie oferty ośrodków na stronach Internetowych, czy wydawanie ulotek informujących o możliwych formach pomocy. Mając na uwadze dobro i bezpieczeństwo dziecka, ośrodek pomocy społecznej powinien aktywnie rozpoznawać potrzeby rodzin i dzieci mieszkających na terenie objętym opieką ośrodka. [str. 94]

Nie wszystkie skontrolowane ośrodki pomocy społecznej zapewniały rodzinom podstawowe poradnictwo. We wszystkich jednostkach świadczona była tylko pomoc socjalna – każdy ośrodek zatrudniał pracowników socjalnych, którzy udzielali szeroko pojętych porad socjalnych. W latach 2013–2016 r. (I poł.) z poradnictwa socjalnego skorzystało łącznie 27 394 osób

¹⁸ Art. 176 pkt 7 ustawy o wspieraniu rodziny.

(69% wszystkich korzystających z porad). Poradnictwo prawne dostępne było w zdecydowanej większości ośrodków i rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze bardzo chętnie korzystały z tego typu poradnictwa. Łącznie porad prawnych udzielono 6 187 rodzinom, najwięcej takich porad było w Siemianowicach Śl., w Grójcu i w OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy. Tylko w czterech ośrodkach (w Bełchatowie, Drohiczynie, Imielinie i Iłowie) nie oferowano tego typu poradnictwa. Objęte kontrolą ośrodki w większości zapewniały rodzinom możliwość korzystania z poradnictwa psychologicznego. W okresie objętym kontrolą z konsultacji psychologicznych na terenie gminy nie mogły skorzystać rodziny zamieszkujące w gminie Imielin. Rodziny potrzebujące takiej pomocy były kierowane do poradni w miastach powiatowych. W gminach Międzyzdroje i Iłowo-Osada poradnictwo psychologiczne dostępne było w latach 2015–2016 (I poł.), natomiast w gminie Przeworsk w latach 2013–2014. Z porad psychologicznych skorzystały łącznie 3 334 rodziny (8,4% wszystkich porad).

Tylko w dziewięciu ośrodkach prowadzono terapię rodzinną, natomiast w 13 zatrudnieni byli specjaliści z zakresu poradnictwa rodzinnego. Liczba rodzin, które skorzystały z poradnictwa rodzinnego wyniosła łącznie 1 927 (4,8% wszystkich udzielonych porad), a ze wsparcia terapeutycznego skorzystało 845 rodzin (2,1%). Mediacje rodzinne były prowadzone w ośmiu ośrodkach pomocy społecznej i w latach 2013–2016 (I poł.) skorzystało z nich 130 rodzin (0,3%).

Tylko niewielka liczba rodzin mających problemy opiekuńczo-wychowawcze mogła uczestniczyć w grupach wsparcia i grupach samopomocowych. W latach 2013–2016 (I połowa) w 11 z 23 gmin, w których ośrodki pomocy zostały skontrolowane utworzono łącznie 116 grup wsparcia, w których uczestniczyło 837 osób. W sześciu gminach zorganizowano 46 grup samopomocowych, z których skorzystało 645 osób. Osoby mające problemy opiekuńczo-wychowawcze mieszkające na terenie trzech gmin (Węgorzewa, Chrzanowa i Hajnówki), mogły też uczestniczyć w 23 grupach terapeutycznych. Były to jednak zazwyczaj grupy łączące pomoc w rozwiązywaniu problemów opiekuńczo-wychowawczych z problemami wynikającymi z nadużywania alkoholu lub stosowania przemocy domowej. Sześć skontrolowanych ośrodków prowadziło warsztaty dla rodziców pn. *Szkoła dla rodziców*. [str. 97]

Gminy, w których prowadzona była kontrola, wydały w latach 2013–2016 (I połowa) na utrzymanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci łącznie kwotę 47 543,9 tys. zł¹⁹. Przeciętny roczny koszt utrzymania jednego miejsca w świetlicy w 2015 r. wyniósł nieco ponad 6 tys. zł. Znaczna część samorządów gminnych finansowała lub współfinansowała działalność placówek wsparcia dziennego ze środków pochodzących z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. W latach objętych kontrolą jednostki samorządowe ze środków pochodzących z tego funduszu, w latach objętych kontrolą, wydały na działalność placówek łącznie kwotę 12 718,8 tys. zł, co stanowiło 26,7% wszystkich wydatków poniesionych w tym zakresie. Siedem gmin (30,4%), spośród 23 skontrolowanych, wydatki związane z utrzymaniem placówek w całości pokrywało z takich środków. W trzech gminach (Drohiczynie, Przeworsku i Głogowie Młp.) działalność placówek w ogóle nie była finansowana z funduszy przeznaczonych na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

Środki otrzymywane na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego i realizację przypisanych im zadań nie zaspakajają w pełni potrzeb. Na potrzebę zapewnienia podstawowych standardów w placówkach, jak choćby odpowiednia temperatura i warunki lokalowe zwracali

¹⁹ Odpowiednio w poszczególnych latach: 12 489,5 tys. zł, 13 086,5 tys. zł, 14 269,7 tys. zł i 7 698,2 tys. zł.

uwagę w anonimowych ankietach zarówno rodzice, jak i dzieci uczęszczające do świetlic. Wskazywano ponadto na potrzebę lepszego wyposażenia świetlic, zwiększenia ilości zajęć ruchowych, a także zatrudnienia większej liczby wychowawców i specjalistów. Kierownicy skontrolowanych jednostek wskazywali, że niewystarczające środki były powodem rezygnacji z części działań. Poza brakiem możliwości zatrudnienia dodatkowych wychowawców i specjalistów w świetlicach oraz rezygnacji ze szkoleń dla nich, niewystarczające środki finansowe nie pozwalały też na wzbogacenie różnorodności zajęć, wyjazdów dla dzieci oraz doposażenie placówek. [str. 101]

Różnice w sprawozdawczości

Niemożliwe jest obecnie jednoznaczne określenie liczby placówek wsparcia dziennego funkcjonujących w Polsce. Przedstawiane dane różnią się w istotnym stopniu, np. w 2015 r. według Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej funkcjonowało 1 589 placówek, według GUS – 2 905, a według PARPA – 6 115. W wielu przypadkach samorządy mają trudności w określeniu, czy funkcjonująca na ich terenie np. świetlica czy ognisko powinna zostać zaliczona do placówek wsparcia dziennego czy też nie, czego przykładem może być zaliczanie do placówek wsparcia dziennego świetlic szkolnych lub wiejskich.

To z kolei wpływa na prawidłowość i rzetelność danych wykazywanych w sprawozdaniach statystycznych dotyczących instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz placówek wsparcia dziennego²⁰ przekazywanych do Głównego Urzędu Statystycznego, sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej przekazywanych do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz sprawozdań z działalności samorządów gminnych dotyczących profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych²¹ przekazywanych do Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Ponadto każde z ww. sprawozdań uwzględnia inne kategorie danych, co powoduje rozbieżności odnośnie liczby funkcjonujących placówek oraz liczby dzieci do nich uczęszczających. Obecnie, wobec braku bazy danych placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie poszczególnych gmin, nie ma możliwości określenia faktycznej liczby placówek istniejących na terenie naszego kraju i liczby osób do nich uczęszczających. We wzorze formularza sprawozdania MRPiPS nie ujęto ponadto placówek wsparcia dziennego działających w połączonych formach. Zgodnie z wyjaśnieniami Ministerstwa, przekazanymi samorządom gminnym i powiatowym za pośrednictwem urzędów wojewódzkich, placówki prowadzone w połączonej formie wykazywano dwukrotnie. [str. 105]

2.3 Uwagi i wnioski

Obowiązek stworzenia systemu opieki nad dzieckiem i praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, w tym tworzenie i zapewnienie funkcjonowania placówek wsparcia dziennego, spoczywa na samorządach gminnych, dlatego, w ocenie NIK, zasadne jest podjęcie przez gminy następujących działań:

- **Diagnozowanie i analizowanie potrzeb** w zakresie wsparcia rodzin z wykorzystaniem form określonych w ustawie o wspieraniu rodziny, w tym planowanie zapotrzebowania na objęcie dzieci i młodzieży pomocą świadczoną przez placówki wsparcia dziennego oraz stosownego do potrzeb rozwoju usług w tym zakresie i odpowiednie uwzględnianie tej formy wsparcia w gminnych programach wspierania rodziny, a także informowanie o rozwoju tych usług.

²⁰ Sprawozdanie PS-01.

²¹ PARPA-G1.

- **Dostosowanie deklarowanej formy funkcjonujących placówek wsparcia dziennego do możliwości finansowych gminy**, a także prowadzenie placówki w zadeklarowanej formie przez okres co najmniej pełnego roku szkolnego.
- **Dążenie do objęcia dożywianiem dzieci** uczęszczających do tych placówek wsparcia dziennego, w których nie jest to realizowane.
- Umożliwienie wychowawcom pracującym w placówkach wsparcia dziennego **uczestnictwa w szkoleniach** podnoszących ich kwalifikacje w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną.
- **Promowanie wolontariatu** na rzecz pracy z dziećmi w placówkach wsparcia dziennego.

W opinii NIK, placówki wsparcia dziennego stanowią cenny element systemu wspierania rodziny, dlatego potrzebna jest istotna poprawa ich dostępności. W związku z tym, wskazane byłoby podjęcie przez Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej działań na rzecz promowania placówek wsparcia dziennego poprzez:

- **Przeprowadzenie informacyjnej kampanii społecznej** w celu upowszechnienia placówek wsparcia dziennego dla dzieci.
- **Upowszechnianie dobrych praktyk w funkcjonowaniu placówek wsparcia dziennego** np. w formie podręcznika dobrych praktyk, z uwzględnieniem m.in. metodyki diagnozowania sytuacji dziecka, opracowywania planów pracy z dzieckiem i przeprowadzania okresowych ocen postępów w ich realizacji, monitorowania sytuacji dziecka po opuszczeniu placówki, jak również przykładowych wzorów dokumentacji przydatnej w pracy placówek.
- Pomocniczo wskazane byłoby również **utworzenie na stronie Internetowej Ministerstwa, np. w dziale Wsparcie dla rodzin z dziećmi, odrębnej zakładki**, w której umieszczane byłyby materiały dotyczące funkcjonowania placówek wsparcia dziennego, w tym m.in. wykaz placówek funkcjonujących w kraju oraz dobre praktyki.

Ponadto, zdaniem NIK, wskazane jest podjęcie przez Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej działań na rzecz wsparcia gmin w realizacji ustawowego obowiązku prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, zamieszkałych na terenie gminy. Monitoring ten jest w praktyce stosowany w przypadku dzieci korzystających z opieki placówek oświaty oraz wychowujących się w rodzinach korzystających z pomocy ośrodków pomocy społecznej. W ocenie NIK rozpoznanie takich rodzin i jak najszybsze udzielenie im pomocy powinno się odbywać na wczesnym etapie sytuacji kryzysowej, co w wielu przypadkach pozwoliłoby na zażegnanie kryzysu lub złagodzenie jego skutków. W związku z tym, potrzebne jest wypracowanie narzędzi umożliwiających gminom efektywne wywiązywanie się z tego obowiązku, np. w formie wytycznych, ze wskazaniem zakresu monitorowania i źródeł informacji.

W celu dalszego udoskonalenia pracy placówek wsparcia dziennego, potrzebne jest podjęcie przez Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej działań na rzecz zmiany przepisów prawa mających na celu:

- **Wprowadzenie w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej obowiązku współpracy i wymiany informacji pomiędzy placówkami wsparcia dziennego a ośrodkami pomocy społecznej.** Zgodnie z art. 23 ust. 1 ustawy placówka wsparcia dziennego ma obowiązek współpracy z rodzicami lub opiekunami dziecka, placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi.

W ocenie NIK, w celu objęcia dzieci i ich rodzin kompleksowym wsparciem i osiągnięcia jak najlepszych efektów, współpraca z ośrodkami pomocy społecznej jest niezbędna, szczególnie, że większość dzieci uczęszczających do placówek wychowuje się w rodzinach korzystających z pomocy społecznej.

- **Doprecyzowanie w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wymagań dotyczących kwalifikacji i/lub doświadczenia osoby prowadzącej terapię.** Zgodnie z wymogami ustawy (art. 26 ust. 1 pkt 4) osobą prowadzącą terapię z dziećmi w placówce może być osoba, która udokumentuje przygotowanie do prowadzenia terapii o profilu potrzebnym w pracy z dzieckiem i rodziną. W tym zakresie ustawodawca nie doprecyzował wymogów stawianych terapeutom, co w praktyce powoduje, że zajęcia terapeutyczne lub socjoterapeutyczne prowadzą osoby posiadające różne wykształcenie i przygotowanie zawodowe – od osób, które ukończyły studia podyplomowe obejmujące kilkaset godzin dydaktycznych do specjalistów, którzy ukończyli kilkudziesięciogodzinne kursy czy szkolenia.
- **Wyszczególnienie we wzorze sprawozdania rzeczowo-finansowego z wykonywania przez gminy zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, stanowiącym załącznik do rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z 18 lutego 2016 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (Tabela C. Placówki wsparcia dziennego), placówek wsparcia dziennego działających w połączonych formach.** Obecnie, zgodnie z wyjaśnieniami Ministerstwa, przekazanymi za pośrednictwem urzędów wojewódzkich, samorządom gminnym i powiatowym – placówki prowadzone w połączonej formie wykazywane są dwukrotnie – odrębnie dla każdej formy, co prowadzi do zniekształcania sprawozdawczości.
- **Wprowadzenie w załączniku do uchwały Rady Ministrów nr 221 z 10 grudnia z 2013 r. w sprawie ustanowienia wieloletniego programu wspierania finansowego gmin w zakresie dożywiania „Pomoc państwa w zakresie dożywiania” na lata 2014–2020²² możliwości zapewnienia dzieciom w placówkach wsparcia dziennego dodatkowego posiłku, finansowanego ze środków Programu.** W ustawie o wspieraniu rodziny nie przewidziano obowiązku dożywiania dzieci w placówkach wsparcia dziennego, a w związku z tym nie wszędzie takie dożywianie jest zapewnione. W ocenie NIK dożywianie dzieci powinno być prowadzone w każdej świetlicy czy ognisku, gdyż większość dzieci tam uczęszczających spędza w placówce kilka godzin po zjedzeniu obiadu w szkole, pozostając nierzadko aż do jej zamknięcia.

Ponadto, zdaniem NIK, uporządkowania wymaga system sprawozdawczości dotyczącej placówek wsparcia dziennego. Wskazane jest ujednolicenie sposobu sprawozdawania danych dotyczących liczby placówek wsparcia dziennego, w zależności od formy oraz liczby uczęszczających do nich dzieci. Dane w powyższym zakresie są gromadzone przez trzy podmioty: Ministerstwo, GUS oraz PARPA. Dane te różnią się w istotnym stopniu. Konsekwencją funkcjonowania trzech różnych systemów sprawozdawczych jest również konieczność sporządzania przez gminy sprawozdań według trzech różnych systemów. W związku z tym, wskazane jest podjęcie przez Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, we współpracy z GUS i PARPA, działań na rzecz uporządkowania systemu sprawozdawczości w tym zakresie.

²² M. P. z 2015 r. poz. 821.

3.1 Praca z dzieckiem – planowana, realizowana i oceniana

Rodziny mające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci potrzebują pomocy w radzeniu sobie z ich zaburzeniami zachowania, pokonywaniem problemów szkolnych, czy rozwijaniem umiejętności lub zainteresowań. Placówki wsparcia dziennego wywiązują się z tego zadania, poprzez codzienną pracę z dzieckiem.

Placówki, w zależności od formy, w jakiej funkcjonują, realizują następujące zadania²³:

- **placówka opiekuńcza** – zapewnia dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań,
- **placówka specjalistyczna** – organizuje zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, realizuje indywidualny program korekcyjny, psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię,
- **placówka pracy podwórkowej** – realizuje działania animacyjne i socjoterapeutyczne.

Placówki mogą działać w połączonych formach, np. opiekuńczo-specjalistyczne.

Diagnoza sytuacji dziecka

Efektywna praca z dzieckiem, w tym realizacja indywidualnego programu korekcyjnego, psychokorekcyjnego lub psychoprofilaktycznego, wymaga rozpoznania deficytów, zaburzeń, dysfunkcji dziecka, a także jego potrzeb, uwarunkowań, mocnych i słabych stron, tj. opracowania diagnozy dzieci biorących udział w zajęciach. Obowiązek opracowania diagnozy nie wynika z przepisów prawa, ale odpowiednia diagnoza sytuacji dziecka sprzyja efektywnej realizacji zadań i pomaga we właściwym doborze form pracy z podopiecznym.

Diagnozy dzieci były przeprowadzane w 19 z 23 objętych kontrolą placówek, przy czym należy zaznaczyć, że w pięciu z nich diagnozy były pogłębiane konsultacjami z wychowawcami szkolnymi, pracownikami socjalnymi i asystentami rodzin, kuratorami sądowymi czy rodzicami i opiekunami dzieci.

- **Piotrków Tryb.**: Dla każdego dziecka uczęszczającego do świetlicy dokonana została indywidualna diagnoza sytuacji dziecka. Sporządzenie diagnozy poprzedzone było rozpoznaniem sytuacji rodzinnej dziecka (poprzez wizytację pracownika socjalnego w domu dziecka), nawiązanie kontaktu ze szkołą, ośrodkiem pomocy społecznej, kuratorem, itp.
- **Brwinów**: Diagnozy zawierały: wyniki wywiadu i rozmowy indywidualnej przeprowadzonej z rodzicami/opiekunami dziecka oraz samym dzieckiem; opinię wychowawcy szkolnego dziecka lub/i pedagoga; wyniki konsultacji z pracownikiem socjalnym. Do diagnozy załączano też opinie pedagogów i wychowawców oraz opinie psychologiczne, a także informacje o nadzorze kuratorskim nad rodziną.
- **Węgorzewo**: Opracowane diagnozy zawierały m.in.: wyniki wywiadu i rozmowy indywidualnej przeprowadzonej z rodzicami/opiekunami dziecka oraz z samym dzieckiem, wyniki wywiadu i konsultacji z wychowawcą szkolnym dziecka lub pedagogiem szkolnym (np. arkusz informacyjny ze szkoły), wyniki wywiadu i konsultacji z pracownikiem socjalnym, kuratorem sądowym (np. zapis o konieczności kontaktu z kuratorem sądowym, pracownikiem socjalnym), wyniki konsultacji z placówkami specjalistycznymi oraz instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny (np. wskazanie do włączenia dziecka do grupy specjalistycznej prowadzonej w poradni, zajęć korekcyjno-kompensacyjnych, opinia poradni psychologiczno-pedagogicznej).

Do placówek wsparcia dziennego przyjmowane są zazwyczaj dzieci, które potrzebują pomocy. W tym celu potrzebne jest rozpoznanie dysfunkcji dziecka, a szybkie opracowanie diagnozy problemów dziecka i planu pracy z nim, niewątpliwie przyspieszy udzielenie profesjonalnego wsparcia. Tymczasem średni czas oczekiwania na opracowanie diagnozy

²³ Art. 24 ustawy o wspieraniu rodziny.

wynosił 3,5 miesiąca, a w skrajnych przypadkach ponad pół roku – siedem lub 12 miesięcy. Powodem nawet kilkumiesięcznego oczekiwania na opracowanie diagnozy dla części dzieci był brak możliwości spotkania z ich rodzicami w celu przeprowadzenia rozmów oraz duża absencja dzieci w świetlicy.

- **Wyszków:** Najkrótszy czas oczekiwania na opracowanie diagnozy wynosił trzy dni, jednak dla 10 dzieci spośród 30 szczegółowo analizowanych, przeprowadzenie wywiadu oraz opracowanie diagnozy nastąpiło po upływie dwóch miesięcy, a w dwóch skrajnych przypadkach, od przyjęcia dzieci do świetlicy do opracowania diagnozy upłynęło nawet 201 i 203 dni.
- **Hajnówka:** Diagnoza była sporządzana w terminie od dwóch do 11 miesięcy od przyjęcia dziecka do świetlicy (średnio po 4,5 miesiąca). Z wyjaśnień wychowawcy wynika, że diagnozy były przygotowywane po odpowiednim rozpoznaniu sytuacji dziecka i jego rodziny. Wpływ na to miała przede wszystkim niska frekwencja dziecka w świetlicy oraz przerwa wakacyjna, podczas której ze względu na brak zajęć szkolnych oraz inny charakter pracy świetlicy nie było możliwości dokonania właściwej obserwacji dziecka.
- **Węgorzewo:** Opracowane dla każdego dziecka diagnozy były sporządzane w terminach od jednego do czterech miesięcy. Zdaniem wychowawców, dłuższy czas obserwacji dziecka w różnych sytuacjach dawał możliwość obiektywnego postawienia diagnozy i zebrania stosownej dokumentacji.

Sytuacja dziecka uczęszczającego do świetlicy czy ogniska przez okres kilku lat może ulec zmianie, dlatego też w celu dobrania metod i form pracy najbardziej adekwatnych do aktualnych warunków, diagnoza sytuacji dziecka i jego rodziny powinna być aktualizowana. Takie działania były prowadzone tylko przez sześć placówek spośród 23 poddanych kontroli.

- **Nidzica:** Dwa razy w ciągu roku szkolnego (we wrześniu i lutym) sporządzono corocznie dla każdego dziecka diagnozy lub ich aktualizacje. W aktualizacjach uwzględniano opinie rodziców dzieci uczęszczających do świetlicy, a także pedagoga szkolnego. Określano w nich: wyniki obserwacji i analizę zachowań dziecka, w tym relacje dziecka z dorosłymi i rówieśnikami, ocenę deficytów i dysfunkcji (jeżeli występowały), rozpoznanie potrzeb dziecka, mocne i słabe strony dziecka, wyniki rozmów z rodzicami, w tym ich zalecenia co do udziału dziecka w poszczególnych rodzajach zajęć prowadzonych w świetlicy, a także wyniki konsultacji z pedagogiem szkolnym i pracownikiem socjalnym.
- **Grójec:** Karty okresowej oceny zawierały ocenę sytuacji szkolnej i rodzinnej wychowanka, analizę stosowanych metod, ocenę zasadności pobytu w placówce. W kolejnych kartach dokonywano aktualizacji diagnoz środowiska wychowanka, informując przykładowo o zmianach sytuacji szkolnej (uzyskanie lub brak promocji do następnej klasy) i rodzinnej (choroba bądź śmierć rodzica, rozpad małżeństwa rodziców dziecka).
- **Imielin:** W badanej dokumentacji każdego dziecka znajdowała się diagnoza sporządzona przez wychowawców świetlicy, w której odnoszono się do relacji dziecka z dorosłymi, rówieśnikami, relacji z samym sobą, a także z wykonywanymi przez wychowanka zadaniami. Diagnozę aktualizowano po roku od sporządzenia pierwszej diagnozy.

W toku kontroli stwierdzono, że **diagnoz dzieci nie opracowywały cztery świetlice**, a powodem tego były ograniczone środki finansowe niezbędne dla zatrudnienia specjalistów, którzy mogliby diagnozować przyjęte dzieci.

- **Drohiczyn:** W świetlicy nie diagnozowano wychowanków, w celu rozpoznania ich problemów i zagwarantowania specjalistycznej pomocy (m.in. psychologa, logopedy), do czego zobowiązywał § 11 regulaminu organizacyjnego i co powinno być realizowane w placówce o charakterze specjalistycznym. Według wyjaśnień Kierownik MGOPS z powodu niewystarczających środków finansowych w budżecie placówki nie przeprowadzano takich diagnoz po przyjęciu dziecka do świetlicy, jednak od początku powstania noszono się z zamiarem stworzenia takiej placówki, która prowadzona będzie zarówno w formie opiekuńczej, jak i specjalistycznej. W ostatnich latach nie udało się pozyskać środków unijnych, dlatego też forma specjalistyczna była w praktyce nierealizowana. W najbliższym czasie kierownictwo ośrodka planuje dokonać niezbędnych ustaleń, w jaki sposób diagnozować stan dziecka uczęszczającego na zajęcia i następnie, w jaki sposób oceniać jego pracę, aby badać skuteczność prowadzonych działań.
- **Przeworsk:** Dla żadnego dziecka z rodzin dysfunkcyjnych uczęszczającego do Świetlicy Socjoterapeutycznej przy Zespole Szkół w Rozborzu, będącej jednostką organizacyjną GOPS w Przeworsku, nie opracowano diagnozy oceniającej psychologiczne, pedagogiczne i społeczne uwarunkowania dziecka oraz jego sytuacji rodzinnej, szkolnej i rówieśniczej.

- **Nowogard:** W świetlicy w Nowogardzie, która w sprawozdaniach była wykazywana jako specjalistyczna, nie opracowywano pisemnej diagnozy żadnego z 30 dzieci objętych szczegółowym badaniem. Analiza dokumentacji indywidualnej 30 losowo wybranych dzieci wykazała, że we wszystkich zbadanych dokumentacjach brak było opracowanych pisemnie indywidualnych diagnoz dziecka i rodziny. Według wyjaśnień, „uproszczona diagnoza sytuacji dziecka” (nieudokumentowana pisemnie) przeprowadzana na użytek własny przez kierownika świetlicy i wychowawców polegała na obserwacji dziecka i jego zachowania w grupie, ustalenia, jakie ma problemy wychowawcze i szkolne. Na podstawie informacji uzyskanych u rodziców/opiekunów, pedagogów lub wychowawców szkolnych oraz obserwacji własnych przyjmowali ustne wytyczne do dalszej pracy z wychowankiem. Wśród 30 dzieci objętych badaniem, jedno posiadało opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej.

Brak diagnoz stanowi o tyle istotny problem, że powinny one być punktem wyjścia do zaplanowania pomocy dla konkretnego wychowanka i jego rodziny.

Praca z dzieckiem

Skontrolowane placówki wsparcia dziennego, w szczególności prowadzone w formie specjalistycznej działają m.in. w celu wspierania prawidłowego rozwoju fizycznego, emocjonalnego, intelektualnego i społecznego dzieci i młodzieży pochodzących z rodzin mających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Tym samym priorytetem w działalności świetlic było łagodzenie niedostatków wychowawczych w rodzinie oraz przystosowanie dzieci do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie poprzez organizowanie działań stanowiących alternatywę dla występujących zjawisk patologicznych. Wsparcia wychowankom udzielano m.in. poprzez: pomoc w kryzysach rodzinnych, szkolnych, osobistych, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, logopedyczne, psychologiczne, programy korekcyjne i pomoc w nauce. W ustawie o wspieraniu rodziny obowiązek realizacji indywidualnych programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych lub psychoprofilaktycznych przypisano placówkom specjalistycznym²⁴.

Plany pracy z dzieckiem czy programy korekcyjne sporządzało w różnej formie 16 skontrolowanych przez NIK placówek. W opracowanych planach/programach sporządzanych przez pięć placówek określano cele oddziaływań i pracy z poszczególnymi dziećmi, które wskazywały stan docelowy, jaki miał być osiągnięty dzięki realizacji zaplanowanych działań.

- **Piotrków Tryb.**: Dla każdego dziecka opracowany był indywidualny program korekcyjno-kompensacyjny (w okresie wcześniejszym indywidualny program korekcyjno-wychowawczy), ustalający m.in. cele pracy z dzieckiem, mocne strony i deficyty, ocenę poziomu wiadomości i umiejętności, występujące zaburzenia, metody i formy pracy z dzieckiem, zajęcia specjalistyczne (wynikające z diagnozy, opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej) oraz zakładane efekty. Realizacja założonych działań dokumentowana była w dziennikach zajęć wychowawczych i specjalistycznych. Zakładano przykładowo cele obejmujące m.in. usprawnienie obniżonych funkcji, usprawnienie czytania i pisanie, kształtowanie motywacji do osiągnięć szkolnych, wyrównanie braków w wiadomościach i umiejętnościach.
- **Stalowa Wola:** Dla każdego z wychowanków świetlicy opracowano indywidualny program wychowawczy. W programach, tworzonych według ustalonego wzorca, podawano każdorazowo cel pobytu dziecka w placówce, przykładowo: pomoc w nadrobieniu zaległości edukacyjnych, złagodzenie problemów emocjonalnych, podniesienie samooceny.
- **Tychy:** W 29 analizowanych przypadkach, wychowawca sporządził plan pracy z dzieckiem, zaakceptowany przez kierownika placówki. Plany te nie były opracowane w jednolity sposób, zawierały planowane działania, o różnych terminach realizacji – na dane miesiące lub rok szkolny. Cele oddziaływań podano poprzez wskazanie przewidzianych do nabycia umiejętności.

²⁴ Art. 24 ust. 3 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny.

Wychowawcy i specjaliści pracujący z dziećmi w pozostałych placówkach nie określali, co prawda, wskaźników realizacji zakładanych celów – faktów, po których można poznać, że cel został osiągnięty, lecz mimo ich braku rezultaty udzielanej pomocy w większości z nich były oceniane. Takich ocen nie dokonywały tylko dwie świetlice. W dwóch innych placówkach systematycznie oceniano wychowanków mimo braku początkowej diagnozy rozpoznającej deficyty, zaburzenia, dysfunkcje, słabe i mocne strony dziecka oraz opracowanych dla dzieci programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych czy psychoterapeutycznych. Ocenę te były dokonywane z różną częstotliwością – od miesięcznych do rocznych. Wydaje się, że comiesięczne dokonywanie ocen wychowanków może być zbyt częste, gdyż sytuacja większości z dzieci nie zmienia się tak często, ale jest jednocześnie okazją do wspólnego zastanowienia się nad aktualną sytuacją dziecka i ewentualną korektą podejmowanych działań. **Określanie wskaźników w planach/programach jest zasadne, ze względu na potrzebę weryfikacji osiągnięcia zamierzonych celów, a tym samym skuteczności oddziaływania na zachowanie dzieci uczęszczających na zajęcia w placówce.**

- **Bełchatów:** Ocenę postępowania w relacjach w rodzinie, szkole, wśród rówieśników dziecka, dokonywano raz na pół roku. Na ocenę dzieci wpływały także efekty ich uczęszczania do PWD. Prowadzona była analiza bieżącej sytuacji dziecka, w której wskazywano zaobserwowane problemy, jak również ustalano przyszłe działania w celu ich eliminowania. W związku z oceną okresową, diagnozę aktualizowano po upływie 1 roku oraz weryfikowano i modyfikowano stosownie do potrzeb plan pracy z dzieckiem. Wszystkie dzieci były oceniane po upływie takiego samego czasu.
- **Głogów Młp.:** W świetlicy comiesięcznie wychowawca dokonywał oceny dziecka w karcie obserwacji obejmującej łącznie osiem obszarów tj.: stosunek rodziców (rodziny) do dziecka, relacje dziecka z rodzicami (rodziną), funkcjonowanie społeczne dziecka w placówce, nauka szkolna dziecka, funkcjonowanie społeczne dziecka poza placówką, samodzielność, umiejętności samoobsługi, funkcjonowanie emocjonalne, stan zdrowia dziecka.
- **Hajnówka:** Ocena dziecka była dokonywana przez wychowawców co miesiąc w kartach pobytu dziecka – sytuacja i postępy dziecka były oceniane w ośmiu obszarach. Na podstawie dokonywanych ocen intensyfikowano pracę z dzieckiem w obszarach ocenianych słabiej. Nie dokonywano aktualizacji zaleceń do pracy terapeutycznej. Według wyjaśnień wychowawcy diagnozy i zalecenia były sporządzane po dokonaniu rzetelnej obserwacji dziecka i nie wystąpiły przypadki konieczności dokonania ich zmian. Zalecenia miały charakter trwałe – dotyczyły stałej pracy nad dzieckiem, której nie da się zamknąć stwierdzeniem, że zadanie zostało zrealizowane. Dokonywane oceny pozwalały na zwiększenie intensywności pracy z dzieckiem w zakresie, który został oceniony słabiej.
- **Wyszków:** W Świetlicy Słoneczna dokonywano okresowej oceny dzieci, ich zachowania/postępowania w relacjach w rodzinie, szkole, wśród rówieśników. Takie oceny były sporządzane co pół roku przez Zespół do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka. Na każdym z posiedzeń dokonywano analizy postępów oraz trudności w zachowaniu uczestników świetlicy, celowości dalszego pobytu dzieci w świetlicy, analizy absencji dzieci z podjęciem decyzji o skreśleniu z listy uczestników, rozpatrywano propozycje przesunięcia dzieci z grupy młodszej do grupy starszej ze względu na wiek lub uczęszczanie rodzeństwa, uzgadniano podejmowanie czynności poprawiających uczestnictwo dzieci w zajęciach oraz usprawniających pracę wychowawcy, a także formułowano wnioski do dalszej pracy (na następne półroczce). W ocenach funkcjonowania dzieci uczęszczających do grupy młodszej dokonywano ocen podopiecznych w trzech sferach: emocjonalnej, zadaniowej i w sferze kontaktów. W grupie starszej dokonywano zaś podsumowania pracy socjoterapeutycznej w trzech obszarach: frekwencji i motywacji do pracy, relacji z rówieśnikami i w obszarze relacji zadaniowych.

Zdaniem NIK, systematyczne sporządzanie ocen postępów w pracy z dzieckiem, szczególnie w placówkach o charakterze specjalistycznym, stanowi dobrą praktykę. Ocenę takie pomagają stwierdzić, czy i które działania przyniosły oczekiwany skutek, a które okazały się nietrafione i nieskuteczne, co należy zmienić, bądź nad czym szczególnie pracować. Umożliwiają one korektę przyjętych założeń i wypracowanie lepszych, bardziej adekwatnych

metod dla udzielenia pomocy i wsparcia podopiecznym placówki. Dokonywanie ocen byłoby łatwiejsze, gdyby bardziej precyzyjnie były określone cele pracy z dzieckiem oraz wskaźniki ich osiągnięcia.

Poniżej przedstawiono przykład sposobu prowadzenia ocen w Świetlicy Socjoterapeutycznej w Brwinowie, gdzie zapewniono systematyczną i kompleksową ocenę efektów pracy z dzieckiem.

Dobre praktyki – Świetlica Socjoterapeutyczna Brwinów

Średnio raz na pół roku w sprawie każdego z dzieci zbierał się Zespół ds. okresowej oceny sytuacji dziecka. Oceny wpisywano do Karty pobytu, która wypełniana była za każdy miesiąc pobytu dziecka w placówce (jedna karta obejmowała jeden rok) i zawierała ocenione w punktach w skali 0–5 w dziesięciu obszarach rozwoju i funkcjonowania dziecka:

1. Stosunek rodziców (rodziny, opiekunów) do dziecka.
2. Relacje dziecka z rodzicami, rodziną.
3. Funkcjonowanie emocjonalne dziecka.
4. Funkcjonowanie społeczne dziecka w placówce.
5. Funkcjonowanie społeczne dziecka poza placówką.
6. Nauka szkolna i motywacja dziecka.
7. Frekwencja dziecka w szkole.
8. Samodzielność, samoobsługa i higiena osobista dziecka.
9. Stan zdrowia dziecka.
10. Używki (nikotyna, substancje psychoaktywne).

W karcie pobytu wpisywano także ważniejsze wydarzenia w życiu dziecka oraz uwagi wychowawcy

W przypadku **czterech świetlic, dokonując ocen podopiecznych wyznaczano też kierunki dalszej pracy z dzieckiem i rodziną, zalecenia, wskazówki co do udziału** dziecka w poszczególnych **rodzajach zajęć** prowadzonych w świetlicy, planowane działania i zajęcia, w których dziecko powinno uczestniczyć.

- **Międzyzdroje:** Badanie dokumentacji 30 dzieci wykazało, że zamierzenia, co do uczestnictwa dzieci i ich rodzin w różnego rodzaju zajęciach i grupach terapii zajęciowej oraz formach wsparcia i pomocy innego rodzaju, ustalano podczas posiedzeń Zespołu Oceniającego Sytuację Dziecka. W zaleceniach często ujmowano podjęcie następujących działań: stałą współpracę ze szkołą, OPS, GKRPA i Zespołem Interdyscyplinarnym, motywowanie rodziny do terapii (dla współzależnego współmałżonka), udział m.in. w projekcie Szkoła dla Rodziców, motywowanie rodziców do podjęcia pracy, rozważano zasadność kierowania do psychiatrów, psychologów i pedagogów, kierowano wnioski do GKRPA oraz określano kierunki pracy nad dzieckiem – pomoc w adaptacji w grupie, wpajanie zachowań prospołecznych, motywowanie do nauki i pomoc w lekcjach, w tym usprawnianie motoryki małej, wpajanie zasad higieny osobistej.
- **Wyszków:** Oceny sporządzane przez psychologów wskazywały/wyznaczały dalsze kierunki pracy z podopiecznymi uczęszczającymi do świetlicy, przykładowo: uczyć radzenia sobie z porażką, wzmacniać umiejętność skupienia się na zadaniu, wzmacniać samoocenę, zwiększać samodzielność, kształtować kontrolę emocjonalną, motywować do pokonywania trudności, modelować współdziałanie w grupie czy doceniać wysiłek włożony w wykonywaną pracę.
- **Myślenice:** Wychowawcy, co trzy miesiące wpisywali do Karty wychowanka świetlicy aktualną sytuację dziecka, jego potrzeby oraz ocenę realizacji potrzeb, a w przypadku dzieci, z którymi realizowany był indywidualny program prowadzona była Karta udziału w indywidualnych zajęciach specjalistycznych, w której podawano datę zajęć, podjęte działania oraz zalecenia do dalszej pracy.

 Dobre praktyki – wychowawcy pracujący w placówkach wsparcia dziennego zachęcali podopiecznych do poprawy zachowania, dbali o poczucie ich bezpieczeństwa, organizowali zajęcia terapeutyczne poza placówką.

- **Grójec:** W placówce odbywały się codzienne spotkania w kręgu „Jak minął dzień”, podczas których wychowawcy odbywali indywidualne rozmowy z wychowankami celem rozładowywania napięć emocjonalnych.
- **Międzyzdroje:** W świetlicy obowiązywał „System Małych Kroków do Wielkiego Sukcesu” oraz system samooceny codziennej pracy wychowanków „Jesteś Super”. Zasady systemu były wykorzystywane również w domach przez rodziców i opiekunów dzieci. Wychowankowie, codziennie na zakończenie pobytu, dokonywali samooceny zachowania, oceny wpisywano na tablicy. Dzieci zdobywały w ten sposób punkty – „supery”. Pod koniec każdego miesiąca pracy wychowanka, dziecko „odbierało zapracowane supery” – umowne żetony, dzięki którym mogło wybrać w zorganizowanym w świetlicy „sklepiku” nagrody, fanty, słodycze. Oprócz tego każdy indywidualny wysiłek dziecka, czy to w nauce, konkursie, nabywaniu nowych umiejętności był doceniany pochwałą na forum grupy i przy rodzicach.
- **Hajnówka:** W świetlicy obowiązywał system nagradzania za dobre zachowanie i systematyczne przychodzenie. Za dobre zachowanie w świetlicy dziecko otrzymywało dziennie jeden punkt, a po zgromadzeniu 10 nagrodę w postaci dodatkowych 20 minut zabawy na komputerze. Taka forma nagrody została zaproponowana przez dzieci. W przypadku złego zachowania dzieci takich punktów nie dostawały, w skrajnych przypadkach złego zachowania mogły stracić punkty wcześniej nabyte. Tablica z otrzymanymi punktami była wywieszona w sali i każde dziecko pod koniec dnia było informowane o przyznanej lub nieprzyznanej punkcie.
- **Tychy:** Po przyjęciu nowego dziecka, przeprowadzano zajęcia mające na celu wprowadzenie i integrację dziecka w grupie, przydzielano mu z grupy wychowanków „opiekuna wprowadzającego”, którego zadaniem było wprowadzenie nowej osoby w zwyczaje panujące w Placówce.
- **Brwinów:** Pracownicy placówki prowadzili cykliczne zajęcia terapeutyczne, skierowane do podmiotów zewnętrznych, zwłaszcza szkół, do których uczęszczają wychowankowie świetlicy. Były to np. zajęcia podnoszące umiejętności społeczne dla dzieci z grup ryzyka, podnoszące samoocenę i umiejętność radzenia sobie z emocjami, ze stresem, rozwiązywania konfliktów oraz zajęcia profilaktyczne skierowane do młodzieży gimnazjalnej dotyczące m.in. zjawisk przemocy w rodzinie i grupie rówieśniczej oraz „handlu dziećmi”, „dowodu miłości”, „sponsoringu”.

Przepisy nie precyzują wymagań dotyczących dokumentacji prowadzonej w placówkach wsparcia dziennego. W związku z powyższym każda ze skontrolowanych placówek we własnym zakresie wypracowywała rozwiązania dotyczące np. sposobu dokumentowania ocen okresowych, czy prowadzenia dokumentacji pracy z wychowankiem i jego rodziną. Zdaniem NIK pomocne byłoby zapewnienie informacji na temat podstawowej dokumentacji, jaką powinny prowadzić placówki funkcjonujące w poszczególnych formach oraz sposobów dokonywania oceny sytuacji wychowanków. Kwestia ta była również podnoszona przez kierowników skontrolowanych placówek wsparcia dziennego, którzy wskazywali nawet na potrzebę wprowadzenia rozwiązań prawnych w tym zakresie.

- **Nidzica:** Warto byłoby ściśle określić, doprecyzować i ujednolicić wykaz dokumentów dotyczących funkcjonowania pracy z dzieckiem w placówce wsparcia dziennego, jakie powinna prowadzić dana placówka.
- **Drohiczyn:** Bardzo pomocne byłoby wprowadzenie przepisu regulującego wymogi dotyczące dokumentacji pracy z dzieckiem i jego rodziną, wraz ze wzorami dokumentów.
- **Tychy:** Obowiązujące obecnie przepisy dotyczące placówek wsparcia dziennego określają jedynie ramy organizacyjne ich pracy, bez szczegółowych rozwiązań. Przepisy powinny natomiast uwzględniać rodzaj i zakres prowadzonej dokumentacji obowiązującej w placówkach oraz inne wymogi formalne.
- **Wyszków:** Dużym ułatwieniem w pracy z dzieckiem i jego rodziną w świetlicach i ogniskach byłoby określenie wzorów dokumentów, jakie placówki powinny prowadzić. Zgodnie z obecnymi przepisami placówka powinna posiadać jedynie statut i regulamin organizacyjny, przepisy nie regulują natomiast dokumentacji merytorycznej powstającej w toku pracy z dzieckiem jego rodziną.

W toku kontroli stwierdzono, że **w siedmiu placówkach nie opracowywano i nie realizowano planów/programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych czy psychoprofilaktycznych.**

- **Głogów Młp.:** Dla żadnego z dzieci nie opracowano indywidualnego planu pracy czy indywidualnego programu korekcyjnego uwzględniającego jego predyspozycje, kompetencje, uwarunkowania i deficyty. Dzieci brały udział w zajęciach na podstawie corocznie opracowywanych planów pracy dla wszystkich dzieci będących uczestnikami świetlic.
- **Grójec:** W Regulaminie organizacyjnym ogniska wśród prowadzonej dokumentacji osobistej wychowanka wymieniono m. in. indywidualny plan pracy z dzieckiem (§ 15 ust. 1 lit. c). W dokumentacji 20 spośród 30 poddanych szczegółowej analizie spraw takiego indywidualnego planu pracy nie było. Według wyjaśnień Kierownik ogniska w badanym okresie zmieniono dotychczasowe indywidualne plany pracy. Zostały one zastąpione kartami okresowej oceny sytuacji wychowanka, które, w opinii Kierownik ogniska zawierały indywidualny plan pracy razem z oceną aktualnej sytuacji szkolnej i rodzinnej każdego wychowanka. Kontrola wykazała jednak, że w karcie okresowej oceny sytuacji wychowanka nie przewidziano miejsca na wyjściowy indywidualny plan pracy, przewidziano natomiast miejsce na jego modyfikacje.
- **Nowogard:** W rocznych planach zajęć świetlicy na lata 2013, 2014, 2015, 2016 Kierownik świetlicy zaplanowała m.in. opracowanie i prowadzenie indywidualnych diagnoz dziecka i rodziny oraz indywidualnych programów korekcyjnych. Analiza dokumentacji indywidualnej 30 losowo wybranych dzieci wykazała, że we wszystkich zbadanych dokumentacjach brak było opracowanych pisemnie indywidualnych programów korekcyjnych (planów pracy).
- **Przeworsk:** Dla żadnego dziecka z analizowanej przez NIK grupy (23 dzieci) nie opracowano indywidualnego planu pracy czy indywidualnego programu korekcyjnego, uwzględniającego jego predyspozycje, kompetencje, uwarunkowania i deficyty, z uwagi na brak środków finansowych na zatrudnianie specjalistów. Z tego względu, według wyjaśnień Kierownika, rozważana jest możliwość zmiany formy prowadzenia placówki ze specjalistycznej na opiekuńczą.

Skromne wsparcie specjalistyczne

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny pomoc specjalistyczną powinny zapewniać placówki wsparcia prowadzone w formie specjalistycznej lub opiekuńczo-specjalistycznej²⁵. Z ustaleń kontroli wynika, że nie wszystkie świetlice prowadzone w takiej formie wywiązywały się z tego obowiązku, natomiast niektóre prowadzone w formie opiekuńczej, w miarę swoich możliwości, starały się taką pomoc zapewnić.

W 18 placówkach, z 23 objętych kontrolą, pomocą w formie zajęć specjalistycznych w różnym zakresie objęto dzieci tam uczęszczające, z tego w pięciu z nich zajęcia specjalistyczne prowadzono sporadycznie, np. raz w tygodniu lub nawet raz w miesiącu.

- **Przeworsk:** W okresie objętym kontrolą w świetlicy nie zatrudniano pedagogów i psychologów, pomimo wymogu zawartego w § 8 pkt 1 i 2 Regulaminu Świetlicy, ustalonego zarządzeniem Dyrektora GOPS, zgodnie z którym w świetlicy zatrudnia się pracowników: wychowawców, pedagogów, psychologów i innych – wg potrzeb i w porozumieniu z organem prowadzącym. W świetlicy prowadzonej w formie specjalistycznej, nie opracowano programu oraz nie prowadzono zajęć specjalistycznych, w tym socjoterapeutycznych i terapeutycznych. Raz w miesiącu (przez dwie godziny) psycholog z Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego Urzędu Gminy prowadził – do czerwca 2014 r. – warsztaty psychologiczne, a w razie potrzeby także indywidualne rozmowy z dzieckiem. Niezatrudnianie pedagogów i psychologów było spowodowane brakiem środków finansowych.
- **Ogniska Praga i Grochów w Warszawie:** Do roku szkolnego 2014/2015 r. Zespół Ognisk Wychowawczych zatrudniał oprócz wychowawców i psychologów także logopedów i specjalistów od terapii pedagogicznej. We wszystkich ogniskach prowadzone były zajęcia specjalistyczne m.in. z psychologiem i pedagogiem oraz logopedycznymi. Od roku szkolnego 2015/2016 Centrum Wspierania Rodzin zrezygnowało z zatrudniania logopedów i specjalistów od terapii pedagogicznej pracujących w poszczególnych ogniskach. Przyczyną rezygnacji z zatrudniania tych specjalistów, wynikała ze zmienionej koncepcji funkcjonowania ZOW, zgodnie z którą wychowankowie mają możliwość w ogniskach podnoszenia swoich kompetencji społecznych, nabycia umiejętności współpracy, integracji ze środowiskiem. Powinni nabyć też umiejętności praktyczne. Natomiast pomoc świadczoną dotąd przez specjalistów w ogniskach wychowankowie powinni otrzymać

²⁵ Art. 24 ust. 3 pkt. 2 ustawy o wspieraniu rodziny.

w miejscach do tego przeznaczonych: w szkołach, w Poradniach Psychologiczno-Pedagogicznych, w Ośrodkach Pomocy Społecznej. Na brak tych specjalistów zwracali uwagę w ankietach rodzice dzieci i wychowawcy szkolni. Jeden z rodziców wprost postulował zatrudnienie terapeutów, logopedy i specjalisty od integracji sensorycznej, podkreślając, że wcześniej w placówce pracowali specjaliści, co bardzo pomagało dzieciom. W roku szkolnym 2016/2017 prowadzone były tylko godzinne zajęcia socjoterapeutyczne tzw. *Przyjazny Krąg* (dwie grupy) i godzinne zajęcia psychoedukacyjne tzw. *Udany start* (jedna grupa). Dla każdego dziecka przewidziano godzinę zajęć specjalistycznych w tygodniu.

- **Węgorzewo:** Pomocy wychowankom udzielano m.in. poprzez: pomoc w kryzysach szkolnych, rodzinnych, osobistych, zajęcia korekcyjno-kompensacyjne, indywidualne programy korekcyjne i pomoc w nauce. W świetlicy specjalistycznej prowadzone były zajęcia socjoterapeutyczne. Zajęcia te z powodu braku kadry odbywały się poza placówką specjalistyczną, tj. w poradni psychologiczno-pedagogicznej w Węgorzewie.

Pięć z 21 skontrolowanych placówek prowadzonych w formie specjalistycznej lub specjalistyczno-opiekuńczej nie zatrudniało specjalistów i nie prowadziło zajęć specjalistycznych. Najczęstszym powodem były ograniczone środki finansowe, a także brak wykwalifikowanej kadry.

- **Drohiczyn:** Pomimo zapisów Statutu MGOPS oraz Regulaminu organizacyjnego Świetlicy Środowiskowo-Socjoterapeutycznej o opiekuńczo-specjalistycznej formie działalności, placówka faktycznie prowadziła działalność wyłącznie opiekuńczą. Wyłącznie opiekuńczy charakter działalności potwierdzano w sprawozdaniach rzeczowo-finansowych składanych do MRPiPS oraz sprawozdaniach PS-01 (składanych do GUS). Placówka nie zatrudniała specjalistów, a powodem tego było niskie zaangażowanie środków w budżecie placówki. W projekcie planu finansowego na 2017 r., w rozdziale 85504, aby sprostować zapisom regulaminu organizacyjnego w zakresie specjalistycznego charakteru placówki, ujęto kwotę 2 400 zł z dopiskiem, że kwota ta dotyczy *umów cywilnoprawnych dla specjalistów zatrudnianych wg potrzeb uczestników Świetlicy Środowiskowo-Socjoterapeutycznej – planowane zatrudnienie niezbędnego specjalisty psychologa, dwa razy w miesiącu*.
- **Grójec:** Ognisko nie zatrudniało psychologów i terapeutów. W latach 2013–2016 (I połowa) nie planowano zatrudnienia w Środowiskowym Ognisku Wychowawczym oraz w trzech Świetlicach Socjoterapeutycznych psychologa, pedagoga lub innego specjalisty, gdyż jak wyjaśniła kierownik ośrodka wszystkie dzieci umieszczone w placówkach wsparcia dziennego uczęszczają do szkół podstawowych i gimnazjum, które zatrudniają specjalistów: psychologa, pedagoga, z porad których mogą skorzystać. Na terenie miasta znajduje się także Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna, która również udziela porad, w tym logopedycznych. W placówkach wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie gminy zostaną jednakże rozeznane potrzeby w kwestii zatrudnienia psychologa, pedagoga bądź innego specjalisty. Jeżeli zaistnieje taka konieczność rozważona zostanie możliwość zatrudnienia specjalistów.
- **Nowogard:** W badanym okresie w świetlicy nie zatrudniano specjalistów (terapeutów, psychologów). Badania kontrolne wykazały, że zajęcia nie miały charakteru terapeutycznego, lecz charakter profilaktyczny oraz prewencyjny, zapobiegający spożywaniu alkoholu, zażywaniu narkotyków, paleniu tytoniu, stosowaniu przemocy, nie były zindywidualizowane, uczestniczyły w nich wszystkie dzieci, a zajęcia nie były prowadzone przez terapeutę lub psychologa. Poza ww. zajęciami świetlica nie organizowała w badanym okresie żadnych innych zajęć specjalistycznych, o których mowa w art. 24 ust. 3 pkt 1 ustawy o wsparciu rodziny, ani indywidualnych programów, o których mowa w art. 24 ust. 3 pkt 2 ww. ustawy.
- **Chrzanów:** W świetlicy psycholog pracował od dnia 15 września 2011 r. do 28 lutego 2014 r. po rozwiązaniu umowy z psychologiem czyniono starania w celu pozyskania nowej osoby na to stanowisko. Jednak (możliwe do wypłacenia wynagrodzenie i zatrudnienie na część etatu) nie wzbudziła zainteresowania i nie przyniosła oczekiwanych efektów. Od 1 sierpnia 2016 r. na stanowisku młodszego wychowawcy pracuje osoba, która ukończyła studia magisterskie z zakresu psychologii. W swojej pracy wykorzystuje wiadomości i umiejętności nabyte w toku studiów – jednak zgodnie z art. 26 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny nie może być zatrudniona na stanowisku psychologa.

Zdaniem NIK niezatrudnianie specjalistów obniża kompleksowość pomocy udzielanej wychowankom uczęszczającym do świetlic i ognisk i zmusza rodziców/opiekunów dzieci do szukania pomocy w różnych instytucjach i poradniach, co stanowi dla nich dodatkową niedogodność i obciążenie, w szczególności, że do placówek, zwłaszcza specjalistycznych w większości uczęszczają dzieci z rodzin dysfunkcyjnych. Brak specjalistycznych zajęć może powodować utrwalanie niepożądanych nawyków i zachowań.

Rodzice o potrzebie specjalistycznej pomocy:

- *Należy rozszerzyć godziny pracy, zatrudnić dodatkowych pedagogów i socjoterapeutów.* (Woj. podlaskie)
- *Zatrudnić psychologa raz w tygodniu, by dziecko mogło porozmawiać.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Więcej zajęć ze specjalistami (psycholog, pedagog itp.)* (Woj. podkarpackie)
- *Zwiększyć kadrę, aby można bardziej indywidualnie podejść do dziecka.* (Woj. mazowieckie)
- *Jestem zadowolona, ponieważ jest tam opieka psychologiczna. Jestem pewna, że dziecko się uczy i ma różne zainteresowania, które próbuje wykorzystać.* (Woj. mazowieckie)
- *Zatrudnić dodatkowych pedagogów i socjoterapeutów.* (Woj. podlaskie)
- *Bardzo podobały mi się wspólne zajęcia, gdy dziecko pracuje z rodzicami i robią ciekawe rzeczy. Wspólne ćwiczenia na sali gimnastycznej. Wspólne wyjazdy na wycieczki. Dziecko i rodzic wspólne omówienie problemów, rozmowa z wychowawcą lub psychologiem.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Większa liczba wychowawców z ukierunkowanym wykształceniem; dzieci mają bardzo zróżnicowane potrzeby i jest ich bardzo dużo.* (Woj. mazowieckie)

Nauczyciele o potrzebie i efektach specjalistycznej pomocy:

- *Na zachowanie niewątpliwie wpływa praca z psychologiem w świetlicy, uczeń chętniej rozmawia z dorosłymi.* (Woj. śląskie)
- *Uczeń jest bardzo nieśmiały i dzięki współpracy z placówką wsparcia dziennego staje się odważniejszy. Lepiej się uczy, ponieważ ma tam pomoc fachową.* (Woj. podlaskie)
- *Zdecydowanie zajęcia socjoterapeutyczne. Spotkania i zabawy z psychologiem. Pomoc w nauce. Praca nad osobowością, nauka radzenia sobie w życiu z trudnościami rodzinnymi i z rówieśnikami.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Przede wszystkim musi być przepływ informacji. Pracownicy świetlicy powinni utrzymywać stały kontakt z psychologiem lub wychowawcą po to, aby na bieżąco mieć wiedzę o zachowaniu ucznia w świetlicy (postępy, porażki) i w ten sposób wpłynąć na poprawę funkcjonowania ucznia w szkole.* (Woj. podkarpackie)
- *Sądzę, że celem funkcjonowania tego typu placówek powinno być przede wszystkim stworzenie bezpiecznego i przyjaznego dzieciom miejsca, jakiego często nie mają w domu. Warto, aby w tego typu placówkach zadbać przede wszystkim o to, aby zatrudniały one wysoko wykwalifikowanych pedagogów, którym np. problemy wieku dorostania nie są obce.* (Woj. podlaskie)
- *Dziecko sprawiające nagminnie trudności wychowawcze powinno w świetlicy otrzymać pomoc wychowawczo-terapeutyczną, bądź o taką pomoc prosić placówki specjalistyczne, nie powinno się takiego dziecka zostawiać bez pomocy.* (Woj. podlaskie)
- *Wprowadzić więcej zajęć ze specjalistami.* (Woj. podkarpackie)
- *Należy zwiększyć dostęp uczniów do korzystania z pomocy tej placówki, umożliwić korzystanie z opieki, terapii, pomocy uczniom, nie tylko z rodzin niewydolnych wychowawczo, ale mających trudności wynikające z zaburzeń emocjonalnych, społecznych, itp.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Objąć opieką terapeutyczną dzieci z rodzin z trudnościami.* (Woj. podlaskie)

W opinii NIK, forma, w jakiej funkcjonuje placówka, powinna być dostosowana do możliwości jej organu założycielskiego. W sytuacji ograniczonych możliwości finansowych, które nie pozwalają na zapewnienie w placówce wsparcia specjalistów, racjonalnym rozwiązaniem jest prowadzenie placówki w formie opiekuńczej lub pracy podwórkowej. W takiej sytuacji rodzice mogą korzystać z ogólnodostępnych możliwości uzyskania dla dziecka niezbędnej pomocy, np. w szkołach, podmiotach leczniczych. Deklarowanie formy specjalistycznej w sytuacji braku specjalistów powoduje, z jednej strony, że statystyka dotycząca rodzajów funkcjonujących placówek nie jest do końca wiarygodna, a z drugiej, może wprowadzać w błąd rodziców, którzy mogą oczekiwać zapewnienia przez daną placówkę wsparcia specjalistycznego w sytuacji,

gdy nie jest ono faktycznie dostępne. Ponadto zdaniem NIK, placówka – w określonej w dokumentach organizacyjnych formie powinna funkcjonować przynajmniej przez okres pełnego roku szkolnego, aby rodzice decydując się na zapisanie swojego dziecka do konkretnej świetlicy czy ogniska mieli pewność, że przez cały rok szkolny ich dziecko będzie otrzymywać ustalony rodzaj pomocy.

Dożywianie potrzebne i realizowane

Trudno o efekty pracy z dzieckiem, gdy jest ono głodne. Przepisy ustawy o wspieraniu rodziny nie zobowiązują placówek wsparcia dziennego do prowadzenia dożywiania dzieci, jednak niemal wszystkie skontrolowane świetlice i ogniska takie dożywianie prowadziły. Dzieci nie były dożywiane tylko w Świetlicy Środowiskowej w Zagrzewie (będącej w strukturach MOPS w Nidzicy), natomiast w Świetlicy Środowiskowo-Socjoterapeutycznej w Drohiczynie dożywianie prowadzono do 2015 r.

- **Nidzica:** W świetlicy nie prowadzono dożywiania dzieci. Część z nich korzystała natomiast z dożywiania w ramach programu rządowego *Pomoc Państwa w zakresie dożywiania*, który był realizowany na terenie Zespołu Szkół Nr 3 w Nidzicy. Z dożywiania w kolejnych latach korzystało od 8 dzieci w 2013 r. (21% uczęszczających) do 19 dzieci w I połowie 2016 r. (59%).
- **Drohiczyn:** Dzieci uczęszczające do świetlicy do maja 2015 r. miały zapewnioną możliwość korzystania z dożywiania w formie podwieczorku, finansowanego z programu *Pomoc państwa w zakresie dożywiania*. Jak wyjaśniła kierownik, od tego czasu, zgodnie z interpretacją MPiPS, z ww. programu mógł być dzieciom zagwarantowany tylko jeden ciepły posiłek dziennie, który wychowankom świetlicy zapewniany był w szkole. Na potrzebę zorganizowania wyżywienia w świetlicy zwróciło uwagę dwoje rodziców (8%) biorących udział w badaniu ankietowym.

W 15 skontrolowanych placówkach dzieci mogły zjeść podwieczorki, które samodzielnie przygotowywały w ramach warsztatów kulinarnych, w sześciu natomiast otrzymywały ciepłe posiłki.

- **Warszawa Praga-Płn.:** W ognisku podawane są ciepłe posiłki – jedno danie. Centrum Wspierania Rodzin zatrudnia na potrzeby placówki pracownika do pomocy w kuchni, a ognisko ma w pełni wyposażoną kuchnię i dodatkowe pomieszczenia kuchenne. Dzieci mają również możliwość przygotowywania samodzielnie posiłków w ramach warsztatów kulinarnych. Żywnienie w Ognisku Praga finansowane jest z wydatków bieżących Centrum.
- **Nowogard:** Świetlica zapewniała dzieciom danie obiadowe. Przygotowywaniem i dowożeniem posiłków zajmowała się firma zewnętrzna wyłoniona w przetargu, która dowoziła posiłki również do szkół gminnych. Posiłki dla dzieci finansowane były wyłącznie z budżetu gminy – kupowane ze środków pozostających w dyspozycji GKRPA, tj. uzyskanych z opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych. Zadanie dożywiania dzieci ujęto w kolejnych programach profilaktycznych.
- **Bełchatów:** Kontrolowana placówka prowadziła dożywianie dzieci każdego roku. W dniach pracy placówki dzieci spożywały podwieczorek, a w soboty – obiad (drugie danie) oraz w ferie od poniedziałku do piątku jednodaniowy obiad (naprzemiennie – zupa i drugie danie). Podwieczorki dla dzieci przyrządzane były w placówce, dzieci otrzymywały również jogurty, serki, owoce, soki owocowe, mleko. Obiady natomiast dowożone były przez firmę zewnętrzną.
- **Maków Maz.:** Dzieci uczęszczające do placówki miały zapewnioną możliwość korzystania z dożywiania w formie jednego posiłku – podwieczorku. W okresie wolnym od zajęć szkolnych, gdy były organizowane dla dzieci ferie zimowe lub stacjonarne turnusy wakacyjne, wówczas dzieci otrzymywały dwa posiłki dziennie. Ponadto wszystkie dzieci korzystające z placówki mają opłacone przez MOPS obiady w szkołach.

W ocenie NIK dożywianie dzieci powinno być prowadzone w każdej świetlicy czy ognisku, gdyż większość dzieci tam uczęszczających pochodzi z rodzin mających problemy w zaspokajaniu podstawowych potrzeb ich członków.

Zdjęcie nr 1

Zbiórka żywności dla świetlic opiekuńczo-wychowawczych w Warszawie

Źródło: Materiały własne NIK.

3.2 Praca na rzecz dziecka – współdziałanie i wymiana informacji

Placówki wsparcia dziennego zapewniały roboczą koordynację działań na rzecz dziecka i rodziny pomiędzy głównymi interesariuszami, jak rodzice i szkoły, a w części również ośrodki pomocy społecznej.

Współpraca z rodzicami

Objęcie dziecka opieką i wychowaniem w placówce wsparcia dziennego odbywa się w celu udzielenia pomocy całej jego rodzinie, dlatego też ustawodawca zobowiązał tego typu placówki do współpracy z rodzicami lub opiekunami dziecka²⁶. Mimo, że wszystkie skontrolowane placówki taką współpracę deklarowały, to dokumentacja potwierdzająca kontakty świetlic i ognisk z rodzinami wychowanków znajdowała się tylko w ośmiu z nich. Wyniki kontroli wykazały, że kontakt wychowawców placówki z rodzicami dzieci miał najczęściej miejsce przy odbiorze dziecka ze świetlicy oraz podczas pobytu na spotkaniach w ramach różnego typu imprez okolicznościowych (dzień matki/rodziny, spotkania opłatkowe, jasełka itp.).

- **Warszawa Praga-Płn.:** Ognisko Praga na bieżąco współpracowało z rodzicami/opiekunami wychowanków. Większość kontaktów nie była dokumentowana, jednak do 2015 r. w Dziennikach Zajęć w części Kontakty w rodzinę prowadzono wykaz spotkań i rozmów pracowników ogniska z rodzicami/opiekunami poszczególnych wychowanków, odnotowując powód kontaktu i poczynione ustalenia. Kontakty dotyczyły m.in. pogarszającej się sytuacji szkolnej dziecka i opracowania programu wsparcia polegającego na motywowaniu do nauki; wysokiej absencji w ognisku; wpływu wydarzeń rodzinnych na zachowanie dziecka;

²⁶ Art. 23 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny.

poprawy sytuacji szkolnej i zachowania w ognisku, ustalenia konsekwencji i pomocy psychologicznej, itp. Z analizy dokumentacji 30 dzieci objętych badaniem wynika, że w roku szkolnym 2013/2014 wychowawcy kontraktowali się z ich rodzicami/opiekunami 55 razy (z niektórymi nawet siedmiokrotnie). W roku 2014/2015 odnotowano 88 takich kontaktów z opiekunami (z niektórymi nawet 9 razy), a w roku 2015/2016 – 122 (nawet do 13 razy w sprawie jednego dziecka). Od września 2016 r. informacje o współpracy z rodziną oraz z innymi instytucjami odnotowywane są w formie elektronicznej w Bazie Monitorującej, w Karcie wychowanka.

- **Chrzanów:** W dokumentacji dzieci brak było dokumentów potwierdzających współpracę placówki z rodzicami/opiekunami dziecka. Według wyjaśnień dyrektor Centrum współpraca ta przebiega na bieżąco i w miarę potrzeb. W danej sytuacji wychowawcy osobiście lub telefonicznie kontaktowali się z ww. osobami i wspólnie rozwiązywali zaistniałe problemy dziecka, lecz z uwagi na brak uregulowań wewnętrznych w tym zakresie nie były odnotowywane w dokumentach. W wyniku czynności kontrolnych NIK zostaną opracowane nowe wzory dokumentów oraz procedury w tym zakresie.

Wszystkie skontrolowane świetlice organizowały spotkania okolicznościowe, na które byli zapraszani rodzice dzieci uczęszczających do świetlic i ognisk, a w siedmiu spośród nich rodzice/opiekunowie podopiecznych mogli skorzystać ze specjalistycznej pomocy, najczęściej w formie spotkań grupowych lub indywidualnych.

- **Bełchatów:** Rokrocznie rodzice byli zapraszani na cykl szkoleń i indywidualnych konsultacji psychologiczno-pedagogicznych pn. Szkoła dla rodziców. Zajęcia były realizowane, co tydzień po 2 godziny dziennie w okresie od października do listopada. Celem tych spotkań była poprawa relacji z dziećmi w rodzinie. Zajęcia były prowadzone w formie warsztatów edukacyjno-terapeutycznych oraz w formie indywidualnych konsultacji psychologiczno-pedagogicznych. Na zajęciach poruszano zagadnienia dotyczące m. in. uwarunkowania trudności wychowawczych, więzi emocjonalnej w rodzinie, czy też przyczyn powstawania uzależnień. Z tej formy pomocy skorzystało w 2013 r. – 15 rodziców, 2014 r. – 9 rodziców, 2015 r. – 13 rodziców.
- **Warszawa Praga-Półd.:** Rodzice i opiekunowie, których dzieci uczęszczały do ogniska mogły skorzystać z pomocy/konsultacji psychologa, pedagoga i terapeuty. Konsultacje psychologiczne dla rodziców organizowane były cyklicznie z częstotliwością raz na tydzień lub raz na miesiąc. Z takiego wsparcia skorzystało 5 chętnych rodzin. Wg wyjaśnień Kierownik Ogniska przy każdej okazji wychowawcy zachęcali rodziców do współpracy dla dobra dziecka, lecz czasem, z winy rodziców, kontakt ten był okazjonalny.
- **Wyszków:** W trakcie 2013 r. odbywały się spotkania dla rodziców (grupy wsparcia), prowadzone przez psychologa i pedagoga. Głównym zadaniem grup była integracja i edukacja rodziców oraz udzielenie wzajemnego wsparcia. Na spotkania zapraszani byli wszyscy rodzice, których dzieci uczęszczały do świetlicy. Spotkania odbywały się raz w miesiącu (w 2013 r.), a następnie – z powodu niewielkiego zainteresowania ze strony rodziców, raz na dwa miesiące (w 2014 r. i 2015 r.) i trwały 2 godziny.
- **Brwinów:** Placówka oprócz ogólnych warsztatów podnoszących kompetencje wychowawcze wprowadziła także warsztaty skierowane specjalnie do ojców. Od kwietnia do czerwca 2016 r. zorganizowano spotkania pn.: *Tata, dziecko i uczucia*, *Tato patrzę na ciebie – jak zachęcić dziecko do współpracy oraz Co zamiast kary*. Na pierwsze spotkanie zgłosiło się 5 ojców, a na kolejne już 13.

Dobre praktyki – praca z rodziną dziecka

Wobec braku chęci współpracy ze strony rodziców, pracownicy pięciu świetlic, w tym dwóch, w których byli zatrudnieni pracownicy socjalni odwiedzali podopiecznych w domach, co można uznać za dobrą praktykę. Takie wizyty pozwoliły wychowawcom poznać rzeczywiste warunki, w jakich na co dzień funkcjonowało dziecko, niejednokrotnie zrozumieć motyw jego postępowania i zachowania, rodzicom zaś pokazać istotność kontaktów z dzieckiem i zachęcić do wspólnego podejmowania działania na rzecz dziecka.

- **Bełchatów:** Placówka współpracowała z rodziną dziecka, opiekunami prawnymi i rodzeństwem dzieci. Wychowawcy samodzielnie odwiedzali środowisko rodzinne każdego dziecka przynajmniej raz w roku, a w wielu przypadkach wizytowaniu środowiska rodzinnego co pół roku.
- **Grójec:** Placówka współpracowała systematycznie z rodzinami swoich podopiecznych (stały kontakt telefoniczny, wizyty domowe, indywidualne spotkania). Częstotliwość tych spotkań była różna w zależności od aktualnej sytuacji danego dziecka (od kilku spotkań, rozmów w miesiącu do jednego spotkania na kwartał).

Spotkania te dotyczyły ustalenia wspólnej organizacji procesu wychowania, ujednolicenia sposobu oddziaływań oraz wymagań wobec dziecka, szukania rozwiązań trudnych sytuacji. W trakcie rozmów informowano rodzica o funkcjonowaniu dziecka w placówce, o jego słabych i mocnych stronach. Podczas takich spotkań odbywa się także pedagogizacja rodziców dotycząca współczesnych zagrożeń cywilizacyjnych (alkohol, nikotyna, dopalacze, narkotyki) oraz prawidłowego rozwoju psychoruchowego dziecka (wskazywanie odpowiednich specjalistów: stomatolog, psychiatra, psycholog). Wychowawcy regularnie przeprowadzali z rodzicami dziecka rozmowy profilaktyczne, ale często także dyscyplinujące, celem uświadomienia rodzicom konieczności ustalenia wspólnych, jednolitych działań na rzecz dziecka.

- **Imielin:** Placówka nie posiadała dokumentów wskazujących na zakres współpracy z rodzicami/opiekunami prawnymi wychowanków. Występowały jednak przypadki, kiedy wychowawcy odwiedzali rodziny w domach dzieci i przeprowadzali rozmowy z rodzicami, zwłaszcza w sytuacji nieobecności dziecka na zajęciach i braku kontaktu telefonicznego z rodzicami. Podczas tych rozmów przekazywane były informacje dot. zachowań dzieci (zwłaszcza niepokojących), braku udziału dziecka w zajęciach oraz najbliższych planów świetlicy lub zaproszeń na organizowane imprezy.
- **Piotrków Tryb.**: Pracownik socjalny wizytował rodziny w miejscu ich zamieszkania, prowadził pracę socjalną z całą rodziną dziecka. Pedagog udzielał konsultacji, omawiał przebieg terapii z dzieckiem, informował rodziców o problemach wychowawczych. Wychowawcy przeprowadzali rozmowy indywidualne i organizowali spotkania grupowe z rodzicami, informowali o efektach terapii dziecka; podejmowali kontakty w przypadku nieobecności dziecka (ustalali przyczynę). Przebieg wizyt i kontaktów, wspólne ustalenia były ewidencjonowane w dokumentach współpracy: kartach współpracy (pracownik socjalny i pedagog), arkuszach współpracy i dziennikach zajęć (wychowawcy). Prowadzone były warsztaty i grupa wsparcia dla rodziców.
- **Siemianowice Śl.:** W placówce zatrudniony był pracownik socjalny, który współpracował wyłącznie z rodzicami objętymi wsparciem placówki. Dzięki temu na bieżąco monitorował i konsultował sytuację socjalno-bytową oraz wychowawczą dziecka.

Kontakty z placówkami wsparcia dziennego potwierdzili sami rodzice w anonimowej ankiecie przygotowanej przez NIK, w której 168 osób (34,3%) spośród 490 odpowiadających wskazało, że kontakt z wychowawcami świetlicy, do której uczęszczają ich dzieci mają częściej niż raz w miesiącu. 74 osoby (15,1%) zaznaczyło, że do takich kontaktów dochodzi mniej więcej raz w miesiącu, a 37 osób (7,6%), że 3–4 razy w roku. Tylko 10 odpowiadających (2%) przyznało, że kontaktuje się z tego typu placówką rzadziej niż raz do roku.

Współpraca ze szkołami

Ustawa o wspieraniu rodziny zobowiązuje placówki wsparcia dziennego także do współpracy z placówkami oświatowymi²⁷. Podobnie jak w przypadku współpracy z rodzicami i opiekunami dzieci, współpraca ze szkołami była dokumentowana przez osiem placówek, wszystkie jednak taką współpracę deklarowały.

- **Warszawa Praga-Płn.:** Do 2015 r. w Dziennikach Zajęć odnotowywano kontakty ogniska z innymi instytucjami, w tym zwłaszcza szkołą. W kolejnych latach odnotowano 33, 35 i 59 takich spotkań z wychowawcami i pedagogami; niekiedy nawet 6–7 razy w sprawie jednego dziecka z 30 wychowanków objętych badaniem. Kontakty dotyczyły m.in. problemów wychowawczych, sytuacji szkolnej, zaległości, nieobecności w szkole, itp.
- **Imielin:** Placówka nie posiadała dokumentów wskazujących na zakres współpracy z placówkami oświatowymi, za wyjątkiem ankiet znajdujących się w teczkach osobowych czterech wychowanków, spośród 30 analizowanych, wypełnionych przez nauczycieli i wychowawców szkolnych. Według wyjaśnień wychowawców świetlicy, utrzymywano stały kontakt osobisty z pedagogiem szkolnym i wychowawcami dzieci, zwłaszcza tych, które stwarzają problemy wychowawcze i mają problemy edukacyjne.

²⁷ Art. 23 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny.

- **Grójec:** W Regulaminie organizacyjnym Ogniska zapisano, że w wykonaniu swoich zadań placówka współpracuje ze wszystkimi instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz wychowanka i jego rodziny. W dokumentacji 30 poddanych szczegółowej analizie spraw brak było dokumentów potwierdzających współpracę ogniska z placówkami oświatowymi. Według wyjaśnień Kierownik współpraca ze szkołami polegała głównie na: monitorowaniu realizacji obowiązku szkolnego dzieci, wymianie wzajemnych informacji o funkcjonowaniu dziecka w szkole i ognisku, aktualnej sytuacji rodzinnej dziecka, ewentualnie podejmowaniu wspólnych działań. Wychowawcy placówki kontaktowali się albo z psychologiem/pedagogiem szkolnym, albo z wychowawcą dziecka z różną częstotliwością w zależności od bieżących potrzeb.

O zadowolenie ze współpracy z placówkami wsparcia dziennego zostali zapytani, w anonimowej ankiecie opracowanej przez NIK, nauczyciele dzieci uczęszczających do świetlic i ognisk. 61% wskazało, że jest zadowolonych z takiej współpracy, a 31% odpowiedziało, że jest raczej zadowolonych. Niezadowolone wyraziło tylko 6% ankietowanych.

Ankietowani przez NIK nauczyciele i wychowawcy w swoich wypowiedziach zwracali uwagę na korzyści płynące z wzajemnej wymiany informacji z wychowawcami placówek, wskazując, że jest to ważne dla wypracowania spójnego podejścia do działań wychowawczych. Jednocześnie wielu pedagogów podnosiło potrzebę dalszego zacieśnienia tej współpracy.

Współpraca z placówkami w oczach nauczycieli:

- *Utrzymuję w świetlicy kontakt z psychologami, pedagogami szkolnymi, asystentami rodzin, pracownikami socjalnymi oraz kuratorami sądowymi. Wchodzę również w środowisko rodzinne dziecka i regularnie kontaktuję się z rodzicami uczniów. (Woj. łódzkie)*
- *Współpraca z placówką wsparcia dziennego pozwala na równoczesne oddziaływanie na wychowanka zarówno w szkole, jak i w świetlicy. (Woj. podlaskie)*
- *Pracownicy byli w stałym kontakcie z wychowawcą. Interesowali się osiągnięciami ucznia. Informowali o sprawach negatywnych oraz pozytywnych dotyczących dziecka. (Woj. podlaskie)*
- *Placówka zapewnia dziecku pomoc w odrabianiu prac domowych, ale zapewnia też inne ciekawe zajęcia. Pracownicy rozmawiają z wychowawcami i informują nas nie tylko o negatywnych sytuacjach, ale też o osiągnięciach naszych uczniów. (Woj. podlaskie)*
- *Współpraca przebiegała bardzo dobrze. Znałam miejsce, gdzie wolny czas spędza dziecko. Poznałam formy pracy świetlicy. Dzięki współpracy mogłyśmy tak pokierować pracą, że uczennica nauczyła się odnaleźć się w społeczeństwie innymi, niż dom rodzinny i szkoła, co pozwoliło na wybór kształcenia poza miejscami zamieszkania. (Woj. podlaskie)*
- *Dzięki współpracy nastąpiło wzmocnienie działań wychowawczych, nastąpiła poprawa w kontaktach społecznych dziecka, w ogóle w funkcjonowaniu dziecka w szkole. (Woj. podlaskie)*
- *Współpracując ze świetlicą terapeutyczną udało się rozwiązać niektóre problemy wychowawcze, jak i problemy z nauką. Polepszyło się funkcjonowanie dziecka w szkole – kontakty rówieśnicze, kontakty z dorosłymi. (Woj. podlaskie)*
- *Otrzymałam cenne wskazówki do dalszej pracy wychowawczej. (Woj. podlaskie)*
- *Stały kontakt nauczyciela z placówką wsparcia dziennego. Wspólna strategia działania. Zwrócenie uwagi na mocne strony dziecka i nad czym jeszcze trzeba wspólnie popracować. (Woj. podlaskie)*
- *Placówka wsparcia dziennego przyczynia się do rozwoju emocjonalno-społecznego dziecka oraz do rozwoju intelektualnego. Pracownicy placówki współpracują z nauczycielem w sprawach dydaktyczno-wychowawczych dziecka oraz w sprawie opieki rodziców nad dziećmi. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Bardzo dobra współpraca na co dzień, np. odnośnie przygotowania ucznia do lekcji. Gotowość do pomocy w każdym momencie. Można na te panie zawsze liczyć. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *W sytuacjach trudnych, problemowych – wspólne szukanie rozwiązań. Dyskusja na temat zachowania ucznia w obu placówkach. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Częste kontakty ze szkołą, konkretna pomoc w nauce oraz rozwiązywaniu wielu życiowych problemów. (Woj. zachodniopomorskie)*

- *Bardzo dobry przepływ informacji na temat zachowań ucznia i jego sytuacji w rodzinie. Wspólne rozwiązywanie różnego typu problemów. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Możliwość dokładniejszego i wczesnego poznania ucznia i jego środowiska, ujednolicone oddziaływania wychowawcze, lepsza współpraca z rodzicami. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Profesjonalne działania, dobra wymiana informacji, dobra znajomość środowiska lokalnego. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Współpraca z wychowawcami pozwala lepiej poznać dziecko i jego środowisko rodzinne. Dzięki temu można kontynuować pewne działania, a nie zaczynać od początku. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Dzieci są przyjmowane do świetlicy „Promyk” w razie potrzeby, nigdy jeszcze nie odmówiono przyjęcia do ww. placówki ucznia naszej szkoły. Wychowawcy utrzymują kontakt ze szkołą. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Zainteresowanie wychowawców placówki postępami w nauce dziecka. Pomoc w organizowaniu potrzebnych rzeczy na zajęcia szkolne. (Woj. śląskie)*
- *Pracownicy placówki współpracują ze szkołą. Informacje o niepokojących zachowaniach dziecka. Interesują się jego zachowaniem i postępami w szkole. Przyczyniają się do konstruktywnego spędzania czasu wolnego. Pomagają w nauce domowej. (Woj. śląskie)*
- *Stały kontakt z pracownikiem placówki (wymiana informacji dotyczących ucznia). (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Wychowawca reaguje na zgłaszane problemy, pracuje w tym kierunku, płynna wymiana informacji. Określone są jasne reguły pobytu ucznia, co wpływa na wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Na bieżąco informują o zachowaniu dziecka, postępach i sukcesach. Panie tworzą dla dzieci prawdziwy „dom”, otaczają swoich podopiecznych troską, dają poczucie bezpieczeństwa. Panie zawsze pilnują, aby dzieci miały odrobione lekcje, były zawsze przygotowane do zajęć. Przygotowują dzieci do wielu uroczystości. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Wspaniała współpraca, kompetentna pomoc opiekunów, otwartość na problemy i sytuacje trudne dla podopiecznych. (Woj. warmińsko-mazurskie)*

Nie wszyscy nauczyciele byli zadowoleni ze współpracy z placówkami:

- *Uczeń ma odrobione prace domowe, które odrabia podczas pobytu w placówce. Jest przygotowany do zajęć. Dzięki pomocy udzielanej dziecku przez pracowników placówki widać zdecydowaną poprawę zachowania. Jednakże można by było pokusić się o częstsze kontakty ze szkołą. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Słaby kontakt z wychowawcą klasy. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Nie ma żadnej współpracy placówki z nauczycielem – wychowawcą ucznia. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Trudno powiedzieć. Placówka się ze mną w żaden sposób nie kontaktuje. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Uczennica uczęszcza do placówki dobrowolnie, z własnej inicjatywy. Nie mam bezpośredniego kontaktu z placówką. Dziecko prawidłowo funkcjonuje w zespole klasowym i w społeczności szkolnej. (Woj. śląskie)*
- *Nie mam bezpośredniego kontaktu z placówką. Wszelkie informacje uzyskuję poprzez kontakt z panią pedagog szkolną. (Woj. śląskie)*
- *Występuje brak współpracy z placówką, jednakże uczeń pozytywnie wypowiada się o czasie spędzonym w placówce, nigdy się nie skarżył. (Woj. śląskie)*
- *Ograniczony, brak kontaktu z pracownikiem. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Brak współpracy. (Woj. podlaskie)*

Współpraca z ośrodkiem pomocy społecznej

Ustawa o wspieraniu rodziny nie zobowiązuje, co prawda, placówek wsparcia dziennego do współpracy z ośrodkami pomocy społecznej, lecz w ocenie NIK, w celu objęcia rodzin dzieci uczęszczających do placówek kompleksową i skoordynowaną pomocą oraz osiągnięcia jak najlepszych efektów tej pomocy, taka współpraca jest niezbędna. Pozwala na bieżący

przepływ informacji o pojawiających się problemach w rodzinach podopiecznych świetlic, na odpowiednie zareagowanie na zaistniałe trudne sytuacje, konsultowanie i kompleksowe rozwiązywanie problemów rodziny oraz na dobór właściwych działań, mających na celu ich zażegnanie lub zminimalizowanie. W ocenie NIK konieczność takiej współpracy powinna zostać zapisana w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Wyniki kontroli wykazały, że choć żadna ze skontrolowanych placówek nie posiadała procedury współpracy z ośrodkiem pomocy społecznej czy miejskim ośrodkiem pomocy rodzinie, to 11, spośród 23 objętych kontrolą, współpracowało z pracownikami socjalnymi i asystentami rodzin zatrudnionymi w ośrodkach. Należy przy tym zauważyć, że prawidłowość ta dotyczy placówek będących jednostkami organizacyjnymi ośrodków pomocy społecznej (16 z 23 skontrolowanych placówek funkcjonowało w ramach ośrodków pomocy społecznej).

- **Bełchatów:** Placówka dysponowała wiedzą na temat działań wspierających rodzinę realizowaną przez MOPS. Źródłem informacji w tym zakresie były wywiady środowiskowe, dostarczane co pół roku przez pracowników socjalnych ośrodka. Mimo otrzymywania wywiadów środowiskowych od pracowników socjalnych wychowawcy placówki odwiedzali także rodziny.
- **Grójec:** Poprzez stały kontakt z pracownikami socjalnymi wychowawcy byli na bieżąco informowani o podejmowanych przez MGOPS w Grójcu działaniach wspierających rodzinę wychowanków, np. dożywianie dzieci w szkole, udział w projektach, objęcie pomocą asystenta rodziny itp. Ponadto o każdym nowoprzyjętym podopiecznym zasięgano informacji od pracowników socjalnych i asystentów rodziny.
- **Międzyzdroje:** W przypadku dzieci objętych przez NIK badaniem szczegółowym stwierdzono, że pracownicy świetlicy byli w stałym kontakcie z pracownikami socjalnymi i asystentem rodziny z ośrodka pomocy społecznej, współpracowali też z funkcjonującym w ośrodku Zespołem interdyscyplinarnym ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie. Kierownik Świetlicy miał stały dostęp do informacji na temat działań OPS wspierających rodziny dzieci uczęszczających do placówki. Rodzice dzieci uczęszczających do świetlicy i one same, mogli korzystać z konsultacji u specjalistów: psychologa, pedagoga, terapeuty w OPS. W badanej próbie skorzystało z tej pomocy 27 rodzin. W stałym składzie Zespołu oceniającego sytuację dziecka był pracownik socjalny, a od 2015 r. w pracach tego Zespołu brali również udział: socjoterapeuta, pedagog szkolny, pielęgniarka szkolna, asystent rodziny (gdy oceniano dziecko z rodzin prowadzonych przez asystenta). Od czasu, gdy placówka funkcjonuje w strukturach organizacyjnych ośrodka pomocy społecznej stała się integralnym ogniwem wspierającym rodzinę w kryzysie. Poprzez pracę z dzieckiem, które przychodzi do placówki, możliwe jest lepsze rozeznanie sytuacji rodzinnej i tym samym wielopłaszczyznowa pomoc, dostosowana do konkretnych osób.
- **Stalowa Wola:** Bardzo często złożoność problemów rodzin wymaga rozwiązań interdyscyplinarnych. Wówczas do współpracy zapraszani są specjaliści pracy z rodziną, przedstawiciele instytucji działających na rzecz rodziny, m.in. pedagodzy szkolni, wychowawcy, asystenci rodzin, kuratorzy sądowi, dzielnicowi, wychowawcy świetlic, przedstawiciele MKRPA, służby zdrowia itd. z udziałem tych specjalistów organizowane są spotkania interdyscyplinarne, których adresatami są m.in. rodziny wieloprotblemowe. Celem nawiązania tej współpracy jest zaplanowanie i realizowanie wspólnych kompleksowych działań w ramach własnych kompetencji, służących poprawie sytuacji rodzin dysfunkcyjnych, analizowanie i diagnozowanie potrzeb, poszukiwanie nowych rozwiązań, ustalanie planu pomocy rodzinie wraz z oddelegowaniem zadań do realizacji poszczególnym partnerom. Wielopłaszczyznowa współpraca zapewnia większe efekty działań prowadzonych z rodziną i na jej rzecz, wpływa na poprawę funkcjonowania tych rodzin oraz pokazuje rodzinie, że instytucje ściśle współdziałają, dając wyraz szczególnej troski o jej los.

Ustawowy obowiązek współpracy placówek wsparcia dziennego i ośrodków pomocy społecznej ułatwiłby także przekazywanie informacji o rodzinach pozostających pod opieką ośrodków do placówek prowadzonych przez organizacje pozarządowe. Obecnie zdarza się, jak stwierdził Prezes **Zachodniopomorskiego Oddziału Regionalnego Zarządu Towarzystwa Przyjaciół Dzieci²⁸ w Szczecinie**, że brakuje wiedzy o wychowankach, gdyż pracownicy socjalni, w przypadku

²⁸ Informacje uzyskane na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy o NIK.

rodziny będącej pod opieką ośrodka pomocy społecznej nie chcą w większości udzielać informacji o dziecku zasłaniając się ochroną danych osobowych, stąd bazuje się przeważnie na wywiadzie dobrowolnym z rodzicami.

W ocenie NIK, taka postawa części pracowników socjalnych jest niezrozumiała, gdyż zarówno ośrodki pomocy społecznej, jak i placówki wsparcia dziennego są jednostkami działającymi na rzecz dobra dziecka i jego rodziny i wszystkim podejmowanym przez nie czynnościom powinien przyświecać ten sam cel – dobro dziecka. Ponadto wszystkie jednostki powinny mieć na uwadze tekst preambuły do ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w której zapisano *skuteczna pomoc dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci oraz skuteczna ochrona dzieci i pomoc dla nich może być osiągnięta przez współpracę wszystkich osób, instytucji i organizacji pracujących z dziećmi i rodzicami*. Należy także mieć na względzie, że zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny, podmioty i osoby realizujące zadania w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej mogą przetwarzać dane osobowe osób, do których stosuje się ustawę oraz członków ich rodzin w zakresie niezbędnym do realizacji zadań wynikających z ustawy. Zatem podmioty realizujące zadania wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, a więc również i takie, które świadczą usługi w zakresie zadań ustawowych, są uprawnione do dysponowania danymi osobowymi i przetwarzania danych osobowych osób, do których ustawę się stosuje, w zakresie niezbędnym do realizacji zadań z niej wynikających.

Monitorowanie losów wychowanków

Przepisy nie przewidują obowiązku monitorowania losów wychowanków placówek, jednak, zdaniem NIK, mając na uwadze fakt, że są to najczęściej dzieci w trudnej sytuacji rodzinnej, monitorowanie takie jest potrzebne. Z tego względu współpraca placówek wsparcia dziennego z ośrodkami pomocy społecznej nabiera dodatkowego znaczenia, ponieważ dzięki wymianie informacji o rodzinach dzieci uczęszczających do świetlic i ognisk między tymi dwiema instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny, wychowawcy i specjaliści pracujący w placówkach mają wiedzę odnośnie losów podopiecznych, co jest szczególnie istotne w przypadku dzieci, które nadal powinny korzystać z pomocy placówek, ale z różnych względów zaprzestały uczęszczania do nich. Dzięki takiej współpracy wychowawcy mogą się dowiedzieć, czy dzieci te trafiły do innych placówek oraz czy, a jeśli tak, to jaką pomocą zostały objęte. Taka wymiana informacji pozwoliłaby też na określenie efektów pracy poszczególnych świetlic i ognisk. Wyniki kontroli wykazały, że informacje o dzieciach, które już nie uczęszczają do placówek posiadało tylko sześć skontrolowanych świetlic.

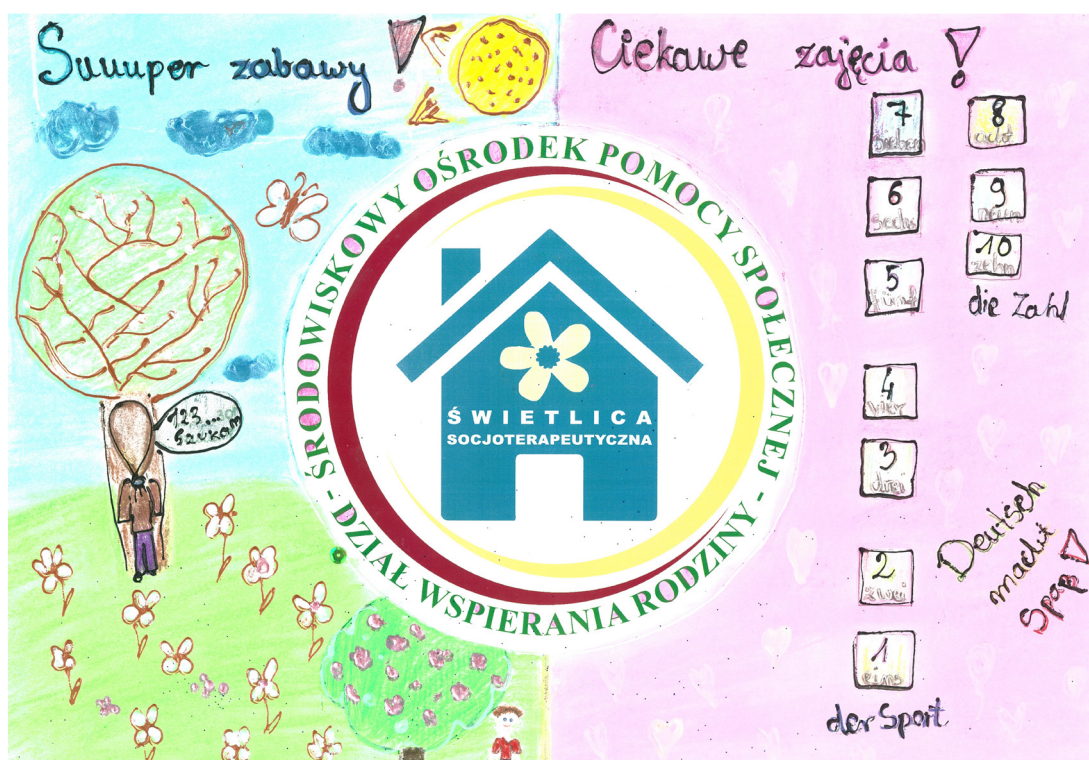
Dobre praktyki – monitoring rodzin po zakończeniu uczestnictwa ich dzieci w zajęciach świetlicowych

- **Międzyzdroje:** W badanej próbie dokumentacji 30 dzieci udział w zajęciach zakończyło 19 z nich, w tym część z powodu ukończenia szkoły podstawowej lub jej zmiany na skutek przeprowadzki do innej miejscowości, inni na wniosek rodzica lub z powodu objęcia dziecka opieką specjalistyczną. Spośród 19 takich rodzin 13 nadal było monitorowanych przez placówkę i OPS, np. matki ukończyły Szkołę dla Rodziców, rodziny były pod opieką asystenta rodziny lub korzystały z pomocy GKRPA (sytuacja w tych rodzinach była monitorowana na bieżąco). Kierownik placówki po zakończeniu uczestnictwa dzieci w zajęciach świetlicowych nadal monitorował sytuację dziecka w rodzinie i funkcjonowanie rodziny, w rozmowach telefonicznych oraz na podstawie informacji pochodzących od pracowników socjalnych i asystentów rodziny.
- **Nidzica:** Sytuacja dzieci, które zakończyły uczęszczanie do placówek wsparcia dziennego była monitorowana zarówno przez wychowawców (m.in. rozmowy z dziećmi, ich rodzicami, pedagogiem szkolnym i specjalistami pracującymi z młodzieżą w ramach Młodzieżowego Klubu Integracji Społecznej), jak również przez pracowników socjalnych (wywiad środowiskowy, obserwacje, rozmowy, konsultacje ze specjalistami).

- **Nowogard:** Z 30 dzieci, których dokumentację badano, udział w zajęciach zakończyło dziewięcioro (z powodu ukończenia szkoły podstawowej lub jej zmiany na skutek przeprowadzki do innej miejscowości, na wniosek rodzica), z których sześciu – dzieci i ich rodziny były nadal monitorowane przez placówkę. Brak monitoringu pozostałych trojga dzieci wynikał głównie z powodu zmiany ich miejsca zamieszkania. Kierownik placówki po zakończeniu uczestnictwa dzieci w zajęciach świetlicowych nadal utrzymywał kontakt z rodziną dziecka lub dzieckiem, bezpośrednio lub w rozmowach telefonicznych oraz monitorował ich sytuację na podstawie pozyskiwania informacji pochodzących od pracowników socjalnych, asystentów rodziny i ze środowiska.

Współpraca organizacji pozarządowych z pracownikami socjalnymi pracującymi w ośrodkach pomocy społecznej bywa także owocna i zadawalająca, czego przykładem może być wypowiedź Prezes Oddziału Miejskiego **Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Zamościu**: *Po odejściu dzieci z placówek podejmowaliśmy próby monitorowania rodzin. Czyniliśmy to przez młodsze rodzeństwo dzieci, które jeszcze uczęszczały do ognisk. Współpracowaliśmy w tym zakresie z zamojskim MCPR, gdyż tylko oni mają prawo przeprowadzania wywiadów środowiskowych. Pracownicy socjalni spotykali się z pracownikami ognisk i dyskutowali o rodzinach. W roku 2014 skierowaliśmy w sprawie trojga dzieci wnioski do Sądu Rodzinnego z prośbą o podjęcie stosownych działań.*

Podobnie w przypadku **Gdańskiego Stowarzyszenia Niesienia Pomocy Dzieciom i Młodzieży Promyk Nadziei**: gdzie po zakończeniu uczęszczania dzieci do placówek monitorowano funkcjonowanie ich i ich rodzin poprzez rozmowę z pracownikami socjalnymi lub wychowawcami i pedagogiem szkolnym oraz **Stowarzyszenia Pomocy Dzieciom Gniazdo** z Warszawy: Po wypisaniu dzieci z placówki najczęściej kontakty się urywają, nie ma możliwości zbierania informacji o byłych podopiecznych, ponieważ nie ma do tego podstaw prawnych. Jednak bardzo często utrzymywane są kontakty z pracownikami pomocy społecznej i w ten sposób otrzymuje się szątkowe informacje o byłych podopiecznych świetlic.

Julia Czekalska (15 lat) – Świetlica w Brwinowie

3.3 Dobre efekty pracy placówek wsparcia dziennego

Placówki wsparcia dziennego stanowią ważny i potrzebny element systemu wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Ich działalność jest adresowana do dzieci, które w sytuacji, gdy rodzina nie radzi sobie z wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą być najbardziej poszkodowane. Placówki zapewniają wychowankom wszechstronne wsparcie, począwszy od potrzeb podstawowych, jak opieka, bezpieczeństwo, wyżywienie, poprzez pomoc w nauce, wsparcie emocjonalne w sytuacjach trudnych, aż po ciekawe zajęcia rozwojowe. W efekcie dzięki uczęszczaniu do placówki dzieci lepiej się zachowują, lepiej uczą, lepiej radzą sobie w grupie rówieśniczej, a także odkrywają swoje silne strony, nabierają poczucia własnej wartości.

Efekty pracy placówek wsparcia dziennego z dziećmi były widoczne zarówno w okresowych ocenach podopiecznych sporządzanych przez świetlice, jak również były wskazywane przez dzieci, rodziców oraz nauczycieli, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym przeprowadzonym w ramach kontroli NIK. Efekty te występują na kilku płaszczyznach, z których najważniejsze, to:

Opieka: Zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa i opieki w miłej atmosferze w czasie, gdy rodzice pracują, w tym: rozmowy, zabawy ruchowe, wycieczki, posiłek, ewentualnie inna pomoc (np. kurtka i buty na zimę, skierowanie do lekarza).

Wychowanie Nauka samodzielności, odpowiedzialności, dyscypliny, grzeczności, jak i podstawowych umiejętności (np. porządek, higiena, sporządzanie posiłków).

Nauka: Poprawa wyników w szkole, dzięki pomocy w odrabianiu lekcji i przygotowaniu do zajęć.

Poczucie wartości: Pomoc dziecku w odkrywaniu własnych mocnych stron, w efekcie większa pewność siebie, otwartość w kontaktach z innymi, w tym w dzieleniu się problemami.

Socjalizacja: Lepsze funkcjonowanie dziecka w grupie, w tym większa aktywność, umiejętność nawiązywania kontaktów.

Rozwój: Poszerzanie wiedzy, umiejętności i zainteresowań dziecka w różnych obszarach (np. poprzez ciekawe wycieczki, zabawy, konkursy, zajęcia plastyczne, komputerowe, gry).

Mimo ogólnie pozytywnego obrazu udzielanego dzieciom wsparcia, nie można pominąć faktu, że wyniki przeprowadzonego badania ankietowego dzieci ujawniają także istnienie pewnej liczby dzieci (30 osób – 5%), które czuły się osamotnione, nie wykazywały zaufania do innych i być może były przekonane, że w swojej życiowej sytuacji są zdane tylko na siebie: nie mogą liczyć na rodziców, innych członków rodziny, wychowawców w szkole i placówce wsparcia, kolegów.

Efekty widoczne w okresowych ocenach wychowanków

Przeprowadzane przez placówki okresowe oceny postępów dziecka wskazują na osiągnięte efekty pracy z wychowankami. Efekty te obejmują zmiany w funkcjonowaniu dzieci w sferze emocjonalnej (np. wyciszenie, przezwyciężenie nieśmiałości), w nauce (np. osiąganie lepszych wyników w szkole, uzyskanie promocji do następnej klasy), jak i w relacjach z otoczeniem (np. pozytywne relacje z rówieśnikami, zmniejszenie agresji, unikanie konfliktów).

- **Grójec:** Szczegółowa analiza dokumentacji 30 dzieci wykazała, że część kart okresowej oceny ukazywała pewne efekty pracy z wychowankami, np. m.in.: wskazano, że dzięki zajęciom i pozytywnym wzmocnieniom dziecko nabrało wiary we własne siły i możliwości, nastąpiła redukcja zachowań płaczących u dziecka, zwiększyła się wiara we własne możliwości, dziecko stało się bardziej odpowiedzialne za swoje postępowanie, chłopiec jest bardziej stabilny emocjonalnie, chętniej odrabia prace domowe, dziecko szybciej nawiązuje nowe znajomości i pozytywne relacje z rówieśnikami, ma dobre relacje z bratem, przykłada się do nauki, dziecko lepiej funkcjonuje w grupie rówieśniczej, polepszyła się kultura słowa, bardziej respektuje zasady panujące w ognisku, dziecko ma pozytywne podejście do obowiązku szkolnego, bardziej przykłada się do nauki i prac domowych, dziecko jest bardziej wyciszone, mniej agresywne, rzadziej popada w konflikty z rówieśnikami.
- **Iłowo-Osada:** W przypadku dzieci, które przejawiały m.in.: brak umiejętności nawiązywania kontaktów, konflikty z rówieśnikami; brak pozytywnych wzorców; zaburzony obraz ról społecznych; problemy w nauce i negatywny stosunek do obowiązku szkolnego; drobne kradzieże; brak umiejętności pracy z grupą i dla grupy; brak nawyków higienicznych; brak znajomości norm społecznych; zaburzony obraz rodziny – dokonane na podstawie ich zachowań i uczestnictwa w zajęciach wskazywały na uzyskanie pozytywnych efektów, np. umiejętność pracy w grupie i nawiązywania kontaktów; poprawa wyników w nauce i stosunku do obowiązku szkolnego; poznanie pozytywnych wzorców zachowania; przezwyciężenie nieśmiałości; umiejętność rozwiązywania konfliktów; poprawa samooceny; przyswojenie zasad i wartości; poprawa zachowania; dbałość o higienę osobistą oraz uzewnętrznienie swoich problemów i emocji.
- **Tychy:** Na podstawie analizy zapisów we wszystkich dokumentach zawartych w 30 badanych sprawach, stwierdzono, że w 15 przypadkach (50%) zauważono pozytywne zmiany w zachowaniu dziecka, w pięciu przypadkach (17%) uzyskano częściowo zmianę zachowania dziecka, w trzech przypadkach (10%) nie uzyskano pożądanych efektów w postaci zmiany zachowania dziecka, w siedmiu dokumentacjach (23%) nie zawarto informacji, co do zmiany zachowania dziecka – efektów uczęszczania dziecka do placówki. Można zatem stwierdzić, że skuteczność prowadzonych działań przez placówkę wynosiła 67%.
- **Piotrków Tryb.** Ocena dziecka, jego zachowań w relacjach w rodzinie, szkole, wśród rówieśników, dokonywana była (raz na dwa – trzy miesiące) na posiedzeniach zespołu wychowawczego ds. oceny sytuacji dziecka. Realizacja założonych działań dokumentowana była w dziennikach zajęć wychowawczych i specjalistycznych, przykładowo: przy założonych celach pracy z dzieckiem, obejmujących m.in. usprawnienie obniżonych funkcji, usprawnienie czytania i pisanie, kształtowanie motywacji do osiągnięć szkolnych, wyrównanie braków w wiadomościach i umiejętnościach, w odnotowywanych efektach działań korekcyjno-kompensacyjnych wskazywano m.in. wzrost motywacji do nauki, postęp w opanowywaniu wiedzy i umiejętności objętych programem, zmniejszenie negatywnego wpływu deficytów rozwojowych na osiągnięcia edukacyjne.

Zadowoleni rodzice

Aż 92% ankietowanych przez NIK rodziców dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego było bardzo zadowolonych z pobytu dziecka w placówce, przy czym nikt z ankietowanych nie wyraził niezadowolenia. Ponadto, 89% rodziców stwierdziło, że ich dziecko bardzo chętnie chodzi do świetlicy („niezbyt chętnie” – 7%, a „nie lubi tam chodzić” – 1%).

W opinii zdecydowanej większości, bo aż 69% (341 odpowiadających) ankietowanych przez NIK rodziców dzieci uczęszczających do placówek, zachowanie ich dzieci poprawiło się, 12% (60 osób) stwierdziło, że zachowanie raczej się poprawiło – generalnie zachowują się lepiej, ale niektóre zachowania się pogorszyły, 14% odpowiadających (70 osób) nie dostrzegło żadnych zmian w zachowaniu swoich dzieci, a 2% z nich (10 osób) stwierdziło, że zachowanie ich dziecka uległo pogorszeniu.

Wykres nr 2

Odpowiedzi na pytanie czy rodzic zaobserwował zmianę zachowania dziecka w związku z uczęszczaniem do świetlicy

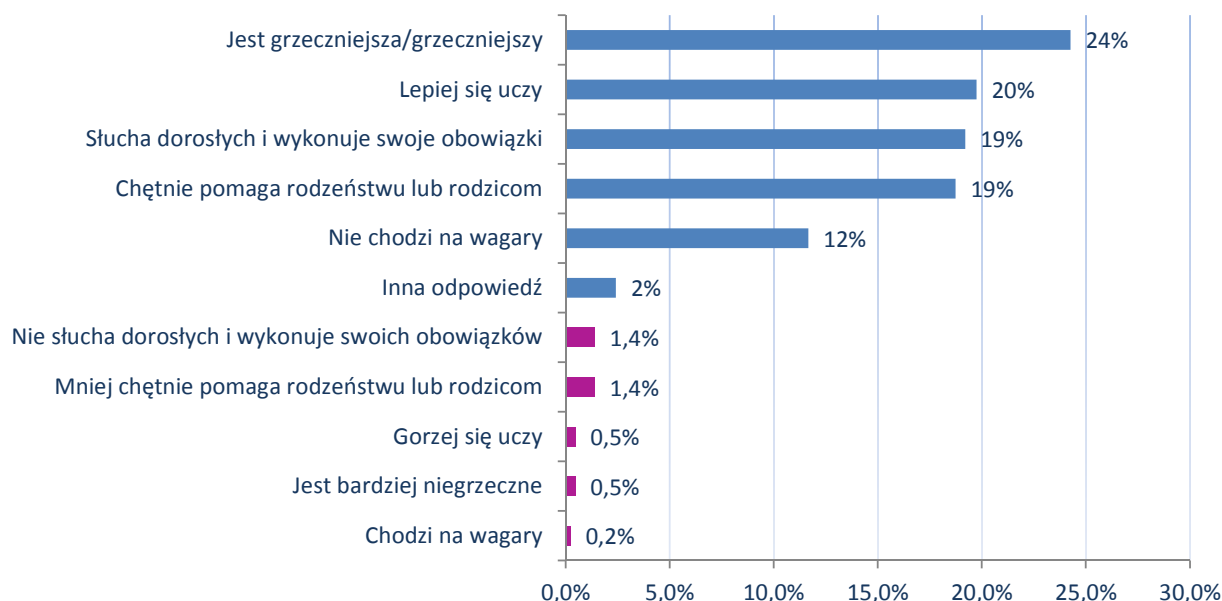

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Spośród rodziców, którzy zaobserwowali zmianę w zachowaniu dziecka, najwięcej odpowiedzi (24%) dotyczyło tego, że dziecko stało się grzeczniejsze, 20% wskazań odnosiło się do osiągania lepszych wyników w nauce, z 19% odpowiedzi wynikało, że dziecko słucha dorosłych i wykonuje swoje obowiązki, również z 19% odpowiedzi, że chętniej pomaga rodzeństwu lub rodzicom. Natomiast 12% odpowiadających stwierdziło, że dzięki uczęszczaniu do świetlicy ich dziecko nie chodzi na wagary. Dla niewielkiej grupy dzieci pobyt w placówce nie przyniósł pozytywnych efektów, i tak po 1,4% rodziców stwierdziło, że dziecko mniej chętnie pomaga rodzeństwu lub rodzicom oraz że nie słucha dorosłych i nie wykonuje swoich obowiązków, zaś po 0,5% (po 6 wskazań), że jest bardziej niegrzeczne oraz gorzej się uczy.

Wykres nr 3

Odpowiedzi na pytanie na czym polegała zaobserwowana przez rodzica zmiana zachowania

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Z wypowiedzi rodziców zamieszczonych w ankietach wynika, że najczęściej byli zadowoleni z: rozwoju dziecka, poprawy wyników w nauce, lepszego funkcjonowania dziecka w grupie rówieśniczej oraz faktu, że dziecko ma w świetlicy zapewnioną opiekę i bezpieczeństwo. Wskazywano również, że dzieci spędzają w świetlicach czas w sposób aktywny, w miłej atmosferze oraz są zadowolone z pobytu.

Rodzice o tym, czego nauczyły się ich dzieci dzięki pobytowi w świetlicy:

- *Córka jest bardziej otwarta – była skryta i nieśmiała. Zrobiła się bardziej rozmowna, ma większą chęć do działania. Wykazuje inicjatywę, ma ciekawe pomysły. W szkole wykorzystuje to, czego nauczyła się na zajęciach w świetlicy, dzięki czemu zadziwia nauczycielkę i dostaje dobre stopnie. Ma większe grono kolegów i koleżanek, którzy staną za nią, pomogą jej poza świetlicą. To, czego nauczyła się na świetlicy, może wykorzystać w dorosłym życiu, np. szydełkowanie, decoupage, itp. Super! (Woj. podlaskie)*
- *Dziecko nauczyło się samodzielności, współpracy i współżycia w grupie. Często używa zwrotów grzecznościowych. Częściej niż wcześniej mówi o swoich kłopotach. Bardzo lubi mówić o tym, co wydarzyło się danego dnia na świetlicy. (Woj. podlaskie)*
- *Świetlica jednoczy dzieci, wprowadza rodzinną atmosferę, uczy szacunku, poszerza kontakty. (Woj. podlaskie)*
- *Córka przebywa dłużej z rówieśnikami i rozwija się artystycznie i umysłowo. Uczy się tam odpowiedzialności i dobrego zachowania. (Woj. podkarpackie)*
- *Więcej rozmawia o trudnościach, jest odważniejszy, zaczyna pilnować nauki, rozwija zainteresowania. (Woj. podkarpackie)*
- *Jestem bardzo zadowolona, ponieważ dzieci mają odrobione lekcje, opiekę, gdy rodzice są w pracy. Panie podchodzą do dzieci indywidualnie, pomagają w trudnych sytuacjach. Dzieci mają różne zajęcia plastyczne, czytają książki, różne gry i zabawy. (Woj. podlaskie)*
- *Dziecko rozwinęło umiejętności manualne, wykonywało dużo prac plastycznych, poprawiło się znacząco zachowanie dziecka, poprawił się jego kontakt z rówieśnikami. (Woj. podlaskie)*
- *Jest grzeczniejszy, słucha dorosłych i wykonuje swoje obowiązki, nie chodzi na wagary, lepiej się uczy. (Woj. warmińsko-mazurskie)*

- *Syn i córka poznali kolegów, koleżanki. Poszerzyli swoje umiejętności. Są otwarci.* (Woj. Śląskie)
- *Świetlica pomogła mojemu dziecku w odnalezieniu się w środowisku dzieci i pokonało nieśmiałość, która była związana z jego wymową.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Dużo się tam nauczył. Jest dzieckiem z ADHD, ale wspaniale został przyjęty i były rezultaty pracy z nim.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Moje dziecko uczy się lepiej, zrobiła się śmielsza, gdyż była bardzo zamknięta w sobie.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Córka nabrała pewności siebie i pozbyła się nieśmiałości. Poprawiły się jej oceny w szkole oraz zachowanie w domu i w szkole. Stała się bardziej samodzielna. Dzięki naukom pani ze świetlicy moja córka wie, co jest dobre albo złe. Wiele im zawdzięczam.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Panie pomagały w lekcjach, miło spędzała czas, uczyła się życia w grupie, była rodzinna atmosfera.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Syn jest zadowolony z zajęć, jest bardziej aktywny, poprawiło się jego zachowanie, stał się bardziej samodzielny.* (Woj. łódzkie)
- *Dziecko miało odpowiednią opiekę, poznało wiele nowych kolegów i koleżanek z różnych klas. Nauczyło się współpracy w grupie, poznało dużo gier. Korzystało z zajęć ruchowych na sali gimnastycznej. Miało ograniczony dostęp do komputera i Internetu na rzecz pracy w grupie i zabawy. Uczestniczyło w różnych konkursach i uroczystościach, wykonywało ciekawe prace związane z różnymi okazjami (świętami).* (Woj. podkarpackie)
- *Moje dziecko rozwija swoje zdolności, uczy się żyć z rówieśnikami, spędza w dobry sposób wolny czas, uczy się także poznawać różne rzeczy.* (Woj. mazowieckie)
- *Uczy się wielu rzeczy, ma lepszy kontakt z rówieśnikami, mile spędza czas, uczy się kultury i jest odskocznia od komputera, zmienił się, lepiej się uczy.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Jestem zadowolona z tego, że córka jest bardziej samodzielna, lepiej się zachowuje, uczy się życzliwości dla innych.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Córka uczęszczając do świetlicy aktywniej uczestniczy w zabawach z rówieśnikami, jest bardziej odważna, skończyły się problemy z nieśmiałością, chętniej odrabia prace domowe, wykazuje chęć rozwijania zdolności manualnych i muzycznych, Potrafi rozpoznawać i nazywać swoje emocje. Głównym atutem świetlicy jest wszechstronny rozwój dziecka.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Jestem bardzo zadowolona, dlatego że ma kontakt nie tylko z rówieśnikami. Korzysta z pomocy naukowych, odrabia lekcje, uczy się. Ma lepsze zachowanie, przynajmniej się stara. Jest pomocny, koleżeński itd.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Nauczył się pracować w grupie.* (Woj. warmińsko-mazurskie)

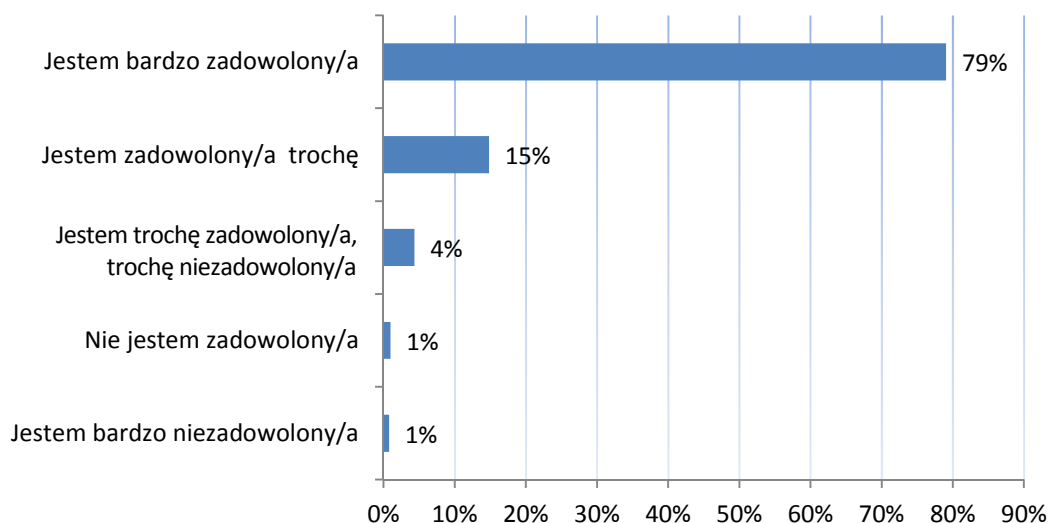
Zadowolone dzieci

Dzieci są zadowolone z uczęszczania do placówek. Czują się tam bezpiecznie, wiedzą, że mogą liczyć na pomoc, zarówno wychowawców, jak i kolegów/koleżanek, dobrze się czują w ich towarzystwie, otrzymują pomoc w nauce, uczą się ciekawych rzeczy, miło spędzają czas.

Z wypowiedzi dzieci zamieszczonych w ankietach wynika, że zdecydowana większość była zadowolona, że może uczęszczać do świetlicy. Aż 79% było bardzo zadowolonych, a 15% trochę zadowolonych. Niezadowolenie wyraziło tylko 2% dzieci, z tego 1% był bardzo niezadowolonych.

Wykres nr 4

Odpowiedzi na pytanie czy dziecko jest zadowolone, że może uczęszczać do świetlicy

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Dobre relacje z wychowawcami

Odpowiedzi dzieci wskazują, że wychowawcy skontrolowanych przez NIK świetlic właściwie wywiązywali się ze swoich obowiązków. Zapewniali dzieciom bezpieczne i przyjazne środowisko, wsparcie emocjonalne, pomoc w nauce.

Niewątpliwym atutem placówek wsparcia dziennego jest stworzenie bezpiecznego, przyjaznego dziecku miejsca, gdzie znajdzie ono akceptację, uwagę i wysłuchanie.

Poczucie bezpieczeństwa należy do jednych z najważniejszych i fundamentalnych potrzeb każdego człowieka, można powiedzieć każdej istoty żywej. Psycholodzy rozróżniają pomiędzy poczuciem bezpieczeństwa fizycznego, czyli braku zagrożeń dla życia i zdrowia oraz poczuciem bezpieczeństwa psychicznego, czyli braku zagrożeń dla obrazu samego siebie, poczucia godności, szacunku, uznania. O tym, czy dzieci przebywając w placówkach wsparcia dziennego czują się bezpiecznie pod względem fizycznego i psychicznego bezpieczeństwa dostarczyły odpowiedzi na pytania ankietowe.

Aż 96% dzieci na pytanie o bezpieczeństwo psychiczne i fizyczne ze strony wychowawców odpowiedziało, że nikt z wychowawców nie stwarza takiego zagrożenia, a w placówkach w Drohiczynie, Głogowie Młp., Grójcu, Hajnówce, w Warszawie na Pradze Płn. i Pradze Płd. opinie takie wyraziło aż 100% wychowanków.

Procent wychowanków uznających, że nie doświadczają zagrożenia bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego, ze strony kolegów/koleżanek jest znacznie mniejszy, choć i tak większość dzieci nie doświadczyła poczucia zagrożenia ze strony kolegów/koleżanek.

Aż 60% wychowanków, którzy udzielili odpowiedzi na to pytanie podało, że w ich placówce nikt z kolegów/koleżanek nie krzyczy na innych, nie upokarza innych, nie wyśmiewa. Jednak 6,3% (32 dzieci) zakresliło odpowiedź, że większość wychowanków tak się zachowuje, pozostali 33,5% (171 podopiecznych) wskazało, że są takie pojedyncze lub nieliczne przypadki. Biorąc pod uwagę fakt, że do placówek wsparcia dziennego kierowane są dzieci, które mogą

przejawiać zaburzenia w rozwoju emocjonalnym, społecznym i nie radzić sobie z sytuacjami trudnymi i wywołującymi stres lub pochodzić z rodzin, gdzie zdarzają się sytuacje konfliktowe czy stosowana jest przemoc, wskaźnik ten należy uznać za niski. Placówki wsparcia dziennego zostały powołane w celu prowadzenia zajęć socjoterapeutycznych zmierzających do zmiany stylu społecznego i osobowościowego funkcjonowania dzieci i młodzieży. Trzeba także zauważyć, że w kilku placówkach, wprowadzie przez pojedyncze dzieci, wskazywano na werbalne i psychiczne przejawy zachowań agresywnych wychowawców (krzyczenie, upokarzanie), również wskazywano na liczniejsze przypadki agresywnych zachowań wychowanków. **O tym, że jednak zdecydowana większość wychowawców gwarantuje poczucie bezpieczeństwa świadczyć może fakt, że tylko sześcioro dzieci z liczby 509 wskazało na potrzebę zmiany wychowawcy, a 13,5% uważa, że nie powinno przyjmować się do tych placówek dzieci, które ujawniają zachowania agresywne.**

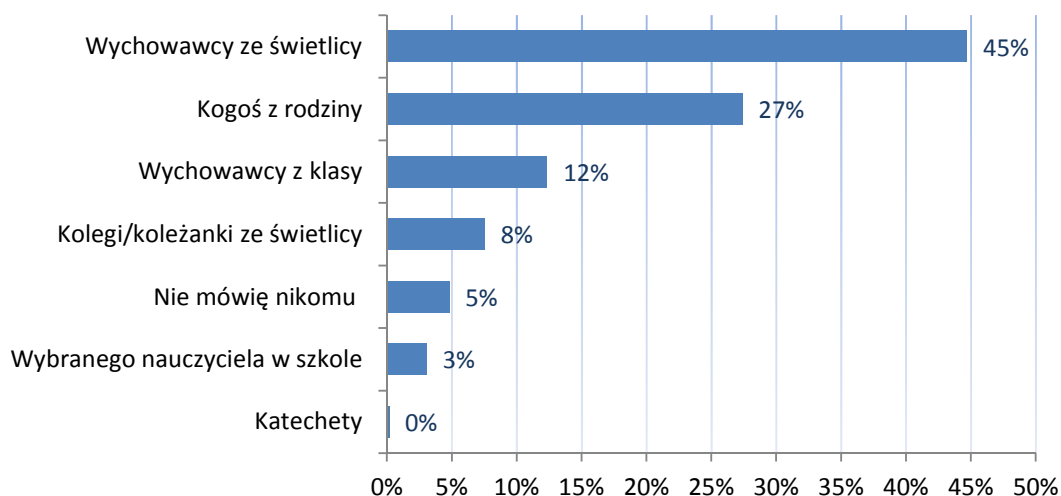
Korzystające z placówek dziennego wsparcia dzieci bardzo często mogą doświadczać wielu sytuacji trudnych wynikających z ich specyficznej sytuacji rodzinnej, a także trudności związanych z pełnieniem roli ucznia. Osobami, które mogą udzielać dzieciom wsparcia są zarówno wychowawcy z placówki, jak i ze szkoły oraz koledzy, koleżanki czy osoby będące członkami rodziny. **Jest niezwykle istotnym, że ankietowane dzieci wskazywały w pierwszym rzędzie na wychowawców placówek wsparcia dziennego, jako tych, na których mogą liczyć i od których uzyskują pomoc.**

Małgosia Boniecka (10 lat) – Świetlica w Brwinowie

Wykres nr 5

Odpowiedzi na pytanie, do kogo dziecko zwraca się, aby otrzymać pomoc w sytuacji gdy ma kłopoty w domu lub szkole

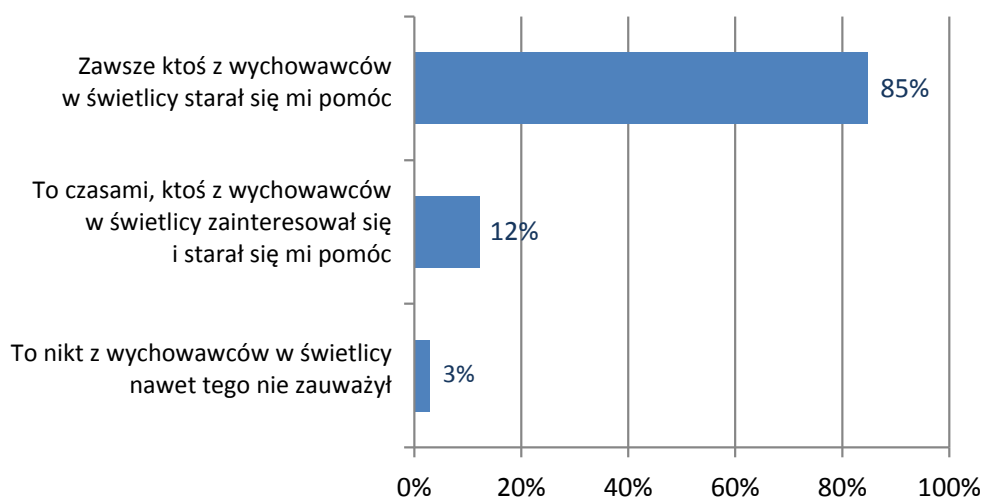

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

O uzyskaniu od wychowawców wsparcia emocjonalnego są przekonani prawie wszyscy wychowankowie. Na to, że wychowawcy uważnie obserwują dzieci i reagują, gdy dziecko wydaje się być zmartwione, wskazuje fakt, że aż 85% ankietowanych dzieci stwierdziło, że gdy zdarzyło im się być smutnym, przygnębionym, zagniewanym to zawsze ktoś z wychowawców ze świetlicy starał się im pomóc, co wskazuje na to, że wychowawcy uważnie obserwują dzieci i reagują, gdy dziecko wydaje się być zmartwione.

Wykres nr 6

Odpowiedzi na pytanie o reakcje wychowawców w sytuacji, gdy dziecko bywało smutne, przygnębione, zagniewane

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

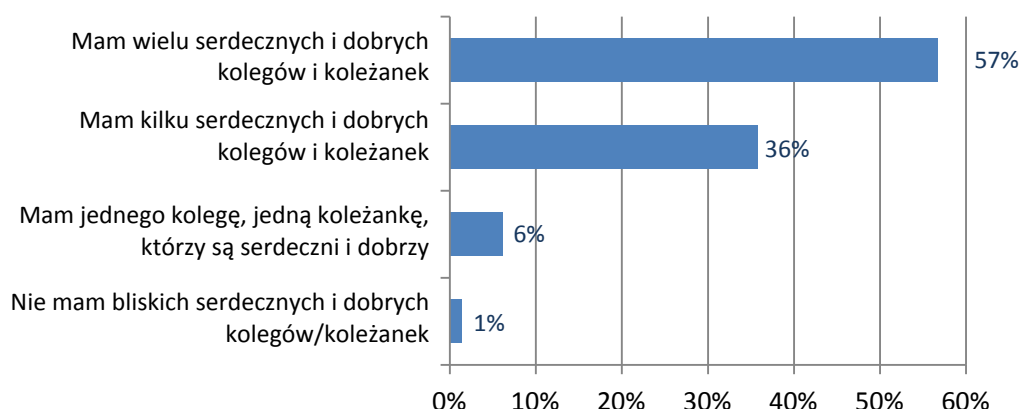
Dobre relacje z innymi dziećmi

Na dobrą atmosferę panującą w placówkach wskazuje również fakt, że dzieci dobrze się czują w gronie swoich kolegów i koleżanek.

Ankietowane przez NIK dzieci wskazywały, że w swojej świetlicy mają dobrych kolegów i koleżanki. Ponad połowa z nich (57%) wskazywała, że w swojej świetlicy ma wielu serdecznych i dobrych kolegów i koleżanek. Na brak kolegów i koleżanek wskazał tylko 1% ankietowanych dzieci.

Wykres nr 7

Odpowiedzi na pytanie o kolegów i koleżanki w świetlicy

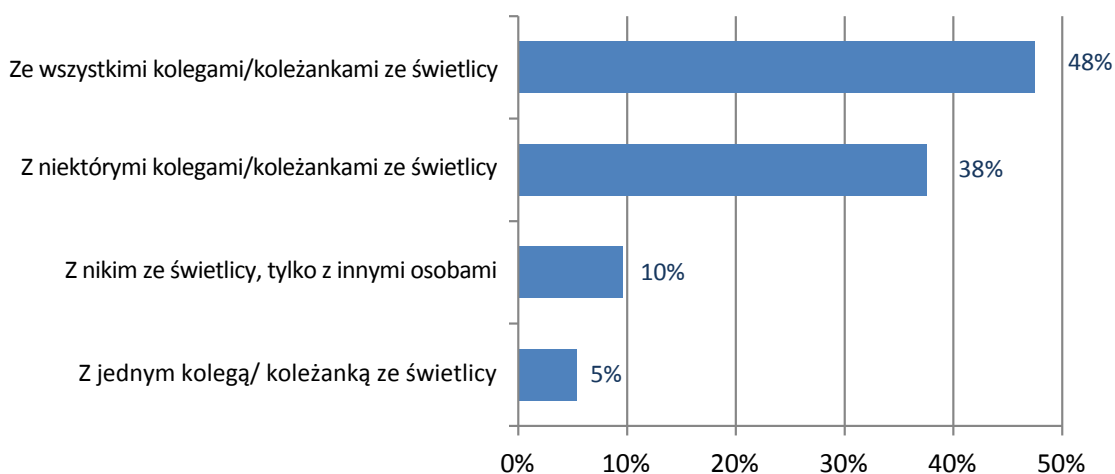

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Stwierdzenia, że dzieci dobrze czują się w towarzystwie kolegów i koleżanek ze świetlicy potwierdza fakt, że aż 90% dzieci chętnie spędzałoby wakacje lub inne dni świąteczne z dziećmi ze świetlicy, z tego prawie połowa stwierdziła, że dotyczy to wszystkich dzieci ze świetlicy.

Wykres nr 8

Odpowiedzi na pytanie, z kim dziecko najchętniej spędzałoby wakacje lub inne dni świąteczne

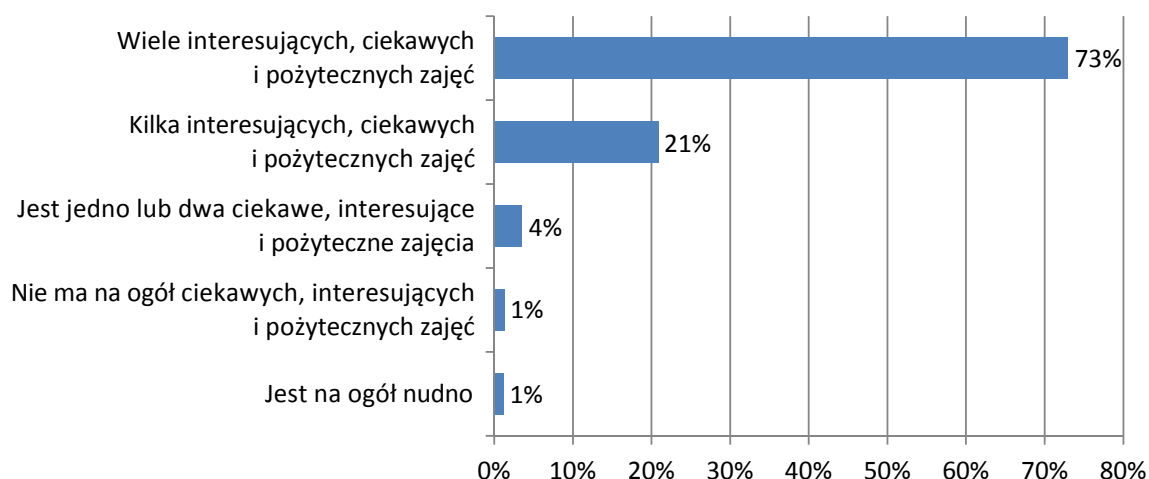
Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Atrakcyjne zajęcia

Dzieci korzystające z placówek uważają, że zajęcia prowadzone w świetlicach są ciekawe i pożyteczne. Zdecydowana większość ankietowanych przez NIK dzieci (73%) deklaruwała, że w świetlicach prowadzonych jest wiele interesujących zajęć, które zwiększają ich umiejętności, a 21% przyznało, że przynajmniej kilka takich zajęć jest realizowanych w placówkach, do których uczęszczają. Jedynie sześcioro dzieci (1,2%) wskazało, że w ich placówkach jest nudno.

Wykres nr 9

Odpowiedzi na pytanie o atrakcyjność zajęć w placówce

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Zuzia Kaszubska (13 lat) – Świetlica w Wyszkowie (Wycieczka do Manufaktury cukierków)

Wysoka frekwencja, niewiele rezygnacji

Należy zauważyć, że w skontrolowanych świetlicach i ogniskach skala rezygnacji nie była wysoka, co świadczy o atrakcyjności zajęć oferowanych wychowankom. W latach objętych kontrolą niemal z każdej placówki odeszło w ciągu roku od kilku do kilkunastu dzieci, najwięcej rezygnacji z zajęć odnotowano w Środowiskowej Świetlicy Socjoterapeutycznej w Myślenicach, gdzie w 2013 r. na średnio 35 zapisanych podopiecznych²⁹, ze świetlicy odeszło 25 osób. W kolejnych latach odsetek rezygnacji w tej świetlicy był znacznie niższy. **W latach 2013–2016 (I poł.) żadne dziecko nie odeszło ze świetlicy w Hajnówce, Zagrzewie będącej jednostką organizacyjną MOPS w Nidzicy oraz Świetlicy Socjoterapeutycznej przy Zespole Szkół w Rozborzu będącej jednostką organizacyjną GOPS w Przeworsku.**

- **Myślenice:** W ciągu roku z udziału w zajęciach świetlicy zrezygnowało: w 2013 r. – 25 dzieci, w 2014 r. – 18 dzieci, w 2015 r. – 19 oraz 10 w I półroczu 2016 r. Głównym powodem rezygnacji dzieci z uczęszczania do świetlicy było ukończenie szkoły oraz decyzja rodziców. Z innych powodów skreślono 5 osób (niska frekwencja, zmiana miejsca zamieszkania oraz przekazanie dziecka do pieczy zastępczej).
- **Piotrków Tryb.**: W kontrolowanym okresie liczba dzieci, które zrezygnowały z udziału w zajęciach świetlicy stanowiła od 7% w 2014 r. do 12% w 2013 r., liczby dzieci zapisanych (2013 r. – zapisanych 122 rezygnacja 15 dzieci, 2014 r. zapisanych 119, rezygnacja 8 dzieci, 2015 r. zapisanych 121, rezygnacja 11 dzieci). Decyzje o skreśleniu dzieci z listy wychowanków podejmowane były przez Zespół ds. oceny sytuacji dziecka. Analiza protokołów z posiedzeń ww. Zespołu w 2013 r. wykazała jako najczęstsze przyczyny rezygnacji z uczestnictwa w świetlicy: nieobecność przekraczającą okres trzech miesięcy, brak współpracy z opiekunem oraz niedostosowanie się wychowanka do wymagań placówki.
- **Ognisko Grochów w Warszawie:** Na rezygnację z uczestnictwa mogły wpłynąć zmiany kadrowe, które zaburzają poczucie bezpieczeństwa u dzieci. W roku szkolnym 2013/2014 było dużo zmian, co mogło wpłynąć na liczbę dzieci, które przestały uczestniczyć w zajęciach (13 rezygnacji). Podobnie było w roku szkolnym 2014/2015, kiedy nastąpiły kolejne zmiany kadrowe oraz zmiana koncepcji pracy ogniska (16 rezygnacji). Rok szkolny 2015/2016 to stabilny czas bez zmian kadry, co mogło wpłynąć na mniejszą liczbę dzieci, które zrezygnowały z przychodzenia (tylko 6 przestało uczestniczyć w zajęciach).

Wyznacznikiem atrakcyjności placówek jest także frekwencja na zajęciach organizowanych przez świetlice i ogniska. Średnia obecność dzieci na zajęciach w skontrolowanych 23 placówkach wsparcia dziennego wyniosła 62% (średnio od 44% do nawet 98%), co oznacza, że proponowane przez nie formy pracy były dla dzieci ciekawe, interesujące i zajmujące.

- **Międzyzdroje:** Średnia frekwencja dzieci w styczniu w poszczególnych latach 2013–2016 wyniosła odpowiednio: ośmioro (28,6% dzieci zgłoszonych w tym roku szkolnym), 13 (40,6%), 11 (36,7%) i 12 (46,2%) dzieci, w kwietniu: ośmioro (28,6%), dziewięcioro (28,1%), 10 (33,3%) i 15 (57,7%) dzieci i w październiku: ośmioro (28,6%), 10 (31,3%) i 13 (43,3%) dzieci.
- **Węgorzewo:** Na podstawie analizy zapisów w dziennikach zajęć w październiku i kwietniu w każdym badanym roku stwierdzono, że średni odsetek obecności na zajęciach wynosił dla placówki opiekuńczej od 92% do 98% w danym miesiącu, a w przypadku placówki specjalistycznej od 80% do 92%.
- **Hajnówka:** Z analizy frekwencji dzieci na zajęciach (przeanalizowano rozkłady zajęć z dwóch miesięcy – maja i listopada – z każdego roku objętego kontrolą) wynika, że wynosiła ona od 71% do 75%. Średnia frekwencja wynosiła 72%. Nie było przypadków rezygnacji z uczęszczania do placówki w trakcie roku szkolnego.

Wszechstronny rozwój

Więcej informacji o charakterze prowadzonych zajęć w skontrolowanych placówkach dostarczają odpowiedzi dzieci na pytanie o to, co zyskały, czego się nauczyły uczęszczając do swojej placówki. Najliczniejsza grupa dzieci (22%) wskazała, że dzięki pobytowi w placówce wsparcia

²⁹ W kwietniu 2013 r. do świetlicy było zapisanych 44 dzieci (w zajęciach uczestniczyło od 9 do 25 osób), zaś w październiku 36 dzieci (w zajęciach uczestniczyło od 14 do 29 osób).

dziennego nauczyła się systematycznie odrabiać lekcje. Na drugim miejscu (15% wskazań) znalazła się umiejętność używania zwrotów grzecznościowych, która to umiejętność jest niezbędna w profilaktyce agresji interpersonalnej. Inne ważne nabyte umiejętności wskazywane przez dzieci to opanowywanie złości i gniewu oraz mówienie szczerze o swoich kłopotach (po 9% wskazań). Pozostałe, choć wskazywane przez mniejszą liczbę wychowanków, są równie istotne: udzielanie pomocy innym, punktualność, pozbycie się obawy przed wystąpieniami publicznymi, zainteresowanie sportem, nie stosowanie w stosunku do kolegów agresji, korzystanie z komputera. Z rozkładu odpowiedzi na to pytanie w poszczególnych placówkach można zauważyć, że we wszystkich na te właśnie sprawności i umiejętności kładziony jest nacisk i są one przedmiotem troski i oddziaływań wychowawczych.

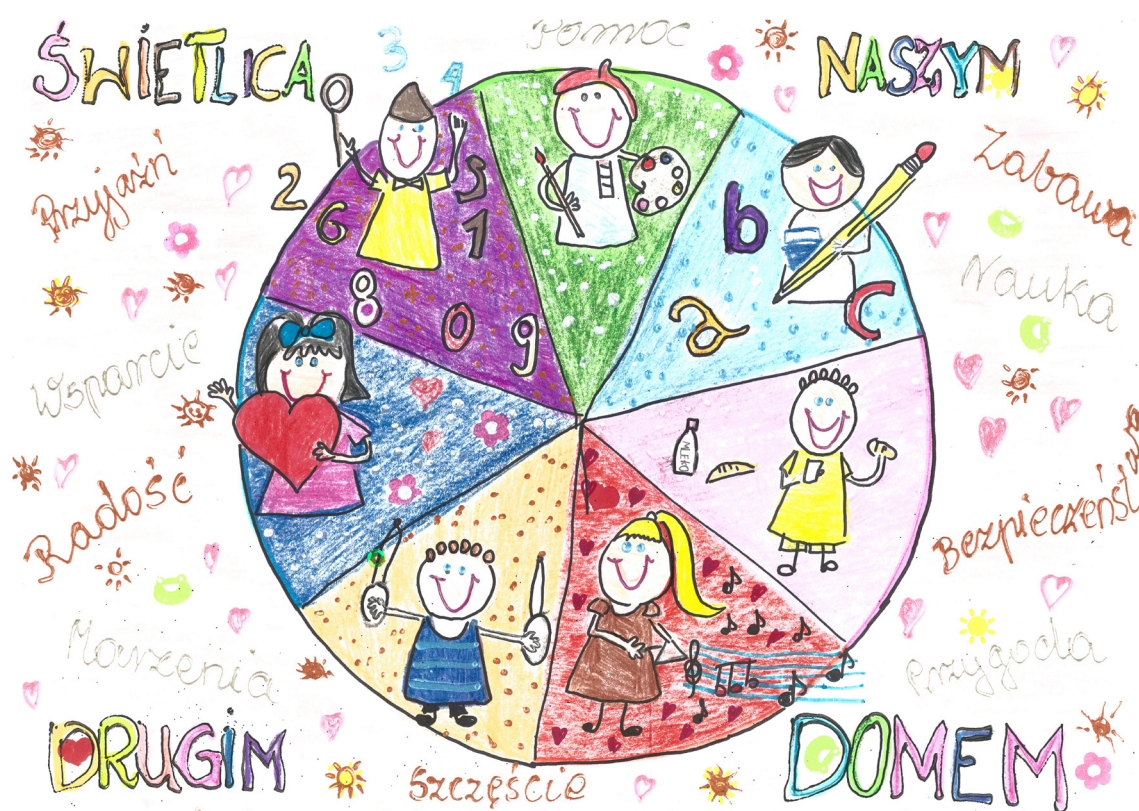
O tym, że kontrolowane placówki wsparcia dziennego adekwatnie realizują zadania wspierania rodzin w ich edukacyjnej i wychowawczej funkcji świadczyć mogą wypowiedzi dzieci, o uzyskiwanej pomocy w przypadku trudności w nauce. Pomoc ta jest okazywana zarówno przez wychowawców, jak i inne dzieci, dzięki czemu kształtowane są także umiejętności współpracy, solidarności i koleżeństwa. Wyniki ankiety wskazują, że 64% dzieci odpowiadających wskazało, że w przypadku trudności w nauce może liczyć na pomoc każdego wychowawcy w świetlicy, a 7% na pomoc niektórych wychowawców ze świetlicy. 9% podopiecznych może liczyć na pomoc nauczycieli, a 6% na kolegów/koleżanki ze świetlicy. **Tylko jedno dziecko na 509 badanych wskazało, że nie może liczyć na niczyją pomoc w nauce.**

Realizowane przez placówki wdrażanie do systematycznego odrabiania lekcji, używania form grzecznościowych, opanowywania emocji i tremy, rozwijanie wrażliwości na potrzeby innych, nie stosowanie agresji, należy zaliczyć do oddziaływań wychowawczych stymulujących i kształtujących rozwój osobowości dziecka. Część dzieci odpowiadających na pytania ankietowe (1,3%, 22 osoby) wpisało jeszcze inne ważne sprawności intelektualne, społeczne, manualne, które zdobyły dzięki pobytowi w placówce wsparcia dziennego. I tak wśród sprawności intelektualnych wskazano na zdobycie umiejętności logicznego myślenia i kierowania się rozsądkiem (Warszawa Praga-Płd.) z tej samej placówki dzieci wskazały na zdobycie umiejętności społecznych – spokojnego podchodzenia do różnych sytuacji, dzielenia się z innymi i okazywania radości ze wszystkiego, natomiast w Makowie Maz. zaznaczono zdobycie umiejętności posłuszeństwa. Inne dzieci, przede wszystkim wskazały na zdobycie wielu umiejętności manualnych, plastycznych, rozwijających poczucie piękna i estetyki. Na powyższe pozytywne skutki pobytu w placówkach wskazywały dzieci z Węgorzewa i Makowa Mazowieckiego.

Dzieci o tym, czego się nauczyły w świetlicy:

- *Dzielić się z innymi i cieszyć się ze wszystkiego* (Woj. mazowieckie)
- *Czytanek, pisanie, wszystkiego*. (Woj. mazowieckie)
- *Akceptować ludzi, walczyć o swoje marzenia*. (Woj. mazowieckie)
- *Myśleć logicznie*. (Woj. mazowieckie)
- *Rozsądnosci*. (Woj. mazowieckie)
- *Żeby na spokojnie do wszystkiego podchodzić*. (Woj. mazowieckie)
- *Rozmawiać spokojnie z kolegami, koleżankami*. (Woj. zachodniopomorskie)
- *Posłuszeństwa*. (Woj. mazowieckie)

- Jak się zachowywać i że trzeba pomagać innym. (Woj. mazowieckie)
- Dobroci i dobrego zachowania. (Woj. mazowieckie)
- Pracy w grupie, być miłą dla kolegów i pracować w skupieniu. (Woj. mazowieckie)
- Postępowania zgodnie z zasadami, bycia bardziej otwartym, szacunku dla siebie i innych. (Woj. mazowieckie)
- Bardzo lubię chodzić do świetlicy, bo jest mi tam miło, a panie mnie tam szanują. (Woj. mazowieckie)
- Jak rozwiązywać problemy i pomagać innym. (Woj. mazowieckie)
- Matematyki i dzięki temu wygrywam konkursy. Szacunku dla innych ludzi. (Woj. mazowieckie)
- Rozwiązywać swoje problemy w inny sposób. Ta świetlica pozwoliła mi spojrzeć na świat z innej strony, dała mi wszystko, dała mi inne życie. (Woj. mazowieckie)
- Budować ciekawe rzeczy z klocków. (Woj. podlaskie)
- Robić ciekawe i ładne rzeczy plastyczne. (Woj. podlaskie)
- Robić na szydełku. (Woj. podlaskie)
- Rzeczy plastyczne. (Woj. podkarpackie)
- Umiejętności plastycznych i technicznych. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Dobrego zachowania i większej kreatywności. (Woj. mazowieckie)
- Pracy w grupie. (Woj. mazowieckie)
- Jak odrabiać lekcje, spędzać czas wolny. (Woj. mazowieckie)
- Sprzątać po sobie, pomagać kolegom. (Woj. mazowieckie)

Oskar Popławski (8 lat) – Świetlica w Brwinowie

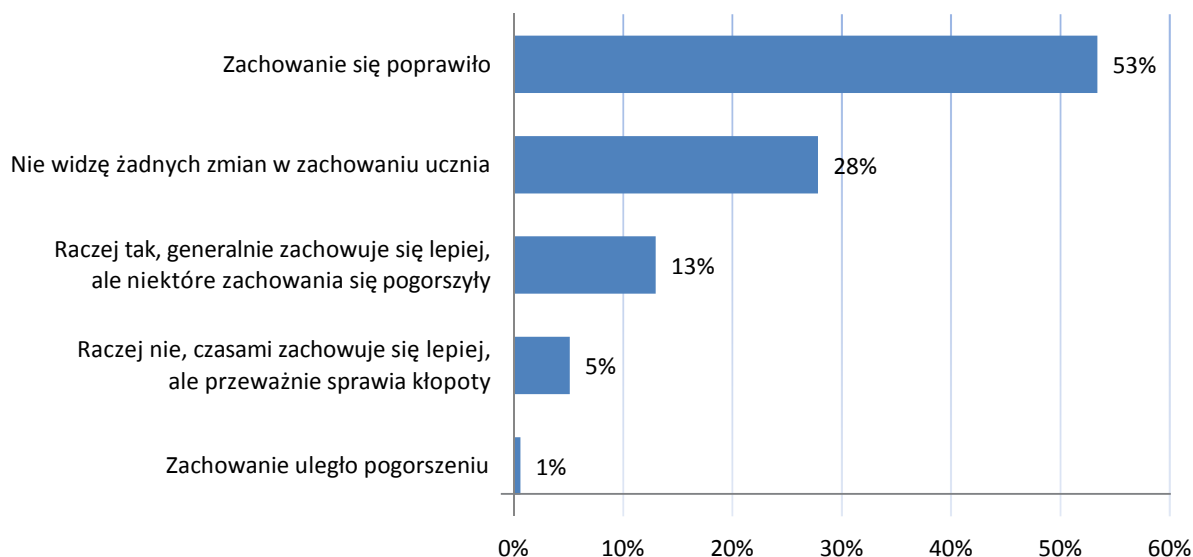
Zadowoleni nauczyciele

Efekty pobytu wychowanków w placówkach wsparcia dziennego były również wysoko oceniane przez nauczycieli i wychowawców szkolnych tych dzieci, którzy wskazywali na pozytywne zmiany w zachowaniu swoich podopiecznych od czasu rozpoczęcia uczestnictwa w zajęciach świetlicowych.

Ponad połowa pedagogów (53%) stwierdziła, że zachowanie dzieci poprawiło się, a 28% odpowiadających nie zauważyło żadnych zmian w zachowaniu uczniów. Tylko 13% ankietowanych uznało, że generalnie dzieci te zachowują się lepiej, lecz niektóre zachowania się pogorszyły, natomiast 0,6% (3 osoby) stwierdziło, że zachowanie dzieci uległo pogorszeniu. Prawie połowa nauczycieli wskazała, że pozytywne efekty uczęszczania dziecka do placówki były widoczne już po pół roku od rozpoczęcia uczęszczania do placówek.

Wykres nr 10

Nauczyciele o zmianach zachodzących w zachowaniu dzieci uczęszczających do placówek

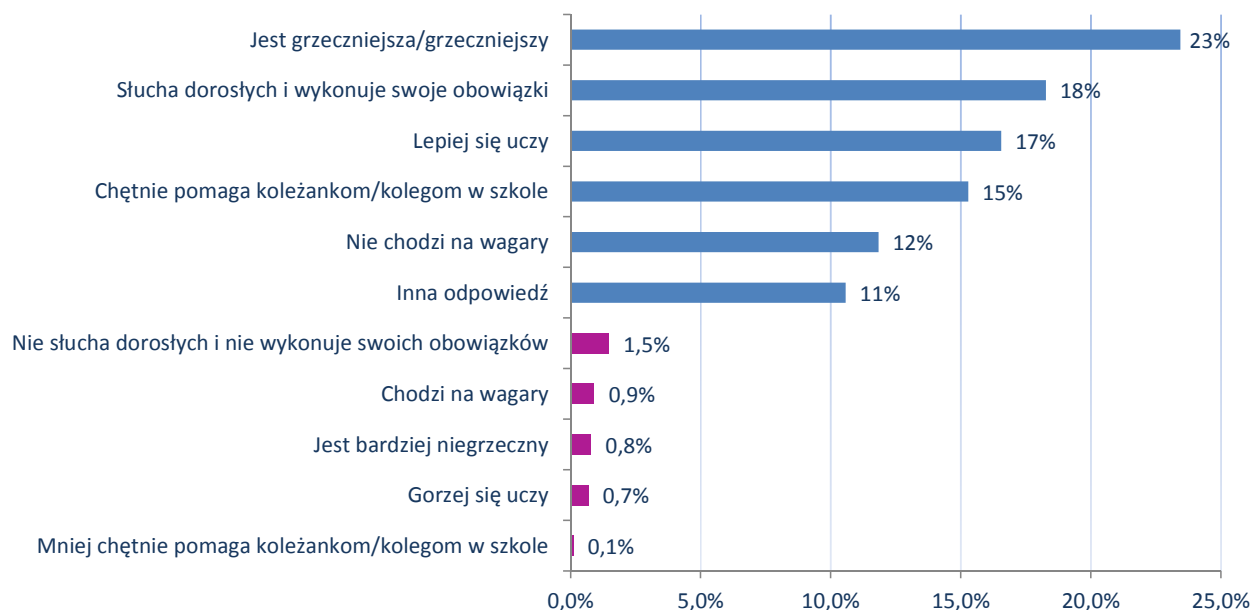

Źródło: Opracowanie własne NIK.

W odniesieniu do charakteru zaobserwowanych zmian w zachowaniu uczniów najwięcej pedagogów stwierdziło, że dzieci uczęszczające do świetlic i ognisk są grzeczniejsze niż wcześniej. Kolejne pozytywne zachowania to: słuchanie dorosłych i wykonywanie swoich obowiązków, poprawa w nauce, pomoc koleżankom/kolegom w szkole oraz niechodzenie na wagary. Nauczyciele i wychowawcy zauważyli jednak – choć w niewielkim stopniu – również niekorzystne skutki uczęszczania do placówek, wśród których wskazali na niesłuchanie dorosłych i niewykonywanie swoich obowiązków, chodzenie na wagary i gorsze wyniki w nauce.

Wykres nr 11

Nauczyciele o zmianach zachodzących w zachowaniu dzieci uczęszczających do placówek

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Nauczyciele w swoich wypowiedziach wskazywali przede wszystkim na poprawę wyników w nauce dzieci uczęszczających do świetlicy, lepsze funkcjonowanie w grupie, poprawę zachowania, ogólny rozwój dziecka i większą otwartość w kontaktach z dorosłymi i rówieśnikami.

Nauczyciele i wychowawcy szkolni o efektach uczęszczania dzieci do placówek:

- *Uczennica nabrała większej pewności siebie, stała się bardziej odważna, szybciej nawiązuje kontakty z rówieśnikami, chętniej angażowała się w życie klasy i szkoły, bardziej poznała swoje mocne strony, dzięki czemu łatwiej przezwyciężała trudności w kontaktach z rówieśnikami i dorosłymi. (Woj. podlaskie)*
- *Jest bardziej uspołeczniony, łatwiej nawiązuje prawidłowe kontakty z rówieśnikami. (Woj. podlaskie)*
- *Placówka wspiera zainteresowania uczniów. Daje im możliwość rozwoju. Rozwija zdolności twórcze i zainteresowania uczniów. Uczniowie są zaopiekowani i bezpieczni. Wyjaśniane są im trudne zagadnienia i zadania. (Woj. podlaskie)*
- *Jest bardziej otwarty. (Woj. podkarpackie)*
- *Aktywnie uczestniczy w zajęciach, wykazuje się szeroką wiedzą, m.in. przyrodniczą. Bardzo dobrze opanował tabliczkę mnożenia i mógł w klasie popisać się zdobytą sprawnością. (Woj. podlaskie)*
- *Dziecko przebywa wśród rówieśników, pod opieką wychowawcy, nie wkracza na drogę demoralizacji. Do szkoły przychodzi przygotowane, przekazuje koleżankom i kolegom pomysły zdrowej rywalizacji i zabawy. Uczestniczy w szkolnych konkursach, a panie ze świetlicy pomagają w wykonaniu prac konkursowych. (Woj. podlaskie)*
- *Dziecko jest spokojniejsze. Przychodzi do szkoły bez stresu – odrobione prace domowe. Wie, że jest ktoś, kto interesuje się jego osiągnięciami w szkole, ktoś, kto cieszy się z jego pracy nad sobą (słucha dorosłych i wykonuje swoje obowiązki). (Woj. podlaskie)*
- *Placówka wsparcia dziennego przyczynia się do rozwoju emocjonalno-społecznego dziecka oraz do rozwoju intelektualnego. Pracownicy placówki współpracują z nauczycielem w sprawach dydaktyczno-wychowawczych dziecka oraz w sprawie opieki rodziców nad dziećmi. (Woj. warmińsko-mazurskie)*

- *Uczennica w świetlicy odrabia prace domowe oraz powtarza materiał przerobiony w szkole. Dodatkowo otrzymuje w formie wsparcia podwieczorek. Spędza we właściwym miejscu czas wolny po zajęciach szkolnych. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Uczeń poznaje i utrwała zachowania społecznie akceptowane. Uczy się funkcjonowania, współpracy w grupie. Uzyskuje wsparcie w utrwalaniu materiału z lekcji przez odrabianie prac domowych, co pozytywnie wpływa na jego postępy edukacyjne oraz funkcjonowanie w grupie - społeczności szkolnej. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Dziewczynka jest bardziej aktywna na lekcjach, zaczyna bawić się z koleżankami, jest bardziej odważna, mniej wylękniona i zastraszona. (Woj. śląskie)*
- *Dziewczynka stała się bardziej otwarta na kontakty rówieśnicze. Na lekcjach jest bardziej aktywna. Była przygotowana do lekcji, chętniej opowiadała o sobie, prosiła o pomoc w razie potrzeby. (Woj. śląskie)*
- *Uczeń nie uczestniczy tak często jak do tej pory w konfliktach między rówieśnikami. (Woj. mazowieckie)*
- *Po rezygnacji rodzica z opieki na świetlicy uczeń często nie ma odrobionych zadań domowych i gorzej funkcjonuje w szkole. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Uczennica przez pierwszy rok nauki w gimnazjum uczestniczyła w zajęciach prowadzonych przez świetlicę. Dziecko było bardzo zamknięte w sobie, nieufne. Dzięki wspólnej pracy udało się dziecku nawiązać relacje przyjaźni i zaufać osobom dorosłym. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Uczennica uczęszczała do placówki przez okres pierwszej klasy gimnazjum (kontynuacja). Dzięki współpracy z placówką udało się nawiązać lepszy kontakt z rodzicami. Mama chętniej współpracowała ze szkołą. Dziewczynka przejawiała zachowania prospołeczne. Pracowała jako wolontariusz. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Uczeń uczęszczając do świetlicy zyskał poczucie bezpieczeństwa, ma świadomość, że zawsze uzyska tu pomoc i wsparcie w trudnej sytuacji życiowej. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Organizowane są gry i zabawy świetlicowe rozwijające myślenie logiczne, prowadzone są zajęcia plastyczne, aktywowanie moich wychowanków do udziału w konkursach i zawodach, systematyczne odrabianie lekcji, moja uczennica jest bardzo zadowolona z uczęszczania do świetlicy, zawsze może liczyć na gorący posiłek. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Placówka organizuje wychowankom naukę współdziałania w grupie, systematyczne odżywianie dzieci, organizowanie i aktywowanie wychowanków do udziału w konkursach i zawodach, pomoc w odrabianiu lekcji. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Placówka organizuje wychowankom naukę współdziałania w grupie, systematyczne odżywianie dzieci, ćwiczenia umiejętności odmawiania oraz radzenia sobie w różnych sytuacjach. Uczeń z mojej klasy bardzo lubi przebywać w świetlicy, ma możliwość odrabiania lekcji, przygotowania się do zajęć oraz systematycznie jest dożywiany. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Dzieci mają wpojone właściwe normy zachowania, są bardziej uspołecznione, mają dużą pomoc w zakresie swoich wiadomości i umiejętności szkolnych. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Poprawiła się higiena osobista chłopca i dbałość o ubiór. (Woj. łódzkie)*
- *Nauczył się w sposób bardziej zgodny funkcjonować w grupie. (Woj. łódzkie)*
- *Uczeń jest bardziej samodzielny, częściej korzysta z dodatkowych zajęć, umie współpracować z innymi, prace domowe odrabia na bieżąco, aktywnie uczestniczy w życiu klasy. (Woj. podkarpackie)*
- *Skoordynowane działania pracowników szkoły, PPP, zmiana klasy, przydzielenie i pomoc asystenta rodziny, pracowników świetlicy, spowodowały niewielkie, ale systematyczne zmiany. Proces ten nadal trwa. Obecnie jestem zadowolona z efektów i zmian zachodzących w zachowaniu uczennicy. (Woj. śląskie)*
- *Uczeń otrzymywał w placówce pomoc w odrabianiu lekcji, uwagę wychowawców. To bardzo ważne, kiedy dziecko otrzymuje takie wsparcie, szczególnie wówczas, gdy w domu nie poświęca mu się wystarczającej uwagi. Uczeń zawsze z szacunkiem i sympatią wyrażał się o wychowawcach świetlicy „Tęcza”. (Woj. pokarpackie)*
- *Proponuje dodatkowe zadania – teatralne. Samodzielnie przygotowuje strój na lekcję kostiumową. Stał się bardziej otwarty i wesoły. Zawsze chętny do rozmowy i pomocy. (Woj. pokarpackie)*
- *Nastąpiła zmiana zachowania dziecka. Nie występuje u niego agresja słowna. Zaczął uczyć się systematycznie. Miał odrobione zadania domowe. (Woj. śląskie)*

- *Moim zdaniem świetlica pomaga w budowaniu poczucia własnej wartości. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Pracuje samodzielnie, staje się obowiązkowy i odpowiedzialny. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Dzieci otrzymują tam pomoc i wsparcie na każdej płaszczyźnie. Od zwykłej rozmowy wspierającej, po zorganizowanie dziecku kurtki na zimę, czy butów sportowych. Placówkę wyróżnia empatia wychowawców, cierpliwość i szacunek do każdego dziecka. Nie znam ludzi, którzy mieliby tak szczere serce, jak panie ze świetlicy socjoterapeutycznej „Dom”. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Panie tworzą dla dzieci prawdziwy „dom”, otaczają swoich podopiecznych troską, dają poczucie bezpieczeństwa. Panie zawsze pilnują, aby dzieci miały odrobione lekcje, były zawsze przygotowane do zajęć, przygotowują dzieci do wielu uroczystości. (Woj. warmińsko-mazurskie)*

Oliwia Kaszubska (15 lat) – Świetlica w Wyszkowie

3.4 Słaba dostępność placówek

Potrzebne, lecz nie wszędzie dostępne

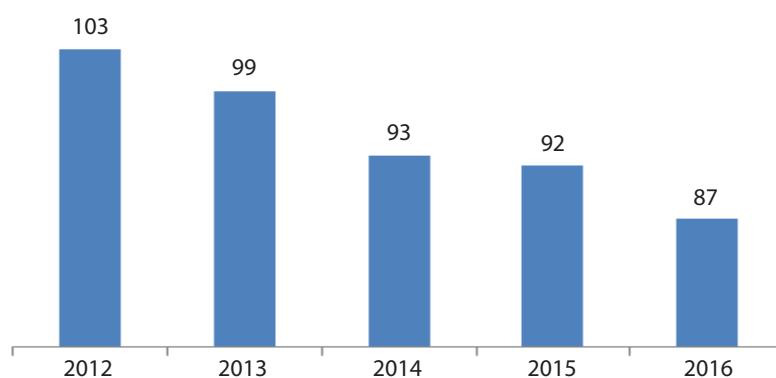
Tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, a także praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, m.in. przez prowadzenie placówek wsparcia dziennego i zapewnienie w nich miejsc dla dzieci z tych rodzin³⁰ należy do zadań własnych gminy. Z informacji Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wynika, że w 2015 r. na obszarze całego kraju funkcjonowało ogółem 1 589 placówek wsparcia dziennego w 443 gminach oraz 67 placówek o charakterze ponadgminnym. Oznacza to, że w ponad 82% gmin takich placówek nie było.

³⁰ Art. 176 pkt 3 lit c ustawy o wspieraniu rodziny.

Na terenie 23 gmin, w których przeprowadzono kontrolę funkcjonowało w połowie 2016 r. 87 placówek wsparcia dziennego, w tym 47 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, 37 w formie specjalistycznej oraz trzy pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. W latach 2012–2016 (I poł.) istniało odpowiednio 103, 99, 93, 92 i 87 placówek prowadzonych w formie opiekuńczej, po 42 w latach 2012–2013, 38 w latach 2014–2015 i 37 w I poł. 2016 r. placówek specjalistycznych oraz 4, 5, 4, 4 i 3 placówki pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Należy przy tym zaznaczyć, że placówki pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę funkcjonowały tylko w Warszawie (trzy na terenie dzielnicy Praga-Płn. i jedna na Pradze-Płd.), a także w 2013 r. jedna placówka w gminie Stalowa Wola.

Wykres nr 12

Liczba placówek wsparcia dziennego w gminach objętych kontrolą w latach 2012–2016

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Od 2012 r., kiedy w gminach objętych kontrolą działały 103 placówki wsparcia dziennego, ich liczba ulegała systematycznemu zmniejszeniu; i tak w 2013 r. istniało 99 placówek, w 2014 r. – 93 placówki, w 2015 r. działały 92 placówki wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, a w I poł. 2016 r. 87 placówek. W grupie placówek zamkniętych 10 działało w formie opiekuńczej, sześć w formie specjalistycznej, przestała też działać jedna placówka pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Placówki wsparcia dziennego zostały zamknięte w ośmiu gminach, na terenie których przeprowadzono kontrolę. Najwięcej placówek zlikwidowano w warszawskiej Dzielnicy Praga-Płn., w 2012 r. funkcjonowało tam 19 placówek, a w I połowie 2016 r. było ich 14. Najczęstszym powodem likwidacji placówek była niemożność zapewnienia warunków lokalowych do wymogów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, brak personelu do pracy w placówce, a także otwarcie świetlicy szkolnej przy szkole, gdzie dotychczas działała placówka wsparcia dziennego.

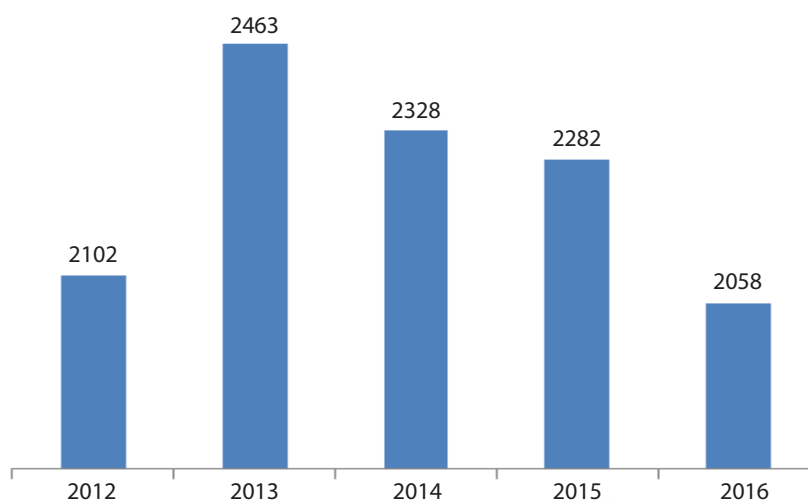
- **OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy:** Liczba placówek w Dzielnicy Praga-Północ zmniejszała się, ponieważ nie otrzymywały one dotacji w związku z niedotrzymaniem warunków umowy i niedostosowaniem placówki do warunków określonych w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.
- **Bełchatów:** W 2015 r. działalności zaprzestały dwie placówki wsparcia dziennego, w efekcie czego zmniejszyła się liczba dostępnych miejsc pomocy dla dzieci. Placówki, które zakończyły działalność były prowadzone przez organizacje kościelne i funkcjonowały przy parafiach. Podmioty te nie przystąpiły do konkursu ofert w latach kolejnych na prowadzenie placówek z uwagi na konieczność dostosowania działalności do wymogów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

- **Przeworsk:** W latach 2013–2016 na terenie gminy funkcjonowały dwie placówki wsparcia dziennego, działające w strukturze GOPS, prowadzone w formie specjalistycznej (Świetlica Socjoterapeutyczna przy Zespole Szkół w Rozborzu z 15 miejscami i Świetlica Socjoterapeutyczna przy Zespole Szkół w Urzejowicach także z 15 miejscami). Świetlica Socjoterapeutyczna przy Zespole Szkół w Urzejowicach funkcjonowała do 26 czerwca 2015 roku. W czerwcu 2015 r. zapadła decyzja dyrektora Szkoły o utworzeniu świetlicy szkolnej, do której miały uczęszczać wszystkie dzieci z miejscowości Urzejowice. Od tego czasu byłyby czynne dwie świetlice, stwierdzono więc, że Świetlica Socjoterapeutyczna na działalność której wynajmowano nieodpłatnie pomieszczenie w szkole nie ma racji bytu i została zlikwidowana.
- **Głogów Młp.:** W pierwszym półroczu 2016 r. świetlica socjoterapeutyczna w Wysokiej Głogowskiej była otwarta przez trzy dni w styczniu. Następnie została zamknięta w związku z długotrwałym zwolnieniem lekarskim wychowawcy świetlicy. Działalność świetlicy była zawieszona do dnia 31 sierpnia 2016 r. Świetlica socjoterapeutyczna w Wysokiej Głogowskiej ponownie została uruchomiona od września 2016 r., gdy zatrudniony został nowy wychowawca.

Zamykanie placówek wiązało się ze zmniejszeniem liczby miejsc dostępnych dla dzieci potrzebujących wsparcia. W latach 2012–2016 (I półrocze) na zajęcia oferowane przez placówki w gminach, których przeprowadzono kontrolę uczęszczało łącznie 11 233 dzieci, w tym 5 130 uczestniczyło w zajęciach prowadzonych przez placówki opiekuńcze, 5 783 korzystało ze wsparcia placówek specjalistycznych oraz 320 dzieci uczestniczyło w pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. W trzech gminach liczba funkcjonujących placówek pozostała na tym samym poziomie, lecz ograniczeniu uległa liczba miejsc oferowanych dzieciom i młodzieży.

Wykres nr 13

Liczba dzieci uczęszczających w latach 2012–2016 (I poł.) do skontrolowanych placówek wsparcia dziennego

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Najwięcej dzieci i młodzieży uczestniczyło w zajęciach prowadzonych w placówkach funkcjonujących na terenie kontrolowanych gmin w 2013 r. – 2 463 osoby, w tym: 1 146 uczęszczało do placówek opiekuńczych, 1 224 specjalistycznych i 93 osoby korzystały z pomocy wychowawców w placówkach pracy podwórkowej. W następnych latach liczba ta ulegała systematycznemu zmniejszeniu i w I połowie 2016 r. wyniosła 2 058 osób, tj. o 405 osób mniej niż w 2013 r. Spadek liczby dzieci i młodzieży korzystających ze wsparcia placówek specjalistycznych był nieco mniejszy niż uczęszczających do placówek opiekuńczych, otóż liczba dzieci i młodzieży korzystających ze wsparcia placówek specjalistycznych zmniejszyła się w tym okresie o 13,6%, a uczęszczających do placówek opiekuńczych o 15,6%.

Powodem zamknięcia placówek lub ograniczenia liczby miejsc były też trudności finansowe spowodowane brakiem środków pozyskiwanych wcześniej z funduszy unijnych.

- **Drohiczyn:** W okresie od stycznia 2013 do czerwca 2015 r. w Świetlicy zapewniono uczestnikom zajęć 30 miejsc (dwie grupy świetlicowe). Od roku szkolnego 2015/2016 zmniejszono liczbę miejsc do 15 (do jednej grupy świetlicowej). Spowodowane to było brakiem środków finansowych na zatrudnienie drugiego wychowawcy. Zmniejszenie miejsc w Świetlicy związane było z niepozyskaniem w latach 2015–2016 środków finansowych z projektów unijnych, na które liczono. Na dzień dzisiejszy nie ma możliwości zaangażować takich środków finansowych z budżetu gminy, które byłyby wystarczające do utworzenia dwóch grup świetlicowych. W gminie Drohiczyn stale rośnie liczba dzieci z rodzin otrzymujących pomoc MGOPS z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (ze 142 w 2013 roku do 177 w 2016 roku). W tej sytuacji decyzję o zmniejszeniu (z 30 do 15), na przestrzeni kontrolowanego okresu liczby miejsc w prowadzonej na terenie gminy Drohiczyn Świetlicy Środowiskowo-Socjoterapeutycznej należy uznać za niespójną z celem nadrzędnym Programu Wspierania Rodziny Gminy Drohiczyn na lata 2015–2017, jakim było wspieranie rodziny w jej opiekuńczo-wychowawczej roli względem dzieci oraz jego celem głównym, tj. tworzeniem i rozwojem systemu opieki naturalnej nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego.
- **Iłowo-Osada:** W latach poprzedzających okres objęty kontrolą funkcjonowały również – na podstawie porozumień w sprawie zasad i trybu realizacji projektu realizowanego w ramach Programu Integracji Społecznej, finansowanego ze środków Poakcesyjnego Programu Wsparcia Obszarów Wiejskich, zawartych przez Ośrodek z Gminą Iłowo-Osada: Świetlica Socjoterapeutyczna w Narzymiu (od 02.02.2009 r. do 31.12.2009 r.) i Świetlica Terapeutyczna w Białutach (od 02.02.2009 r. do 31.12.2009 r. od 15.03.2010 r. do 30.09.2013 r.). Obecnie w Gminie Iłowo-Osada funkcjonują dwie świetlice socjoterapeutyczne finansowane ze środków własnych gminy Iłowo-Osada.
- **Węgorzewo:** Od 2015 r. liczba miejsc w placówce opiekuńczej – Ognisku Wychowawczym *Cichy Kącik* zmniejszyła się z 30 do 15. W okresie 2012–2014, przy zatrudnieniu jednego wychowawcy prowadzono zajęcia w podziale na grupy wiekowe, aby nie przekroczyć ustawowego limitu 15 dzieci na jednego wychowawcę. Od 2015 r. zwiększyła się liczba zajęć i lekcji dydaktycznych w szkole i skutkowało to zmianą organizacji pracy w placówce. Zmniejszono liczbę miejsc, aby w świetlicy nie przebywało więcej niż 15 dzieci w jednym czasie.

Z uwagi na fakt, że ponad 82% samorządów gminnych w kraju nie utworzyło placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, Najwyższa Izba Kontroli³¹ zwróciła się do 24 takich gmin o podanie przyczyn nieprowadzenia przez nie placówek wsparcia dziennego. W każdej z tych gmin istnieje pewna liczba rodzin mających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci i gminy te nie mają realnych możliwości zapewnienia pomocy i wsparcia wszystkim rodzinom przeżywającym takie problemy. **Jednym z głównych powodów nieutworzenia placówek jest brak środków finansowych na ich funkcjonowanie. Brak placówek, które mogłyby pomagać dzieciom z rodzin dysfunkcyjnych gminy tłumaczyły ponadto istnieniem na ich terenie świetlic szkolnych.**

- **OPS w Brześciu Kuj.:** Gmina nie ma możliwości zapewnienia pomocy i wsparcia wszystkim rodzinom mającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W gminie nie ma placówek wsparcia dziennego, z uwagi na brak środków finansowych na ich utworzenie i utrzymanie. Dzieci mogą korzystać ze świetlicy przyszkolnej oraz zajęć organizowanych przez gminny Ośrodek Kultury i bibliotekę publiczną.
- **MOPS w Radzynie Podl.:** Gmina nie ma realnych możliwości zapewnienia pomocy wszystkim rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. W gminie nie funkcjonują placówki wsparcia dziennego. Świetlice dla dzieci działają przy szkołach podstawowych i są czynne w dniach, w których odbywają się lekcje.
- **GOPS w Aleksandrowie Kuj.:** Gmina nie ma możliwości realnego wsparcia wszystkich rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, co wynika z ograniczonych środków finansowych na zatrudnienie specjalistów w tej dziedzinie. Na terenie gminy nie funkcjonują placówki wsparcia dziennego, w każdej szkole podstawowej, czy zespole szkół, prowadzone są świetlice, w których odbywają się zajęcia w ramach programu opiekuńczo-wychowawczego.

³¹ Na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy o NIK.

- **OPS w Zbąszynku:** W gminie nie funkcjonują placówki wsparcia dziennego – świetlice dla dzieci. Przeszkodą dla utworzenia tego typu miejsc jest brak zainteresowania rodzin/osób, które wymagają tej formy pomocy. Niechęć rodziców w posyłaniu dzieci do tego typu placówek, a co za tym idzie niechęć i brak zainteresowania ze strony samych dzieci. Jednostki gminy oferują wiele atrakcyjnych zajęć i ofert dla wszystkich dzieci, jednak i tak dzieci z rodzin problemowych nie chcą z tych ofert korzystać.

Zdaniem NIK, z uwagi na specyfikę potrzeb dzieci z rodzin, które mają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, świetlice szkolne nie są w stanie zapewnić im adekwatnej pomocy głównie z uwagi na brak możliwości indywidualnej pracy z dzieckiem.

Powodem nieutworzenia placówek przez część gmin jest brak chętnych do ich prowadzenia.

- **Chełm:** Na terenie miasta nie funkcjonuje placówka wsparcia dziennego dla dzieci. Uwzględniając jednak potrzebę funkcjonowania tego typu placówki, już od czterech lat w ramach otwartych konkursów ofert dla organizacji pozarządowych ogłaszana była możliwość uzyskania dofinansowania na prowadzenie placówki wsparcia dziennego. Jednakże żadna z organizacji nie złożyła oferty w tym zakresie. Niezależnie od powyższego, w 2015 r. w porozumieniu z towarzystwem „Oświata”, rozpoczęto prace w lokalu stanowiącym siedzibę organizacji, mające na celu dostosowanie tego pomieszczenia do standardów określonych dla placówek wsparcia dziennego.
- **Starogard Gdański:** Na terenie gminy nie funkcjonują świetlice, które spełniałyby wymogi wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Wynika to z braku zainteresowania ze strony instytucji, które mogłyby to zadanie realizować.

Dużym problemem w zapewnieniu dzieciom potrzebującym pomocy udzielanej w placówkach wsparcia dziennego jest brak możliwości dojazdu do tych świetlic. Spośród 23 gmin, na terenie których prowadzono kontrolę, tylko w dwóch – **Bełchatowie i Brwinowie** zapewniono dzieciom i młodzieży bezpłatny transport.

- **Brwinów:** Na terenie gminy Brwinów funkcjonują cztery zespoły szkół, dwa miejskie i dwa wiejskie. W każdej miejscowości, gdzie jest szkoła, działa też świetlica socjoterapeutyczna. Zapewniony jest dostęp i bezpłatny transport do świetlic dla dzieci ze wszystkich miejscowości w gminie.
- **Bełchatów:** Dzieci zamieszkujące odleglejsze rejony miasta mogły dojeżdżać do placówek nieodpłatną komunikacją miejską, z której od 1 lipca 2015 r. mogli korzystać wszyscy mieszkańcy miasta. Dzięki lokalizacji placówek i istniejącej możliwości korzystania z bezpłatnej komunikacji miejskiej, nie występowały problemy z dostępnością do zajęć świetlicowych.

W pozostałych gminach dzieci nie miały takiej możliwości i częstokroć z powodu oddalenia placówki od szkoły lub miejsca zamieszkania i braku transportu nie korzystały z zajęć oferowanych przez świetlice, ogniska, czy kluby młodzieżowe.

- **Drohiczyn:** Choć w § 5 obowiązującego Regulaminu organizacyjnego Świetlicy za obszar działania Świetlicy Środowiskowo-Socjoterapeutycznej uznano teren miasta i gminy Drohiczyn, to jednak placówka nie przedstawiła realnej oferty dla dzieci mieszkających i uczących się poza miastem, a także nie zorganizowano dowozu dla tych dzieci. Z informacji uzyskanych od dyrektorów szkół podstawowych spoza Drohiczyna wynika, że w latach 2013–2016 (I półrocze) żadne dziecko uczęszczające do tych szkół nie było wychowankiem Świetlicy oraz że szkoły nie wiedziały, że placówka wsparcia dziennego organizuje zajęcia dla dzieci z terenów wiejskich. Dyrektor szkoły podstawowej w Ostrożanach poinformowała również, że jej zdaniem dodatkowe wsparcie Świetlicy dla dzieci uczęszczającej do tej szkoły byłoby bardzo dobrym rozwiązaniem i że dzieci z terenu gminy powinny brać udział w zajęciach prowadzonych przez taką placówkę. Burmistrz Drohiczyna wyjaśnił, że zorganizowanie bezpłatnego dowozu dzieci do placówki wsparcia dziennego w Drohiczynie nie jest obecnie możliwe, z uwagi na sytuację finansową gminy oraz duże odległości pomiędzy miejscowościami.
- **Maków Maz.:** Obiektywne przeszkody powodują, iż z zajęć w placówce nie korzysta ok. 10 dzieci, dla których tego rodzaju wsparcie byłoby pożyteczne i celowe. Wg rozeznania pracowników MOPS przeszkody te to przede wszystkim dwuzmianowość rozkładu zajęć szkolnych (zajęcia kończą się wówczas ok. 16:30), co eliminuje możliwości korzystania z placówki przez kilkoro uczniów, a także zbyt daleka odległość placówki od szkół i miejsca zamieszkania dzieci.

- **Nowogard:** Dyrektor SP Nr 2 w Nowogardzie poinformowała, że do Świetlicy w 2013 r. uczęszczało czworo dzieci, w 2014 r. – sześcioro, w roku 2015 – troje oraz w I połowie 2016 r. także troje. W latach 2013–2015 pedagog szkolny prowadził rozmowy z rodzicami sześciorga dzieci, którym proponował skierowanie na zajęcia w Świetlicy, ale nie wyrazili oni zgody ze względu na dużą odległość od miejsca zamieszkania. Dyrektor Gimnazjum Nr 2 poinformował, że w latach 2013–2016 uczniowie tej szkoły nie uczęszczali do placówek wsparcia dziennego na terenie miasta. Największa grupa dzieci z trudnościami w nauce to grupa dzieci i młodzieży z terenów wiejskich. W ww. okresie mogło być ok. 40 uczniów, dla których korzystanie z placówek wsparcia dziennego byłoby niezmiernie korzystne w osiągnięciu lepszych wyników w nauce. Jednakże, w związku z dojazdami tychże uczniów do miejsca zamieszkania, uczniowie ci korzystają ze szkolnej świetlicy. W momencie, gdyby pojawiła się możliwość zaistnienia świetlicy środowiskowej dla młodzieży gimnazjalnej niedaleko szkoły, z propozycją zajęć w godzinach dogodnych, czyli 13.30–15.30, tak, aby mogła korzystać z niej młodzież dojeżdżająca, z całą pewnością zostałaby skierowana tam młodzież.
- **Przeworsk:** Placówki wsparcia dziennego funkcjonujące w latach 2013–2016 (I półrocze) przy Zespole Szkół w Rozborzu i przy Zespole Szkół w Urzejowicach (do czerwca 2015 r.) nie w pełni zabezpieczały zapotrzebowanie na tego typu działalność na terenie Gminy. Z powodu braku środków finansowych nie było możliwości otwarcia nowych placówek, ani dowozu dzieci do istniejących świetlic.

Pomoc także w wolne dni

Kontrola zrealizowana w 23 placówkach wsparcia dziennego wykazała, że wszystkie placówki pracowały przez pięć dni w tygodniu, 19 z nich organizowało dla dzieci zajęcia także w czasie ferii zimowych i wakacji, a do siedmiu z nich dzieci mogły uczęszczać również w soboty oraz w dni wolne od nauki w okresach międzyświątecznych.

- **Bełchatów:** Placówka pracowała od poniedziałku do piątku od godziny 7.30 do godziny 18.00 i w sobotę oraz w dni robocze wolne od nauki szkolnej (ferie, wakacje) od godziny 7.30 do godziny 15.30. Okres, w jakim pracowała placówka dostosowany był do potrzeb dzieci, w tym także do poszczególnych grup dzieci.
- **Warszawa Praga-Półd.** Ognisko Grochów funkcjonuje w godzinach dogodnych dla dzieci, przez 5 dni w tygodniu (od poniedziałku do piątku) w godzinach 10–19.30, a w soboty i niedziele realizowane są zajęcia projektowe (wyjazdy do teatru, na wolontariat sportowy, udział w piknikach, wyjściach rodzinnych, spotkaniach i rozgrywkach między ogniskowych). Przy określaniu godzin pracy placówki kierownik i wychowawcy brali pod uwagę rozkład zajęć dzieci w szkole. Ognisko otwarte jest również w ferie, a także w okołoswiąteczne dni wolne. Wówczas zajęcia rozpoczynają się przed południem. W wakacje organizowane są obozy, a także realizowana jest inna forma pracy w Warszawskiej Strefie Rodzinnej.
- **Wyszków:** Świetlica funkcjonuje 11 miesięcy w roku (z przerwą urlopową w lipcu dla grupy I oraz w lipcu i sierpniu dla grupy II) przez sześć dni w tygodniu. Grupa I uczęszcza do placówki od poniedziałku do piątku w godzinach 11.00–17.00 oraz w sobotę w godzinach 11.00–16.00. Grupa II korzysta z placówki od poniedziałku do czwartku w godzinach 17.00–19.30 oraz w piątek w godzinach 17.00–19.00. Świetlica działała także w czasie ferii zimowych, podczas których organizowane były m.in. zawody sportowe, konkursy, zajęcia plastyczne i wokalne.

Trzy skontrolowane świetlice pracowały do godziny 17.00, najwięcej (10 spośród 23) do godziny 18.00, a siedem nawet do 19.00. Podopieczni dwóch skontrolowanych świetlic (w Nowogardzie i Węgorzewie) mogli przebywać w placówkach do godziny 16.00, a w jednej (w Wysokiej Głogowskiej będącej jednostką organizacyjną GOPS w Głogowie Młp.) tylko do 15.30. Trzy skontrolowane świetlice (w Bełchatowie, Siemianowicach Śl. i Stalowej Woli) pracowały po 10 godzin każdego dnia, dwie (ogniska Praga i Grochów w Warszawie) po dziewięć godzin, a siedem świetlic po osiem godzin dziennie. Tylko dwie placówki (w Chrzanowie i Wysokiej Głogowskiej) działały po cztery godziny dziennie. Kierownicy wszystkich skontrolowanych jednostek deklarowali, że godziny pracy placówek zostały dostosowane do potrzeb oraz rozkładu zajęć szkolnych dzieci do nich uczęszczających, lecz w ocenie NIK dłuższy czas pracy świetlic przyniósłby niewątpliwie większe korzyści dzieciom tam uczęszczającym oraz pozwolił na pobyt dzieci w bezpiecznych warunkach i pod fachową opieką aż do powrotu rodziców z pracy. Niejednokrotnie

zdarza się także, że ze względu na niewłaściwą atmosferę w domu, dzieci pozostają w świetlicy jak najdłużej, aż do jej zamknięcia. Wydłużenie czasu funkcjonowania placówek postulowali niektórzy ankietowani przez NIK rodzice (z Zagrzewa, Piotrkowa Tryb., Hajnówki, Drohiczyzna).

Wychowankowie biorący udział w anonimowej ankiecie NIK odpowiadali na dwa pytania dotyczące częstotliwości i czasu przebywania w placówce wsparcia dziennego. Aż 69% z nich podało, że korzysta z pomocy placówki wsparcia dziennego przez pięć dni w tygodniu, a 19% przez trzy dni w tygodniu. W dziesięciu placówkach odsetek dzieci korzystających z pomocy przez pięć dni jest znacznie wyższy. Są to placówki w Bełchatowie, Głogowie Młp., Makowie Maz., Nidzicy, Nowogardzie, Siemianowicach Śl., Węgorzewie, Międzyzdrojach, Pradze Północ i Iłowie.

Wychowankowie mogą przebywać na terenie placówki wsparcia dziennego przez kilka godzin. Najczęściej, jak wynika z odpowiedzi na pytania zadane w ankiecie, były to cztery godziny dziennie, tak podało 34% dzieci, które wypełniły ankietę, natomiast 19% przebywało w placówce pięć godzin, pozostałe osoby trzy lub dwie godziny (31%), zaś 15% wychowanków nie potrafiło jednoznacznie określić, ile czasu jednorazowo przebywa na terenie placówki. W dziesięciu placówkach procent wychowanków przebywających pięć godzin dziennie był znacznie wyższy od przeciętnego. Są to placówki w miejscowości Iłowo-Osada, Grójec, Myślenice, Tychy, Hajnówka, Międzyzdroje, Maków Maz., w Warszawie Dzielnicy Praga-Półn., Piotrków Tryb. i Siemianowice Śl. W pięciu placówkach żadne dziecko nie korzystało z pomocy pięć godzin dziennie, dotyczyło to placówek w Chrzanowie, Drohiczynie, Głogowie Młp., Przeworsku i Węgorzewie.

Dobrowolność poparta zaleceniem

Najczęstszym powodem kierowania dziecka do świetlicy czy ogniska w skontrolowanych jednostkach była bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Należy jednak zaznaczyć, że zazwyczaj występowało jednocześnie kilka powodów skierowania dziecka do placówki. Z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, w latach 2013 – I poł. 2016, do placówek tych skierowano łącznie 2 499 dzieci. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych była najczęstszą przyczyną kierowania dzieci w Warszawie w dzielnicy Praga-Półd. (428 dzieci skierowanych), w Nidzicy (269 dzieci) i Tychach (260 dzieci skierowanych). Równie częstym powodem zgłaszania dzieci do wzięcia udziału w zajęciach organizowanych przez placówki było bezrobocie rodziców. Z tego powodu do skontrolowanych placówek skierowano łącznie 1 710 dzieci i młodzieży, przy czym najwięcej w Stalowej Woli (360 dzieci), w Nidzicy (290) i w Tychach (193 dzieci). Należy w tym miejscu jednak zauważyć, że powtarzające się dwie gminy – Nidzica i Tychy zapewniały pomoc w formie uczestnictwa w placówkach wsparcia dziennego największej liczbie dzieci wychowujących się w rodzinach mających problemy opiekuńczo-wychowawcze. Wśród innych przyczyn skierowania dzieci do świetlic i ognisk wymieniano: trudności w koncentracji, brak akceptacji rówieśników, trudności w nauce, wielodzietność rodziny, sytuacja kryzysowa w rodzinie – rozwód rodziców, czy bezdomność rodzica.

Wykres nr 14

Powody kierowania dzieci do placówek wsparcia dziennego (liczba dzieci)

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Pobyt dziecka w placówce wsparcia dziennego jest dobrowolny, chyba że zostanie ono skierowane przez sąd³². Ministerstwo Sprawiedliwości nie dysponuje danymi o liczbie małoletnich skierowanych przez sądy opiekuńcze do placówek wsparcia dziennego, na podstawie art. 109 § 2 pkt. 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy³³. Wyniki kontroli wykazały, że do dwóch skontrolowanych placówek pięcioro dzieci zostało skierowanych przez sądy, a w przypadku innej placówki, sąd nie kierując formalnie dzieci, wskazał na zasadność zapisania ich na zajęcia do świetlicy.

- **Siemianowice Śl.:** W latach 2013–2016 (I poł.) do placówki zostało skierowanych, odpowiednio: 70, 70, 67 i 58 dzieci, z tego w 2013 r. troje dzieci zostało skierowanych przez sąd.
- **Stalowa Wola:** W latach 2013–2016 (I poł.), z tytułu skierowania przez sąd, w zajęciach świetlicy uczestniczyło dwoje dzieci. Sąd nakazał rodzicom zapisanie dzieci do placówki. Ich uczęszczanie od początku było monitorowane przez asystenta rodziny.
- **Piotrków Tryb.:** W latach 2013–2016 (I półrocze) nie było przypadku przyjęcia w wyniku skierowania dziecka do placówki przez sąd. Dwukrotnie sąd w wydanym postanowieniu wskazywał (nie kierując formalnie dziecka) zasadność korzystania z zajęć placówki wsparcia dziennego.

W ocenie nauczycieli i wychowawców szkolnych dobrowolność pobytu dziecka niejednokrotnie powoduje, że do placówki nie trafiają dzieci, które powinny z takiej formy pomocy korzystać, gdyż zgody na to nie wyrażają ich rodzice lub opiekunowie.

- **Głogów Młp.:** Dyrektor Zespołu Szkół w Budach Głogowskich poinformowała, że do świetlicy nie uczęszczało dwoje dzieci, które powinny być zostać objęte opieką placówek wsparcia dziennego. Powodem nieuczestniczenia uczniów w zajęciach był brak zgody rodziców.
- **Hajnówka:** Ze Szkoły Podstawowej Nr 2 w zajęciach w świetlicy od 2012 r. w kolejnych latach szkolnych brało udział odpowiednio 15, 13, 9 i 5 dzieci, a w ocenie nauczycieli szkoły powinno uczęszczać do świetlicy jeszcze odpowiednio 10, 16, 14 i 9 dzieci. Z informacji udzielonej przez Dyrektora Zespołu Szkół Nr 2 nie zostały one zapisane, gdyż to rodzic jest ostatecznym decydentem i niestety niejednokrotnie dzieci z trudnościami, wymagające form pomocy udzielanych w placówkach wsparcia dziennego, nigdy do tych placówek nie docierają z uwagi na brak inicjatywy i dobrych chęci rodzica do zapisania dziecka.

³² Art. 23 ust. 2 i 3 ustawy o wspieraniu rodziny.

³³ Dz. U. z 2015 r. poz. 2082, ze zm.

- **Imielin:** Z uzyskanych informacji od Dyrektorów Szkół wynika, że z zajęć prowadzonych przez świetlicę korzystają wszyscy uczniowie Gimnazjum, którzy wymagają takiej opieki oraz większość uczniów Szkoły Podstawowej. Według Dyrektora Szkoły Podstawowej występują przypadki uczniów (4–5 osób w 2015 r. i 6 w 2016 r.), którzy powinni korzystać z pomocy Świetlicy, ale rodzice nie wyrazili zgody na ich uczestniczenie w zajęciach.
- **Stalowa Wola:** Dyrektor Szkoły nr 1 poinformował, że czwórka dzieci niedostosowanych społecznie i mających trudności w nauce – kwalifikujących się do udziału w przedmiotowej formie wsparcia – nie uczęszczała do ww. placówek, ponieważ rodzice nie wyrażali na to zgody.

Mimo, że formalnie do placówki wsparcia dziennego może skierować wyłącznie sąd, to jednak zdarzają się przypadki zgłaszania do świetlic dzieci potrzebujących pomocy przez kuratorów sądowych, szkoły, ośrodki pomocy społecznej. Kontrola wykazała, że pracownicy socjalni i asystenci rodzin zgłosili do skontrolowanych świetlic najwięcej dzieci – 1 852 osoby, szkoły – 338 dzieci, kuratorzy sądowi – 59, a policja dwoje dzieci, przy czym należy zauważyć, że we wszystkich świetlicach, w przypadku każdorazowego zgłoszenia przez instytucję inną niż sąd, rodzice lub opiekunowie prawni wyrażali pisemną zgodę na pobyt dziecka w placówce.

- **Hajnówka:** Od początku 2013 roku sąd nie skierował do świetlicy żadnego dziecka. W 2015 r. do świetlicy chodziła dwójka dzieci skierowana przez asystenta rodziny w porozumieniu z kuratorem sprawującym nadzór nad rodziną. Dzieci uczęszczały praktycznie tylko trzy miesiące. We wrześniu 2015 r. zostały umieszczone w domu dziecka i przestały przychodzić do świetlicy.
- **Węgorzewo:** W 2014 r. do placówki specjalistycznej kurator sądowy – za zgodą rodziców – skierował jedno dziecko. Ponadto, w badanym okresie do obu placówek 103 dzieci zgłosiły szkoły i 156 MGOPS (we wszystkich przypadkach za zgodą rodziców).
- **Piotrków Tryb.:** W przypadku dziewięciorga dzieci na potrzebę korzystania z placówki wsparcia dziennego wskazał kurator sądowy. Zalecenia korzystania przez dziecko z placówki wsparcia dziennego przekazywane były rodzicom także przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie (pracownik socjalny, asystent rodziny). W kontrolowanym okresie po uwzględnieniu wskazań MOPR rodzice/opiekunowie prawni zgłosili do placówki 50 dzieci. Pedagodzy szkolni, wychowawcy zgłosili potrzebę wsparcia dla 35 uczniów. W dwóch przypadkach wskazanie wsparcia było wynikiem diagnozy sytuacji dziecka dokonanej przez zespół interdyscyplinarny.

Nauczyciele i pedagodzy szkolni oraz pracownicy socjalni i asystenci rodziny nie kierują dzieci do placówek, a jedynie sugerują rodzicom możliwość zapisania ich do świetlicy czy ogniska – pozostawiając wybór rodzicom i opiekunom dzieci.

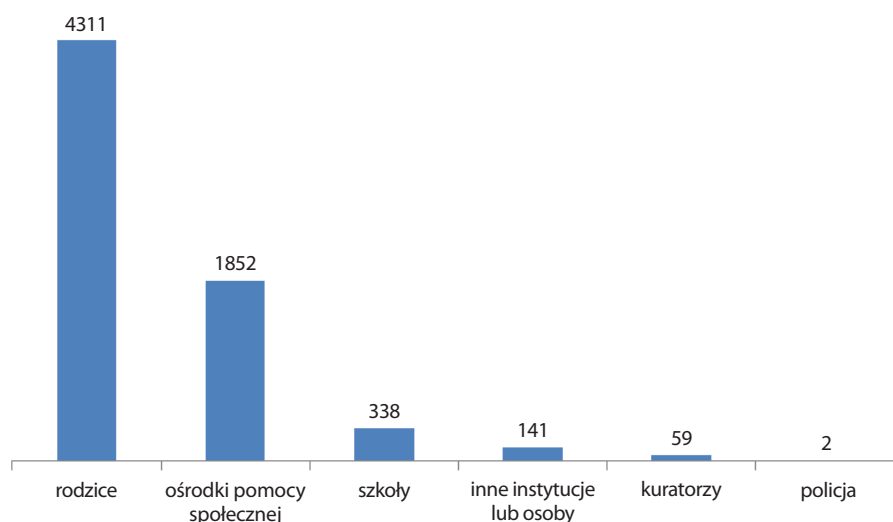
W ocenie NIK możliwość zgłaszania/kierowania dzieci potrzebujących wsparcia do tego typu placówek przez podmioty działające na rzecz dziecka i rodziny, tj. kuratorów sądowych, ośrodki pomocy społecznej (pracowników socjalnych i asystentów rodziny), a także szkoły, czyli instytucje mające najczęstszy kontakt z dzieckiem i jego rodziną, zmobilizowałoby rodziców lub opiekunów do zapisania dziecka do świetlicy i podjęcia pracy nad własną rodziną. Z powodu braku odpowiedniej współpracy ze strony rodziców bardzo trudno jest osiągnąć główny cel pracy z dzieckiem, jakim jest pozytywna i trwała zmiana w zachowaniu i postępowaniu wychowanków.

- **Maków Maz.:** Istnieją trudności na poziomie współpracy między pracownikami świetlicy i ops a rodzicami. Dotyczy to rodziców z dysfunkcjami umysłowymi bądź uwikłanych w uzależnienia. Efekt pracy z dzieckiem uzależniony jest obecnie od sprzyjającej postawy opiekuna dziecka, problem zaczyna się już z zapisaniem dziecka do placówki wsparcia dziennego. Aby działalność placówek była bardziej efektywna, warto rozważyć wprowadzenie wymogu obligatoryjnego kierowania dziecka do placówki przez zespół w składzie np. pracownik socjalny, pedagog szkolny, pedagog świetlicy oraz kierownik ośrodka pomocy społecznej. Problemem jest też doprowadzanie dziecka do placówki. W rozwiązaniach legislacyjnych powinien znaleźć się przepis pozwalający np. asystentowi rodziny, bądź wychowawcy na przyprowadzanie i odprowadzanie dziecka do placówki wsparcia dziennego.

- **Międzyzdroje:** Dużym ograniczeniem w funkcjonowaniu placówek jest brak skutecznych narzędzi motywowania niektórych rodziców uchylających się od pracy nad poprawą funkcjonowania rodziny, do skorzystania z oferty świetlicy, zajęć specjalistycznych bądź konsultacji ze specjalistami. Pobyt dziecka jest dobrowolny (poza skierowaniem przez sąd) a najlepsze efekty przynosi praca z rodziną zmotywowaną do zmian. Zdarzają się rodziny, które – mimo wielu prób – zaangażowania metod i osób nie podejmują współpracy z placówką.
- **Iłowo-Osada:** Dobrowolność uczęszczania do świetlicy to podstawowa trudność w jej funkcjonowaniu. Wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych prowadzone jest za jej zgodą i aktywnym udziałem. Brak chęci współpracy ze strony rodziców może stanowić podstawę do odmowy udzielenia wsparcia. Należy zatem zmienić przepisy, aby było mniej dobrowolności rodzin co do przyjmowania pomocy i wsparcia. To ośrodki pomocy społecznej ze swoją kadrą najlepiej znają dysfunkcje rodzin, które od wielu lat korzystają z pomocy i to ośrodki są w stanie z największym prawdopodobieństwem wskazać, czy dana rodzina sama poradzi sobie z problemami, czy też nie i czy w przypadku niewyrażenia zgody na wsparcie, po upływie jakiegoś czasu dzieci trafią do pieczy zastępczej.

Wykres nr 15

Kierowanie dzieci do placówek wsparcia dziennego (liczba dzieci)

Źródło: Opracowanie własne NIK.

Dobrowolność pobytu w świetlicy, ognisku czy klubie powoduje, że to pracownicy tych jednostek starają się upowszechnić wiedzę na temat placówki i zabiegają o dotarcie do jak największego grona odbiorców.

- **Bełchatów:** Pracownicy Ośrodka, w tym także placówki, podejmowali współpracę z gminną komisją rozwiązywania problemów alkoholowych, poradnią psychiczno-pedagogiczną, szkołami, parafią, organizacjami charytatywnymi w celu dotarcia do jak najszerszego grona rodzin i dzieci potrzebujących wsparcia. Ponadto w Miejskim Biuletynie Informacyjnym z sierpnia 2015 r. znalazło się zaproszenie, które było skierowane do wszystkich dzieci zachęcające do udziału w zajęciach placówki. W czerwcu 2016 r. na obchodach Dni Rodziny Ośrodek prezentował swoją działalność przedstawiając zdjęcia dotyczące oraz prace plastyczne wykonane przez wychowanków placówki. Podczas tych uroczystości zainteresowanym osobom wręczane były także foldery informacyjne. Informacje o działalności, ofercie i godzinach pracy placówki znajdowały się również na tablicy informacyjnej Ośrodka oraz Ośrodka Profilaktyki i Rozwoju Osobowości. Zaproszenia do udziału w zajęciach świetlicowych placówki były rozdawane także we wszystkich szkołach podstawowych i gimnazjach na terenie Bełchatowa.
- **Grójec:** Wychowawcy ogniska celem dotarcia do rodzin dysfunkcyjnych podjęli współpracę z pracownikami socjalnymi MGOPS oraz asystentami rodziny, a także z trzema kuratorami: zawodowym i dwoma społecznymi. Podjęto także współpracę z Hufcem Grójec. W ostatnim roku nawiązano współpracę z trzema wolontariuszami harcerzami, dzięki której wychowawcy pozyskują informacje o najbardziej potrzebujących dzieciach.

- **Myślenice:** W 2012 r. przeprowadzono szeroką akcję informacyjną mającą zwiększyć zainteresowanie świetlicą. Kontaktowano się z pedagogami szkolnymi z terenu Gminy Myślenice informując o możliwości korzystania przez dzieci z placówki, rozwieszono informacje na tablicach ogłoszeniowych, rozsyłano ulotki informacyjne oraz zamieszczono stosowne informacje w lokalnej prasie. Efekt tych działań był niewielki. Stąd w kolejnych latach odstąpiono od takich akcji. Również z uwagi, iż placówka liczy tylko 30 miejsc w kolejnych latach nie podejmowano szerokiej akcji propagującej działalność świetlicy. Dane dotyczące możliwości korzystania z placówki były dostępne na stronie Internetowej świetlicy. Z uwagi, że placówka działa w strukturach MGOPS, pracownicy socjalni oraz asystenci rodzin informują rodziców o możliwości korzystania przez dzieci z zajęć proponowanych przez świetlicę.

Więcej chętnych niż miejsc

Niemal wszystkie skontrolowane placówki prezentowały na stronach Internetowych informacje o ofercie, godzinach otwarcia, możliwościach zapisania dziecka do świetlicy. Trzy spośród 23 poddanych kontroli świetlic nie przedstawiało informacji w Internecie, cztery posiadały własne strony Internetowe, a 16 korzystało ze stron ośrodków pomocy społecznej lub urzędów miasta. W żadnej świetlicy nie było natomiast możliwości zapisania dziecka drogą elektroniczną lub nawet pobrania druku zgłoszenia dziecka na zajęcia do świetlicy.

- **Bełchatów:** Placówka nie posiadała własnej strony Internetowej. Rozpowszechnianie informacji na temat placówki odbywało się poprzez stronę Internetową ośrodka oraz przez stronę Internetową Urzędu Miasta Bełchatowa. Informacje zamieszczone w Internecie były kompleksowe i wyczerpujące, z informacji tych można było dowiedzieć się, dla kogo jest przeznaczona placówka, jaki jest cel jej działania, w jakich godzinach będzie świadczyć pomoc, z jakich form pomocy będą mogły skorzystać dzieci i ich rodziny, jakie zajęcia proponowane będą dzieciom. Dostępne dane o placówce nie przewidywały zgłoszenia dziecka przez Internet.
- **Imielin:** Na stronach Internetowych MOPS nie zamieszczono podstawowych informacji dotyczących świetlicy, tj. danych teleadresowych, celów, zadań, kadry. Według wyjaśniła kierownik MOPS informacje o otrzymywanych dotacjach i organizowanych w świetlicy imprezach zamieszczane były na stronach Internetowych Urzędu Miasta oraz w prasie lokalnej. Dodała, że aktualnie trwają prace nad stroną Internetową MOPS i dla świetlicy stworzona zostanie odrębna zakładka.
- **Warszawa Praga-Północ:** Informacje o działalności ogniska dostępne są na stronie Internetowej Centrum Wspierania Rodzin. Nie było możliwości zapisywania dziecka do ogniska przez Internet. Podanie o przyjęcie/przedłużenie pobytu w placówce składane było osobiście przez rodziców/opiekunów prawnych w każdym nowym roku szkolnym.

Brak możliwości zapisania dziecka drogą elektroniczną lub choćby pobrania formularza wniosku powodowała, że tylko jedna skontrolowana placówka posiadała listy dzieci oczekujących na przyjęcie do świetlicy. W innych placówkach zgłoszenie dziecka było przyjmowane dopiero wówczas, gdy świetlica czy ognisko dysponowała wolnym miejscem. Takie listy sporządzane były tylko w placówce Tęcza w Stalowej Woli.

- **Stalowa Wola:** Do placówki Tęcza nie przyjmowano wszystkich chętnych dzieci. Co roku sporządzana była lista rezerwowa dzieci, które nie zostały przyjęte z pierwszego naboru. W trakcie roku szkolnego niektóre dzieci rezygnują z uczestnictwa w świetlicy. Na wolne miejsce zostaje przyjęte dziecko z listy rezerwowej. Pierwszeństwo mają dzieci, które wymagają natychmiastowej pomocy, dzieci z problemami i deficytami. Dzieci oczekujące, to głównie dzieci, których rodzice pracują do późna i nie mogą im poświęcić czasu lub dzieci, które chcą uczestniczyć w kółkach zainteresowań.
- **Myślenice:** Nie przedłożono list dzieci oczekujących na przyjęcie do placówki. W placówce nie prowadzono oficjalnych list dzieci oczekujących, w przypadku zgłoszenia się kilku osób, były one zapisywane na liście, która po przyjęciu dzieci do świetlicy była niszczone.
- **Warszawa Praga-Północ:** Nie można ustalić, jakie byłoby zapotrzebowanie na miejsce w ognisku, ponieważ nie była gromadzona dokumentacja potwierdzająca zainteresowanie rodziców/opiekunów zgłoszeniem dziecka do udziału w zajęciach ogniska. W ognisku nie była sporządzana lista dzieci oczekujących na przyjęcie do placówki.

Kierownicy skontrolowanych placówek deklarowali jednocześnie, że w miarę zwalniania się miejsc, dzieci chętne były zapisywane na zajęcia organizowane przez świetlice. Należy jednak zauważyć, że z powodu braku list dzieci oczekujących, do świetlic lub ognisk mogły nie zostać przyjęte dzieci potrzebujące pomocy, których rodzice wcześniej starali się o zapisanie ich na zajęcia, choćby ze względu na brak możliwości skontaktowania się z tymi osobami. **W opinii NIK, w każdej świetlicy, ognisku czy klubie, w przypadku liczby chętnych przewyższającej liczbę miejsc, powinna być prowadzona lista rezerwowa osób starających się o zapisanie dziecka do placówki, umożliwiającą nawiązanie kontaktu, a także pozwalającą na określenie zapotrzebowania na taką formę pomocy dzieciom i ich rodzinom.**

Niepełne zaspokojenie potrzeb

Główną przyczyną, dla której dzieci kierowane są do placówki wsparcia dziennego jest bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. W 2015 r. w skontrolowanych gminach w rodzinach korzystających z pomocy społecznej z powodu bezradności rodzin w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego wychowywało się około 10,8 tys. dzieci. Oznacza to, że do placówek wsparcia dziennego uczęszczało nieco ponad 20% dzieci z takich rodzin. Dla porównania, w 2015 r. w skali kraju, szacunkowy wskaźnik objęcia opieką w placówkach wsparcia dziennego dzieci z rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz prowadzenia gospodarstwa domowego wynosił około 9%.

Placówki wsparcia dziennego funkcjonujące w gminach, w których przeprowadzono kontrolę, w różnym zakresie zapewniały miejsca dla dzieci. Najwyższy wskaźnik występował w gminie Nidzica, w której liczba dostępnych miejsc w placówkach wsparcia dziennego była wyższa od liczby dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Najniższy natomiast w Siemianowicach Śląskich, gdzie opieką placówek objętych było tylko 3% dzieci z takich rodzin.

Najwięcej placówek w porównaniu do liczby mieszkańców w wieku do 18 roku życia i liczby dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych – poza gminą **Nidzica** było także w **Warszawie w Dzielnicy Praga-Północ**.

- W okresie objętym kontrolą **MOPS w Nidzicy** prowadził 15 placówek wsparcia dziennego oferujących od 335 miejsc w latach 2012–2014 do 305 miejsc w latach 2015 – I poł. 2016 r., w tym: 12 opiekuńczych – świetlic środowiskowych oraz trzy świetlice specjalistyczne-socjoterapeutyczne, podczas gdy w tej gminie mieszkało około 4 000 osób w wieku do 18 lat, z których niespełna 300 wychowywało się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych. Zmniejszenie liczby miejsc w placówkach wsparcia dziennego dla dzieci wynikało ze stwierdzonego przez pracowników MOPS zmniejszenia realnych potrzeb na ich usługi, co ustalono na podstawie danych o liczbie dzieci faktycznie uczęszczających do placówek, a także danych statystycznych wskazujących na zmniejszenie liczby mieszkańców i dzieci w poszczególnych grupach wiekowych z terenu gminy potrzebujących pomocy. Można zatem zaryzykować stwierdzenie, że w gminie Nidzica wszystkie dzieci potrzebujące pomocy czy wsparcia ze strony wychowawców i specjalistów pracujących w placówkach, taką pomoc otrzymywały.
- W warszawskiej **Dzielnicy Praga-Półn.** prowadzono 17 placówek w latach 2013–2015, w tym 10 opiekuńczych, cztery specjalistyczne i trzy pracy podwórkowej. Pomocą w nich objęte było 447 dzieci. Od 1 lipca 2015 r. funkcjonowało w tej dzielnicy 16 PWD, w tym dziewięć opiekuńczych, cztery specjalistyczne i trzy w formie podwórkowej. Opieką objętych było w nich 435 dzieci. Liczba dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych w tej dzielnicy wynosiła średnio około 900 osób. Sytuacja uległa pogorszeniu w 2016 r., kiedy to na Pradze Północ prowadzono ogółem 14 placówek, w tym osiem o charakterze opiekuńczym, cztery w formie specjalistycznej oraz dwie w formie pracy podwórkowej. Liczba dzieci objętych opieką w tych placówkach wynosiła wówczas 265 osób.

W pozostałych gminach stopień zaspokojenia potrzeb w formie placówek wsparcia dziennego był niższy, a najmniej dzieci potrzebujących pomocy zostało nią objętych w gminie Siemianowice Śląskie.

- **Drohiczyn:** Liczba dzieci uczęszczających w latach 2013–2016 (I półrocze) do placówki wsparcia dziennego w formie opiekuńczo-specjalistycznej wynosiła odpowiednio: 12, 21, 14 i 14, co stanowiło od 8 do 14% liczby dzieci wychowujących się w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.
- **Imielin:** Liczba rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w kolejnych latach badanego okresu wynosiła: 39, 39, 32 i 26. Liczba dzieci w tych rodzinach zaś odpowiednio: 104, 105, 76 i 66. W kolejnych latach miasto było w stanie zabezpieczyć w Świetlicy miejsce dla 28,8%, 28,6%, 39,5% i 45,5% dzieci.
- **Przeworsk:** W poszczególnych latach, stopień zaspokojenia potrzeb w formie placówek wsparcia dziennego wynosił: w 2013 r. – 16,2%, w 2014 r. – 18,5%, w 2015 r. – 11,8% oraz w I półroczu 2016 r. – 13,5%.
- **Siemianowice Śl.:** W Siemianowicach Śl. w latach objętych kontrolą, funkcjonowała jedna Specjalistyczna Placówka Wsparcia Dziennego dla Dzieci, która była jednostką organizacyjną MOPS. W Placówce tej w latach 2013–2016 (I półrocze) było 49 miejsc dla dzieci, z których korzystało przeciętnie w 2013 r. – 43 dzieci, w 2014 r. – 48, w 2015 – 47 i w 2016 r. – 45 dzieci. Przyjmując za jednostką kontrolowaną, że w mieście jest ok. 1 500 dzieci z rodzin mających problemy w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, liczba dostępnych miejsc w placówce (49) pozwalała na objęcie wsparciem instytucjonalnym jedynie ok. 3% z tych dzieci.

Jednocześnie tylko w czterech gminach przyznano, że istniejące na ich terenie placówki nie w pełni pokrywały zapotrzebowanie na tego typu działalność.

- **Przeworsk:** Placówki wsparcia dziennego funkcjonujące w latach 2013–2016 (I półrocze) przy Zespole Szkół w Rozborzu i przy Zespole Szkół w Urzejowicach (do czerwca 2015 r.) nie w pełni zabezpieczały zapotrzebowanie na taką pomoc na terenie gminy. W rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi, które występowały w innych miejscowościach gminy, uczestniczyli pedagodzy pracujący we wszystkich szkołach, wychowawcy klas, psycholog z Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej, psycholog z Punktu Informacyjno-Konsultacyjnego, asystent rodziny, pracownicy socjalni w poszczególnych miejscowościach, kuratorzy sądowi. W dziewięciu miejscowościach gminy (za wyjątkiem Rozborza, gdzie funkcjonuje placówka wsparcia dziennego) działały świetlice szkolne. Z posiadanej przez GOPS diagnozy potrzeb rodzin z dziećmi do 5. roku życia, opracowanej w ramach projektu pt. *Lokalny system wsparcia rodzin zagrożonych wykluczeniem*, wynika że na terenie działania GOPS istnieje potrzeba utworzenia świetlicy środowiskowej i socjoterapeutycznej w jednej miejscowości, tj. Gorliczynie. Gmina obecnie nie posiada zatem realnych możliwości zapewnienia wszystkim dzieciom z rodzin przeżywających trudności miejsc w placówkach wsparcia dziennego, przede wszystkim ze względów finansowych i lokalowych.
- **Stalowa Wola:** Na terenie Stalowej Woli funkcjonowało sześć świetlic oraz dwa kluby młodzieżowe, jednak są niezaspokojone potrzeby na tego typu placówki oraz specjalistów, w tym pedagogów/wychowawców podwórkowych. MOPS w Stalowej Woli w miarę swoich możliwości starał się identyfikować potrzeby w zakresie utworzenia placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży. Ze strony placówek oświatowych, innych instytucji czy organizacji pozarządowych brak było zgłoszeń wskazujących na braki czy problem z zabezpieczeniem miejsc w poszczególnych placówkach wsparcia dziennego. Jedynie Specjalistyczna Placówka Wsparcia Dziennego – Świetlica *Tęcza* funkcjonująca w strukturze MOPS informowała o większej liczbie chętnych dzieci niż miejsc w placówce. Zapotrzebowanie na placówki wsparcia dziennego zgłaszali/wskazywali pracownicy socjalni oraz asystenci rodziny.
- **Iłowo-Osada:** Obecnie gmina nie ma realnych możliwości zapewnienia wszystkim dzieciom z rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych miejsc w placówkach wsparcia dziennego z uwagi na brak odpowiedniej infrastruktury na terenie gminy.

W pozostałych samorządach gminnych twierdzono, że istniejąca liczba placówek i miejsc w tych placówkach w pełni pokrywała zapotrzebowanie na tego rodzaju pomoc. Należy jednak zaznaczyć, że w gminach tych nie przeprowadzono rozpoznania skali zapotrzebowania na usługi placówek wsparcia dziennego.

- **Drohiczyn:** W diagnozie sytuacji w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną (wykorzystanej przez M-GOPS w Strategii i Programie) nie przedstawiono skali zapotrzebowania na usługi placówki wsparcia dziennego. Z danych statystycznych będących w posiadaniu M-GOPS wynika, że liczba dzieci (w wieku do lat 18) w rodzinach otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, które mogłyby otrzymać pomoc w świetlicy, stale rosła i w poszczególnych latach wynosiła: w 2013 – 142 dzieci, w 2014 – 149, w 2015 – 160, a w 2016 (I półrocze) – już 177. Dyrektor zadeklarowała, że w najbliższym czasie skierowane zostaną do szkół pisma z informacją o działalności placówki i wysłane zostaną ankiety do rodziców dzieci, aby móc ustalić realne zapotrzebowanie na uczestniczenie w zajęciach w Świetlicy.
- **Brwinów:** Z diagnozy sytuacji w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną nie wynikało wprost, jaka była skala potrzeb na usługi placówek wsparcia dziennego. Ośrodek zapewnia, że ma rozeznanie, co do potrzeb wspierania rodziny i nie zdarzyło się, by jakieś dziecko nie zostało przyjęte do świetlicy z powodu braku miejsc.
- **Głogów Młp.:** W badanym okresie MGOPS w Głogowie Małopolskim nie opracował diagnozy sytuacji w zakresie opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie lokalnym. Brak jest dokumentacji, z której wynikałoby na ile placówek i jakiego typu istnieje zapotrzebowanie na terenie gminy i gdzie powinny one zostać ulokowane.
- **Wyszków:** W opracowanej Diagnozie sytuacji rodziny z terenu Gminy Wyszków nie zawarto wniosków w kontekście potrzeb wsparcia z wykorzystaniem określonych w ustawie form, jak: praca asystenta rodziny, prowadzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i funkcjonowanie rodzin wspierających.

Mimo braku diagnozy potrzeb w zakresie wsparcia rodzin przez świetlice i ogniska, w tym zapotrzebowania na ich lokalizację, w ośmiu samorządach gminnych placówki wsparcia dziennego starano się umieszczać w rejonach, gdzie było największe zapotrzebowanie na tego rodzaju pomoc.

- **Bełchatów:** Placówki Ośrodka Pomocy Społecznej zostały utworzone w różnych rejonach miasta. Jedna ze świetlic usytuowana była w centrum miasta na obszarze rewitalizowanym, druga na terenie dużego osiedla mieszkaniowego i w pobliżu największego osiedla Bełchatowa. Placówkę prowadzoną przez organizację charytatywną umieszczono w najstarszym osiedlu miasta z dużą ilością mieszkań socjalnych. Usytuowanie placówek w różnych miejscach dawało dzieciom możliwość wyboru placówki najbliższej miejsca zamieszkania.
- **Siemianowice Śl.:** Z Powiatowej Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Siemianowice Śląskie na lata 2014–2016 wynika, że 88% korzystających ze wsparcia pomocy społecznej miasta mieszkało w dwóch dzielnicach: Centrum (ok. 80%) i Michałkowice (ok. 8%). Tam też została usytuowana Specjalistyczna Placówka Wsparcia Dziennego dla Dzieci, która była jednostką organizacyjną MOPS.
- **Przeworsk:** W gminie Przeworsk w 2008 r., z inicjatywy kierownika GOPS, zostały utworzone dwie świetlice socjoterapeutyczne w miejscowościach Rozbórz i Urzejowice, umiejscowione w strukturach ośrodka. Rozbórz i Urzejowice to dwie największe miejscowości w gminie, najwięcej mieszkańców tych miejscowości korzysta z pomocy ośrodka i tam też rozpoznano najwięcej problemów wychowawczych z dziećmi. Stąd umiejscowienie świetlic w tych miejscowościach.
- **Warszawa Dzielnica Praga-Półd.:** Jako pewnego rodzaju utrudnienie można uznać nierównomierne usytuowanie placówek wsparcia dziennego na terenie dzielnicy. W niektórych lokalizacjach nie ma placówek, które znajdowałyby się w pobliżu miejsc zamieszkania rodzin potrzebujących takiego rodzaju pomocy, co spowodowane jest m.in. brakiem w tych rejonach lokali należących do zasobu miasta.

Co prawda kierownicy skontrolowanych ośrodków i placówek deklarowali, że pomocą objęte zostały wszystkie potrzebujące dzieci, to fakt zapisywania do placówek liczby dzieci przekraczającej określony limit miejsc świadczy o większym zapotrzebowaniu na takie wsparcie. Zazwyczaj nie można jednak ustalić, jaka liczba miejsc w danej świetlicy czy ognisku byłaby adekwatna do potrzeb, ponieważ nie gromadzono dokumentacji potwierdzającej zainteresowanie rodziców/opiekunów zapisaniem dziecka do udziału w prowadzonych przez nie zajęciach. Nie były też sporządzane listy dzieci oczekujących na przyjęcie do placówek.

- **Myślenice:** W okresie objętym kontrolą na terenie gminy Myślenice funkcjonowała jedna placówka wsparcia dziennego prowadzona przez Ośrodek, która przez cały okres dysponowała 30 miejscami. Do placówki zapisanych było średnio: w 2013 r. – 35 dzieci, w 2014 r. – 36 dzieci, 2015 r. i I półroczu 2016 r. po 35 dzieci. Do placówki zapisywano większą liczbę dzieci niż było miejsc, gdyż nie wszystkie dzieci codziennie uczęszczały na zajęcia.

- **Imielin:** Na terenie miasta działała jedna placówka wsparcia dziennego, posiadająca 30 miejsc dla dzieci. W latach 2013–2016 (I poł.) do Świetlicy przyjęto: 42 dzieci w 2013 r., 40 dzieci w 2014 r., 33 dzieci w 2015 r. i 26 dzieci w I półroczu 2016 r. W danych uwzględniono również dzieci przyjęte w ciągu roku, w miejsce tych, które przestały uczęszczać do placówki.
- **Hajnówka:** W regulaminie organizacyjnym przyjęto, że grupa dzieci uczęszczających do świetlicy powinna liczyć nie mniej niż 10 i nie więcej niż 20 dzieci, zaś w zajęciach socjoterapeutycznych powinno uczestniczyć nie więcej niż 10 dzieci. Do Świetlicy w latach szkolnych 2012/2013, 2013/2014 i 2014/2015 było zapisanych odpowiednio: 26, 28 i 29 dzieci. Pomimo, iż liczba dzieci zapisanych była większa, w poszczególnych dniach przebywało nie więcej niż 20 dzieci.
- **Nowogard:** Jeżeli jakieś dziecko rezygnuje, na jego miejsce przyjmowane jest nowe. Chętnych dzieci z tymi, które uczęszczają stale do świetlicy było ponad 40, wszystkie były przyjmowane. Dla wszystkich dzieci było miejsce w placówce i nie odmawiano udziału w zajęciach z powodu braku miejsc. Liczba dzieci zapisanych przekraczała liczbę miejsc w świetlicy, ponieważ były przyjmowane wszystkie chętne dzieci. Natomiast liczba tych dzieci nigdy nie kumulowała się w tym samym czasie. Zależało to przede wszystkim od rozpoczęcia i zakończenia godzin lekcyjnych dzieci w szkole.

Tylko w dwóch skontrolowanych placówkach wsparcia dziennego przyznano, że części dzieci odmówiono przyjęcia do świetlicy, zaś w jednej, że na zapisanie do świetlicy oczekiwała pewna liczba dzieci.

- **Piotrków Tryb.**: W 2013 r. wszystkie dzieci (14) rozpoczynające udział w zajęciach placówki zostały przyjęte. W 2014 r. spośród 19 chętnych odmówiono przyjęcia jednego dziecka, a w 2015 r. i w I półroczu 2016 r. spośród odpowiednio 16 i 17 chętnych po dwoje dzieci nie zostało przyjętych do placówki. W każdym przypadku odmowy przyjęcia, rodziny nie spełniały kryteriów udzielenia takiej formy wsparcia (zgłoszenie dziecka spoza terenu działania świetlicy tylko na socjoterapię, wysoki status materialny rodziców, dziecko bez problemów, chęć zapewnienia dziecku opieki w czasie zajęć zawodowych rodziców, udział dziecka w zajęciach placówki tylko w przypadku braku możliwości zapewnienia dziecku opieki w przedszkolu).
- **Stalowa Wola:** Do działającej od 17 lat na terenie Stalowej Woli świetlica Tęcza: w 2013 r. nie przyjęto czworga dzieci, jednocześnie na przyjęcie oczekiwało 22 dzieci; w 2014 r. nie przyjęto trojga dzieci, jednocześnie na przyjęcie oczekiwało 10 dzieci, w 2015 r. nie przyjęto czworga dzieci, jednocześnie na przyjęcie oczekiwało 12 dzieci, w 2016 r. (I półrocze) przyjęto wszystkie dzieci, na przyjęcie oczekiwało 13 dzieci.

Kierownicy skontrolowanych ośrodków pomocy społecznej i placówek wsparcia dziennego twierdzili ponadto, że do placówek uczęszczały wszystkie dzieci, które tego wymagały. Inne zdanie w tym zakresie mieli dyrektorzy szkół działających na danym terenie³⁴.

- **Myślenice:** Gmina Myślenice obejmowała miasto Myślenice oraz 16 sołectw. Na jej terenie było 19 szkół podstawowych oraz osiem gimnazjów. Kontrola za 2015 r. i I półrocze 2016 r. wykazała, że na 35 dzieci przyjętych do placówki, 27 było z miasta Myślenice i ośmioro z czterech sołectw, a w I półroczu 2016 r. na 35 przyjętych dzieci, 23 było z Myślenic oraz 12 z czterech sołectw. Dyrektor Szkoły Podstawowej w Krzyszkowicach podał, że nie wiedział o istnieniu placówki, zaś dyrektor Szkoły Podstawowej Nr 2 w Myślenicach, że w zajęciach powinna brać udział większa liczba uczniów z tej szkoły.
- **Przeworsk:** Dyrektor Gimnazjum w Gorliczynie podała, że ośmioro dzieci powinno brać udział w zajęciach w placówkach wsparcia dziennego. Jednak żadne z dzieci uczących się w Gimnazjum nie uczęszczało do takiej placówki z uwagi na jej brak.
- **Międzyzdroje:** Dyrektor SP nr 1 poinformowała, że w okresie od 2013 r. do 2016 r. z opieki i wsparcia psychologiczno-pedagogicznego świetlicy nie korzystała, choć w ocenie Szkoły powinna korzystać, następująca liczba uczniów: w 2013 r. sześcioro, w 2014 r. czworo, w 2015 r. pięcioro, w 2016 r. czworo.

Obowiązujące przepisy nie precyzują wieku dzieci i młodzieży uprawnionych do korzystania z pomocy i wsparcia tego typu placówek, wobec czego samorządy regulują tę kwestię we własnym zakresie. Najwięcej placówek przeznaczonych było dla dzieci i młodzieży w wieku od siódmego do 16. roku życia. W trzech gminach, na terenie których przeprowadzono kontrolę, miejsca w placówkach wsparcia dziennego dostępne były tylko dla młodszych dzieci, w jednej natomiast zlikwidowano istniejącą wcześniej grupę przedszkolną. Do placówki funkcjonującej w innej gminie mogła zaś uczęszczać, młodzież nawet po ukończeniu 18. roku życia.

³⁴ Informacje pozyskane na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

- **Hajnówka:** Zgodnie z regulaminem organizacyjnym do świetlicy były przyjmowane dzieci z klas I–III (7–9 lat), gdyż oddziaływanie na najmłodsze dzieci jest najbardziej efektywne. Im wcześniej przedstawi się dzieciom dobre przykłady, tym lepsze efekty zostaną osiągnięte. Takie dzieci wymagają najbardziej pomocy – ich proces edukacyjny zaczyna się rozwijać i jest to najlepszy czas na nauczanie dziecka systematyczności i pracy.
- **Warszawa Ognisko Praga:** W Ognisku Praga przebywają niemal wyłącznie małe dzieci (od „0” do IV klasy Szkoły Podstawowej). W ofercie Ogniska brakuje propozycji dla dzieci ze starszych klas szkoły podstawowej i młodzieży z gimnazjum oraz szkół średnich do 18 roku życia. Zwrócili na to uwagę w ankietach rodzice i wychowankowie. Powodem tego był remont starego budynku ogniska, który po wyremontowaniu zostanie przeznaczony dla starszych dzieci i młodzieży usamodzielniającej się.
- **Siemianowice Śl.:** Usługami Placówki objęte są dzieci i młodzież w wieku szkolnym od 5. do 16. roku życia, dzieci w wieku przedszkolnym od 3. do 4. roku życia, a w uzasadnionych przypadkach i po uprzedniej ocenie umiejętności samoobsługowych pomocą może zostać objęte dziecko 2,5-letnie. Pobyt dziecka może zostać przedłużony do chwili ukończenia gimnazjum, ale nie dłużej niż do ukończenia przez wychowanka 18 roku życia.
- **Grójec:** Utrwaloną praktyką było uczęszczanie do placówki dzieci w wieku od 6 do 18 lat. W szczególnych wypadkach wychowankami ogniska mogły być osoby powyżej 18 lat, pod warunkiem kontynuowania przez nich nauki lub zaistniałych sytuacji losowych np. śmierć rodzica, trudna sytuacja materialna, nie dłużej jednak niż do 24 roku życia.

Na potrzebę przyjmowania do świetlic również starszych dzieci zwracała uwagę część ankietowanych przez NIK rodziców (z Hajnówki, Piotrkowa Tryb., Warszawy, Zagrzewa).

Rozszerzona oferta i lepsze warunki tylko w nielicznych gminach

Tylko nieliczne samorządy, wśród gmin, w których przeprowadzono kontrolę, podejmowały w latach 2013–2016 r. (I poł.) działania mające na celu rozbudowę istniejącej bazy placówek wsparcia dziennego. W dwóch gminach zwiększono liczbę miejsc w świetlicach, w Stalowej Woli utworzono klub dla najmłodszych dzieci, zaś w Wyszkowie w istniejącej już świetlicy powstała grupa młodzieżowa.

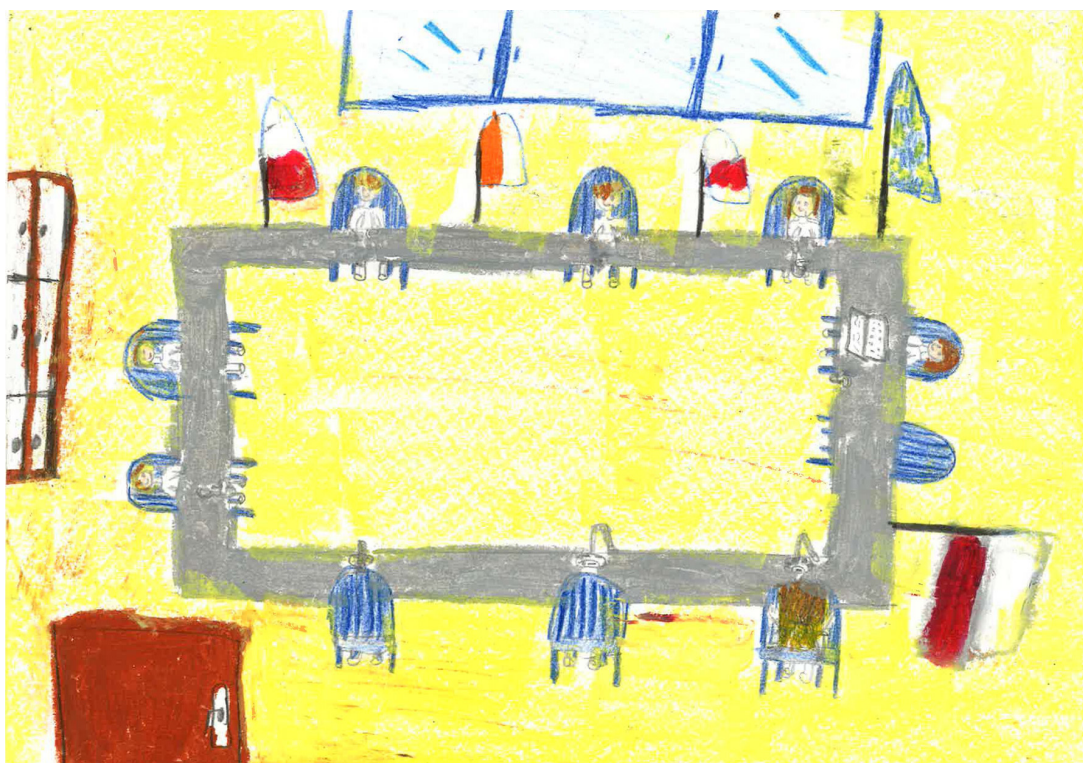
- **Stalowa Wola:** W trakcie przygotowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Stalowa Wola mieszkańcy gminy zwrócili uwagę, że rozwiązaniem problemów społecznych może być utworzenie większej liczby świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży na terenie miasta. W 2014 r. MOPS w ramach swoich struktur utworzył Klub „Wesoła Gromadka” – z myślą o najmłodszych mieszkańcach (dzieci od 3 do 10 lat) osiedla socjalnego.
- **Wyszków:** W Gminnym Programie Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na 2013 r. zaplanowano zwiększenie dostępności i utworzenie nowych środowiskowych świetlic opiekuńczo-wychowawczych. Gmina Wyszków nie uruchomiła nowych placówek wsparcia dziennego ze względu na ograniczone środki finansowe, jednakże od września 2013 r. w Świetlicy Socjoterapeutycznej Słoneczna, w ramach rozszerzenia działalności, została utworzona dodatkowa grupa młodzieżowa (dla dzieci starszych). Ponadto gmina od wielu lat finansuje pracę realizowaną przez tzw. streetworkerów (pedagogów ulicy) i w przyszłości planuje włączyć ją do placówek wsparcia dziennego.

Również nieliczne samorządy gminne zaplanowały rozwój bazy świetlic i ognisk. Powstanie nowych placówek zaplanowano w dwóch gminach, z tego w Stalowej Woli utworzenie filii istniejącej już świetlicy.

- **Stalowa Wola:** W 2017 r. zostanie utworzona świetlica, która zabezpieczy potrzeby dzieci z Osiedla Centralnego, jedyne niezabezpieczonego w chwili obecnej w tego typu placówkę. W chwili obecnej podejmowane są kroki dotyczące przygotowania pomieszczeń pod filię świetlicy Tęcza. Gmina uzyskała na ten cel środki finansowe z RPO i istnieje szansa, że w 2017 r. rozpocznie funkcjonowanie jednostka dla kolejnych 30 dzieci.
- **Głogów Młp.:** Złożony został projekt, w ramach którego zostanie utworzona placówka wsparcia dziennego dla dzieci w Pogwizdowie Nowym. Świetlica ta ma powstać w ramach projektu „Wsparcie rodziny najlepsza inwestycja” w ramach konkursu nr RPPK.08.04.00-IP-18-005/16 RPO WP na lata 2014–2020 Działanie nr 8.4. Wniosek został już oceniony formalnie, obecnie jest w trakcie oceny merytorycznej w Wojewódzkim Urzędzie Pracy.

W dwóch kolejnych gminach zaplanowano budowę nowych siedzib istniejących już placówek wsparcia dziennego.

- **Międzyzdroje:** W planach rozwoju gminy jest wybudowanie nowego gmachu administracyjnego, w którym zaplanowane są pomieszczenia na działalność placówki wsparcia dziennego, co przyczyni się do zwiększenia realnych możliwości zapewnienia dzieciom wsparcia w placówce. Aktualnie inwestycja ta jest na etapie pozyskania pozwolenia na budowę, opracowania projektu wykonawczego a jej zakończenie przewidziane zostało na koniec 2018 r.
- **Nidzica:** W najbliższym czasie planowana jest budowa wolnostojących budynków przeznaczonych na siedziby świetlic w Bartoszkach i Zagrzewie, które mają zastąpić obecne pomieszczenia świetlicowe znajdujące się w budynkach mieszkalnych (wspólnoty mieszkaniowe). Obecna lokalizacja świetlic stwarza ograniczenia dla ich swobodnego funkcjonowania. Opracowanie dokumentacji technicznej budowy wolnostojących budynków na potrzeby działających placówek wsparcia dziennego zaplanowano na 2017 r.

Laura Chojnacka (13 lat) – Świetlica w Wyszkowie. (Wizyta w Centrum Informacji UE)

3.5 Niełatwe warunki pracy w placówkach

Kompetentna kadra

Wymogi ustawowe odnośnie wykształcenia³⁵ spełniali prawie wszyscy pracownicy skontrolowanych przez NIK placówek wsparcia dziennego.

Kierownikiem placówki wsparcia dziennego może być osoba, która posiada wykształcenie wyższe na kierunku pedagogika, pedagogika specjalna, psychologia, socjologia, praca socjalna, nauki o rodzinie lub na innym kierunku, którego program obejmuje resocjalizację, pracę socjalną, pedagogikę opiekuńczo-wychowawczą lub wykształcenie wyższe na dowolnym kierunku uzupełnione studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, nauk o rodzinie,

³⁵ Art. 25–27 ustawy o wspieraniu rodziny.

resocjalizacji lub kursem kwalifikacyjnym z zakresu pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej³⁶. **Kierownicy wszystkich skontrolowanych placówek wsparcia dziennego spełniali wymogi dotyczące kwalifikacji i przygotowania zawodowego wskazanego ww. przepisie.**

Wychowawcą pracującym z dziećmi w tego typu placówce może być osoba posiadająca kwalifikacje takie jak kierownik placówki lub wykształcenie średnie i udokumentowany trzyletni staż pracy z dziećmi lub rodziną³⁷. Wyniki kontroli wykazały, że tylko w jednej placówce – Świetlicy Słoneczna w Wyszku jedna z osób zatrudnionych na stanowisku wychowawcy nie posiadała kwalifikacji uprawniających jej do pracy na takim stanowisku.

- **Wyszków:** Jedna osoba zatrudniona w placówce w latach 2015–2016 r., nie posiadała wykształcenia zgodnego z wymogami ustawy. Kierownik Świetlicy wyjaśniając przyczyny jej zatrudnienia podała, że osoba ta rozpoczęła staż pracy w Świetlicy z polecenia Powiatowego Urzędu Pracy jako pomoc wychowawcy. W ramach umowy stażu kierownik świetlicy był zobowiązany po zakończeniu stażu zatrudnić stażystę na co najmniej 3 miesiące. Ponieważ osoba ta wykazała się dużymi umiejętnościami w pracy z dziećmi, została zatrudniona na dłuższy okres. Ww. była już na III roku studiów licencjackich, kierunek pedagogika, specjalność: profilaktyka społeczna i resocjalizacja. Ponadto osoba ta ukończyła kurs: Grupy robocze w praktyce – działania w sytuacji przemocy wobec dziecka oraz Streetworking-pedagogika ulicy. W lipcu 2016 r. ukończyła studia I stopnia na kierunku pedagogika o specjalności profilaktyka społeczna i resocjalizacja i uzyskała tytuł licencjata, w związku z czym nabyła kwalifikacje do zajmowanego stanowiska.

Pedagog pracujący w placówce powinien posiadać tytuł zawodowy magistra na kierunku pedagogika lub pedagogika specjalna, psycholog powinien natomiast posiadać prawo wykonywania zawodu psychologa, a opiekun dziecięcy ukończoną szkołę przygotowującą do pracy w zawodzie opiekuna dziecięcego, pielęgniarki lub studia pedagogiczne³⁸. Tylko w jednej ze skontrolowanych świetlic – Specjalistycznej Placówce Wsparcia Dziennego dla Dzieci w Siemianowicach Śl. na stanowisku pedagoga zatrudniona była osoba nieposiadająca wymaganych kwalifikacji.

- **Siemianowice Śl.:** W 2016 r., zmieniając warunki pracy i płacy jednej wychowawczynie, Dyrektor MOPS powierzył jej obowiązki pedagoga w placówce w wymiarze 0,5 etatu, podczas gdy pracownik ten nie posiadał tytułu zawodowego magistra na kierunku pedagogika albo pedagogika specjalna (posiadał tytuł magistra historii, specjalność nauczycielska), przez co nie spełniał wymogów określonych w art. 26 ust. 1 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny. Wynikało to, według wyjaśnień dyrektora, z wakat na stanowisku pedagoga, a przy zawieraniu umowy wzięto pod uwagę 29 letnie doświadczenie pracownika w pracy pedagogicznej.

Zgodnie z ww. przepisem osoba prowadząca terapię powinna mieć udokumentowane przygotowania do prowadzenia terapii o profilu potrzebnym w pracy z dzieckiem i rodziną. W tym zakresie ustawodawca nie doprecyzował jednak wymogów stawianych terapeutom, co w praktyce powoduje, że **zajęcia terapeutyczne lub socjoterapeutyczne prowadzą osoby posiadające różne wykształcenie i przygotowanie zawodowe – od osób, które ukończyły studia podyplomowe obejmujące kilkaset godzin dydaktycznych do specjalistów, którzy ukończyli kilkudziesięciogodzinne kursy czy szkolenia.**

- **Bełchatów:** Dzieci uczęszczające do placówki korzystały z terapii indywidualnej, a także z zajęć grupowych. W placówce prowadzone były m.in. zajęcia profilaktyczno-socjoterapeutyczne, prowadzone przez specjalistów profilaktyki uzależnień i socjoterapeutę. Osoba prowadząca zajęcia specjalistyczne ukończyła Studia Podyplomowe „Socjoterapia”, obejmujące 484 godziny zajęć.
- **Międzyzdroje:** Socjoterapeutka zatrudniona w świetlicy na umowę zlecenie, ukończyła następujące studia podyplomowe: Socjoterapia (trzy semestry, łączna liczba godzin 378), Diagnostyka i terapia pedagogiczna (trzy semestry, łączna liczba godzin 378) oraz odbyła szkolenie dotyczące przeciwdziałania przemocy w rodzinie (sześć godzin).

³⁶ Art. 25 ust. 2 pkt 1 ww. ustawy.

³⁷ Art. 26 ust. 1 pkt 1 ww. ustawy.

³⁸ Art. 26 ust. 1 pkt 2–5 ww. ustawy.

- **Maków Maz.:** Placówka prowadzi zajęcia socjoterapeutyczne, zgodnie z programem opracowanym na dany rok szkolny dla wszystkich uczestników świetlicy, z podziałem na grupy wiekowe (6–9 lat oraz 10–14 lat). Pedagog koordynujący działania placówki posiada ukończone studia magisterskie na kierunku nauka o rodzinie oraz studia podyplomowe w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej. Ponadto ukończył szkolenia zawodowe: integracji osób niepełnosprawnych i przeciwdziałaniu ich dyskryminacji, superwizji pracy socjalnej, pomocy socjoterapeutycznej dzieciom z rodzin z problemem alkoholowym obejmujące 120 godzin dydaktycznych oraz szkolenie z zakresu metod pracy z dzieckiem ofiarą przemocy w rodzinie.
- **Imielin:** Na każdy rok objęty kontrolą placówka opracowywała roczne plany pracy Świetlicy Socjoterapeutycznej, obejmujące trzy razy w miesiącu zajęcia socjoterapeutyczne. W świetlicy zatrudnionych było dwóch wychowawców oraz osoby wspomagające pracę wychowawców. Jeden z wychowawców ukończył studia o specjalności terapia pedagogiczna, drugi wychowawca posiadał ukończone studia wyższe zawodowe w zakresie nauczania początkowego i wychowania przedszkolnego z logopedią szkolną, roczne doświadczenie zawodowe jako terapeuta zajęciowy w Stowarzyszeniu Pomocy Dzieciom Niepełnosprawnym w Imielinie oraz ukończony 40 godzinny kurs „Zajęcia socjoterapeutyczne w pracy z dziećmi i młodzieżą z wykorzystaniem pedagogiki zabawy”.
- **Tychy:** W placówce odbywały się zajęcia o charakterze socjoterapii raz w tygodniu, w dwóch grupach wiekowych. Zajęcia socjoterapeutyczne były prowadzone przez psychologa.

Rodzice dzieci uczęszczających do kontrolowanych przez NIK placówek, którzy wzięli udział w ankiecie, formułowali wysokie oceny kwalifikacji i podejścia wychowawców do dzieci.

Rodzice o fachowości wychowawców:

- *Dziecko jest pod fachową opieką. (Woj. śląskie)*
- *Osoba sprawująca opiekę nad dzieckiem miła, sympatyczna, z odpowiednim podejściem do dzieci, bardzo dobrze prowadzi zajęcia. Dziecko bardzo zadowolone. (Woj. podkarpackie)*
- *W świetlicy są osoby, które mają odpowiednie wykształcenie, kwalifikacje, podejście do dzieci, nawet do rodziców, chętnie pomagają, kierują w razie problemów, mówią, gdzie szukać pomocy. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Świetlica jest dostosowana do potrzeb dzieci, a wychowawczynie są opiekuńcze i przemiłe. (Woj. podlaskie)*
- *W świetlicy nic nie zmieniać, panie są wspaniałe. (Woj. podlaskie)*
- *Moim zdaniem nic nie trzeba zmieniać. Nasze panie są super i wkładają dużo serca w to, co robią. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Z wychowawcami można porozmawiać na każdy temat dręczący rodzica. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Myślę, że jeśli chodzi o pracę z dziećmi pań wychowawczyń to nic nie trzeba zmieniać. Bardzo starają się, by dzieci miały jak najlepiej. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Nic bym nie zmieniała, świetlica jest ok. Są miłe panie, które pomagają naszym dzieciom i nam rodzicom. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Na świetlicy wszystko w porządku. Można polegać na paniach, które tam pracują, są miłe, dużo nam pomagają, nam, rodzicom oraz naszym dzieciom. Te panie, które pracują, są naprawdę w porządku. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Nic nie trzeba zmieniać. Wszystko jest zawsze dobrze zorganizowane. Panie wychowawczynie są bardzo dobrymi wychowawcami i opiekunami. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Wszystko jest należycie wykonywane przez wychowawców. (Woj. zachodniopomorskie)*
- *Myślę, że nie ma co zmieniać. Dzieci mają bardzo dobry kontakt z wychowawcami. (Woj. łódzkie)*
- *Raczej nic nie trzeba zmienić, jest dobrze i oby tak dalej. Miłej i spokojnej pracy z trudną młodzieżą. (Woj. śląskie)*
- *Nie trzeba nic zmieniać, warunki są świetne i czuję się jak w rodzinie, wychowawcy wspaniali. (Woj. śląskie)*
- *Jestem bardzo zadowolona z pracy, jaką wkładają panie, ponieważ efekty w poprawie zachowania są i nie trzeba nic zmieniać. (Woj. warmińsko-mazurskie)*
- *Dziecko ma odrobioną pracę domową, bardzo chętnie się uczy z pracującymi tam ciociami. (Woj. mazowieckie)*

Trudna praca, najczęściej na umowy zlecenia

We wszystkich skontrolowanych placówkach na podstawie umowy o pracę, zazwyczaj w pełnym wymiarze godzin i na czas nieokreślony zatrudnieni byli kierownicy tych jednostek, natomiast w przypadku wychowawców, specjalistów i innych osób pracujących bezpośrednio z podopiecznymi sytuacja wyglądała różnie, najczęściej posiadali oni umowy na czas określony w niepełnym wymiarze godzin lub umowy zlecenia. Tego typu umowy – przynajmniej z częścią zatrudnionych osób, były zawierane we wszystkich skontrolowanych świetlicach.

- **Międzyzdroje:** Przeważającą formą zatrudnienia wychowawców w latach 2013–2016 była umowa o świadczenie usług (zlecenie). Na umowę o pracę zatrudniony był kierownik świetlicy (na pełny etat i na czas nieokreślony), wykonujący również obowiązki wychowawcy. Osoby na stanowisku drugiego wychowawcy zatrudniane były w latach 2013–2016 (do 30.03) na umowę zlecenie. Łącznie Kierownik OPS zawarł w tym okresie siedem umów zlecenia z dwoma osobami. Ponadto w badanym okresie dwie osoby zatrudniono na zastępstwo.
- **Grójec:** W okresie objętym kontrolą w Środowiskowym Ognisku Wychowawczym zatrudnionych było pięcioro wychowawców (w tym Kierownik Ogniska będąca także wychowawcą). Pięcioro wychowawców pracowało w tym czasie nieprzerwanie od co najmniej sześciu lat do nawet 15 lat. Dominującą formą zatrudnienia była umowa zlecenia – posiadali ją wszyscy z zatrudnionych wychowawców, prócz kierownik placówki, która zatrudniona była na pełny etat na umowę o pracę poczynając od 2 stycznia 2008 r. Umowy zlecenia były regularnie odnawiane na okres roku kalendarzowego. Wychowawcy zatrudnieni zostali na umowę zlecenie, ponieważ nie jest to ich główne miejsce pracy, mają oni stałe umowy nauczycielskie w szkołach na terenie Grójca.
- **Węgorzewo:** W obu placówkach wychowawcy byli zatrudnieni na umowę o pracę na pełnym etacie, czyli osiem godzin dziennie. W placówce specjalistycznej zatrudnieni byli dodatkowo specjaliści na umowę zlecenie, na okres jednego roku kalendarzowego, do prowadzenia zajęć korekcyjno-kompensacyjnych (pedagog) i psychologicznych, a w placówce opiekuńczej zatrudniano jednego specjalistę na umowę zlecenie, który prowadził zajęcia logopedyczne i korekcyjno-kompensacyjne.
- **Imielin:** W badanym okresie w świetlicy zatrudnionych było dwóch wychowawców na czas nieokreślony w wymiarze $\frac{3}{4}$ etatu, a w 2014 r. dodatkowo jeden wychowawca na czas określony, również w wymiarze $\frac{3}{4}$ etatu. W placówce pracowały także osoby wspomagające pracę wychowawców, które uczestniczyły wspólnie z wychowawcami w organizowaniu i przeprowadzaniu zajęć, zatrudnione na podstawie umów cywilnoprawnych (umowy zlecenia). Liczba tych osób w kolejnych latach wynosiła: jedna w 2013 r., trzy w 2014 r. (z tego jedna została zatrudniona na stanowisko wychowawcy, jedna zrezygnowała z dalszej pracy), dwie w 2015 r. (z tego jedna zrezygnowała z dalszego zatrudnienia) i jedna w 2016 r.
- Jeszcze inną sytuację odnotowano w **Świetlicy Socjoterapeutycznej przy Zespole Szkół w Rozborzu**, funkcjonującej w strukturach **GOPS w Przeworsku**, gdzie w czasie od 1 do 7 września 2014 r. (7 dni), od 1 stycznia do 22 lutego 2015 r. (53 dni), od 8 do 30 czerwca 2015 r. (23 dni), od 1 września do 4 października 2015 r. (34 dni), od 13 lutego do 6 marca 2016 r. (23 dni, w tym 16 dni ferie zimowe) i od 26 do 29 maja 2016 r. (4 dni – okres świąteczny), tj. łącznie przez 144 dni nie było zatrudnionego żadnego wychowawcy. Świetlica wówczas była nieczynna. Przerwy w pracy świetlicy spowodowane były głównie brakiem osoby chętnej do pracy na stanowisku wychowawcy z wymaganym ustawowo wykształceniem na warunkach umowy zlecenie oraz w ferie zimowe.

Zdaniem NIK, zatrudnianie na umowy na czas określony oraz na umowy o świadczenie usług nie daje osobom zatrudnionym poczucia stabilności pracy, może mieć wpływ na zaangażowanie w pracę i możliwość nawiązania kontaktu z dziećmi, a także może się wiązać z częstymi zmianami kadrowymi.

W pięciu placówkach poddanych kontroli zauważono częste zmiany kadrowe na stanowiskach wychowawców i specjalistów pracujących z dziećmi. Taka sytuacja nie sprzyja zaadaptowaniu się wychowanków w placówkach i może powodować niestabilność i zaburzenie poczucia bezpieczeństwa wśród podopiecznych. Gwarancją harmonijnej pracy i rozwoju placówki niewątpliwie jest stałość zatrudnienia wykwalifikowanej kadry, a to można osiągnąć poprzez zawieranie umów o pracę, najlepiej w pełnym wymiarze godzin, za odpowiednie wynagrodzenie.

- **Ognisko Grochów w Warszawie:** W latach 2013–2014 stwierdzono dużą rotację kadry, która miała niekorzystny wpływ zarówno na wychowanków jak i pracowników Ogniska, na co zwracała uwagę Kierownik Ogniska. W trakcie roku szkolnego 2013/2014 we wszystkich trzech grupach zmienili się wychowawcy. Kierownik Ogniska w „Podsumowaniach działalności Ogniska Grochów składanych do Centrum Wspierania Rodzin „Rodzinna Warszawa” po każdym roku szkolnym informowała o stanie zatrudnienia i rotacji kadry. Np. w podsumowaniu za 2013/2014 podano, że miniony rok szkolny był bardzo trudnym okresem funkcjonowania przede wszystkim ze względu na częste zmiany kadrowe – zmiana logopedy, pedagoga, socjoterapeuty oraz zmiana wychowawców (spowodowana zmianą koncepcji podziału grup i chorobą wychowawcy). Wg kierownika Ogniska taka sytuacja miała bardzo niekorzystny wpływ zarówno na wychowanków, jak i pracowników. Od lutego 2014 r. pracował w Ognisku nowy zespół. Zatrudniono dwie nowe wychowawczynie oraz nowego socjoterapeutę i logopedę. W związku z nową i trudną sytuacją zespół był kilka razy superwizowany, kładziono też duży nacisk na organizację zajęć integracyjnych z dziećmi i nowymi wychowawcami.
- **Wyszków:** W badanym okresie łącznie 19 osób zatrudniono w świetlicy do bezpośredniej pracy z dziećmi na podstawie umowy zlecenia. Z tej liczby na koniec czerwca 2016 r. zatrudnionych było 10 osób. We wszystkich przypadkach były to umowy krótkookresowe (zawierane w okresie styczeń–czerwiec lub wrzesień–grudzień). Przyczyną zatrudnienia tak dużej liczby pracowników na podstawie umowy zlecenia były niższe koszty zatrudnienia w porównaniu z zatrudnieniem etatowym.
- **Drohiczyn:** Na stanowisku wychowawcy przez cały 2013 r. zatrudniona była jedna wychowawczyni, następnie do 30 marca 2014 r. również jedna wychowawczyni, od 1 kwietnia 2014 r. do 30 czerwca 2015 r. dwie wychowawczynie na 1/2 etatu. Od 1 lipca do 9 października 2015 r. ponownie tylko jedna wychowawczyni, natomiast od października 2015 roku do czerwca 2016 roku – inna wychowawczyni. Zmiany na stanowisku wychowawców potwierdziły wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród rodziców dzieci uczęszczających do placówki, z których co czwarty rodzic wyrażał zaniepokojenie możliwością ponownej zmiany wychowawcy. Według wyjaśnień kierownik MGOPS taka forma zatrudnienia wychowawców związana była z trudnościami finansowymi.

Na problem zmian kadrowych zwracali również uwagę rodzice dzieci uczęszczających do dwóch skontrolowanych placówek (Drohiczyn, Przeworsk). Szczególnie dzieci i rodzice z Drohiczyzna bardzo ciepło wypowiadali się o swojej wychowawczyni, zgłaszając obawy przed jej odejściem ze świetlicy.

Justyna Fudała (6 lat) – Świetlica w Brwinowie

Wychowawca z Drohiczyzna:

- *Pani ... jest osobą najlepszą do świetlicy. Moje córki bardzo ją uwielbiają. Pomaga im w lekcjach, organizuje ciekawe zajęcia. Zawsze jest miła, porozmawia o wszystkim z nimi, pomoże im. Dziewczynki chętnie idą na świetlicę, gdy jest pani Gdy jest ktoś inny, to jest im smutno, że nie będzie pani Córki i ja bardzo polubiłyśmy panią ...i chciałybyśmy, aby zawsze prowadziła świetlicę. To już nie to samo, gdy jest inna pani. Pani ... jest właściwą osobą na właściwym miejscu i to nie jest tylko nasze zdanie. Rozmawiając z innymi rodzicami słyszę to samo. To ona tworzy klimat tej świetlicy! Chodzą słuchy, że p. ...może nie być już na świetlicy. Każdy rodzic mówi to samo, że jego dziecko mówi: „Jak nie będzie pani ...”, to ja też nie chcę chodzić na świetlicę”. Dlatego proszę, proszę sprawić, aby pani ...miała zapewnioną pracę na świetlicy.*
- *Jestem bardzo zadowolona. W świetlicy panuje domowa atmosfera dzięki pani ..., przy innych paniach to już nie to samo – jest miło, ale nie ma tego czegoś. Dzieci ją uwielbiają i chętnie idą na świetlicę. Pani ...przekazuje dzieciom swoją postawę dobre zachowania, rozmawia z dziećmi, pomaga im. Jest zawsze serdeczna i miła. Chcielibyśmy, aby pani ...na zawsze pozostała w tej świetlicy. Dbą o porządek, potrafi rozmawiać z dziećmi, umie ich zdyscyplinować pomimo ich psotności.*
- *Nie dać odejść pani ..., ponieważ już nie będzie „ta świetlica”.*
- *Słyszałam, że pani ...może już nie być na świetlicy. Proszę sprawić, aby to nie była prawda, to ona tworzy klimat tej świetlicy i nadaje rodzinną atmosferę. Dzieci ją uwielbiają!!!*
- *Żeby Pani ...zawsze była!*

Średnie miesięczne wynagrodzenie wychowawców i specjalistów zatrudnionych w skontrolowanych świetlicach i ogniskach wynosiło około 2,5 tys. zł brutto, lecz trzeba przyznać, że – choć nieznacznie, zarobki ulegały zwiększeniu. W 2014 r. średnie miesięczne wynagrodzenie wychowawcy pracującego z dziećmi w świetlicy wynosiło 2 333 zł brutto, w 2015 r. – 2 449 zł, a w I połowie 2016 r. było to 2 461 zł brutto. Wysokość zarobków to jeden z głównych powodów braków kadrowych w skontrolowanych placówkach.

- **Międzyzdroje:** Podstawową trudnością związaną z funkcjonowaniem placówek wsparcia dziennego jest deficyt wykwalifikowanej i chętnej do pracy kadry. Deficyty kadrowe są spowodowane brakiem lub niedoborem osób posiadających kwalifikacje do wykonywania zawodu psychologa, socjoterapeuty, wychowawcy, terapeuty rekomendowanych przez PARPA czy Krajowe Biuro ds. Narkomanii. Inne powody to praca w niepełnym wymiarze czasu, z dużym narażeniem na stres i wypalenie zawodowe oraz wysokość wynagrodzenia nieadekwatna do wymagań kwalifikacyjnych i zakresu obowiązków.
- **Nidzica:** Istnieją problemy z pozyskaniem na stanowiska wychowawców wykwalifikowanych i kompetentnych osób. Wiąże się to przede wszystkim z niskimi wynagrodzeniami oraz pracą w niepełnym wymiarze czasu, które nie są zachętą dla dobrze przygotowanej kadry.
- **Tychy:** Praca w tego typu instytucji, choć wymaga szczególnych predyspozycji i kwalifikacji, nie należy do prestiżowych. Trudno jest pozyskać pracowników ze względu na stosunkowo niskie wynagrodzenie oraz pracę w dużym obciążeniu emocjonalnym i stresie.

Niezaspokojone potrzeby szkoleniowe

Z uwagi na specyfikę pracy w placówkach wsparcia dziennego szkolenia podnoszące kwalifikacje osób w nich zatrudnionych w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną są niezmiernie istotne. Osoby zatrudnione w zdecydowanej większości świetlic i ognisk miały możliwość uczestnictwa w specjalistycznych szkoleniach, takich szkoleń nie organizowało pięć placówek. Większość organizowanych szkoleń odbywała się bez konieczności ponoszenia opłat, część szkoleń finansowali sami uczestnicy, przeznaczając na nie także urlopy wypoczynkowe.

- **Nowogard:** Kierownik i wychowawcy świetlicy posiadali wymagane ustawowo wykształcenie, nie odnotowano natomiast żadnych szkoleń, w których uczestniczyłaby kadra świetlicy w okresie 2011–2016 (I półrocze). Kierownik świetlicy ostatni raz uczestniczyła w szkoleniu organizowanym przez Urząd w 2010 r. Kierownik świetlicy nie zwracała się do gminy o finansowanie szkoleń dla kadry placówki czego przyczyną była mała

ilość specjalistycznych ofert dotyczących szkoleń pracowników placówek wsparcia dziennego. Według wyjaśnień zastępcy burmistrza Nowogardu przyczyną niekierowania wychowawców na szkolenia był brak informacji o odbywających się szkoleniach, których tematyka związana byłaby z prowadzeniem placówek wsparcia dziennego. Urząd dysponuje środkami finansowymi na takie szkolenia i jeżeli będzie odpowiednia oferta na takie szkolenie zostaną skierowane wychowawczynie świetlicy.

- **Hajnówka:** Pracownicy świetlicy w latach 2013–2016 nie uczestniczyli w szkoleniach podnoszących kwalifikacje w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną. Wcześniej, w latach 2008–2009 brali oni udział w szkoleniach m.in. dotyczących rozpoznania, diagnozowania i interwencji w pracy z dzieckiem krzywdzonym i jego rodziną, pracy terapeutycznej z rodziną z problemem przemocy, pedagogiki zabawy w socjoterapii oraz kształcenia i doskonalenia interdyscyplinarnych grup pracujących z młodzieżą zagrożoną niedostosowaniem społecznym, demoralizacją i przestępczością ze szczególnym uwzględnieniem interwencji kryzysowej w rodzinie. Według wyjaśnień Dyrektor MOPS ograniczone środki budżetowe nie pozwalały na swobodne korzystanie ze szkoleń zewnętrznych.
- **Przeworsk:** Wychowawcy świetlicy nie posiadali ukończonych szkoleń podnoszących kwalifikacje w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną ze względu na brak środków finansowych. Szkolenia wychowawców planowane są w nowym roku budżetowym.
- **Iłowo-Osada:** Kierownik Ośrodka nie skierował w badanym okresie wychowawcy prowadzącego zajęcia z dziećmi w świetlicy na jakiegokolwiek szkolenia i kursy pomimo, że w myśl postanowień Regulaminu organizacyjnego Ośrodka do jego zadań i kompetencji należała dbałość o podnoszenie kwalifikacji pracowników. Nie wykorzystano przy tym nawet środków finansowych przeznaczonych w 2015 r. na szkolenia dla pracowników (zaplanowana kwota 300 zł – w dziale 851, rozdziale 85154, § 4700 (przeciwdziałanie alkoholizmowi)). Potrzebę uczestnictwa w szkoleniach potwierdził w trakcie kontroli NIK wychowawca Świetlicy, który z takiej formy dokształcania nie korzystał w ostatnich dziesięciu latach. Z wyjaśnień kierownik ośrodka wynika, że powodem tego był brak ofert związanych ze szkoleniami dla wychowawcy GŚS oraz ogólnym deficytem tej tematyki na rynku szkoleń, nie było realnej możliwości, aby wychowawca mogła podnieść swoje kwalifikacje. Z analizy NIK dokonanej na podstawie dostępnych stron zamieszczonych w jednej z ogólnie dostępnych wyszukiwarek Internetowych wynikało, że zarówno w badanym okresie, jak i w chwili obecnej zamieszczane były i są oferty podmiotów, które prowadzą szkolenia w zakresie socjoterapii dla dzieci i młodzieży.

Dobre praktyki – szkolenia zapobiegające wypaleniu zawodowemu i szkolenia superwizyjne

Pięć skontrolowanych placówek zadbało, aby osoby pracujące w świetlicach uczestniczyli w szkoleniach zapobiegających wypaleniu zawodowemu i szkoleniach superwizyjnych.

Szkolenia służące rozwiązaniu trudności merytorycznych i emocjonalnych związanych z wykonywaniem pracy pomagają skutecznie radzić sobie z kryzysem, spadkiem satysfakcji i efektywności w pracy, stresem i wypaleniem zawodowym, co jest szczególnie ważne w przypadku pracy bardzo obciążającej psychicznie. Możliwość skorzystania z superwizji można zaliczyć do dobrych praktyk.

- **Międzyzdroje:** Wychowawcy i specjaliści pracujący w placówce mieli możliwość uczestniczenia w konsultacjach superwizyjnych. Uczestnictwo ograniczone było dyspozycyjnością i wolnym czasem. Pracownicy sami deklarowali chęć uczestnictwa w takich konsultacjach, w ramach projektu realizowanego od 2013 r. przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej Urzędu Marszałkowskiego. Konsultacje z pracownikami przeprowadzone były w Międzyzdrojach. W latach 2013–2016 (I półrocze) zorganizowano 32 spotkania superwizyjne, z których skorzystali pracownicy świetlicy.
- **Ogniska Praga i Grochów w Warszawie:** Pracownicy uczestniczyli w szkoleniach podnoszących kwalifikacje w zakresie pracy z dzieckiem i rodziną. Ponadto pracownicy placówek mieli możliwość korzystania z poradnictwa mającego na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego. Raz w miesiącu korzystali z superwizji i grup wsparcia.
- **Siemianowice Śl.:** Wychowawcy i specjaliści pracujący z dziećmi w placówce uczestniczyli w szkoleniu superwizyjnym w 2015 r., którego koszt wyniósł 4,5 tys. zł.
- **Tychy:** Kierownik placówki i wychowawcy uczestniczyli w szkoleniach superwizyjnych od 2014 r. Szkolenia te finansowane przez miasto, były organizowane dla pracowników z różnych placówek na terenie miasta, oprócz szkoleń grupowych była możliwość skorzystania z superwizji indywidualnej według potrzeb.

Pięć kolejnych placówek nie organizowało typowych konsultacji superwizyjnych dla wychowawców i specjalistów tam pracujących, lecz osoby te mogły uczestniczyć w spotkaniach grup wsparcia, podczas których omawiali problemy z jakimi spotykali się w codziennej pracy, pomagali znaleźć rozwiązania w trudnych sytuacjach, wymieniali się doświadczeniami zawodowymi i zapoznawali się z przepisami prawnymi.

- **Brwinów:** Pracownicy placówki mieli możliwość korzystania z poradnictwa mającego na celu zachowanie i wzmocnienie ich kompetencji oraz przeciwdziałanie zjawisku wypalenia zawodowego. Odbywało się to m.in. w postaci konsultacji i narad z kierownik Działu Wspierania Rodziny i świetlicy oraz dyrektorem ośrodka.
- **Głogów Młp.:** Osoby zatrudnione w świetlicy nie uczestniczyły w szkoleniach superwizyjnych. Doraźnie spotykały się w ramach grupy wsparcia o charakterze „superwizyjnym”.
- **Hajnówka:** Co najmniej raz w miesiącu organizowano zebrania pracowników w MOPS, podczas których wymieniane były doświadczenia z pracy z podopiecznymi MOPS oraz omawiane trudniejsze przypadki. W spotkaniach uczestniczyli także pracownicy placówki.
- **Piotrków Tryb.:** W kontrolowanym okresie nie były prowadzone dla wychowawców i specjalistów szkolenia superwizyjne. Rozwiązanie trudności merytorycznych i emocjonalnych związanych z wykonywaniem zadań, pracownicy Świetlicy realizowali poprzez indywidualne konsultacje dyrektora i pedagoga, udział w koleżeńskich grupach wsparcia, podczas spotkań samokształceniowych. Tematyka spotkań obejmowała np. „Dobre praktyki w mojej pracy opiekuńczo-wychowawczej z grupą”, „Logopedyczne ABC – zadbajmy razem o mowę wychowanków”, „Mój system wychowawczy”, „Poznać i zrozumieć sytuację psychiczną i społeczną dzieci z rodzin z problemem alkoholowym”, „Kompetencje wychowawcy placówki wsparcia dziennego”.

Na potrzeby odnośnie szkoleń wskazują wyniki przeprowadzonego przez NIK badania ankietowego. Odsetek dzieci (5%), które uważają, że nie mają się do kogo zwrócić w sytuacjach trudnych oraz niewielki procent dzieci (27%), które zwróciłyby się o pomoc do członków rodziny, wskazują, jaką istotną rolę w tym zakresie mają do odegrania wychowawcy świetlic, a w związku z tym, jakie znaczenie ma ich właściwe przygotowanie zawodowe. Istotne jest, aby wychowawcy mieli możliwość nabycia umiejętności i kompetencji ułatwiających najpierw rozpoznawanie objawów osamotnienia, zagubienia, braku ufności u dzieci, a następnie mieli możliwość wdrażania programów, które pozwolą tym dzieciom poczuć się bezpieczniej, nabrać zaufania i otwartości w relacjach z innymi. Szczegółowa bliższa analiza odpowiedzi na pytania ankietowe ujawnia, że dzieci osamotnione, zagubione, liczące tylko na siebie mogą być w każdej placówce. Ponadto, fakt, że w kilku placówkach wskazywano na pojedyncze przypadki werbalnych i psychicznych przejawów zachowań agresywnych wychowawców (krzyczenie, upokarzanie), wskazuje, że ważnym jest, by pracownicy placówek wsparcia dziennego posiadali umiejętności opanowywania emocji negatywnych i byli przeszkoleni w zakresie Treningu Zastępowania Agresji.

Cenne wsparcie wolontariuszy

W sytuacji skromnych zasobów kadrowych cennym wsparciem w pracy placówek była pomoc wolontariuszy. Z pomocy tej regularnie lub okazjonalnie korzystało 17 z 23 skontrolowanych placówek. Warto odnotować, że część wolontariuszy, to osoby, które wcześniej same uczęszczały do placówek.

- **Bełchatów:** Placówka w kontrolowanym okresie korzystała z pomocy wolontariuszy. W 2013 r. zawarto jedno porozumienie o wykonywanie świadczeń wolontarystycznych pomiędzy Ośrodkiem a Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Trzeźwy Kierowca. Dwie wolontariuszki z Hiszpanii wykonywały świadczenia w ramach projektu finansowanego z Unii Europejskiej „Młodzież w działaniu”. W 2015 r. było zawarte jedno porozumienie o wykonywanie świadczeń wolontarystycznych ze studentem Uniwersytetu Łódzkiego, który pomagał m.in. przy organizowaniu i prowadzeniu zajęć, organizowaniu życia kulturalnego na terenie placówki. W 2016 r. (I poł.) zawarto jedno porozumienie o wykonywanie świadczeń wolontarystycznych na usługi pielęgniarskie.

- **Głogów Młp.:** Świetlice korzystały z pomocy wolontariuszy. Wśród wolontariuszy byli także byli uczestnicy zajęć. Pomagali m.in. słabszym uczniom w odrabianiu zadań domowych, w organizacji gier i zabaw, w czasie wyjazdów i organizacji imprez okolicznościowych”.
- **Grójec:** Placówka korzystała z pomocy wolontariuszy, którymi byli harcerze Hufca Grójec lub dawni wychowankowie ŚOW. Wolontariusze pomagali wychowankom w odrabianiu lekcji, w porządkowaniu pomieszczeń, wspólnie wykonywali dekoracje placówki, dokonywali zakupów i spędzają z nimi czas wolny na grach i zabawach świetlicowych.

Z uwagi na fakt, że wiele świetlic i ognisk boryka się z kłopotami kadrowymi, dlatego w ocenie NIK pewną propozycją może być szersze korzystanie z pomocy wolontariuszy. Osoby mające dobry kontakt z dziećmi i umiejętność zagospodarowania im wolnego czasu stanowiłyby istotne wsparcie dla pracowników (np. babcie czytające bajki dzieciom). Takie rozwiązanie stworzyłoby większe możliwości pozyskania kadry do pracy z dziećmi w małych miejscowościach i na terenach wiejskich, gdzie zwykle jest deficyt specjalistycznej kadry, a przy tym ograniczone możliwości finansowe.

Z danych GUS wynika, że w 2015 r. placówki wsparcia dziennego korzystały z pomocy 7 314 wolontariuszy (w 2014 r. było ich 7 495), w tym 4 605 pomagało w placówkach prowadzonych w formie opiekuńczej, 1 560 specjalistycznej, 139 pracy podwórkowej i 1 010 w prowadzonych w połączonych formach. Najwięcej wolontariuszy – 1 117 pomagało w świetlicach i ogniskach funkcjonujących w woj. śląskim, mazowieckim – 800 i łódzkim – 698, a najmniej w woj. warmińsko-mazurskim – 157, opolskim – 204 i świętokrzyskim – 213 wolontariuszy.

Nie wszystkie spełniają wymogi lokalowe i sanitarne

Wyniki kontroli wykazały, że 10 świetlic, spośród 23 skontrolowanych³⁹, spełniało wszystkie wymagania lokalowe i sanitarne określone w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego. Osiem świetlic nie posiadało udogodnień dla osób niepełnosprawnych (jak wykazała kontrola do żadnej ze skontrolowanych placówek nie uczęszczały dzieci z niepełnosprawnością ruchową). Dodatkowo cztery placówki nie wystąpiły do komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej oraz do właściwego państwowego inspektora sanitarnego o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań lokalowych i sanitarnych, o których mowa w art. 18b ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny⁴⁰.

- **Bełchatów:** Obiekt był wyposażony w podjazdy dla osób niepełnosprawnych, jednakże jego pomieszczenia nie posiadały udogodnień przewidzianych dla osób niepełnosprawnych. Budynek wyposażony w dwa oddzielne wejścia, z których jedno stanowiło wyjście ewakuacyjne. Podczas oględzin Kierownik poinformował, że w placówce w badanym okresie nie przebywało żadne dziecko niepełnosprawne ruchowo.
- **Maków Maz.:** Pomieszczenia na piętrze nie były dostosowane do potrzeb dzieci niepełnosprawnych. Dotychczas dzieci, które uczęszczały i uczęszczają do placówek wsparcia dziennego nie były osobami z niepełnosprawnością narządu ruchu uniemożliwiającą im samodzielne korzystanie ze schodów. W przypadku zapisania do świetlicy dziecka z niepełnosprawnością ruchową, mogłoby ono korzystać z pomieszczeń znajdujących się na parterze, do których jest nieutrudniony dostęp. MOPS nie występował do komendanta powiatowego Państwowej Straży Pożarnej oraz do właściwego państwowego inspektora sanitarnego o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań z ww. rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej w odniesieniu do placówki, gdyż kontynuowane są działania mające na celu dostosowanie placówki zgodnie z regulacjami prawnymi.

³⁹ Warunki lokalowe i sanitarne zostały skontrolowane w 22 placówkach. W Świetlicy Słoneczna w Wyszkowie (kontrola rozpoznawcza) – z uwagi na zmianę siedziby – nie kontrolowano warunków lokalowych i sanitarnych.

⁴⁰ Wcześniej art. 19 ust. 1 pkt 4 ustawy, uchylony z dniem 5 września 2015 r.

- **Grójec:** Pomieszczenia Ogniska nie były dostosowane do potrzeb dzieci niepełnosprawnych. Do chwili obecnej dzieci uczęszczające do placówek wsparcia dziennego nie były i nie są osobami z niepełnosprawnością. Nie było potrzeby podejmowania takich działań. MGOPS nie wystąpił do komendanta powiatowego (miejskiego) Państwowej Straży Pożarnej oraz do właściwego państwowego inspektora sanitarnego o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań lokalowych i sanitarnych w odniesieniu do placówek wsparcia dziennego z terenu Gminy Grójec. Powodem tego była błędna interpretacja rozporządzenia dot. konieczności posiadania takich opinii.

Na potrzebę poprawy warunków lokalowych placówek zwracali uwagę ankietowani przez NIK rodzice oraz dzieci. Dotyczyło to w szczególności świetlic w Głogowie Młp., Międzyzdrojach, Przeworsku, Węgorzewie, Zagrzewie.

Rodzice:

- *Myślę, że jakby w zimie było cieplej w świetlicy to by to ułatwiło pracę.* (Woj. podkarpackie)
- *Wyremontowanie sali dla dzieci i powiększenie jej.* (Woj. zachodniopomorskie)
- *Zwiększyć lokum.* (Woj. podkarpackie)
- *Większe pomieszczenie.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Przydałby się większy budynek, aby była większa przestrzeń, więcej miejsca. Jest w naszej wsi tyle dzieci, że aktualna jest nieco za mała. Dzieci są pogrupowane godzinami itd. Zdecydowanie większa świetlica.* (Woj. warmińsko-mazurskie)

Dzieci:

- *Trochę więcej grzejników, ponieważ w zimie jest strasznie zimno.* (Woj. podkarpackie)
- *Chciałabym, żeby kącik zabaw był większy.* (Woj. łódzkie)
- *Więcej miejsca do zabawy.* (Woj. mazowieckie)
- *Wyremontowanie starego ogniska dla starszych.* (Woj. mazowieckie)
- *Chciałabym, żeby świetlica była większa.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Chciałabym, żeby świetlicę rozbudowano. Byłoby wtedy więcej zajęć.* (Woj. warmińsko-mazurskie)
- *Nie jestem już uczestnikiem świetlicy, ponieważ nie ma miejsca dla mnie.* (Woj. warmińsko-mazurskie)

Kinga Pasik (11 lat) – Świetlica w Brwinowie

3.6 Niepełne planowanie, niepełne zaspokojenie potrzeb rodzin

Programowanie bez diagnozy

Do zadań własnych gminy, zgodnie z art. 176 pkt 3 ustawy o wspieraniu rodziny, należy tworzenie i rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Systemem wsparcia powinny zostać objęte osoby i rodziny, które nie są w stanie przezwyciężyć problemów, wykorzystując własne środki, możliwości i zasoby. Utworzenie spójnego systemu pracy opiekuńczo-wychowawczej zwiększa szanse życiowe dzieci z rodzin znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej, bez konieczności zrywania więzi z rodziną biologiczną. Narzędziem do budowania lokalnych systemów opieki nad dzieckiem i pracy z rodziną są gminne programy wspierania rodziny, których opracowanie i realizacja wynika z pkt 1 przywołanego artykułu.

Punkt wyjścia do opracowania gminnych programów wspierania rodziny, planowania i podejmowania decyzji w tym zakresie, powinna stanowić diagnoza sytuacji dotyczącej opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie lokalnym, której jakość ma zasadnicze znaczenie przy konstruowaniu celów, założeń i działań zaplanowanych w programie. Wprawdzie niemal we wszystkich gminach, bo aż w 21 spośród 23, na terenie których prowadzono kontrolę, diagnoza została opracowana, lecz były to dokumenty dość ogólne, nie zawierające wniosków w kontekście potrzeb w zakresie wspierania rodzin z wykorzystaniem form określonych w ustawie o wspieraniu rodziny, takich jak: praca asystenta rodziny, prowadzenie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i funkcjonowanie rodzin wspierających. W pięciu gminach bazę do przygotowania programu wspierania rodziny stanowiły diagnozy opracowane na potrzeby tworzenia strategii rozwiązywania problemów społecznych⁴¹, innych programów przygotowywanych przez samorządy lub projektów przez nie realizowanych.

- **Imielin:** W latach 2013–2016 (I półrocze) pracownicy MOPS opracowywali diagnozy problemów społecznych, zawierające m.in. dane dotyczące problemów rodzin zagrożonych kryzysem i przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, wykorzystywane na potrzeby przygotowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Imielin. Diagnozy odnosiły się ogólnie do problemów społecznych występujących w mieście i nie zawierały wniosków (rekomendacji) dotyczących działań na rzecz wsparcia rodziny, prowadzonych z wykorzystaniem form określonych w ustawie o wspieraniu rodziny.
- **Tychy:** Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tychy na lata 2014–2020 w części diagnostycznej obejmowała m.in. diagnozę demograficzną, diagnozę problemów społecznych, charakterystykę rodzin i osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, nie odnosiła się jednak bezpośrednio do diagnozowania opieki nad dzieckiem i rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej.
- **Międzyzdroje:** W grudniu 2015 r. kierownik ośrodka zleciła firmie specjalistycznej opracowanie diagnozy zjawisk związanych z przemocą w rodzinie oraz identyfikację rodzaju i skali uzależnień. Badanie socjologiczne przeprowadzone w środowisku uczniów szkół gminnych, wykazało m.in., że w rodzinach ok. 50% badanych uczniów, istnieje problem przemocy, a prawie, co drugi uczeń doświadcza przemocy psychicznej. Problemem były zjawiska w obszarze uzależnień behawioralnych: 62,2% uczniów wskazało, jako problem aktywność na portalach społecznościowych, a 58% – uzależnienie od gier komputerowych. Kierownik OPS stwierdziła, że wyniki tej diagnozy umożliwią budowanie skutecznych programów, w tym posłużą do opracowania kolejnego programu wspierania dziecka i rodziny w 2017 r.
- **Przeworsk:** W latach 2013–2016 (I półrocze) GOPS nie posiadał opracowanej diagnozy sytuacji odnośnie opieki nad dzieckiem i rodziną na poziomie lokalnym dla grupy wiekowej dzieci powyżej 5 lat. Ośrodek posiadał opracowaną w 2015 r. diagnozę potrzeb rodzin z dziećmi do 5 r. ż., w ramach realizowanego projektu pt. *Lokalny system wsparcia rodzin zagrożonych wykluczeniem*, realizowanego wspólnie z Fundacją Rozwoju Dzieci im. Jana Amosa Komeńskiego.

⁴¹ Art. 16b ust. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. (Dz. U. z 2016 r. poz. 930, ze zm.).

W procesie programowania ważny jest udział jak najszerszego grona uczestników tworzących tak ważny dokument. Tymczasem, jak wykazała kontrola, rzadko wykorzystywaną techniką pozyskiwania danych były przeprowadzane wśród mieszkańców ankiety, wywiady, sondaże, które mogłyby wskazać problemy i potrzeby danej społeczności, a także posłużyć do zebrania opinii, sugestii i propozycji rozwiązań. W opracowywanych diagnozach przedstawiono zazwyczaj dane statystyczne pochodzące z ośrodków pomocy społecznej, urzędów pracy, powiatowych centrów pomocy rodzinie, urzędów stanu cywilnego, szkół, przedszkoli czy policji. Tylko sześć diagnoz było opracowywanych m. in. na podstawie wyników ankiet skierowanych do mieszkańców gmin.

- **Brwinów:** W ramach diagnozy sytuacji rodziny i dziecka w gminie m.in. przeprowadzono badania ankietowe. Ankiety rozesłano do osób reprezentujących wybrane instytucje lokalne, m.in. ośrodek zdrowia, kościół, szkoła, organizacje pozarządowe, a także lokalnych przedsiębiorców, pracowników socjalnych Ośrodka, radnych, mieszkańców gminy. Z analizy 328 anonimowych ankiet wynikało, że respondenci do problemów społecznych, które najczęściej dotyczą mieszkańców gminy, zaliczyli: bezrobocie (20,3%), alkoholizm (18,5%), ubóstwo (11,2%), rozpad więzi rodzinnych i samotne wychowywanie dzieci (9,5%), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i w prowadzeniu gospodarstwa domowego, zaniedbanie dzieci (8,7%) oraz problemy związane ze starzeniem się (6,7%). Wśród działań, których podjęcie mogłoby poprawić sytuację rodzin niewydolnych wychowawczo, ankietowani najczęściej wskazywali: pomoc w znalezieniu zatrudnienia (17,6%), zwiększenie dostępności poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego i terapii rodzinnej (14,1%), zapewnienie pomocy asystenta rodziny 13,7%, zwiększenie dostępu dzieci i młodzieży do alternatywnych form spędzania wolnego czasu (12,6%) oraz prowadzenie edukacji rodzin w zakresie właściwego wypełniania ról rodzicielskich (11,8%).
- **Przeworsk:** Diagnoza potrzeb rodzin z dziećmi do 5 roku życia została opracowana na podstawie ankiety przeprowadzonej na grupie rodziców, której celem było zebranie informacji o potrzebach rodziców i opiekunów w zakresie opieki i wychowywania małych dzieci oraz warunków bytowych rodzin z małymi dziećmi. Ankiety skierowano do 150 rodziców dzieci w wieku do lat 5, następnie dokonano analizy materiału ankietowego i opracowano diagnozę potrzeb dla rodziców z dziećmi z 11 miejscowości gminy oraz wypracowano plan działania na lata 2015–2017.
- **Stalowa Wola:** W trakcie przygotowania Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Stalowa Wola przeprowadzono badania ankietowe wśród mieszkańców ws. głównych problemów społecznych na terenie gminy. Z 501 ankiet, w 106 znajdowała się teza, że rozwiązaniem problemów społecznych może być utworzenie większej ilości świetlic i klubów dla dzieci i młodzieży na terenie miasta.

NIK ustaliła ponadto, że tylko w jednej gminie, gdzie przeprowadzono kontrolę, program wspierania rodziny został, na etapie tworzenia, poddany konsultacjom społecznym, co wskazuje na stosunek władz lokalnych do przyjmowanych dokumentów programowych.

W ocenie NIK mieszkańcy danego miasta czy gminy powinni mieć możliwość zapoznania się z treścią dokumentów ich dotyczących oraz wyrażenia swojej opinii i zaproponowania ewentualnych zmian jeszcze przed przyjęciem ich do realizacji.

- **Stalowa Wola:** W okresie od 25 lutego do 11 marca 2015 r. w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Stalowej Woli w zakładce Konsultacje społeczne zamieszczono projekt Programu Wspierania Rodziny dla Gminy Stalowa Wola na lata 2015–2017. Celem konsultacji społecznych było uzyskanie opinii i uwag dotyczących projektu tego programu. Informacja o konsultacjach wraz z linkiem do pobrania materiałów została przesłana drogą elektroniczną do wszystkich instytucji działających na rzecz rodziny i dzieci na terenie Stalowej Woli.

Nie wszędzie program

Kontrola wykazała, że w trzech spośród 23 gmin (13%), w których skontrolowano ośrodki pomocy społecznej, do czasu zakończenia czynności kontrolnych NIK, tj. do 30 listopada 2016 r. takich programów nie opracowano i nie przyjęto do realizacji. W dwóch spośród tych gmin prace nad przygotowaniem programu rozpoczęto w czasie trwania kontroli NIK.

Nieopracowanie programów wspierania rodziny tłumaczono zazwyczaj częściową realizacją zadań wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny poprzez realizację uchwalanych w gminach strategii lub innych dokumentów programowych, jak choćby przeciwdziałania przemocy w rodzinie, profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii, w związku z czym, mimo zapisów ustawowych, kierownicy części skontrolowanych jednostek nie dostrzegali praktycznej potrzeby tworzenia i uchwalania kolejnego dokumentu programowego dotyczącego wspierania rodziny. Tłumaczono ponadto, że pomimo niesporządzenia programu, gminy realizowały wszystkie niezbędne działania mające na celu wspieranie rodzin zamieszkujących na danym terenie.

- **Głogów Młp.:** W badanym okresie nie opracowano gminnego programu wspierania rodziny w rozumieniu art. 176 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Zgodnie z wyjaśnieniami burmistrz miasta rozpoczęły się prace mające na celu opracowanie przedmiotowego programu. Podjęcie stosownej uchwały planowane jest w styczniu 2017 r.
- **Ilowo-Osada:** Kierownicy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej nie opracowali projektu 3-letniego gminnego programu wspierania rodziny, pomimo że do ich zadań i kompetencji, wynikających z Regulaminów organizacyjnych GOPS, należało opracowywanie programów dotyczących rozwiązywania problemów społecznych występujących w gminie, jak również przygotowywanie projektów uchwał dotyczących działalności Ośrodka. Tym samym uniemożliwiono uchwalenie takiego programu przez Radę Gminy w trybie art. 179 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w celu realizacji zadania własnego gminy, określonego w art. 176 pkt. 1 ww. ustawy.
- **Imielin:** Gmina nie posiadała programu wspierania rodzin wymaganego art. 176 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny. Zgodnie z wyjaśnieniami burmistrza miasta rozpoczęto prace związane z opracowaniem programu wspierania rodzin „na lata 2017–2020, który będzie integralną częścią Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Imielin na lata 2016–2020”.

W trzech innych gminach programy takie przyjęto do realizacji dopiero w 2016 r., w tym w jednej, w trakcie trwania kontroli NIK.

- **Bełchatów:** W latach 2013–2015 nie uchwalono 3-letniego programu wspierania rodziny. Taki program był realizowany już w trakcie trwania kontroli NIK, tj. Program Wspierania Rodziny w Mieście Bełchatowie opracowany na lata 2016–2018. Celem strategicznym programu było stworzenie optymalnych warunków sprzyjających prawidłowemu realizowaniu funkcji rodziny. Przed przyjęciem Programu obowiązywała Strategia rozwiązywania problemów społecznych na lata 2014–2020, w której zdiagnozowano problemy, m.in. dysfunkcje w rodzinach, uzależnienia, przemoc w rodzinie, bezradność opiekuńczo-wychowawczą. W Strategii nie odniesiono się do działalności placówek wsparcia dziennego.
- **Maków Maz.:** Rada Miejska w Makowie Mazowieckim przyjęła w listopadzie 2015 r. Miejski Program Wspierania Rodziny na lata 2016–2018 stanowiący kolejny etap realizacji działań w ramach strategii integracji i rozwiązywania problemów społecznych oraz programu przeciwdziałania przemocy oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w powiecie makowskim na lata 2013–2018.
- **Przeworsk:** W latach 2013–2016 (I półrocze) w gminie nie opracowano i nie realizowano gminnego programu wspierania rodziny, do czego zobowiązuje art. 176 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Program Wspierania Rodziny na lata 2016–2019 został przyjęty przez Radę Gminy Przeworsk uchwałą z dnia 16 listopada 2016, tj. w trakcie trwania kontroli NIK.

Tylko w 10 gminach spośród 23, w których ośrodki zostały skontrolowane (43,5%) 3-letnie programy wspierania rodziny zostały przyjęte w 2012 r., tj. w roku wejścia w życie przepisu zobowiązującego do ich wprowadzenia.

- **Myślenice:** Gmina Myślenice posiadała Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2012–2014 przyjęty przez Radę Miejską w Myślenicach w dniu 29 czerwca 2012 r. Od 2015 r. realizowany był Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Myślenice na lata 2015–2017 przyjęty przez Radę Miejską w Myślenicach uchwałą z 21 października 2015 r.
- **Wyszków:** Rada Miejska przyjęła Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2012–2014. Program miał być realizowany m. in. w oparciu o Gminną Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2012–2016. Celem głównym Programu było zapewnienie wsparcia rodzinom przeżywającym trudności w wypełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej poprzez zintegrowane i spójne działania na rzecz dziecka i rodziny w zakresie wzmocnienia roli i funkcji rodziny będącej naturalnym środowiskiem dziecka. W dniu 30 grudnia 2014 r. Rada Miejska przyjęła Gminny Program Wspierania Rodziny na lata 2015–2017.

- **Grójec:** Rada Miejska przyjęła Trzyletni Gminny Program Wspierania Rodziny i Opieki nad Dzieckiem w Gminie Grójec na lata 2012–2014. Kolejny Trzyletni Gminny Program Wspierania Rodziny i Opieki nad Dzieckiem w Gminie Grójec przyjęto na lata 2015–2017.

Niewystarczająca ewaluacja efektów wdrażania programów

Dokumenty programowe przyjęte w pięciu gminach nie zawierały harmonogramów realizacji zadań, a w programach stanowiących podstawę budowy lokalnego systemu wspierania rodzin obowiązujących w sześciu gminach zaznaczono jedynie, że wszystkie działania będą prowadzone w sposób ciągły, przez cały okres obowiązywania programu.

- **Stalowa Wola:** Program Wspierania Rodziny dla Gminy Stalowa Wola na lata 2015–2017 poza określeniem 3-letniego okresu obowiązywania, nie zawierał innych ram czasowych, w tym harmonogramu wykonywania poszczególnych działań.
- **Wyszków:** Częścią Gminnych Programów Wspierania Rodziny na lata 2012–2014 i 2015–2017 były harmonogramy realizacji zadań, zgodnie z którymi zadania miały być realizowane w sposób ciągły i systematyczny w ramach czasowych objętych programem.
- **Drohiczyn:** Program Wspierania Rodziny Gminy Drohiczyn na lata 2015–2017 zawierał harmonogram realizacji zadań, w którym zapisano jedynie, że wszystkie zadania przewidziane zostały na czas obowiązywania dokumentu, tj. lata 2015–2017.

Programowanie to planowanie działań zmierzających do osiągnięcia wyznaczonych celów. Planując działania należy przewidzieć metody pomiaru ich realizacji, czemu służą wskaźniki rezultatów i wyników, za pomocą których można dokonać oceny realizacji zamierzonych celów na poszczególnych etapach ich wdrażania, co z kolei umożliwia zarządzanie realizacją programu. W programach wspierania rodziny istniejących w dziewięciu gminach, spośród 19 skontrolowanych, które takie dokumenty posiadały (47%) nie określono finalnego poziomu wskaźników pozwalających na ocenę stopnia osiągnięcia zakładanych celów, co w ocenie NIK nie pozwala na skuteczne i miarodajne dokonywanie oceny stopnia realizacji zaplanowanych celów, która powinna stanowić punkt wyjścia dla ew. modyfikacji przyjętych założeń.

- **Stalowa Wola:** W Programie Wspierania Rodziny dla Gminy Stalowa Wola na lata 2015–2017 wskaźniki stopnia osiągnięcia zakładanych celów zostały wyłącznie zdefiniowane. Nie podawano wartości granicznych, które powinny zostać osiągnięte w poszczególnych latach, czy na koniec 3-letniej realizacji programu.
- **Tychy:** W Programie wyznaczono wskaźniki dla założonych celów, do których zaliczono m.in.: liczbę wykonanych porad (psychologicznych, pedagogicznych, prawnych), liczbę terapii i mediacji, liczbę dzieci i młodzieży korzystającej z posiłków w placówkach oświatowych i wsparcia dziennego, liczbę wychowanków placówek wsparcia dziennego, liczbę osób/rodzin korzystających ze wsparcia asystenta, liczbę osób korzystających z pomocy materialnej MOPS, nie ustalając jednak ich wartości oczekiwanych.
- **Brwinów:** Ocena wdrażania sformułowanych w programie zadań miała się odbywać poprzez wyznaczone w dokumencie wskaźniki monitoringowe. Przykładowo wśród zadań w celu operacyjnym nr 4, znalazło się m.in.: Rozwijanie sieci i oferty placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, w tym świetlic socjoterapeutycznych i świetlic wiejskich. Wskaźnikiem monitorującym miała tu być „liczba placówek oraz liczba dzieci z nich korzystających”, przy czym, ani w tym zadaniu, ani w innych nie wskazano konkretnego miernika (wskaźnika liczbowego bazowego i docelowego), który miałyby zostać osiągnięty.

Zdaniem NIK, w celu aktualizacji programów, przyjmowane dokumenty powinny podlegać monitoringowi i okresowej ewaluacji⁴². Ewaluacja pozwala na oszczędzanie pieniędzy, czasu, energii i racjonalne wykorzystywanie zasobów ludzkich, a więc przekłada się na gospodarność wykorzystania środków publicznych. Wskaźnikom służącym do oceny realizacji programu powinno

⁴² Monitoring to bieżąca weryfikacja wdrażanych działań pod względem zgodności z celami i przyjętym harmonogramem. Ewaluacja natomiast to systematyczna i obiektywna ocena trwającego lub zakończonego programu, której celem jest określenie adekwatności i stopnia osiągania przyjętych założeń, efektywności, skuteczności, użyteczności wpływu i trwałości.

towarzyszyć zdefiniowanie oczekiwanego ich poziomu, a także określenie częstotliwości dokonywania ocen, stanowiących podstawę nanoszenia ewentualnych korekt. Tak skonstruowane narzędzie ułatwiłoby zarządzanie realizacją programu. Proces ewaluacji ma za zadanie określić m.in. czy podjęto właściwe kierunki działań, stopień realizacji założonych celów, stopień zaangażowania oraz nakładów zainwestowanych przez poszczególne podmioty realizujące program.

Osiem zbadanych programów, spośród 19 obowiązujących w latach 2013–2016 (I poł.) monitorowano (42%), lecz tylko pięć z nich podlegało ewaluacji.

- **Nidzica:** Ośrodek sporządził trzy raporty z realizacji Programu Wspierania Rodziny na lata 2013–2015 (oddzielnie dla każdego roku kalendarzowego) oraz raporty z ewaluacji wewnętrznej (przedstawiono w nich organizację pracy świetlic socjoterapeutycznych i środowiskowych wchodzących w strukturę MOPS i atrakcyjność organizowanych w nich zajęć). Odzwierciedlały one sposób realizacji następujących celów w poszczególnych obszarach: stwarzania warunków uzyskania zatrudnienia i poprawy funkcjonowania rodziny; rozwoju rodziny w zakresie życia kulturalnego; wspierania rodziny w obszarze edukacji, wychowania i pomocy psychologiczno-pedagogicznej; zwiększenia poziomu bezpieczeństwa rodzin; kompleksowego wsparcia rodziny w obszarze pomocy społecznej i służby zdrowia.
- **Piotrków Tryb.**: Okresowa ewaluacja programu wynikała ze szczegółowej analizy sytuacji rodzin. Dane uzyskane w trakcie wywiadów środowiskowych stanowiły źródło analiz i oceny sytuacji osób lub rodzin, a wnioski z nich wynikające były podstawą modyfikacji planu pomocy i działań na rzecz grupy docelowej. Ocena stanu realizacji poszczególnych zadań programu, ocena zakończonego programu oraz wnioski wynikające z analizy, wykorzystywane były przy diagnozie potrzeb i stanowiły przesłanki do określenia założeń kolejnego programu. Ocena realizacji zakończonego programu wskazała na występujące tendencje spadkowe w zakresie: liczby dzieci spożywających posiłki w szkole, liczby dzieci korzystających z wypoczynku letniego, liczby środowisk korzystających z pomocy finansowej i rzeczowej, liczby rodzin objętych wsparciem asystenta, udzielonych porad specjalistycznych w Ośrodku Interwencji Kryzysowej, liczby wolontariuszy w MOPR. Zwiększyła się natomiast liczba środowisk objętych procedurą Niebieskiej Karty. Wnioski wynikające z oceny i ewaluacji programu uwzględnione zostały w programie opracowanym na kolejne lata.
- **Stalowa Wola:** W programie Wspierania Rodziny na lata 2015–2017 ustalono, że raport z monitoringu i ewaluacji programu będzie sporządzany każdego roku, a monitorowanie odbywać się będzie w oparciu o sprawozdawczość podmiotów zaangażowanych w jego realizację. MOPS z końcem I kwartału roku następnego zobowiązany był do przedstawienia Radzie Miejskiej rocznego sprawozdania z realizacji programu, a wraz z zakończeniem 3-letniego okresu obowiązywania programu przeprowadzone zostanie podsumowanie i analiza z raportów rocznych oraz ewaluacja końcowa. MOPS wykonując ww. obowiązki z zakresu monitoringu i ewaluacji corocznie zwracał się do podmiotów i osób zaangażowanych w realizację programu, z prośbą o informację ws. realizacji zadań, w tym osiągnięcie wskaźników w części dotyczącej ich działalności. Uzyskane w ten sposób informacje stanowiły podstawę do sporządzenia rocznych raportów z ewaluacji i monitoringu. Na zakończenie okresu obowiązywania programu na lata 2012–2014 sporządzono raport końcowy z jego realizacji, a rekomendacje w nim zawarte posłużyły do sporządzania kolejnego programu obejmującego lata 2015–2017. W raporcie końcowym z przeprowadzonej ewaluacji przedstawiono wykonanie każdego celu szczegółowego poprzez prezentację realizacji działań w poszczególnych latach objętych programem. Coroczne raporty ewaluacyjne z realizacji programu oraz raport końcowy po zakończeniu programu w latach 2012–2014 nie wskazywały na konieczność podejmowania działań naprawczych w stosunku do dotychczasowych działań gminy obejmujących wspieranie rodzin, w tym prowadzenie i finansowanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży.

Zdaniem NIK wnioski wynikające z ewaluacji powinny wspierać podejmowanie decyzji odnośnie obecnych i przyszłych działań, a także stanowić jeden z elementów podstawy podejmowania decyzji odnośnie działań. Brak takiego badania w kontekście założonych celów, uniemożliwia zapewnienie realizacji zasady wynikającej z ustawy o finansach publicznych⁴³, zgodnie z którą wydatki publiczne powinny być dokonywane w sposób celowy i oszczędny, z zachowaniem zasad uzyskiwania najlepszych efektów z danych nakładów, optymalnego doboru metod i środków służących osiągnięciu założonych celów.

⁴³ Art. 44 ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 1870, ze zm.).

Niedoceniane placówki

Dokumenty programowe stanowiące podstawę budowania lokalnego systemu opieki nad dzieckiem oraz pracy z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, obowiązujące w czterech gminach spośród 19 objętych kontrolą posiadających takie programy (21%), nie uwzględniały działalności funkcjonujących na danym terenie placówek wsparcia dziennego. Jednocześnie, nawet jeżeli placówki były ujmowane, to jedynie hasłowo, bez przypisania im większej roli w pracy z dzieckiem i rodziną. W ocenie NIK, oznacza to, że część władz lokalnych nie dostrzega korzyści/pozytywnych stron, jakie przynosi dzieciom, w szczególności wychowującym się w rodzinach przeżywających trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych uczestnictwo w zajęciach oferowanych przez tego typu placówki.

- **Siemianowice Śl.:** W Programach przyjętych na lata 2012–2014 i 2015–2017 określono cel główny, cele szczegółowe i zadania służące ich realizacji. Jako sposób realizacji zadania dotyczącego wspierania rodzin biologicznych w prawidłowym funkcjonowaniu wskazano asystenta rodziny i pracownika socjalnego oraz poradnictwo specjalistyczne (psychologiczne, terapeutyczne, pedagogiczne, prawne). Nie uwzględniono w tym zadaniu prowadzenia placówek wsparcia dziennego dla dzieci i funkcjonowania rodzin wspierających.
- **Bełchatów:** Celem strategicznym Programu Wspierania Rodziny w Mieście Bełchatowie na lata 2016–2018 było stworzenie optymalnych warunków sprzyjających prawidłowemu realizowaniu funkcji rodziny. Program nie odnosił się do problemów i potrzeb w sferze funkcjonowania placówek wsparcia dziennego.
- **Drohiczyn:** W przyjętym w 2015 r. Programie Wspierania Rodziny Gminy Drohiczyn na lata 2015–2017 dokonano analizy potrzeb co do rodzajów pomocy niesionej rodzinom z problemami wychowawczymi, jednak nie przedstawiono w niej skali zapotrzebowania na usługi placówki wsparcia dziennego – nie uwzględniono m.in. danych o liczbie dzieci w wieku od 7 do 18 lat, które potencjalnie mogłyby uczestniczyć w zajęciach prowadzonych przez placówkę.
- **Nowogard:** W programach wspierania rodziny na lata 2012–2014 i 2015–2017 nie analizowano potrzeb w zakresie pomocy dziennej dla dzieci oraz zagadnień związanych z funkcjonowaniem istniejącej świetlicy.

Niepełny monitoring sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze

Zdaniem NIK podstawą programowania działalności gmin w zakresie pomocy dzieciom z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze, poprzez objęcie ich opieką w placówkach wsparcia dziennego, powinna być analiza zapotrzebowania na takie usługi. Punktem wyjścia w takiej analizie powinna być więc identyfikacja takich rodzin oraz monitorowanie sytuacji wychowywanych w nich dzieci. Tymczasem w żadnym z programów obowiązujących w gminach, na terenie których prowadzono kontrolę nie określono, poza systematycznym diagnozowaniem warunków życia i potrzeb rodzin o niskim statusie materialnym, trybu i metod identyfikacji rodzin zagrożonych kryzysem oraz już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Żadna z gmin, w których ośrodki pomocy społecznej były kontrolowane nie zbudowała i nie wprowadziła również wewnętrznych uregulowań dotyczących, lokalnego systemu identyfikacji i monitorowania sytuacji dzieci i rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Wszystkie skontrolowane ośrodki prowadziły w różnym zakresie monitoring sytuacji w rodzinach. Rodziny wymagające wsparcia były zazwyczaj identyfikowane na podstawie wywiadów środowiskowych i pracy socjalnej prowadzonej przez pracowników socjalnych i asystentów rodziny. Przy identyfikacji tych rodzin ośrodki współpracowały z pracownikami oświaty (pedagogami, nauczycielami, wychowawcami), którzy sygnalizowali niepokojące sytuacje dotyczące uczniów poszczególnych szkół, czy wychowanków przedszkoli oraz z zespołami interdyscyplinarnymi ds. przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

- **Bełchatów:** O rodzinach przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej Ośrodek uzyskiwał informacje na podstawie zgłoszeń samych zainteresowanych, rodziny, sąsiadów tych rodzin, placówek oświatowych, Policji, sądu, placówek ochrony zdrowia, jednostek organizacyjnych pomocy społecznej, organizacji pozarządowych, kościołów i związków wyznaniowych, urzędów i instytucji oraz rozeznania dokonywanego systematycznie przez pracowników socjalnych. Informacje Ośrodek uzyskiwał również w związku z prowadzoną procedurą „Niebieskie Karty”.
- **Grójec:** W praktyce ośrodek pozyskiwał wiedzę o sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających kryzys wychowawczy za pośrednictwem pracowników socjalnych OPS, pracujących w rejonach opiekuńczych. Identyfikacja tych rodzin przebiegała podczas przeprowadzania wywiadów środowiskowych, w czasie których rodzice byli informowani o formach wsparcia oferowanych przez ośrodek. W sytuacji, gdy w rodzinie mającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych narastały takie problemy, przydzielany był asystent rodziny. Pracownicy socjalni oraz asystenci rodziny kontaktowali się i uczestniczyli w spotkaniach z tutejszym PCPR w celu oceny sytuacji dziecka i jego rodziny biologicznej umieszczonego w pieczy zastępczej oraz oceny szans powrotu dziecka do rodziny. Ponadto uczestniczyli też w spotkaniach organizowanych przez instytucjonalne placówki pieczy zastępczej, w których przebywają dzieci.
- **Międzyzdroje:** Źródłem informacji o rodzinach zagrożonych kryzysem lub przeżywających kryzys były dla OPS spotkania z przedstawicielami instytucji działających w gminie i mających wgląd w sytuację rodzin oraz wymiana informacji między wychowawcami świetlicy, pracownikami socjalnymi, asystentem rodziny, pedagogami szkolnymi, psychologami, pielęgniarką szkolną. Wymianie informacji o rodzinach potrzebujących wsparcia służyły również spotkania grup roboczych Zespołu Interdyscyplinarnego ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Z ustaleń kontroli wynika, że posiadana wiedza w powyższym zakresie nie była wykorzystywana do planowania rozwoju placówek wsparcia dziennego, jako formy pomocy dzieciom i ich rodzinom.

Zdaniem NIK, o ile taki monitoring powinien być wystarczający dla rodzin już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, to jednak w odniesieniu do rodzin dopiero zagrożonych kryzysem, które nie korzystają z pomocy ośrodków i z których dzieci pozostają poza systemem oświaty, takie działania są wystarczające. Skontrolowane przez NIK ośrodki nie posiadały danych dotyczących grupy rodzin zagrożonych kryzysem.

Trafne identyfikowanie rodzin zarówno zagrożonych kryzysem oraz już przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych jest istotne również z tego względu, że ustawa o wspieraniu rodziny nakłada na samorządy gminne prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z takich rodzin⁴⁴. W ocenie kierowników skontrolowanych ośrodków prowadzenie monitoringu sytuacji dzieci z rodzin niekorzystających z pomocy ośrodków jest niezwykle trudne z powodu braku przepisów i narzędzi zezwalających i ułatwiających realizację tego zadania.

- **Stalowa Wola:** Nie zbudowano systemu monitorowania i identyfikacji osób/rodzin zagrożonych kryzysem, nie jest również prowadzona baza takich rodzin. W systemie POMOST dedykowanym dla ośrodków pomocy społecznej prowadzona jest tylko baza osób/rodzin korzystających ze wsparcia OPS z podziałem na przesłanki wymienione w art. 7 ustawy o pomocy społecznej – np. bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych i wielodzietnych. Ośrodek nie prowadzi statystyk dotyczących liczby rodzin zagrożonych kryzysem i trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w stosunku do swoich dzieci. Nie ma ustalonych form monitorowania takich środowisk.
- **Bełchatów:** Realizacja zadania monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej zawartego w art. 176 ust. 7 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, w praktyce stwarzała trudności. Spowodowane jest to brakiem przepisów i wytycznych dotyczących prowadzenia ujednoliconych statystyk, wymiany informacji przez instytucje, które zajmują się wspieraniem rodziny, co utrudniało stworzenie jednolitego lokalnego systemu identyfikacji.

⁴⁴ Art. 176 pkt 7 ustawy o wspieraniu rodziny.

- **OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy:** System taki funkcjonuje w sposób nieformalny i opiera się na bezpośredniej, dobrej współpracy z lokalnymi podmiotami (m.in. pedagogami szkolnymi, organizacjami pozarządowymi, kuratorami sądowymi, Policją, poradnią psychologiczno-pedagogiczną, placówkami leczniczymi). Ośrodek opracował listę rodzin z dziećmi, w tym rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi, uwzględniając miejsce zamieszkania. Lista ta była aktualizowana co dwa lata. Na jej podstawie została również wytypowana grupa rodzin zagrożonych kryzysem, wymagających kompleksowej pomocy specjalistycznej, w tym pomocy asystenta rodziny. System informatyczny nie daje jednak możliwości prowadzenia bazy osób, którym OPS nie udziela jakiegś formy wsparcia. Liczba rodzin zagrożonych kryzysem jest określona szacunkowo, ponieważ dotychczas dane ośrodka nie były gromadzone w oparciu o to kryterium. Dla celów tego opracowania przyjęto, że rodziny zagrożone kryzysem to te, u których podejrzewane jest wystąpienie przemocy, niesystematyczne leczenie uzależnień lub chorobę psychiczną, przejawy zaniedbania oraz niskie umiejętności wychowawcze – problemy te nie osiągają jednak poziomu, który zagrażałby życiu, zdrowiu i w istotny sposób bezpieczeństwu dziecka.
- **Międzyzdroje:** Diagnozy problemów występujących w rodzinach pracownicy socjalni dokonują w oparciu o art. 7 ustawy o pomocy społecznej, co jest spójne ze sprawozdawczością. Zgodnie z tym rodziny nie są identyfikowane na te, które mają trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych i rodziny zagrożone taką dysfunkcją.
- **Nidzica:** Dobra znajomość środowiska pozwala rozróżnić specyfikę rejonu, a co za tym idzie poznać potrzeby środowiska lokalnego i zależności w nim panujące oraz zidentyfikować problemy. Trudno jest jednak oszacować liczbę rodzin zagrożonych trudnościami w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, gdyż takie trudności mogą pojawić się w każdej rodzinie, na pozór dobrze funkcjonującej.
- **Piotrków Tryb.** Działania na rzecz rozwiązywania problemów społecznych powinny opierać się na zintegrowanej sieci pomocy. Konieczne jest w tym celu określenie zasad współpracy ośrodków pomocy społecznej z innymi podmiotami działającymi na rzecz dziecka i rodziny, celem skuteczniejszego rozpoznawania i monitorowania sytuacji społecznej. Dotychczasowe przepisy nie definiują sposobu realizacji zadań związanych z monitorowaniem oraz identyfikacją sytuacji społecznej rodzin zagrożonych kryzysem.

Dobre praktyki

Najwyższa Izba Kontroli stwierdziła dobre praktyki w tym zakresie, jak choćby w:

- **Piotrkowie Trybunalskim,** gdzie pracownicy socjalni biorący udział w spotkaniach Rad Osiedli, pozyskiwali informacje o rodzinach znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej.
- **Wyszkowie,** gdzie pracownicy socjalni nawiązywali współpracę ze szkołami, np. odwiedzali placówki oświatowe leżące na terenie ich rejonu opiekuńczego, przedstawiali się dyrekcji szkoły, pedagogom i nauczycielom pracującym w danej szkole, w celu pozyskiwania informacji o rodzinach zagrożonych kryzysem wychowawczym lub taki kryzys przeżywających. Takie spotkania organizowane były także z sołtysami i mieszkańcami miejscowości z terenu gminy.
- **Międzyzdrojach,** gdzie w ośrodku pomocy społecznej umieszczona została skrzynka kontaktowa, w której mieszkańcy mogli pozostawić anonimową wiadomość o rodzinie przeżywającej trudności i potrzebującej pomocy.

W ocenie NIK realizowana w taki sposób identyfikacja rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze i ich monitorowanie zapewnia w zasadzie wiedzę tylko o rodzinach, które korzystały lub korzystają z pomocy społecznej, albo z których dzieci uczęszczają do placówek oświatowych. Poza systemem pozostają w takiej sytuacji rodziny niekorzystające ze wsparcia ośrodków pomocy i dzieci pozostające poza instytucjonalną opieką – przedszkolną i szkolną. Zdaniem NIK ustawodawca nakładając na gminy obowiązek prowadzenia monitoringu sytuacji dzieci nie tylko z rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, lecz także dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem, chciał uchronić te rodziny przed trudnościami. Wobec tego, w ocenie NIK zasadne jest typowanie takich rodzin na wczesnym etapie sytuacji kryzysowej i jak najszybsze udzielenie pomocy w celu zażegnania, gdy kryzys nie jest jeszcze zbyt duży,

lub złagodzenia jego skutków, gdy już wystąpi. W opinii NIK niewystarczające w tym zakresie jest prezentowanie oferty ośrodków na stronach Internetowych, czy wydawanie ulotek informujących o możliwych formach pomocy świadczonych przez ośrodki i oczekiwanie na zgłoszenie się rodziny czy osoby potrzebującej pomocy. Zdaniem NIK, mając na uwadze dobro i bezpieczeństwo dziecka, ośrodek pomocy społecznej powinien być stroną inicjującą działania w tym zakresie. **Wczesne identyfikowanie rodzin zagrożonych kryzysem pozwoliłoby na objęcie dzieci wychowujących się w tych rodzinach i ich rodziców stosowną pomocą, w tym również w placówkach wsparcia dziennego, co mogłoby przyczynić się do uniknięcia przekazania tych dzieci do pieczy zastępczej. Ponadto identyfikacja rodzin zagrożonych oraz oszacowanie liczby dzieci z tych rodzin pozwoliłoby na odpowiednie planowanie rozwoju placówek wsparcia dziennego.** W opinii NIK Minister właściwy do spraw rodziny powinien wesprzeć gminy w pełnym wywiązaniu się z obowiązku ustawowego i opracować narzędzia pozwalające na identyfikację i monitorowanie rodzin zagrożonych kryzysem opiekuńczo-wychowawczym.

Skromne wsparcie rodzin

Praca placówek wsparcia dziennego stanowi jeden z elementów wsparcia rodziny. Osiągnięcie pełnych efektów w tym zakresie wymaga spójnego zastosowania wszystkich instrumentów przewidzianych w ustawie o wspieraniu rodziny. Z pomocy ośrodków pomocy społecznej korzystało aż 81% rodzin dzieci uczęszczających do placówek, jednak w większości gmin, na terenie których przeprowadzono kontrolę brak było pełnej dostępności instrumentów wsparcia dla rodzin.

Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą, zgodnie z art. 8 ust. 2 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny, otrzymać wsparcie w formie pracy z rodziną polegające m.in. na konsultacjach i poradnictwie specjalistycznym, terapii i mediacji, pomocy prawnej, szczególnie w zakresie prawa rodzinnego, uczestnictwie w spotkaniach grup wsparcia lub grup samopomocowych mających na celu wymianę doświadczeń oraz zapobieganie izolacji⁴⁵.

Nie wszystkie skontrolowane ośrodki pomocy społecznej zapewniały rodzinom podstawowe poradnictwo. Tylko pomoc socjalna świadczona była we wszystkich jednostkach – każdy ośrodek zatrudniał pracowników socjalnych, którzy udzielali szeroko pojętych porad socjalnych. W latach 2013–2016 r. (I poł.) z poradnictwa socjalnego skorzystało łącznie 27 394 osób. (69% wszystkich korzystających z porad).

Poradnictwo prawne dostępne było w zdecydowanej większości ośrodków i rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze bardzo chętnie korzystały z tego typu poradnictwa. Łącznie porad prawnych udzielono 6 187 rodzinom, najwięcej takich porad było w Siemianowicach Śl. (w latach 2013–2016 skorzystało łącznie 2 030 rodzin), w Grójcu (1 646 rodzin) i OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy (915 rodzin). Tylko cztery ośrodki (w Bełchatowie, Drohiczynie, Imielinie i Łławie) nie oferowały rodzinom zamieszkującym na ich terenie tego typu poradnictwa.

- **Imielin:** Ośrodek udzielał rodzinom przeżywającym problemy opiekuńczo-wychowawcze wsparcie asystenta rodziny, nie oferował jednak innych form pomocy w postaci poradnictwa psychologicznego, prawnego. Z wyjaśnień Kierownik Ośrodka wynika, że rodziny, które wymagały takiej pomocy kierowane były do Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Łędzinach oraz do Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej w Bieruniu. Uczniowie szkół z terenu miasta mogli natomiast korzystać z pomocy psychologów zatrudnionych w szkołach.

⁴⁵ Art. 10 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny.

- **Myślenice:** Ośrodek w ramach wsparcia dla rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze m.in.: udzielił poradnictwa prawnego w 2013 r. – 87 rodzinom, w 2015 r. – 52 i w I półroczu 2016 r. – 26. W 2014 r. nie udzielano porad prawnych.
- **Nowogard:** Rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej zapewniono dostęp do poradnictwa specjalistycznego, OPS udzielał poradnictwa wszystkim rodzinom, które zgłosiły taką potrzebę. Poradnictwem prawnym w 2013 r. objęto 21 rodzin, w 2014 r. – 23, w 2015 r. – 29, w I półroczu 2016 r. – 19 rodzin mających trudności opiekuńczo-wychowawcze.

Skontrolowane ośrodki pomocy społecznej w większości zapewniały rodzinom możliwość korzystania z poradnictwa psychologicznego. W całym okresie objętym kontrolą z konsultacji psychologicznych nie mogły skorzystać rodziny zamieszkujące w gminie Imielin. W gminach Międzyzdroje i Iłowo-Osada poradnictwo psychologiczne dostępne było w latach 2015–2016 (I poł.), natomiast w gminie Przeworsk w latach 2013–2014. Z porad psychologicznych skorzystały łącznie 3 334 rodziny (8,4% wszystkich udzielonych porad), najwięcej – 583 w ośrodku w Grójcu, 372 w Nidzicy oraz 363 w OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy.

- **Iłowo-Osada:** W ośrodku prowadzone jest poradnictwo psychologiczne dla mieszkańców gminy. Psycholog przyjmuje po uprzednim zapisaniu się u pracownika GOPS. Poradnictwem psychologicznym objęto: 13 rodzin w 2015 r. i 14 w I połowie 2016 r.
- **Międzyzdroje:** W ramach wspierania rodzin w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej uruchomiono w OPS poradnictwo psychologiczne, z którego skorzystało 47 rodzin w 2015 r. i 41 w I półroczu 2016 r. OPS zapewniał bezpłatną pomoc psychologiczną trzy razy w tygodniu (w czwartek, piątek i sobotę po uzgodnieniu telefonicznym) polegającą na terapii psychologicznej indywidualnej, rodzinnej i grupowej, wsparciu w kryzysie rodziny i dziecka, pracy z dziećmi.

Tylko w dziewięciu ośrodkach prowadzona była terapia rodzinna, natomiast w 13 jednostkach zatrudnieni byli specjaliści z zakresu poradnictwa rodzinnego, przy czym w ośrodku w Głogowie Młp. porady rodzinne dostępne były dopiero od I poł. 2016 r. Liczba rodzin, które skorzystały z poradnictwa rodzinnego wyniosła łącznie 1 927 (4,8% wszystkich udzielonych porad), a ze wsparcia podczas terapii 845 rodzin (2,1%). Mediacje rodzinne były prowadzone w ośmiu ośrodkach pomocy społecznej i w latach 2013–2016 (I poł.) skorzystało z nich 130 rodzin (0,3%). Przez wszystkie lata objęte kontrolą tę formę pomocy rodzinom organizował tylko jeden ośrodek – w Myślenicach, z której skorzystało 66 rodzin, tj. 51% rodzin które w ww. okresie uczestniczyły w mediacjach we wszystkich skontrolowanych jednostkach.

- **Międzyzdroje:** Na system skoordynowanych działań nad kompleksową pracą z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej składały się różne formy pomocy świadczone przez ośrodek i instytucje współdziałające. Dla rodzin z dysfunkcjami przeprowadzono m.in. mediacje z 1 rodziną w 2015 r. i 1 w I pół. 2016 r.
- **Przeworsk:** W latach 2013–2016 (I półrocze) GOPS udzielał wsparcia rodzinom przeżywającym problemy opiekuńczo-wychowawcze, w tym z mediacji skorzystała jedna rodzina (3 osoby) w 2015 r.
- **Tychy:** Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych korzystały z pomocy pieniężnej, tj. zasiłku stałego, zasiłku okresowego, zasiłku celowego i specjalnego zasiłku celowego, oraz świadczeń niepieniężnych, m.in. mediacji, w których uczestniczyło w 2013 r. dwie rodziny i w 2014 r. jedna rodzina.

Kontrola wykazała, że tylko niewielka liczba rodzin mających problemy opiekuńczo-wychowawcze mogła uczestniczyć w grupach wsparcia i grupach samopomocowych. Rola takich grup jest bardzo ważna, gdyż służą one wzajemnemu wzmacnianiu uczestników przeżywających podobne problemy i nabywaniu umiejętności radzenia sobie z nimi. Uczestnicy grup uczą się od siebie wzajemnie i wspólnie poszukują rozwiązań, które ułatwiają im stawianie czoła trudnościom w codziennym życiu, dzięki temu nie czują się osamotnieni, tworzy się między nimi poczucie solidarności i wspólnoty. W latach 2013–2016 (I połowa) w 11 z 23 gmin,

w których ośrodki pomocy zostały skontrolowane utworzono łącznie 116 grup wsparcia, w których uczestniczyło 837 osób. Mniej było grup samopomocowych, które zostały zorganizowane na terenie sześciu gmin. Z pomocy działających w nich 46 grup skorzystało 645 osób. Osoby mające problemy opiekuńczo-wychowawcze mieszkające na terenie trzech gmin (Węgorzewa, Chrzanowa i Hajnówki), mogły też uczestniczyć w 23 grupach terapeutycznych. Należy jednak zaznaczyć, że zazwyczaj były to grupy łączące pomoc w zakresie problemów opiekuńczo-wychowawczych z problemami wynikającymi z nadużywania alkoholu lub stosowania przemocy domowej, co skutkowało bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych.

- **Hajnówka:** MOPS wspierał rodziny z problemami opiekuńczo-wychowawczymi poprzez pracę w zorganizowanych dwóch grupach wsparcia – grupa wsparcia Dorosłych Dzieci z Rodzin Alkoholików i Dorosłych Dzieci z Rodzin Dysfunkcyjnych – w 2015 r. i w I półroczu 2016 r. oraz pracę grup terapeutycznych zajmujących się terapią osób współuzależnionych i doznających przemocy w rodzinie – jednej (9 osób) w 2013 r. oraz dwóch w latach kolejnych skupiających odpowiednio 17, 19 i 20 osób.
- **Maków Maz.:** W kontrolowanym okresie MOPS w ramach pomocy rodzinom mającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych organizował grupę wsparcia i grupę samopomocową. Były to: grupa samopomocowa dla rodziców dzieci uczęszczających do świetlicy oraz grupa samopomocowa dla dorosłych osób niepełnosprawnych, liczące łącznie ok. 30 osób. Spotkania grupowe odbywały się raz w miesiącu.
- **Myślenice:** Rodziny z ternu gminy mogły korzystać z grup wsparcia, m. in. w 2013 r. była to jedna grupa wsparcia dla rodziców mających problemy opiekuńczo-wychowawcze (uczestniczyło 7 osób), w 2014 r. grupa nie była prowadzona, w 2015 r. – prowadzono dwie grupy, w których uczestniczyło 6 osób i w I półroczu 2016 r. – dwie grupy (7 uczestników) oraz grup samopomocowych dla osób uzależnionych od alkoholu, w których w 2013 r. uczestniczyło 42 osoby, w 2014 r. – 46 osób oraz w 2015 r. i w I półroczu 2016 r. po 47 osób.
- **Węgorzewo:** W ośrodku zorganizowano cztery grupy wsparcia i pięć grup terapeutycznych. Nie utworzono żadnych grup samopomocowych. Grupy terapeutyczne i grupy wsparcia były przeznaczone dla osób dorosłych i dzieci z rodzin, w których występowały problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz występował problem przemocy w rodzinie i problem uzależnień.

W celu poprawy wzajemnych relacji w rodzinie, zmiany nastawienia rodziców do problemów wychowawczych i dzieci, budowania i wzmocnienia autorytetu rodziców, nauki oddziaływać wychowawczych i rozwiązywania codziennych problemów, **sześć skontrolowanych ośrodków prowadziło warsztaty dla rodziców pn. Szkoła dla rodziców.**

- **Wyszków:** W latach 2013 – I poł. 2016 w ośrodku prowadzono warsztaty *Szkoła dla rodziców*, mające na celu wykształcenie umiejętności radzenia sobie z trudnościami wychowawczymi, komunikacji rodzic – dziecko, pracy nad wspólnymi relacjami. W warsztatach wzięło udział 58 osób, w tym 50 kobiet oraz 8 mężczyzn.
- **Międzyzdroje:** Na system skoordynowanych działań nad kompleksową pracą z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej składały się różne formy pomocy świadczone przez ośrodek i instytucje współdziałające. Dla rodzin z dysfunkcjami poza formami wsparcia w postaci konsultacji oraz porad stworzono możliwość udziału w cyklicznych programach terapeutycznych, w tym w programie dla kobiet nieradzących sobie ze złością i agresją: uczestnictwo w programie *Szkoła dla Rodziców i Wychowawców*, który miał na celu m.in.: dostarczenie rodzicom emocjonalnego wsparcia i praktycznej pomocy w radzeniu sobie z problemami funkcjonowania ich rodziny (wspieranie rodziców w radzeniu sobie w codziennych kontaktach z dziećmi, naukę umiejętności lepszego porozumiewania się, refleksję nad własną postawą wychowawczą). W latach 2013–2014 zorganizowano po dwie edycje Szkoły, a w latach 2015–2016 (I poł.) po jednej edycji.
- **Bełchatów:** Rokrocznie rodzice byli zapraszani na cykl szkoleń i indywidualnych konsultacji psychologiczno-pedagogicznych pn. *Szkoła dla rodziców*, których celem była poprawa relacji z dziećmi w rodzinie. Zajęcia były prowadzone w formie warsztatów edukacyjno-terapeutycznych oraz w formie indywidualnych konsultacji psychologiczno-pedagogicznych. Na zajęciach poruszano zagadnienia dotyczące m.in. uwarunkowania trudności wychowawczych, więzi emocjonalnej w rodzinie, czy też przyczyn powstawania uzależnień. Z tej formy pomocy skorzystało w 2013 r. – 15 rodziców, 2014 r. – 9 rodziców, 2015 r. – 13 rodziców.

Skontrolowane ośrodki pomocy społecznej chcąc zabezpieczyć osobom potrzebującym jak najszerszą pomoc realizowały projekt systemowe współfinansowane ze środków Unii Europejskiej. Takie wsparcie uzyskało dziewięć skontrolowanych jednostek.

- **Bełchatów:** W 2014 r. przy pomocy funduszy unijnych Ośrodek zrealizował projekt „Dobre re-akcje”, którego założeniem było wspieranie rodzin dysfunkcyjnych z terenu rewitalizowanego w Bełchatowie oraz rodzin niewydolnych wychowawczo. Program realizowany był poprzez indywidualne spotkania oraz warsztaty psychoedukacyjne, których celem było wzmocnienie umiejętności wychowawczych rodziców. Poruszane tematy dotyczyły komunikacji społecznej, konfliktów, agresji, asertywności, samooceny i budowania pozytywnego obrazu siebie. W projekcie wykorzystano elementy pracy podwórkowej. Wzięło w nim udział 60 osób z 30 rodzin w tym 15 dzieci z kontrolowanej Placówki.
- **Nowogard:** Ośrodek realizował projekt systemowy współfinansowany ze środków Unii Europejskiej *Z bezradności do aktywności*, skierowany do rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej. Projektem objęte zostały osoby bezrobotne, nieaktywne zawodowo, znajdujące się w trudnej sytuacji życiowej, mające problemy opiekuńczo-wychowawcze. Aktywizacji społecznej, zawodowej, edukacyjnej i zdrowotnej poddane zostały 24 osoby w 2013 r. oraz 32 osoby w 2014 r. W ramach projektu organizowano m.in. warsztat umiejętności wychowawczych – *Trudne zachowania dziecka*, (2013 r. – 9 osób), warsztat *Między rodzicami a dziećmi* (2013 r. – 18 osób dorosłych, 24 dzieci), warsztat *dobrych rodziców* (2014 r. – 32 osoby dorosłe, 38 dzieci), warsztat *komunikacje interpersonalne* (2014 r. – 32 osoby), warsztat *Zrób to sam* (2014 r. – 12 osób) i trening kontroli złości (2014 r. – 19 osób).
- **OPS Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy:** Ośrodek realizował projekt systemowy w ramach PO KL, o nazwie *Z rodziną mogę więcej*. Celem głównym projektu była aktywizacja i zapobieganie wykluczeniu społecznemu, uczestniczyło w nim 82 osoby (w tym 58 kobiet) w tym 44 osoby z wieloprotblemowych rodzin. Szczegółowe cele projektu to m.in.: podwyższenie poziomu wiedzy i umiejętności wychowawczych w rodzinach wieloprotblemowych, podwyższenie poziomu aktywności zawodowej, umiejętności, a także zapobieganie dysfunkcjom społecznym.

Rodzinom mającym trudności w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej może zostać przydzielony asystent rodziny⁴⁶, który udziela pomocy m.in.: w poprawie sytuacji życiowej tych rodzin, w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego, w rozwiązywaniu problemów socjalnych, psychologicznych, wychowawczych z dziećmi, motywowaniu do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych. Asystent rodziny udziela wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych lub prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci⁴⁷.

Tylko w jednej gminie objętej kontrolą nie zapewniono rodzinom możliwości korzystania z pomocy asystenta rodziny. Kontrola wykazała, że skontrolowane ośrodki pomocy społecznej zatrudniały w latach 2013–2016 (I poł.) łącznie 242 asystentów rodziny, najwięcej – 32 asystentów zatrudnionych było w OPS Dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy, 23 asystentów zatrudniał ośrodek w Tychach, a 19 w Stalowej Woli. Tylko jeden skontrolowany ośrodek (w Drohiczyń) nie zatrudniał w ww. okresie takich specjalistów, choć liczba rodzin otrzymujących pomoc z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tej gminie z roku na rok systematycznie wzrastała i wynosiła od 68 w 2013 r. do 107 w 2015 r.

Wyniki kontroli przeprowadzonej w ośrodkach pomocy społecznej wykazały, że rodziny 81% dzieci, których dokumentacja w placówkach wsparcia dziennego była szczegółowo analizowana, korzystały z pomocy tych ośrodków (spośród 628 rodzin, których dzieci uczestniczyły w zajęciach organizowanych przez placówki, z pomocy ośrodków korzystało 508 rodzin), a w wielu przypadkach wsparciem ośrodków objęte były rodziny wszystkich dzieci, których dokumentację poddano szczegółowej analizie.

⁴⁶ Na podstawie art. 11 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny.

⁴⁷ Art. 15 ust. 1 ww. ustawy.

Finansowanie funkcjonowania placówek

Z przeciwdziałania alkoholizmowi na utrzymanie placówek

Gminy, w których skontrolowano ośrodki pomocy społecznej i placówki wsparcia dziennego wydały w latach 2013–2016 (I połowa) na utrzymanie placówek wsparcia dziennego dla dzieci łącznie kwotę 47 543,9 tys. zł, przy czym należy zaznaczyć, że mimo zmniejszającej się w tym okresie liczby placówek, wydatki na ich utrzymanie z roku na rok ulegały zwiększeniu. W 2013 r. skontrolowane samorządy przeznaczyły na funkcjonowanie tego typu placówek 12 489,5 tys. zł, w 2014 r. wydatki zwiększyły się do 13 086,5 tys. zł, w 2015 r. wyniosły 14 269,7 tys. zł, a w I połowie 2016 r. – 7 698,2 tys. zł. Przeciętny roczny koszt jednego miejsca w świetlicy w 2015 r. wynosił nieco ponad 6 tys. zł.

Udzielanie pomocy dzieciom z rodzin z problemami alkoholowymi jest jednym z priorytetowych zadań samorządów w obszarze profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Z informacji uzyskanych od Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych wynika, że w latach 2013–2015 r., na działania adresowane do dzieci i młodzieży z rodzin z problemem alkoholowym samorządy lokalne wydały odpowiednio: 143 792,7 tys. zł, 155 025,6 tys. zł i 154 020,3 tys. zł, co w każdym roku stanowiło po 31,5% środków przeznaczonych na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

Wyniki kontroli wykazały, że znaczna część skontrolowanych samorządów gminnych finansuje lub współfinansuje działalność placówek wsparcia dziennego ze środków pochodzących z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych, co umożliwia zapis art. 18² ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁴⁸. Skontrolowane jednostki samorządowe ze środków pochodzących z tego funduszu, w latach objętych kontrolą, wydały na działalność placówek łącznie kwotę 12 718,8 tys. zł, co stanowiło 26,7% wszystkich wydatków poniesionych w tym zakresie.

Siedem gmin, spośród 23 skontrolowanych (30,4%), wydatki związane z utrzymaniem placówek w całości pokrywało z takich środków, zaś w trzech gminach (Drohiczyń, Przeworsk i Głogów Młp.) działalność placówek nie była finansowana z funduszy przeznaczonych na realizację gminnych programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych.

- **Wyszków:** Źródłem finansowania wydatków ponoszonych na działalność placówek wsparcia dziennego były środki własne gminy pochodzące z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. Ze środków tych pokrywano całość wydatków Świetlicy Socjoterapeutycznej Słoneczna oraz dotacje dla Świetlicy Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.
- **Węgorzewo:** W latach 2013–2016 MGOPS przygotowywał plany wydatków, które były przekazywane Burmistrzowi Gminy Węgorzewo i następnie ujmowane w rozdziale 85154 (Przeciwdziałanie alkoholizmowi) budżetu gminy. Jedynym źródłem finansowania placówek wsparcia dziennego były środki budżetu gminy pochodzące z opłat za zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych.
- **Hajnówka:** Wydatki na funkcjonowanie Świetlicy były klasyfikowane w dziale 851 – Ochrona zdrowia, rozdziale 85154 – Przeciwdziałanie alkoholizmowi. Źródłem finansowania wydatków były środki własne miasta pochodzące z opłat za korzystanie z zezwoleń na sprzedaż napojów alkoholowych. Ze środków tych pokrywano całość wydatków Świetlicy Socjoterapeutycznej, co było zgodne z miejskimi programami profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2013–2016, gdzie każdorazowo zawierano zapis o: „Wspieraniu bieżącej działalności świetlicy socjoterapeutycznej dla dzieci z rodzin z problemem alkoholowym.”

⁴⁸ Dz. U. z 2016 r. poz. 487, ze zm.

Nieodpowiednia klasyfikacja wydatków

Artykuł 236 ust. 3 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych wskazuje, że w planie wydatków bieżących wyodrębnia się w układzie działów i rozdziałów planowane kwoty wydatków bieżących, w tym wydatki związane z realizacją zadań statutowych. W obowiązującym do 31 grudnia 2016 r. stanie prawnym, określonym w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych⁴⁹ istniał obowiązek ujmowania wydatków na realizację zadań z zakresu wspierania rodziny w rozdziale 85206 – Wspieranie rodziny. Tymczasem zrealizowana kontrola wykazała, że tylko w czterech jednostkach wydatki na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego częściowo klasyfikowane były w rozdziale 85206. Jednostki samorządowe kierując się objaśnieniami do klasyfikacji budżetowej, w rozdziale 85206 – Wspieranie rodziny ujmowały wyłącznie wydatki ponoszone na zatrudnienie asystentów rodziny lub rodziny wspierające⁵⁰. Stąd koszty ponoszone na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego były rejestrowane w innych rozdziałach klasyfikacji budżetowej, zazwyczaj w rozdziale 85201 – Placówki opiekuńczo-wychowawcze, 85203 – Ośrodki wsparcia, a także 85219 – Ośrodki pomocy społecznej oraz 85295 – Pozostała działalność.

- **Siemianowice Śl.:** Placówka była w całości finansowana ze środków budżetu miasta, w tym ze środków pochodzących z opłat za zezwolenia wydane na sprzedaż alkoholu (dział 851 – Ochrona zdrowia, rozdział 85154 – Przeciwdziałanie alkoholizmowi). Udział tych środków w wydatkach ogółem placówki wynosił: 13,8% w 2013 r., 15,8% w 2014 r., 14,3% w 2015 r., 34,5% w I półroczu 2016 r. Pozostałe wydatki zostały ujęte w dziale 852 Pomoc społeczna, rozdziale 85201 – Placówki opiekuńczo-wychowawcze.
- **Grójec:** Wydatki na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego klasyfikowane były w dziale 851 – Ochrona zdrowia, rozdziale 85153 – Zwalczanie narkomanii i rozdziale 85154 – Przeciwdziałanie alkoholizmowi oraz w dziale 852 – Pomoc społeczna, rozdziale 85201 – Placówki opiekuńczo-wychowawcze.
- **Głogów Młp.:** Świetlice będące w strukturze MGOPS były finansowane ze środków publicznych (budżetu gminy). Do dnia 16 listopada 2016 r. środki klasyfikowane były w oparciu o klasyfikację dochodów i wydatków stosowaną w jednostkach budżetowych poprzez dział 852 – Pomoc społeczna, rozdział 85203 – Ośrodki wsparcia. Z dniem 17 listopada 2016 r. zostały przeksięgowane na rozdział 85206 – Wspieranie rodziny).

Zgodnie z § 1 pkt 3 lit. g oraz lit. j rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 25 lipca 2016 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów, oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych⁵¹ z dniem 1 stycznia 2017 r. uchylono dotychczasowy rozdział 85206 i zastąpiono go rozdziałem 85504 w niezmienionej nazwie (Wspieranie rodziny), gdzie w objaśnieniach jednoznacznie wskazano, że w rozdziale tym ujemuje się wydatki na wspieranie rodziny, m.in. na asystentów rodziny i rodziny wspierające oraz placówki wsparcia dziennego.

Nie można zatem określić całkowitej kwoty przeznaczanej w skali kraju na finansowanie działalności placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, zwłaszcza że wielkości wykazywane w sprawozdaniach wypełnianych przez samorządy dla MRPiPS oraz PARPA są różne, choć różnice te nie są tak duże jak w przypadku liczby placówek oraz liczby miejsc w tych placówkach. Z informacji uzyskanych z MRPiPS wynika, że na prowadzenie placówek wsparcia dziennego samorządy gminne wydały: w 2013 r. – 143 589 tys. zł, w 2014 r. – 140 699 tys. zł a w 2015 r. 144 983 tys. zł.

⁴⁹ Dz. U. z 2014 r. poz. 1053, ze zm.

⁵⁰ Rodziny wspierające funkcjonowały tylko w m. st. Warszawa, Dzielnicy Praga-Półd.: w 2013 – 7 rodzin, w 2014 r. – 11 rodzin i w I poł. 2016 r. – 7 rodzin wspierających.

⁵¹ Dz. U. poz. 1121.

Ograniczone możliwości rozwoju działalności

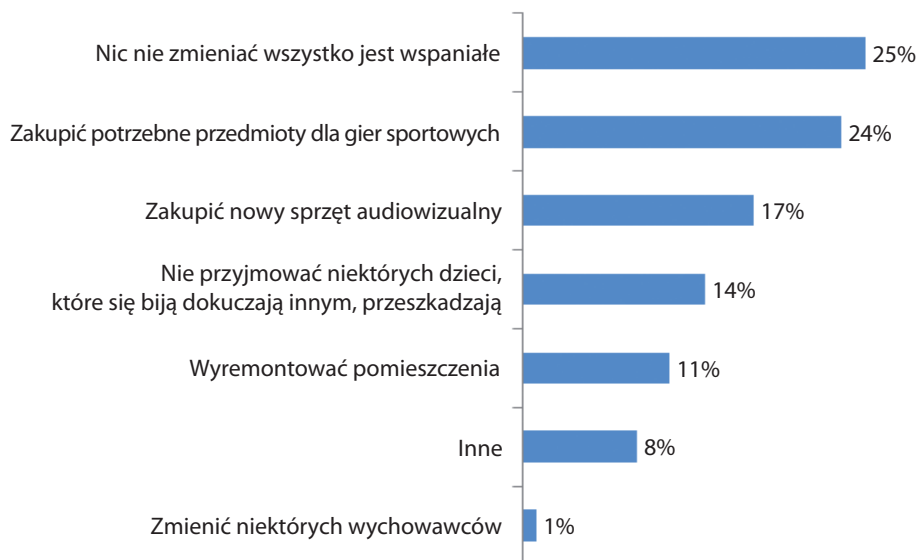
Podkreślenia wymaga fakt, że wszyscy kierownicy kontrolowanych placówek wsparcia dziennego zaznaczali, że środki otrzymywane na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego i realizację przypisanych im zadań nie zaspakajają w pełni potrzeb, przez co istnieje konieczność rezygnacji z części działań. NIK zwraca uwagę, że ograniczanie środków finansowych ma realny wpływ na rodzaj i poziom oferowanej pomocy oraz jej dostępność. Poza brakiem możliwości zatrudnienia dodatkowych wychowawców i specjalistów w świetlicach oraz rezygnacji ze szkoleń dla nich, niewystarczające środki finansowe nie pozwalały też na wzbogacenie różnorodności zajęć, wyjazdów dla dzieci oraz doposażenie placówek.

- **Nowogard:** Ograniczenia budżetu gminy zawężają możliwości stworzenia większej liczby placówek/świetlic. W już istniejących, z uwagi na ograniczone środki finansowe istnieje problem z poszerzaniem form usług, którymi mogłaby dysponować świetlica. Kwestia finansowa ogranicza możliwość wprowadzenia większej liczby specjalistów, rodzajów terapii i zajęć tematycznych rozwijających zainteresowania dzieci uczęszczających do placówki.
- **Przeworsk:** Środki przeznaczone na funkcjonowanie świetlicy nie wystarczają na realizację wszystkich zadań. Z powodu ograniczonych środków finansowych nie ma możliwości zatrudnienia kierownika placówki i innych specjalistów (psycholog, terapeuta), a wychowawca świetlicy zatrudniony jest na umowy cywilno-prawne, co powoduje częste zmiany kadry. Z powodu niewystarczających środków trzeba rezygnować z udziału w szkoleniach specjalistycznych.
- **Piotrków Tryb.**: Z powodu niewystarczających środków na płace, nie został zatrudniony psycholog, choć występuje taka potrzeba. Pracownicy świetlicy, szczególnie w oddziale pracującym 4–5 godzin dziennie zatrudniani są też w niepełnym wymiarze czasu pracy.
- **Stalowa Wola:** Ograniczenia finansowe to nie zawsze wystarczające środki na zorganizowanie wszystkich zaplanowanych wycieczek, wyjazdów profilaktyczno-zdrowotnych i obozów wędrownych, które cieszą się dużym zainteresowaniem dzieci i rodziców. Dzieci, które na co dzień funkcjonują w środowisku wpływającym destrukcyjnie na ich zdrowie i psychikę, powinny być co jakiś czas wyrwane z tego środowiska i dlatego placówka stara się każdego roku organizować dla nich taki wyjazd.
- **Bełchatów:** Z powodu ograniczonej puli środków finansowych konieczna była rezygnacja z zakupu części wyposażenia, ograniczenia w realizacji wypoczynku letniego dla dzieci oraz ograniczyć liczbę szkoleń specjalistycznych dla wychowawców świetlicy. Z tego powodu ograniczono też ilość godzin pracy specjalistów.

O entuzjastycznym podejściu dzieci do pracy placówek świadczy fakt, że w badaniu ankietowym największa grupa wychowanków (25%), w odpowiedzi na pytanie o potrzebę zmian w swojej placówce zaznaczyła odpowiedź „Nic nie zmieniać, wszystko jest wspaniale”. W pozostałych odpowiedziach wskazywano na następujące potrzeby: zakup wyposażenia do gier sportowych (24%), zakup nowego sprzętu audiowizualnego (17%), wyremontowanie pomieszczeń (11%). Cześć dzieci (14%) była zdania, że nie należy przyjmować do świetlicy niegrzecznych dzieci.

Wykres nr 16

Odpowiedzi dzieci na pytanie o potrzebę zmian w placówce

Źródło: Opracowanie na zlecenie NIK.

Oceny te potwierdzają dodatkowe pisemne wypowiedzi, w których dzieci wskazywały, przede wszystkim, na problem niewystarczającej powierzchni w świetlicach i związany z tym brak możliwości organizacji zajęć ruchowych, chęć częstszego udziału w wycieczkach oraz potrzebę zwiększenia liczby komputerów.

Dzieci uczęszczające do placówek o potrzebach swoich świetlic:

- Wycieczki w roku szkolnym oraz dobre posiłki. (Woj. łódzkie)
- Wyjścia np. na basen lub do kina w ciągu roku szkolnego. (Woj. łódzkie)
- Trochę więcej grzejników, ponieważ w zimie jest strasznie zimno. (Woj. podkarpackie)
- Chciałabym, żeby tam było ciepło. (Woj. podkarpackie)
- Kupić komputery i sprzęt do ćwiczeń, bo jestem gruby i muszę się odchudzać. (Woj. mazowieckie)
- Zakupić nowy stół do gry w tenisa stołowego. (Woj. podlaskie)
- Zakupić więcej klocków. (Woj. podlaskie)
- Żeby było więcej fajnych i zabawnych wycieczek. (Woj. zachodniopomorskie)
- Jeszcze inne zajęcia np. taneczne. (Woj. mazowieckie)
- Chciałabym mieć więcej zajęć fitnessu, ale nie mamy na to warunków i sprzętu, dlatego chciałabym, żeby była większa świetlica, ale nie mamy na to wpływu. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Sprzęt do ćwiczeń fizycznych. (Woj. warmińsko-mazurskie)

Ulepszenie pomieszczeń i rozszerzenie oferty zajęć dla dzieci, a w szczególności potrzeba zwiększenia ilości zajęć ruchowych, były również najczęściej podnoszone w ankietach wypełnionych przez rodziców dzieci uczęszczających do świetlic. Rodzice zwracali również uwagę na potrzebę ulepszenia wyposażenia, zatrudnienia większej liczby wychowawców, psychologa/socjoterapeuty oraz organizacji wycieczek dla dzieci. Rodzice wskazywali również na potrzebę lepszego wsparcia dzieci w odrabianiu lekcji.

Rodzice o potrzebach świetlic:

- Zwiększyć ofertę zajęć na świetlicy, zróżnicować ją, aby dzieci mogły rozwijać się. W okresach świątecznych, wakacyjnych zwiększyć godziny otwarcia świetlicy! Dodać zajęcia gry na gitarze, języka angielskiego. Zaoferować dzieciom coś do przegryzienia np. ciastka, kanapki, tym dzieciom, które do końca są na świetlicy. Pomimo, że dzieci jedzą obiad w szkole o 13.00 często zanim je odbiorę o tej 16.30 są głodne. daję im kanapkę na świetlicę, ale bywa tak, że zjedzą ją jeszcze w szkole i na świetlicę już nic nie mają. (Woj. podlaskie)
- Więcej sprzętu potrzebnego do pracy i nauki, np. Książki, gry, klocki. (Woj. podlaskie)
- Myślę, że jakby w zimie było cieplej w świetlicy to by to ułatwiło pracę. Do tej pory nie miałam żadnych zastrzeżeń, jeśli chodzi o opiekę i naukę z dziećmi. Życzę nowej pani powodzenia! (Woj. podkarpackie)
- Ogrzewanie, bo czasami jest zimno. (Woj. podkarpackie)
- Lepiej wyposażać świetlicę w potrzebne pomoce. (Woj. podkarpackie)
- Mogłoby być więcej wycieczek, jakichś wyjść do muzeum. Nie przyjmować dzieci, które się łobuzują. Zmienić troszkę wystrój Sali. (Woj. podlaskie)
- Żeby było więcej atrakcji dla dzieci. (Woj. podlaskie)
- Wystrój sali, więcej wycieczek lub wyjść do kina, muzeum, parku. Większa liczba dzieci, aktywne spędzanie czasu. Nie przyjmowanie dzieci, które są niegrzeczne i agresywne. Zakupienie nowego sprzętu. (Woj. podlaskie)
- Doposażyć świetlicę w gry. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Zakup sportowych rzeczy. Świetlica na duży plus. (Woj. śląskie)
- Nowy sprzęt komputerowy, bo mało działa faktycznie oraz więcej gier, planszy dla dzieci, które pozwolą im się więcej zaangażować z rówieśnikami. (Woj. zachodniopomorskie)
- Lepiej wyposażać w materiały edukacyjne, sprzęt sportowy. (Woj. podkarpackie)
- Zalecałabym zwiększyć dotację na zajęcia dla dzieci organizowane poza świetlicą, wycieczki, basen, przedstawienia teatralne, zajęcia ze specjalistami, wszelkie niespodzianki, oryginalne spędzanie czasu, również poza świetlicą, zmotywowałoby wychowanków do rozwijania swoich uzdolnień oraz uwrażliwiałoby na piękno kultury czy przyrody. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Częstsze wyjazdy z dziećmi. Turnieje i mecze piłki nożnej. Klub sportowy. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Należałoby kupić nowy sprzęt do gier sportowych. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Większy i lepszy dostęp do Internetu. Więcej gier edukacyjnych i organizowanie karaoke. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Więcej zajęć, więcej wyjazdów, rozgrywek sportowych. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Chciałabym, aby były wprowadzone zajęcia fitness, aby był lepszy sprzęt w wyposażeniu świetlicy, więcej zajęć sportowych. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Więcej zajęć dla młodzieży, więcej wyjazdów. (Woj. warmińsko-mazurskie)
- Żeby panie bardziej pomagały dzieciom z cięższymi lekcjami. (Woj. łódzkie)
- Większy nacisk na odrabianie lekcji. (Woj. podkarpackie)
- Więcej czasu poświęcać na odrabianie zadań domowych. (Woj. śląskie)
- Zwiększyć kadrę, aby można bardziej indywidualnie podejść do dziecka. (Woj. mazowieckie)
- Proponuję, aby więcej czasu poświęcić na odrabianie lekcji. Objąć szczególną opieką dzieci z trudnościami. (Woj. mazowieckie)

3.7 Różnice w sprawozdawczości

Artykuł 179 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny zobowiązuje wójta, burmistrza, prezydenta miasta do składania radzie miasta czy gminy, do dnia 31 marca każdego roku, sprawozdania z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny oraz przedstawiania potrzeb z nimi związanych. Przedstawione potrzeby stanowią podstawę uchwalanych przez radę gminy/miasta programów wspierania rodziny (art. 179 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny). **Kontrola wykazała, że w siedmiu gminach,**

w których skontrolowano ośrodki pomocy społecznej, nie opracowywano wymaganych sprawozdań i nie składano ich radzie miasta lub gminy, a w sprawozdaniach opracowywanych w sześciu gminach nie przedstawiano potrzeb związanych z realizacją zadań z zakresu wspierania rodziny, co tłumaczono przedstawianiem potrzeb w momencie opracowywania wniosków budżetowych na rok przyszły, tj. na przełomie września i października każdego roku, lub w corocznych sprawozdaniach z działalności ośrodka.

- **Drohiczyn:** W Programie wspierania rodziny zobowiązano Kierownik MGOPS do corocznego przedstawienia informacji z realizacji programu oraz przygotowania zmian i aktualizacji zapisów w celach i harmonogramie. Za lata 2013 i 2014 r. kierownik MGOPS nie przedkładał Burmistrzowi sprawozdań w tym zakresie, ponieważ dla ww. okresu nie było opracowanego programu wspierania rodziny. Sprawozdanie za 2015 r. zostało opracowane w styczniu 2016 r. i przedstawione na sesji Rady Gminy 11 marca 2016 r. MGOPS opracowując sprawozdanie z realizacji programu nie przedstawił potrzeb związanych z realizacją tego zadania.
- **Siemianowice Śl.:** Prezydent Miasta Siemianowice Śląskie, w latach 2013–2016, nie składał Radzie Miejskiej rocznego sprawozdania z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny oraz nie przedstawiał potrzeb związanych z realizacją zadań w terminie do 31 marca każdego roku, ustalonym w art. 179 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny.
- **Brwinów:** Sprawozdania z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny przygotowywał dyrektor Środowiskowego Ośrodka Pomocy Społecznej w ramach całościowego sprawozdania z działalności Ośrodka. Burmistrz Gminy Brwinów przedstawiał je Radzie Miasta w terminie do 31 marca każdego roku, co było zgodne z art. 179 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej. W opracowywanych corocznie przez Ośrodek sprawozdaniach nie były jednak przedstawiane potrzeby w tym zakresie.
- **Tychy:** Prezydent Miasta Tychy nie składał Radzie Miejskiej rocznych sprawozdań z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny (za 2014 r. i 2015 r.) oraz nie przedstawiał potrzeb związanych z realizacją zadań w terminie ustalonym w art. 179 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny, tj. do dnia 31 marca każdego roku.

Zdaniem NIK, przedstawianie potrzeb wraz z rocznymi sprawozdaniami z zakresu wspierania rodziny ma przede wszystkim znaczenie przy podejmowaniu decyzji przez radę gminy w planowaniu wieloletnim. Z treści art. 179 ust. 2 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wynika bowiem, że rada gminy uchwała gminne programy wspierania rodziny, biorąc pod uwagę potrzeby z zakresu wspierania rodziny, zatem potrzeby te stanowić powinny podstawę opracowania przedmiotowego programu, jak również ewentualnej modyfikacji w trakcie jego realizacji.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie definiuje pojęcia placówka wsparcia dziennego, wskazując jedynie formy placówek i ich zadania. W ocenie NIK powoduje to w wielu przypadkach trudności w określeniu przez samorządy, czy funkcjonująca na ich terenie np. świetlica czy ognisko powinna zostać zaliczona do placówek wsparcia dziennego czy też nie, czego przykładem może być zaliczanie do placówek wsparcia dziennego świetlic szkolnych lub wiejskich.

Z uwagi na fakt, że nie istnieje ogólnopolska baza danych dot. placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie poszczególnych gmin oraz w związku z tym, że nie wszystkie działające placówki posiadają własne strony Internetowe, na których prezentują podstawowe dane na swój temat, w tym ofertę pomocy dzieciom i ich rodzinom, Najwyższa Izba Kontroli⁵², zwróciła się w maju 2016 r. do wszystkich urzędów wojewódzkich z prośbą o przedłożenie wykazu placówek wsparcia dziennego funkcjonujących w gminach na terenie poszczególnych województw. W odpowiedzi na pismo do NIK wpłynęły wykazy zawierające łącznie 2 455 placówek, z podaną nazwą gminy, w której placówka się mieści, nazwą, formą i adresem placówki, a także nazwą organu lub instytucji

⁵² Na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o NIK.

prowadzącej daną placówkę. Należy przy tym zaznaczyć, że w nadesłanych wykazach, poza placówkami wsparcia dziennego prowadzonymi w formie specjalistycznej, opiekuńczej lub pracy podwórkowej, wielokrotnie znalazły się świetlice wiejskie prowadzone przez gminne lub wiejskie ośrodki lub domy kultury, świetlice szkolne, „ochronki”, a także ośrodek socjoterapeutyczny.

W ocenie NIK, zaliczanie typowych świetlic wiejskich czy szkolnych do placówek wsparcia dziennego jest rezultatem braku objaśnienia pojęcia placówka wsparcia dziennego, co z kolei wpływa na prawidłowość i rzetelność danych wykazywanych w sprawozdaniach statystycznych z instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz placówek wsparcia dziennego⁵³ przekazywanych do Głównego Urzędu Statystycznego, sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej⁵⁴ przekazywanych do Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz sprawozdań z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych⁵⁵ przekazywanych do Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

Przykładowo, według statystyk GUS, w dniu 31 grudnia 2015 r. w naszym kraju funkcjonowało ogółem 2 905 placówek wsparcia dziennego, z tego placówek prowadzonych w formie opiekuńczej było 2 243, w formie specjalistycznej – 421, w formie pracy podwórkowej – 35 oraz w połączonych formach – 206 placówek.

Natomiast według sprawozdawczości MRPiPS w 2015 r. na obszarze całej Polski działało ogółem 1 589 placówek wsparcia dziennego, a więc prawie dwukrotnie mniej niż wykazanych w sprawozdaniach składanych do GUS, w tym 1 202 placówki typu opiekuńczego, 398 placówek typu specjalistycznego oraz 76 pracy podwórkowej. Należy przy tym zauważyć, że we wzorze formularza niniejszego sprawozdania nie ujęto placówek wsparcia dziennego działających w połączonych formach, choć prowadzenie takich placówek jest zgodne z art. 24 ust. 5 ustawy o wspieraniu rodziny. Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej wyjaśniając w lipcu 2015 r., za pośrednictwem urzędów wojewódzkich, samorządom gminnym i powiatowym sposób wypełniania sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w części dot. sprawozdań gminnych, w pkt. 12 zapisało: *„w tabeli C Placówki wsparcia dziennego w wierszu 1 podajemy liczbę placówek ogółem (każda placówka uwzględniona jest tylko 1 raz), natomiast w podwierszach 1.1 do 1.3 wymieniamy placówki działające w określonych formach, zatem placówka łącząca dwie formy działalności będzie wykazywana dwukrotnie”*. **W ocenie NIK taki sposób wykazywania danych w ministerialnej sprawozdawczości jest nierzetelny i powoduje przedstawianie liczby funkcjonujących placówek wsparcia dziennego jako wyższej od faktycznie istniejącej. Zdaniem NIK Ministerstwo powinno dokonać w tym zakresie zmian we wzorze formularza sprawozdania, poprzez uwzględnienie w nim wszystkich form prowadzenia placówek wsparcia dziennego wynikających z ustawy o wspieraniu rodziny.**

⁵³ Sprawozdanie PS-01.

⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 lutego 2016 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (Dz. U. poz. 213). Wcześniej obowiązywało rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki społecznej z dnia 4 grudnia 2012 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (Dz. U. poz. 1371), które straciło moc z dniem wejścia w życie nowego rozporządzenia.

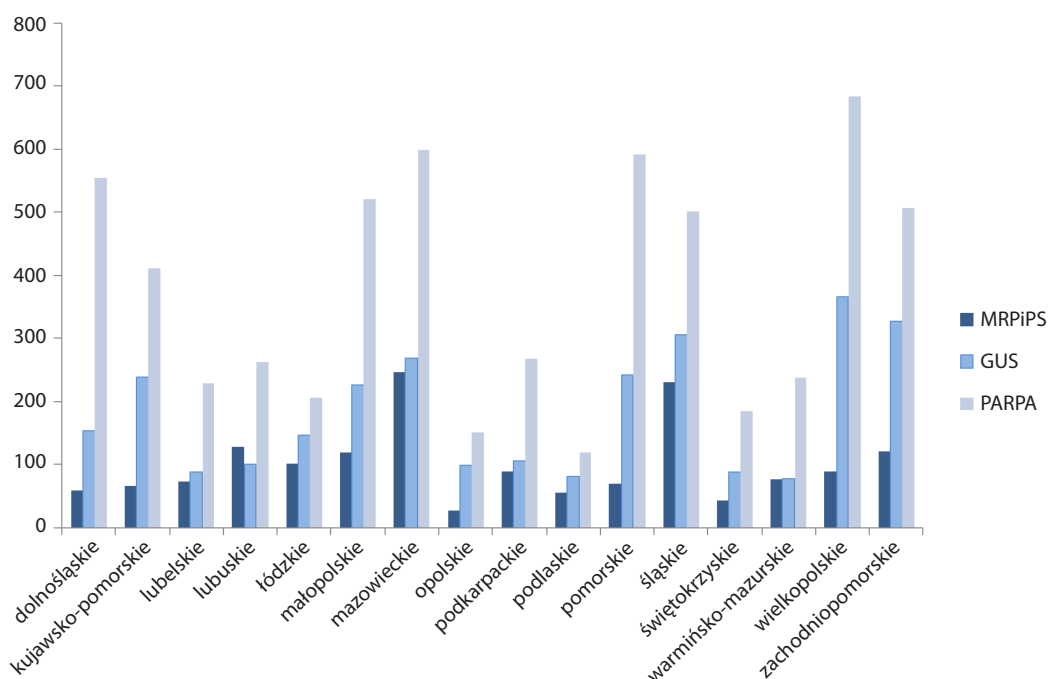
⁵⁵ PARPA-G1.

Jeszcze inne dane wynikają ze sprawozdań z działalności samorządów gminnych w zakresie profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych. Otóż zgodnie z sprawozdaniem PARPA-G1 w 2015 r. działało w naszym kraju ogółem 6 115 miejsc pomocy dzieciom z problemami alkoholowymi, z tego: placówek opiekuńczych było 4 469, placówek specjalistycznych 1 155 oraz pomocy podwórkowej 491.

Skalę rozbieżności dotyczących liczby placówek przedstawiono na wykresach poniżej.

Wykres nr 17

Liczba placówek wsparcia dziennego w 2015 r. według sprawozdawczości MRPiPS, GUS i PARPA

Źródło: Opracowanie własne NIK na podstawie danych ww. jednostek.

Ze sprawozdawczości wynika także różna liczba osób korzystających z pomocy/opieki placówek wsparcia dziennego, i tak statystyki GUS (PS-01) mówią, że w ciągu 2015 r. do placówek uczęszczało ogółem 117 524 osoby (według stanu na dzień 31 grudnia 2015 r. w placówkach było 76 379 osób), sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny potwierdzają uczęszczanie do placówek 37 555 dzieci, natomiast w ankietach PARPA-G1 wykazano liczbę 193 666 uczestników zajęć prowadzonych we wszystkich formach placówek.

Rozbieżności w liczbie dzieci i młodzieży korzystającej z opieki i pomocy placówek wsparcia dziennego są spowodowane różnymi kategoriami danych koniecznymi do umieszczenia w obowiązujących sprawozdaniach. Otóż w Dziale 3 sprawozdania PS-01 wpisuje się m.in. liczbę korzystających według stanu w dniu 31 grudnia, rozumianą jako liczbę dzieci, które powinny przebywać w tym dniu w placówce zgodnie z listą obecności aktualną na koniec roku, oraz liczbę korzystających w roku sprawozdawczym, rozumianą jako liczbę dzieci (wychowanków), które skorzystały z placówki w ciągu roku, niezależnie od długości pobytu (wykazane jeden raz w roku z imiennych wykazów wychowanków). Nie należy uwzględniać dzieci, które uczestniczyły okazjonalnie w zajęciach (np. prelekcje dla klas, wycieczki itp.). W sprawozdaniu rzeczowo-finansowym z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny wymagane jest wykazanie przeciętnej liczby

umieszczonych dzieci, obliczonej poprzez dzielenie sumy liczby dzieci umieszczonych w poszczególnych dniach okresu sprawozdawczego przez liczbę dni funkcjonowania placówki w okresie sprawozdawczym, z dokładnością do jednej osoby. Natomiast w ankiecie PARPA-G1 wykazuje się łączną liczbę dzieci i młodzieży biorących udział w zajęciach.

Taki sposób prezentowania danych w sprawozdaniach wymaganych do wypełnienia przez każdą jednostkę samorządową powoduje brak możliwości ich porównywania, a dodatkowo zwiększa obciążenie pracą osób zajmujących się przygotowywaniem sprawozdań, które na kilka różnych sposobów muszą obliczać liczbę dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego.

Obecnie nie ma zatem możliwości określenia faktycznej liczby placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie naszego kraju jak również liczby osób do nich uczęszczających – w oficjalnych statystykach i opracowaniach każda z instytucji wykazuje inne dane. Różne sprawozdania pokazujące różne wartości w tym samym zakresie stanowią nie lada wyzwanie dla osób poszukujących oficjalnych informacji. W ocenie NIK, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej oraz Główny Urząd Statystyczny powinni wypracować wspólne stanowisko w celu stworzenia narzędzia sprawozdawczego umożliwiającego uzyskiwanie rzeczywistych danych dotyczących wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, w celu ułatwienia przeprowadzania analiz lub porównań międzynarodowych.

Dodatkowo przeprowadzona w 23 samorządach kontrola wykazała w dziewięciu z nich (39%) liczne nieprawidłowości dotyczące danych umieszczanych w sprawozdaniach w tym zakresie, co jak zazwyczaj tłumaczono wynikało z niezrozumienia objaśnień dotyczących sposobu wykazywania danych oraz pomyłek w obliczeniach.

- **Głogów Młp.:** W okresie objętym kontrolą w gminie funkcjonowały cztery placówki wsparcia dziennego. Wszystkie z nich działały jako świetlice socjoterapeutyczne. Jak wynika z dostępnych sprawozdań PS-01 z lat 2014 i 2015 wszystkie placówki wsparcia dziennego były wykazane w tak zwanej formie połączonej. W sprawozdaniach rzeczowo – finansowych z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej M-GOPS wykazywał świetlice, jako placówki wsparcia dziennego prowadzone w formie opiekuńczej.
- **Grójec:** Stwierdzono rozbieżności dotyczące liczby placówek funkcjonujących gminie Grójec, liczby miejsc w placówkach oraz wydatków na funkcjonowanie placówek. Przykładowo sprawozdania wysyłane do MRPiPS wskazywały pięć placówek wsparcia dziennego, z czego cztery w formie specjalistycznej i jedną w formie opiekuńczej, z kolei sprawozdania PS-01 do GUS wypełnione zostały dla czterech placówek, przy czym Środowiskowe Ognisko Wychowawcze zakwalifikowane zostało, jako placówka w formie opiekuńczej, a poszczególne trzy Świetlice Socjoterapeutyczne przy Publicznych Szkołach Podstawowych, jako placówki w formie specjalistycznej. Także liczba miejsc w placówkach była różna w sprawozdaniach wysyłanych do MRPiPS za poszczególne okresy sprawozdawcze. Np. w sprawozdaniu za I półr. 2013 r. wykazano 80 miejsc, w sprawozdaniu za II półr. 2013 r. 94 miejsca, a w sprawozdaniu za I półr. 2014 r. takich miejsc wykazano 93. Podobnie zmienną liczbę miejsc wykazywano w kolejnych półrocznych sprawozdaniach za 2014, 2015 i 2016 roku. Z kolei w sprawozdaniach PS-01 do GUS według stanu w dniu 31 grudnia 2013 i według stanu w dniu 31 grudnia 2014 liczba miejsc wyniosła łącznie 103. Jednakże w sprawozdaniu PS-01 do GUS według stanu w dniu 31 grudnia 2015 liczba miejsc wyniosła łącznie 112. Również wydatki na funkcjonowanie placówek wykazane w sprawozdaniach wysyłanych do MRPiPS były różne od wydatków na funkcjonowanie tych placówek przedstawionych kontroli NIK. I tak w 2013 r. wydatki oszacowane dla NIK wynosiły 320 404 zł, a łączne wydatki w sprawozdaniach do MRPiPS za I i II połowę 2013 r. stanowiły 337 141 zł. W 2014 r. wydatki wykazane NIK wynosiły 339 747 zł, a w sprawozdaniach do MRPiPS łącznie 350 062 zł. W roku 2015 wydatki przedstawione dla kontroli NIK wynosiły 364 734 zł, a w sprawozdaniach do MRPiPS łącznie wyniosły 396 081 zł.
- **Piotrków Tryb.:** MOPR przekazywał Wojewodzie Łódzkiemu półroczne sprawozdania rzeczowo-finansowe z wykonywania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Tylko za okres I półrocza 2014 r. wskazana liczba miejsc w placówkach prowadzonych przez inne podmioty niż gmina, była zgodna ze stanem faktycznym. Dla pozostałych okresów przekazane informacje były zaniżone o 75 miejsc, tj. wykazywano 105 zamiast 180 miejsc.

4.1 Organizacja i metodyka kontroli

Kontrola została podjęta z inicjatywy własnej Najwyższej Izby Kontroli, w ramach ryzyka horyzontalnego *Niska jakość usług publicznych* oraz ryzyka branżowego *Niewystarczająca dostępność usług na rzecz rodziny*. Kontrolę przeprowadził Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny (koordynacja) oraz Delegatury NIK w Białymstoku, Katowicach, Krakowie, Łodzi, Olsztynie, Rzeszowie i Szczecinie.

Przygotowanie kontroli

Kontrola rozpoznawcza

W ramach przygotowania do kontroli, a także ze względu na niepodejmowanie dotychczas przez NIK kontroli związanych z funkcjonowaniem i działalnością placówek wsparcia dziennego, przeprowadzono kontrolę rozpoznawczą. Kontrolą objęto trzy jednostki: Ośrodek Pomocy Społecznej w Wyszku i Świetlicę Socjoterapeutyczną w Wyszku oraz Środowiskowy Ośrodek Pomocy Społecznej w Brwinowie, gdzie placówka wsparcia dziennego jest wewnętrzną jednostką organizacyjną OPS.

Wyniki kontroli rozpoznawczej:

- zatrudnianie w placówkach wsparcia dziennego wychowawcy nieposiadającego kwalifikacji wskazanych w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- zatrudnianie w placówkach wychowawców lub innych specjalistów w wymiarze ½ etatu lub na podstawie umów cywilnoprawnych;
- nieprowadzenie lub nierzetelne dokumentowanie współpracy placówki z rodzicami, szkołami i innymi instytucjami i osobami mogącymi mieć wpływ na właściwe funkcjonowanie rodziny, a w szczególności z OPS, GKRPA, poradniami specjalistycznymi, sądami rodzinnymi i kuratorami sądowymi;
- zapisywanie do placówki więcej dzieci niż przewidziana liczba miejsc;
- niedokonywanie lub nierzetelne dokonywanie diagnozy sytuacji dziecka i rodziny; opieranie diagnozy wyłącznie na rozmowie/wywiadzie z rodziną, niezasięganie w tym zakresie informacji w ośrodkach pomocy społecznej i szkołach;
- nieokreślenie w statucie placówki formy, w jakiej placówka jest prowadzona;
- nieposiadanie przez placówki własnej strony Internetowej prezentującej cele, zadania, strukturę, kadre, dane teleadresowe.

Pozyskanie informacji w urzędach wojewódzkich

Z uwagi na fakt, że nie istnieje ogólnopolska baza danych dot. placówek wsparcia dziennego funkcjonujących na terenie poszczególnych gmin oraz w związku z tym, że nie wszystkie działające placówki posiadają własne strony Internetowe, na których prezentują podstawowe dane na swój temat, w tym ofertę pomocy dzieciom i ich rodzinom, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o NIK, zwróciła się do wszystkich urzędów wojewódzkich z prośbą o przedłożenie wykazu placówek wsparcia dziennego funkcjonujących w gminach na terenie poszczególnych województw, ze wskazaniem nazwy, formy placówki, organu/instytucji prowadzącej oraz adresu placówki.

Informacje od jednostek niekontrolowanych

W ramach przygotowania do kontroli i należytego zdiagnozowania zagadnienia, w 17 wybranych gminach (ośrodkach pomocy społecznej), na terenie których działają placówki wsparcia dziennego zebrano informacje⁵⁶ na temat oferowanej pomocy udzielanej rodzinom przeżywającym problemy w sprawowaniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, trudności związanych z funkcjonowaniem placówek wsparcia dziennego oraz proponowanych zmian w obecnie obowiązujących uregulowaniach dotyczących pomocy rodzinom przeżywającym kryzys opiekuńczo-wychowawczy lub takim kryzysem zagrożonych.

Z uzyskanych informacji wynika, że:

- większość gmin nie posiada realnych możliwości zapewnienia miejsc w tego typu placówkach dla wszystkich dzieci potrzebujących;
- placówki wsparcia dziennego nie funkcjonują na wsiach, a gminy nie organizują dowozu dzieci z tych terenów, co skutkuje brakiem dostępu dzieci wiejskich do tej formy pomocy;
- obecnie istnieje duża dowolność w funkcjonowaniu placówek wsparcia dziennego, co powoduje dużą różnorodność w sposobie ich pracy, np. diagnozowaniu wychowanków, ich ocenianiu, prowadzeniu podstawowej dokumentacji;
- możliwości pracy z rodziną wynikające z ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie są w pełni wykorzystywane, np. w wielu przypadkach, mimo że diagnoza wskazuje na zasadność uczęszczania dziecka do placówki, w przypadku braku zgody rodziców, dziecko nie uczestniczy w zajęciach;
- nie wszystkie gminy mają możliwości realizowania dożywiania dzieci w placówkach;
- niedofinansowanie placówek skutkuje m.in.: brakiem możliwości zatrudnienia wychowawców i specjalistów na pełnych etatach, nieuczestniczeniem ich w specjalistycznych szkoleniach, niedoposażeniem placówek.

Badania kontrolne

Badania kontrolne zostały zaprojektowane na dwóch poziomach:

- badanie gminnego systemu wspierania rodzin w kontekście dostępności i adekwatności opieki w formie placówek wsparcia dziennego oraz monitoringu sytuacji dzieci z rodzin zagrożonych kryzysem lub przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo wychowawczych;
- bezpośrednie badania kontrolne w ośrodkach pomocy społecznej oraz placówkach, w tym na losowo wybranej próbie podopiecznych placówek wsparcia dziennego.

Istotnym elementem badań kontrolnych były anonimowe ankiety skierowane do grupy dzieci uczęszczających do placówki, ich rodziców i wychowawców szkolnych, mające na celu sprawdzenie skuteczności pomocy otrzymanej w placówkach, oczekiwań w tym zakresie, a także propozycji zmian w ich placówkach.

Kontrolę przeprowadzono od 12 września do 15 grudnia 2016 r. Dobór jednostek objętych kontrolą został dokonany metodą celową. Wybrano województwa charakteryzujące się największą liczbą działających placówek wsparcia dziennego. Do kontroli wybrano w większości ośrodki pomocy społecznej, gdzie placówki wsparcia dziennego są wewnętrznymi jednostkami organizacyjnymi tych ośrodków, a także placówki prowadzone w formie specjalistycznej i łączonej.

⁵⁶ Na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy o NIK.

Badania uzupełniające obejmowały uzyskanie niezbędnych informacji (na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK):

- z uwagi na fakt, że ponad 82% samorządów gminnych w kraju nie utworzyło placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży, NIK zwróciła się do 24 takich gmin o podanie przyczyn nieprowadzenia przez nie placówek wsparcia dziennego, form pomocy oferowanych rodzinom mającym problemy opiekuńczo-wychowawcze oraz proponowanych zmian w obecnie obowiązujących uregulowaniach dotyczących pomocy rodzinom przeżywającym kryzys opiekuńczo-wychowawczy lub takim kryzysem zagrożonych;
- NIK zwróciła się także do 24 organizacji pozarządowych prowadzących placówki wsparcia dziennego o ocenę współpracy z istniejącymi na terenie działalności placówek ośrodkami pomocy społecznej, o opinię na temat skuteczności pracy placówek wsparcia dziennego, a także trudności związanych z prowadzeniem takich placówek i propozycji zmian w tym zakresie;
- NIK zwróciła się do Ministerstwa Sprawiedliwości o informacje dotyczące liczby dzieci skierowanych w latach 2013–2016 (I połowa) do placówek wsparcia dziennego przez sądy;
- w Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych danych dotyczących wydatków wszystkich gmin w Polsce ponoszonych na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego, pochodzących z opłat za zezwolenia wydane przez burmistrza na sprzedaż napojów alkoholowych.

Anonimowe badanie ankietowe

W celu zapoznania się z opiniami dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego, ich rodziców i nauczycieli przeprowadzone zostały anonimowe badania ankietowe. Ta forma zbierania informacji o placówkach wsparcia dziennego dostarczyła wiedzy o trudnościach z jakimi mogą borykać się pracownicy oraz korzyściach jakie dla samych dzieci i ich rodzin oraz polityki społecznej płyną z funkcjonowania na danym terenie instytucji wspierania rozwoju dzieci i rodziny. Przedmiotem szczegółowej analizy były trzy aspekty charakteryzujące jakość profesjonalnej aktywności placówki: atmosferę czyli relacje interpersonalne panujące w danej placówce, bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne oraz udzielane wsparcie informacyjne, emocjonalne, edukacyjne, rozwoju osobowościowego.

Dzieci biorące udział w anonimowej ankiecie odpowiadały na pytania zawarte w kwestionariuszu wywiadu po wyrażeniu na to zgody przez ich rodziców, do których NIK zwróciła się w liście dołączonym do pytań ankietowych.

Anonimoweankiety były, w czasie realizacji czynności kontrolnych, rozdawane/rozsyłane przez kontrolerów NIK do rodziców losowo wybranych dzieci uczęszczających do placówek, do samych dzieci, a także nauczycieli i wychowawców szkolnych tych dzieci. Łącznie rozdano/wysłano po 615 ankiet do dzieci uczęszczających do świetlic i ognisk oraz ich rodziców (wypełnienieankiety przez dziecko następowało każdorazowo za zgodą rodzica), a także 564ankiety do nauczycieli i wychowawców szkolnych podopiecznych placówek. Wychowankowie placówek wypełnili i oddali 509 ankiet (82,7%), ich rodzice zwrócili 501 wypełnionych ankiet (81,4%), zaś nauczyciele 475 ankiet (84,2%).

Wynikiankiety skierowanej do dzieci zostały – na zlecenie NIK – opracowane przez prof. UW dr hab. Krystynę Ostrowską.

4.2 Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

Do kierowników skontrolowanych jednostek skierowano łącznie 26 wystąpień pokontrolnych⁵⁷. Kierownik jednej jednostki (Centrum Wspierania Rodzin „Rodzinna Warszawa”⁵⁸) skorzystał z przysługującego mu prawa złożenia zastrzeżeń do ocen, uwag i wniosków zawartych w wystąpieniu pokontrolnym. Ogółem zgłoszono trzy zastrzeżenia, które w wyniku postępowania odwoławczego zostały uwzględnione w całości. W wystąpieniach przedstawiono łącznie 55 wniosków pokontrolnych. W odpowiedzi na wystąpienia ich adresaci poinformowali, że zrealizowali 32 wnioski, dziewięć wniosków nie zostało zrealizowanych, a 14 jest w trakcie realizacji.

Wnioski dotyczyły m.in. następujących zagadnień:

- diagnozowanie uwarunkowań psychologicznych, społecznych i pedagogicznych dzieci uczęszczających do placówki wsparcia dziennego oraz monitorowanie efektów pracy prowadzonej z poszczególnymi dziećmi;
- opracowanie indywidualnych planów pracy z dziećmi;
- rozszerzenie przez świetlice i ogniska współpracy z rodzicami/opiekunami dzieci uczęszczających do placówek wsparcia dziennego, ich wychowawcami, nauczycielami, pedagogami szkolnymi oraz pracownikami ops w celu ustalenia optymalnych rozwiązań pomocowych dla tych dzieci i ich rodzin;
- rozpoznanie na terenie gminy zapotrzebowania na usługi świadczone przez placówkę wsparcia dziennego i podjęcie stosownych działań, zapewniających zaspokojenie potrzeb w tym zakresie;
- podjęcie działań zapewniających powierzanie stanowisk w placówkach wsparcia dziennego osobom posiadającym wymagane kwalifikacje;
- podjęcie działań w celu dostosowania istniejącej formy placówki do wymogów art. 24 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, lub rozważenie możliwości zmiany formy świetlicy;
- wskazywanie w corocznych sprawozdaniach z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny potrzeb związanych z realizacją tych zadań, zgodnie z art. 179 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej;
- rzetelne sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonania przez gminę zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, wysyłanych do MRPIPS oraz sprawozdań PS-01 z instytucjonalnej pieczy zastępczej oraz placówek wsparcia dziennego, wysyłanych do GUS.
- wystąpienie do komendanta powiatowego Państwowej Straży Pożarnej oraz do właściwego państwowego inspektora sanitarnego o opinię potwierdzającą spełnienie wymagań lokalowych i sanitarnych zawartych w przepisach rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r.;
- ujmowanie wydatków ponoszonych na funkcjonowanie placówek wsparcia dziennego we właściwym rozdziale klasyfikacji budżetowej.

⁵⁷ Art. 60 ust. 1 ustawy o NIK.

⁵⁸ Do Kierownika tej jednostki skierowano jedno wystąpienie dot. dwóch skontrolowanych ognisk: Ogniska Praga i Ogniska Grochów.

Analiza stanu prawnego

Podstawowym aktem prawnym regulującym zakres kontroli jest ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej⁵⁹, (zwana dalej ustawą o wspieraniu rodziny) oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze. Zgodnie z art. 4 pkt 1 ustawy o wspieraniu rodziny, stosując ustawę, należy mieć na względzie podmiotowość dziecka i rodziny oraz prawo dziecka do wychowania w rodzinie, a w razie konieczności wychowywania dziecka poza rodziną – do opieki i wychowania w rodzinnych formach pieczy zastępczej, jeśli jest to zgodne z dobrem dziecka, zgodnie natomiast z art. 4 pkt 4 ustawy, dziecko ma prawo do stabilnego środowiska wychowawczego. Obowiązek wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz organizacji pieczy zastępczej, jest zadaniem jednostek samorządu terytorialnego i organów administracji rządowej. W celu realizacji tego obowiązku współpracują one ze środowiskiem lokalnym, sądami i ich organami pomocniczymi, Policją, instytucjami oświatowymi, placówkami ochrony zdrowia, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz organizacjami społecznymi (art. 3 ust. 1 i 2 ustawy).

Podejmowanie zadań z zakresu pomocy społecznej wynikających z rozeznaczonych potrzeb gminy, w tym tworzenie i realizacja programów osłonowych należy do zadań własnych gminy (art. 17 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej⁶⁰). Zadania własne gminy w tym zakresie wynikają także z ustawy o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi⁶¹, (zwanej dalej ustawą o wychowaniu w trzeźwości) należą do nich m.in. prowadzenie działań związanych z profilaktyką i rozwiązywaniem problemów alkoholowych oraz integracji społecznej osób uzależnionych od alkoholu. Zadania te obejmują m. in.: prowadzenie profilaktycznej działalności informacyjnej i edukacyjnej w zakresie rozwiązywania problemów alkoholowych i przeciwdziałania narkomanii, w szczególności dla dzieci i młodzieży, w tym prowadzenie pozalekcyjnych zajęć sportowych, a także działań na rzecz dożywiania dzieci uczestniczących w pozalekcyjnych programach opiekuńczo-wychowawczych i socjoterapeutycznych (art. 4¹ ust. 1 pkt 3 ustawy).

Dochody z opłat za zezwolenia, wydane przez wójta, burmistrza, prezydenta, na prowadzenie sprzedaży napojów alkoholowych mogą zostać przeznaczone – w ramach gminnego programu profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz gminnego programu przeciwdziałania narkomanii, m.in. na zadania realizowane przez placówki wsparcia dziennego (art. 18² ustawy o wychowaniu w trzeźwości).

Opłaty za wydanie przez ministra właściwego do spraw gospodarki oraz marszałka województwa zezwoleń na obrót hurtowy alkoholem w kraju, decyzji wprowadzających w zezwoleniach zmiany oraz duplikatów zezwoleń mogą być wykorzystane przez zarządy województw na finansowanie m.in. zadań realizowanych przez placówkę wsparcia dziennego w ramach wojewódzkich programów profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych oraz Wojewódzkiego Programu Przeciwdziałania Narkomanii (art. 9³ ustawy o wychowaniu w trzeźwości).

⁵⁹ Dz. U. z 2016 r. poz. 575, ze zm.

⁶⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 930, ze zm.

⁶¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2016 r. poz. 487, ze zm.).

W myśl art. 8 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny, rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych wójt zapewnia wsparcie, które polega w szczególności na:

- analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie;
- wzmocnieniu roli i funkcji rodziny;
- rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny;
- podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny;
- pomocy w integracji rodziny;
- przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny;
- dążeniu do reintegracji rodziny.

Art. 176 pkt 1 ww. ustawy precyzuje zadania własne gminy w tym zakresie, do których należy m.in.: opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny, tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, m.in. przez prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci.

W placówce wsparcia dziennego dziecko zostaje objęte opieką i wychowaniem, aby pomóc rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej⁶².

Tego typu placówki prowadzone są przez gminę, podmiot, któremu gmina zleciła realizację tego zadania lub podmiot, który uzyskał zezwolenie wójta (art. 18 ust. 2 ustawy). Gmina może zlecić prowadzenie placówki wsparcia dziennego organizacjom pozarządowym prowadzącym działalność w zakresie wspierania rodziny, pieczy zastępczej lub pomocy społecznej lub osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym działającym na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancji wolności sumienia i wyznania, jeżeli ich cele statutowe obejmują prowadzenie działalności w zakresie wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej lub pomocy społecznej (art. 190 ww. ustawy). Do zlecania realizacji ww. zadań stosuje się ustawę z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁶³. Powiat może prowadzić lub zlecić prowadzenie placówki wsparcia dziennego o zasięgu ponadgminnym (18 ust. 3 ustawy o wspieraniu rodziny).

Ustawa dopuszcza trzy formy placówek wsparcia dziennego: opiekuńcze (w tym koła zainteresowań, świetlice, kluby i ogniska wychowawcze), specjalistyczne i pracy podwórkowej, realizowanej przez wychowawcę (art. 24 ust. 1 ustawy):

- placówki prowadzone w formie opiekuńczej zapewniają dzieciom opiekę i wychowanie, pomoc w nauce oraz organizację czasu wolnego, zabawę i zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań (art. 24 ust. 2 ustawy);
- placówki specjalistyczne organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne, organizują indywidualny program korekcyjny, program psychokorekcyjny lub psychoprofilaktyczny, w szczególności terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię (art. 24 ust. 3 ustawy);
- placówki pracy podwórkowej realizują działania animacyjne i socjoterapeutyczne (art. 24 ust. 4 ustawy).

⁶² Norma wynikająca z art. 18 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny.

⁶³ Dz. U. z 2016 r. poz. 1817, ze zm.

Artykuł 23 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny nakłada na wszystkie placówki wsparcia dziennego obowiązek współpracy z rodzicami lub opiekunami dziecka, a także z placówkami oświatowymi i podmiotami leczniczymi. Pobyt w tego typu placówkach jest nieodpłatny i dobrowolny, ustawodawca przewidział także – jako jeden ze środków wychowawczych – możliwość kierowania dzieci do placówek wsparcia dziennego przez sąd⁶⁴.

Ustawa o wspieraniu rodziny nie precyzuje zasad i sposobu organizacji ani rodzaju dokumentacji prowadzonej w tego typu placówce, pozostawiając to – zgodnie z art. 28 ust. 4 ustawy – kierownikowi placówki.

Kierownikiem placówki wsparcia dziennego może być osoba, która posiada:

- wykształcenie wyższe na kierunku pedagogika, pedagogika specjalna, psychologia, socjologia, praca socjalna, nauki o rodzinie lub na innym kierunku, którego program obejmuje resocjalizację, pracę socjalną, pedagogikę opiekuńczo-wychowawczą lub
- wykształcenie wyższe na dowolnym kierunku uzupełnione studiami podyplomowymi w zakresie psychologii, pedagogiki, nauk o rodzinie, resocjalizacji lub kursem kwalifikacyjnym z zakresu pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej (art. 25 ust. 2 pkt 1 ustawy).

Wychowawcą pracującym z dziećmi w tego typu placówce może osoba posiadająca kwalifikacje takie jak kierownik placówki lub wykształcenie średnie i udokumentowany 3 letni staż pracy z dziećmi lub rodziną (art. 26 ust. 1, pkt 1 ustawy).

Pedagog powinien posiadać tytuł zawodowy magistra na kierunku pedagogika lub pedagogika specjalna. Psycholog powinien posiadać prawo wykonywania zawodu psychologa, osoba prowadząca terapię powinna mieć udokumentowane przygotowania do prowadzenia terapii o profilu potrzebnym w pracy z dzieckiem i rodziną, a opiekun dziecięcy ukończoną szkołę przygotowującą do pracy w zawodzie opiekuna dziecięcego, pielęgniarki lub studia pedagogiczne (art. 26 ust. 1, pkt 2–5 ustawy).

W placówce wsparcia dziennego z dziećmi może pracować osoba, która:

- nie jest i nie była pozbawiona władzy rodzicielskiej oraz władza rodzicielska nie jest jej zawieszona ani ograniczona;
- wypełnia obowiązek alimentacyjny – w przypadku gdy taki obowiązek w stosunku do niej wynika z tytułu egzekucyjnego;
- nie była skazana prawomocnym wyrokiem za umyślne przestępstwo lub umyślne przestępstwo skarbowe (art. 26 ust. 2 ustawy).

Powyższe wymagania dotyczą również kierownika placówki.

Pod opieką jednego wychowawcy w placówce wsparcia dziennego w tym samym czasie nie może przebywać więcej niż 15 dzieci (art. 28 ust. 1 ustawy).

Kontrolę nad placówkami wsparcia dziennego, zgodnie z art. 28a ustawy, sprawuje wójt, który ma prawo m.in. do: żądania od pracowników kontrolowanej jednostki udzielenia informacji w zakresie przeprowadzanej kontroli, obserwacji dzieci przebywających w placówkach wsparcia

⁶⁴ Artykuł 109 § 2 pkt 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 r. poz. 2082, ze zm.), zgodnie z którym sąd opiekuńczy może w szczególności zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania, w szczególności do pracy z asystentem rodziny, realizowania innych form pracy z rodziną, skierować małoletniego do placówki wsparcia dziennego, określonych w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej lub skierować rodziców do placówki albo specjalisty zajmujących się terapią rodzinną, poradnictwem lub świadczących rodzinie inną stosowną pomoc z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń.

dziennego, przeprowadzania indywidualnych rozmów z dziećmi przebywającymi w placówkach, w tym zasięgania opinii dzieci, z uwzględnieniem ich wieku, możliwości intelektualnych oraz stopnia dojrzałości poznawczej.

Placówka wsparcia dziennego może być prowadzona w lokalu, który spełnia wymagania zawarte w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego⁶⁵.

Zgodnie z ww. rozporządzeniem lokal, w którym ma być prowadzona taka placówka, musi znajdować się w budynku lub jego części spełniających wymagania ochrony przeciwpożarowej, określone w przepisach w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie oraz przepisach przeciwpożarowych lub wymagania uzgodnione z właściwym miejscowo komendantem wojewódzkim Państwowej Straży Pożarnej, w trybie określonym w tych przepisach (§ 2 ust. 1 ww. rozporządzenia).

W § 2 ust. 2 ww. rozporządzenia wymieniono warunki w zakresie ochrony przeciwpożarowej, dopuszczenia lokalu niespełniającego wymagań określonych w § 2 ust. 1 ww. rozporządzenia do prowadzenia placówki wsparcia dziennego. Warunki lokalowe, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego oraz jego wyposażenie zostały określone w § 3 rozporządzenia. W lokalu powinno być zapewnione utrzymanie czystości i porządku, pomieszczenia powinny być w należytym stanie technicznym i sanitarnym oraz przeprowadzane okresowe remonty i konserwacje. W pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt dzieci w lokalu powinny być zapewnione m.in.: wysokość pomieszczenia co najmniej 2,5 metra, dostosowanie do potrzeb wynikających z niepełnosprawności dzieci, poziom podłogi co najmniej na poziomie terenu urządzonego przy budynku, wentylacja grawitacyjna lub mechaniczna, określony normami dostęp do węzła sanitarnego wyposażonego w ciepłą i zimną wodę, należyty stan techniczny sprzętu i wyposażenia, które posiada atesty lub certyfikaty.

⁶⁵ Dz. U. poz. 1630.

Wykaz zamieszczonych wykresów

Wykres nr 1	Odpowiedzi dzieci na pytanie o umiejętności nabyte w placówkach wsparcia dziennego
Wykres nr 2	Odpowiedzi na pytanie czy rodzic zaobserwował zmianę zachowania dziecka w związku z uczęszczaniem do świetlicy
Wykres nr 3	Odpowiedzi na pytanie na czym polegała zaobserwowana przez rodzica zmiana zachowania
Wykres nr 4	Odpowiedzi na pytanie czy dziecko jest zadowolone, że może uczęszczać do świetlicy
Wykres nr 5	Odpowiedzi na pytanie, do kogo dziecko zwraca się, aby otrzymać pomoc w sytuacji gdy ma kłopoty w domu lub szkole
Wykres nr 6	Odpowiedzi na pytanie o reakcje wychowawców w sytuacji, gdy dziecko było smutne, przygnębione, zagniewane
Wykres nr 7	Odpowiedzi na pytanie o kolegów i koleżanki w świetlicy
Wykres nr 8	Odpowiedzi na pytanie, z kim dziecko najchętniej spędzałoby wakacje lub inne dni świąteczne
Wykres nr 9	Odpowiedzi na pytanie o atrakcyjność zajęć w placówce
Wykres nr 10	Nauczyciele o zmianach zachodzących w zachowaniu dzieci uczęszczających do placówek
Wykres nr 11	Nauczyciele o zmianach zachodzących w zachowaniu dzieci uczęszczających do placówek
Wykres nr 12	Liczba placówek wsparcia dziennego w gminach objętych kontrolą w latach 2012–2016
Wykres nr 13	Liczba dzieci uczęszczających w latach 2012–2016 (I poł.) do skontrolowanych placówek wsparcia dziennego
Wykres nr 14	Powody kierowania dzieci do placówek wsparcia dziennego (liczba dzieci)
Wykres nr 15	Kierowanie dzieci do placówek wsparcia dziennego (liczba dzieci)
Wykres nr 16	Odpowiedzi dzieci na pytanie o potrzebę zmian w placówce
Wykres nr 17	Liczba placówek wsparcia dziennego w 2015 r. według sprawozdawczości MRPiPS, GUS i PARPA

Wykaz jednostek objętych kontrolą

Lp.	Jednostka kontrolna	Zadanie
1	2	3
1.	Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny	- Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Grójcu, al. Niepodległości 6A, 05-600 Grójec - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Makowie Maz., ul. Kościelna 25A, 06-200 Maków Maz. - Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Południe m.st. Warszawy, ul. Wiatraczna 11, 04-366 Warszawa - Centrum Wspierania Rodzin „Rodzinna Warszawa” ul. Stara 4, 00-231 Warszawa (Ognisko Grochów, ul. Rębkowska 1, 04-375 Warszawa) - Ośrodek Pomocy Społecznej Dzielnicy Praga-Północ m.st. Warszawy, ul. K. Szymanowskiego 6, 03-477 Warszawa - Centrum Wspierania Rodzin „Rodzinna Warszawa” ul. Stara 4, 00-231 Warszawa (Ognisko Praga-Północ, ul. Środkowa 9, 03-430 Warszawa) - Świetlica Słoneczna, ul. 11 listopada 50, 07-200 Wyszaków (kontrola rozpoznawcza) - Ośrodek Pomocy Społecznej w Wyszowie, ul. 3 maja 16, 07-200 Wyszaków (kontrola rozpoznawcza) - Ośrodek Pomocy Społecznej w Brwinowie, ul. Kościuszki 4a, 05-840 Brwinów (kontrola rozpoznawcza)
2.	Delegatura w Białymstoku	- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Hajnówce, ul. 11 listopada 24, 17-200 Hajnówka - Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Drohiczynie, ul. Warszawska 12, 17-312 Drohiczyn
3.	Delegatura w Katowicach	- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Imielinie, ul. Imielińska 87, 41-407 Imielin - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Siemianowicach Śląskich, ul. Szkolna 17, 41-100 Siemianowice Śląskie - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tychach, ul. Budowlanych 59, 43-100 Tychy
4.	Delegatura w Krakowie	- Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Myślenicach, ul. Słowackiego 82, 32-400 Myślenice - Ośrodek Pomocy Społecznej w Chrzanowie, ul. Oświęcimska 9, 32-500 Chrzanów - Centrum Usług Socjalnych, ul. Kolonia Stella 11, 32-500 Chrzanów
5.	Delegatura w Łodzi	- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Bełchatowie, ul. Dąbrowskiego 2, 97-400 Bełchatów - Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Próchnika 34, 97-300 Piotrków Trybunalski - Środowiskowa Świetlica Socjoterapeutyczna „Bartek” w Piotrkowie Trybunalskim, ul. Norwida 4, 97-300 Piotrków Trybunalski
6.	Delegatura w Olsztynie	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Iłowie – Osada, ul. Staszica 1, 13-240 Iłowo-Osada - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Nidzicy, ul. Kolejowa 5, 13-100 Nidzica - Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Węgorzewie, ul. Zamkowa 4, 11-600 Węgorzewo
7.	Delegatura w Rzeszowie	- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Przeworsku, ul. Bernardyńska 1a, 37-200 Przeworsk - Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Stalowej Woli, ul. Dmowskiego 1, 37-450 Stalowa Wola - Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Głogowie Małopolskim, ul. Fabryczna 17, 36-060 Głogów Małopolski
8.	Delegatura W Szczecinie	- Ośrodek Pomocy Społecznej w Międzyzdrojach, ul. Książąt Pomorskich 8, 72-500 Międzyzdroje - Ośrodek Pomocy Społecznej w Nowogardzie, ul. 3 maja 6b, 72-200 Nowogard - Świetlica Środowiskowa „PROMYK” w Nowogardzie, pl. Szarych Szeregów 6, 72-200 Nowogard

Wykaz aktów prawnych

1. Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 575, ze zm.).
2. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 2015 r. poz. 2082, ze zm.).
3. Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2016 r. poz. 487, ze zm.).
4. Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2016 r. poz. 930, ze zm.).
5. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446, ze zm.).
6. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2016 r. poz. 187, ze zm.).
7. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2016 r. poz. 922).
8. Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 13 października 2015 r. w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego (Dz. U. poz. 1630).
9. Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 18 lutego 2016 r. w sprawie sprawozdań rzeczowo-finansowych z wykonywania zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej (Dz. U. poz. 213).
10. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. z 2015 r. poz. 1422).
11. Rozporządzenie Ministra Rodziny Pracy i Polityki Społecznej z dnia 25 sierpnia 2016 r. w sprawie rodzinnego wywiadu środowiskowego (Dz. U. poz. 1406, ze zm.);
12. Rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz. U. z 2014 r. poz. 1053, ze zm.).

Wykaz organów, którym przekazano informację

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Rzecznik Praw Obywatelskich
6. Rzecznik Praw Dziecka
7. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
8. Komisja Polityki Społecznej i Rodziny Sejmu RP
9. Komisja do Spraw Kontroli Państwowej Sejmu RP
10. Komisja Samorządu Terytorialnego i Polityki Regionalnej Sejmu RP
11. Komisja Rodziny, Polityki Senioralnej i Społecznej Senatu RP
12. Minister Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
13. Minister Edukacji Narodowej
14. Minister Finansów
15. Minister Sprawiedliwości
16. Prezes Głównego Urzędu Statystycznego
17. Dyrektor Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych
18. Wojewodowie
19. Marszałkowie Województw
20. Urzędy powiatowe
21. Urzędy gminne